

ISSN 0134 — 6393

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
УМАНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО
АГРАРНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

засновано в 1926 р.

**Частина 2
Економіка**

**ВИПУСК
71**

Умань — 2009

УДК 63(06)

Включено до переліків №1 і №6 фахових видань ВАК України з сільськогосподарських та економічних наук (Бюлетень ВАК України №4, 1999 рік і №6, 2000 рік).

У збірнику висвітлено результати наукових досліджень, проведених працівниками Уманського державного аграрного університету та інших навчальних закладів Міністерства аграрної політики України та науково-дослідних установ УААН.

Редакційна колегія:

А.Ф. Головчук — доктор техн. наук (відповідальний редактор), С.П. Сонько — доктор геогр. наук (заступник відповідального редактора), О.І. Здоровцов — доктор економ. наук, Л.В. Молдаван — доктор економ. наук, А.С. Музиченко — доктор економ. наук, В.С. Уланчук — доктор економ. наук, О.М. Шестопад — доктор економ. наук, О.О. Школьний — доктор економ. наук, О.О. Непочатенко — доктор економ. наук, С.П. Полторецький — кандидат с.-г. наук (відповідальний секретар).

Рекомендовано до друку вченою радою УДАУ, протокол № 1 від 16 вересня 2009 року.

Адреса редакції:

м. Умань, Черкаської обл., вул. Інститутська, 1.
Уманський державний аграрний університет, тел.: 3-22-35

Свідоцтво про реєстрацію KB № 13695 від 03.12.07 р.

© Уманський державний аграрний університет, 2009

ЗМІСТ

ЧАСТИНА 2

ЕКОНОМІКА

<i>О.О. Непочатенко, М.О. Рябеня</i>	ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ СПИРТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	7
<i>А.О. Харенко</i>	МОНІТОРИНГ РЕКЛАМНОГО РИНКУ УКРАЇНИ...	14
<i>Ю.А. Цимбалюк</i>	РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ.....	19
<i>Л.В. Черненко</i>	ДО ПИТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	25
<i>Ю.О. Нестерчук, В.М. Голота</i>	ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХОЛДИНГІВ В АПК.....	30
<i>І.В. Щербата</i>	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РЕГІОНУ.....	38
<i>В.А. Ходарченко</i>	ВПЛИВ ІМПОРТУ НА ВНУТРІШНЮ ПРОПОЗИЦІЮ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ КВІТІВ.....	45
<i>Т.І. Бортник, П.П. Семченко</i>	ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИКЛАДІ ВАТ “УМАНЬФЕРММАШ”.....	51
<i>В.В. Теличкань</i>	ОСНОВНІ МАРКЕТИНГОВІ ЕЛЕМЕНТИ БРЕНДИНГУ В ГЛОБАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	55
<i>І.І. Теличкань</i>	АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ.....	61
<i>Г.Ю. Родащук</i>	ЗНАЧЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНИ.....	71
<i>Н.П. Резнік</i>	ПЕРЕДУМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В АПК УКРАЇНИ	81
<i>С.М. Приліпко</i>	ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ М'ЯСА В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ.....	92

<i>А.С. Музиченко, А.В. Невзоров, С.В. Журило, О.Д. Рибак</i>	ПОБУДОВА КОРОТКОСТРОКОВОГО ПРОГНОЗУ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБ- НИЦТВА (АПВ) З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТО- ДИКИ БОКСА-ДЖЕНКІНСА.....	99
<i>В. Ф. Невлад</i>	УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОПТОВИХ РИНКІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ..	108
<i>Р. П. Мудрак</i>	ВІТЧИЗНЯНИЙ МОЛОКОПРОДУКТОВИЙ ПІД- КОМПЛЕКС У СИСТЕМІ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ.....	116
<i>О.А. Мошковська</i>	НОРМАТИВНИЙ МЕТОД КАЛЬКУЛЮВАННЯ І СТАНДАРТ-КОСТС: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ ВИНИКНЕННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ.....	126
<i>О.І. Мазіна</i>	ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР, ФІЗИЧНА СУТНІСТЬ.....	131
<i>С.Д. Лучик</i>	МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУ- ВАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА.....	136
<i>В.В. Лаврук</i>	ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	143
<i>М.Т. Кундрик</i>	РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ В СИСТЕМІ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ	151
<i>М.А. Коротсєв</i>	ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	158
<i>Л.В. Кондрюк</i>	ВПЛИВ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТА ІНШИХ ФАКТОРІВ НА ФУНКЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....	166
<i>В.Д. Каричковський</i>	УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАР- СЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТОВ “ПОЛЯНЕЦЬКЕ” УМАНСЬКОГО РАЙОНУ НА ОСНОВІ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН.....	171

<i>Л.А. Євчук</i>	ВЗАЄМОВІДНОСИНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАР- СЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТО- СПРОМОЖНОСТІ.....	175
<i>О.О. Гуцаленко</i>	ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МИТНА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ.....	184
<i>М.А. Вуйченко</i>	ЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ТА ВІКОВОГО КРИТЕРІЇВ СЕГМЕНТАЦІЇ АГРАРНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ КРИЗИ.....	191
<i>Д.В. Власов</i>	ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ У ВИРОБНИЦТВІ.....	196
<i>О. Л. Бурляй, Д.В. Дерев'янка</i>	СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕКОНО- МІЧНОЇ СТІЙКОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ..	201
<i>В.В. Бобко</i>	ОБЛІК ПЕРЕОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ...	209
<i>В.Г. Бєляєв</i>	РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	216
<i>С.А. Байдюк, Д.К. Семенда</i>	НАРОДНОГОСПОДАРСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЛЬОНАРСТВА В УКРАЇНІ....	223
<i>І.А. Бержанір</i>	ОСОБЛИВОСТІ КРУГООБОРОТУ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОПРОДУК- ТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК.....	229
<i>Л.М. Малюга</i>	ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	235
<i>О.М. Голубкіна</i>	ВИКОРИСТАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ БАЗ ДАНИХ У РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	240
<i>М.Н. Бесараб, Ю.О. Левицька, Ю.М. Мельник</i>	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА УМАНЩИНІ.....	245
<i>Я.Б. Олійник, О.Ю. Кононенко, А.Л. Мельничук</i>	ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ.....	253

ЧАСТИНА 2

ЕКОНОМІКА

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ СПИРТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

О.О. НЕПОЧАТЕНКО, кандидат економічних наук
М.О. РЯБЕНЬКА, аспірантка

Проаналізовано процеси використання та відтворення основного капіталу спиртових підприємств у ринкових умовах господарювання. У статті вивчаються сутність, основні ознаки та форми відтворення та обґрунтовується можливість їх практичного застосування в господарській діяльності спиртових підприємств

Необхідною умовою здійснення процесу виробництва на підприємствах є достатній розмір основного капіталу. Структурні та інституційні перетворення в економіці, що супроводжувалися розбалансуванням економічних відносин, зниженням платоспроможного попиту населення, спричинили різкий спад виробництва та погіршення якості основного капіталу спиртових підприємств. Набуває пріоритетного значення відтворення основного капіталу підприємств із урахуванням використання науково-технічного прогресу.

Актуальність теми зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичного дослідження процесів використання та відтворення основного капіталу в умовах сучасної економіки.

Теоретичні та методологічні основи процесу використання та відтворення основного капіталу знаходять своє відображення у працях вчених-економістів В.І. Аранчія, О.В. Ареф'єва, І.М. Бойчука, Н.М. Бондара, Л.П. Василенка, А.Г. Іванова, А.М. Поддєрьогіна, С.Ф. Покропивного, Т.О. Примака, О.С. Філімоненкова, А.Е. Фукса та інших. Проте аналіз економічної літератури свідчить, що проблема ще не знайшла достатнього теоретичного обґрунтування та практичного застосування.

Метою написання даної статті є узагальнення та уточнення теоретичних основ процесу відтворення основного капіталу на основі вивчення практичного використання основних засобів спиртових підприємств.

Методика досліджень. Методологічною основою дослідження відтворення основного капіталу є фундаментальні основи економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, які присвячені даній тематиці. У процесі дослідження використовується системний підхід (для розкриття змісту поняття “відтворення основного капіталу”), а також використані абстрактно-логічний, монографічний, статистичний та інші методи проведення економічних досліджень.

Результати дослідження. Забезпечення темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва спирту можливе за умови інтенсифікації відтворення та кращого використання діючих основних фондів і виробничих потужностей підприємств. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтриманню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого — дозволяють збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість продукції за рахунок скорочення витрат на обслуговування виробництва і його управління, підвищувати фондовіддачу і прибутковість.

Система показників, яка всебічно може характеризувати ефективність основних фондів, охоплює два їх блоки: перший — показники рівня використання в цілому і окремих видів основних фондів; другий — показники ефективності відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів.

Реальний господарський оборот охоплює введення в дію нових і виведення з експлуатації спрацьованих фондів, передачу певної частини основних засобів з балансу одного підприємства на баланс іншого. Показники, що характеризують рівень ефективності використання основних фондів, об'єднуються в окремі групи за ознаками узагальнення і охоплення елементів засобів праці. Економічна суть більшості з них зрозуміла за їх назвою.

Показники руху основних засобів Вінницького обласного державного об'єднання “Подільляспирт” (рис. 1) за останні роки дещо покращуються, але засвідчують, що підприємства не повною мірою забезпечені новими, технологічно і технічно придатними основними засобами.

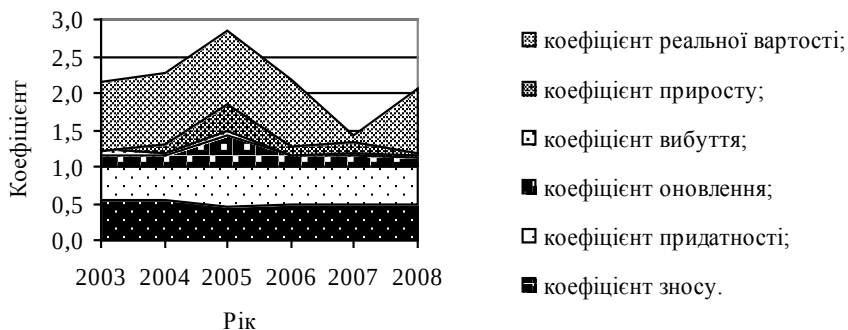

Рис. 1. Показники руху та оновлення основних засобів на підприємствах ВОДО “Подільляспирт” за роками

Система показників ефективності використання основних фондів включає показники фондовіддачі, фондоозброєності, фондомісткості та рентабельності основних фондів (табл. 1). Аналізуючи дані, наведені в табл. 1, можна зробити висновки, що показник фондовіддачі із 2007р. має тенденцію до зниження і засвідчує, що на 1 грн. вартості основних засобів підприємства

отримують менше продукції, ніж у 2006р. Фондоозброєність основних засобів свідчить про старіння виробничих потужностей спиртових підприємств.

1. Аналіз показників ефективності використання основних засобів на ВОДО “Поділляспірт”

Показник	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Фондовіддача, грн.	0,11	0,10	0,28	0,63	0,54	0,34
Фондоозброєність, грн.	1274,5	461,7	379,3	436,7	441,5	755,5
Фондомісткість, грн.	7,57	11,70	3,61	1,60	1,90	2,93
Рентабельність основних засобів, %	11,0	10,0	28,0	63,0	54,0	34,0

Головною ознакою підвищення рівня ефективного використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства є зростання обсягу виробництва продукції. Кількість же виробленої продукції при наявному розмірі виробничого апарату залежить, з одного боку, від фонду часу продуктивної роботи машин і устаткування протягом доби, місяця або року, тобто їх екстенсивного завантаження, а з другого - від ступеня використання знарядь праці за одиницю часу (інтенсивного навантаження). Отже, всю сукупність технічних, організаційних та економічних заходів щодо кращого використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства за їх змістом та призначенням умовно можна поділити на дві групи: перша — збільшення екстенсивного завантаження; друга — підвищення інтенсивного навантаження. Виділені групи складають головні напрямки більш ефективного використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства, кожний з яких охоплює певну кількість конкретизованих заходів і шляхів.

При цьому варто зазначити дві обставини. По-перше, якщо екстенсивне завантаження машин і устаткування можна підвищувати до певного рівня, обмеженого календарним фондом часу, то можливості підвищення інтенсивного навантаження устаткування, його продуктивності практично не є такими вичерпними. По-друге, здійснення заходів екстенсивного напрямку, як правило, не потребує капітальних витрат, а підвищення рівня інтенсивного використання виробничого апарату пов'язане зі значними інвестиціями.

Аналізуючи роботу спиртових заводів, приходимо до висновку, що їх виробничі потужності не повністю завантажені, що й призводить до неефективного їх використання. Так, Гайсинським спиртовим заводом при плановій потужності 1125,0 тис.дал. у 2006р. вироблено 316,9 тис.дал. спирту етилового вищої очистки, а у 2007 році лише 85,3 тис.дал. Зниження обсягів виробництва спирту в 2007 році пов'язано з тим, що завод через відсутність контрактів і нарядів на реалізацію спиртової продукції працював три неповних місяці, при фактичній наявності залишків сировини.

Важливим резервом збільшення продуктивної роботи виробничого устаткування є максимальне його завантаження й скорочення простоїв. Вирішальне значення для підвищення рівня інтенсивного використання основних фондів має своєчасне здійснення заходів щодо заміни та модернізації фізично спрацьованого і технічно застарілого устаткування.

Аналізуючи табл. 2, приходимо до висновку, що лише Немирівський і Овечацький спиртові заводи забезпечені новим обладнанням і устаткуванням. На всіх інших підприємствах знос основних засобів перевищує 50%.

2. Коефіцієнт зносу підприємств ВОДО “Поділляспірт”

Підприємство	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Барський спиртовий завод	0,7	0,68	0,65	0,67
Вінницький спиртовий завод	0,73	0,79	—	—
Бершадський спиртовий завод	0,49	0,49	0,53	0,55
Гайсинський спиртовий завод	0,58	0,55	0,55	0,54
Мартинівський спиртовий завод	0,60	0,60	0,60	0,60
Немирівський спиртовий завод	0,20	0,24	0,26	0,28
Овечацький спиртовий завод	0,34	0,39	0,45	0,49
Бджільнянський спиртовий завод	0,45	0,53	0,58	0,60
Тростянецький спиртовий завод	0,62	0,66	0,68	0,72
Уладівський спиртовий завод	0,61	0,65	0,65	0,65
Чечельницький спиртовий завод	0,75	0,77	0,74	0,73
Юрковецький спиртовий завод	0,58	0,61	0,64	0,67
Браїлівський сокоморсовий завод	0,75	0,75	0,77	0,76
Вінницький лікеро-горілчаний завод	0,60	0,68	0,73	0,78
ВДТВП “Поділля”	0,54	0,54	0,54	0,54
Разом по об’єднанню	0,62	0,65	0,67	0,49

Необхідність виокремлення показників відтворення засобів праці, які характеризують процес їх руху, технічний стан та структуру, обумовлена тим, що відтворювальні процеси істотно і безпосередньо впливають на ступінь ефективності використання застосовуваних у виробництві машин, устаткування та інших знарядь праці. Існуюча система показників ефективності відтворення основних фондів вимагає удосконалення з огляду методики обчислення деяких з них і повноти охоплення окремих сторін відтворення засобів праці. Для цього необхідно вивчення самої категорії “відтворення”.

Відтворення основного капіталу є важливим економічним процесом, якому приділяється мало уваги серед сучасних економічних вчень. В економічній літературі поняття “відтворення” розуміють, з одного боку, як безперервне відновлення процесу виробництва товарів, послуг та духовних

благ, на основі якого здійснюється відтворення економічної системи та її підсистеми, а з іншого боку, як процес, що стосується кругообороту фондів.

Що ж стосується поняття “відтворення основного капіталу”, то досить змістовне тлумачення його було дано в економічній літературі радянських часів. Думка більшості вчених-економістів щодо даного поняття кардинально не змінилася за ринкових умов господарювання. На думку В.Ю. Будаєва та Е.А.Іванова, “...процес відтворення основних фондів являє собою безперервне зростання і технічне удосконалення засобів праці” [1, 14.], а от О.С. Філімоненков стверджує, що “...відтворення основних фондів — це процес безперервного їх поновлення (відновлення)” [2, 249].

Характерними ознаками процесу відтворення основних виробничих фондів, на думку В.М. Гриньової, є: поступове перенесення вартості основних виробничих фондів на вироблену продукцію; рух споживчої вартості основних виробничих фондів; нагромадження в грошовій формі частково перенесеної вартості виробничих основних фондів на готову продукцію — нарахування амортизаційних відрахувань; оновлення їх у натуральній формі протягом тривалого часу, що створює можливість маневрувати коштами амортизаційного фонду [3, 245].

У сучасних умовах існують такі форми відтворення: просте, звужене та розширене. Формою простого відтворення є заміна застарілих засобів праці та таке саме або нове, аналогічне йому, та капітальний ремонт. Необхідно також розрізняти дві форми оновлення основних фондів — екстенсивну та інтенсивну. Екстенсивне оновлення характеризує темпи збільшення обсягу експлуатованих основних фондів. Інтенсивне оновлення передбачає заміну діючих основних фондів новими, більш ефективними. Проте процес виведення з експлуатації застарілих і спрацьованих основних фондів не можна отожденовати з інтенсивним оновленням діючих засобів праці.

Потрібно розрізняти також і такі форми відтворення основного капіталу, як часткове, одиничне та сукупне. Є.П. Островська зазначає, що “...виробництво у відтворювальній системі не виникає саме по собі. Його організовує власник. Тому власність ... — центральний елемент будь-якої відтворювальної системи” [4, 16]. Вона виділяє такі форми відтворення, як “західне” та “східне”. “Східна”, або розподільча система відтворення, є статичною. Щодо “західної”, то вона є динамічною. У “східній” системі власність централізована, у зв’язку з чим, лише через перерозподіл відбувається зв’язок між виробництвом і споживанням. А щодо “західної” системи, то в даній ситуації власність на основні засоби розподілена між окремими товаровиробниками, при цьому між ними відбувається обмін [4, 5].

Розширене відтворення матеріально-речових факторів відбувається за допомогою нагромадження основного капіталу. Процес нагромадження відбувається при взаємодії певних явищ, а саме: приросту основних фондів і запасів оборотних засобів, зносу та вибуття фондів при втраті споживної вартості [6].

Нагромадження та оновлення основного капіталу, нарощування виробничих потужностей підприємств спиртової галузі здійснюється в процесі технічного переозброєння, реконструкції та розширення діючих або спорудження нових виробничих об'єктів.

Більшість підприємств через спад виробництва та недостатню кількість засобів надають перевагу реконструкції та технічному переозброєнню діючих підприємств. При реконструкції головна частина капітальних вкладень спрямована на удосконалення саме активної частини основного капіталу, використовуючи застарілі виробничі будівлі та споруди.

Ефективною формою розширеного відтворення основного капіталу є і модернізація обладнання, яка проводиться за напрямками: удосконалення конструкцій машин, які підвищують їх технічні можливості; автоматизація та механізація механізмів та обладнання, за допомогою яких підвищується продуктивність обладнання; використання обладнання згідно програмного управління.

Основними особливостями відтворення основного капіталу є те, що: у процесі відтворення основного капіталу одночасно відбувається рух вартості основних засобів і нематеріальних активів; нарахування амортизації відбувається при нагромадженні у грошовій формі частково перенесеної вартості основних засобів і нематеріальних активів на готову продукцію; утворюється можливість і здатність маневрувати коштами амортизаційного фонду, тому що основні засоби мають змогу поновлюватися у натуральній формі, а от нематеріальні активи — у вартісній формі протягом довготривалого періоду; відтворення земельних ресурсів відбувається за допомогою частини створеного додаткового продукту.

Висновки. На більшості підприємств спиртової промисловості України протягом останніх років спостерігається низький рівень ефективності відтворювальних процесів. Діюче устаткування містить майже половину фізично спрацьованих і технічно застарілих його одиниць. Саме цим пояснюється невідкладне завдання прискорити та підвищити відтворення основних основного капіталу та зростання технічного рівня застосування засобів праці.

Відтворення основного капіталу, на нашу думку, являє собою процес безперервного відшкодування за допомогою амортизаційного фонду вартості нематеріальних активів та основних засобів, а також їх оновлення. Вартість основного капіталу при цьому збільшується за допомогою додаткового продукту, що створюється на підприємстві.

Слід зазначити, що лише за умов інтенсифікації відтворення та покращення використання основного капіталу буде забезпечений певний темп розвитку та підвищення ефективності виробництва. Це сприятиме постійному підвищенню технічного рівня, а також дозволить без додаткових інвестицій збільшувати обсяги виробництва продукції.

Потрібна система фінансування відтворення основних засобів на

основі модернізації, яка б поєднувала традиційні та нетрадиційні, інноваційні та інвестиційні фінансові джерела.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будавей В. Ю. Воспроизводство основных фондов промышленности СССР / В. Ю. Будавей, Е. А. Иванов. — М. : Высш. школа, 1962. — 122 с.
2. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: навчальний посібник / О.С. Філімоненков. — К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. — 360 с.
3. Гриньова В. М. Фінанси підприємств: навчальний посібник / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. — [Вид. 2-ге, доповнене і перероблене]. — К. : Знання-Прес, 2004. — 404 с.
4. Островская Е. Рыночная система воспроизводства: развитие и неравномерность / Е. Островская // Мировая экономика и международные отношения. — 2001. — № 3. — С. 15–22.
5. Островская Е. П. Западная система воспроизводства / Е. П. Островская // Мировая экономика и международные отношения. — 1998. — № 6. — С. 60–69.
6. Шнипко О. Нагромадження основного капіталу як фактор конкурентоспроможності економіки / О. Шнипко // Економіка України. — 2005. — № 7. — С. 23–36.

Одержано 27.04.09

В статье проанализированы показатели использования основных средств спиртовых заводов, изучено содержание, основные формы и признаки воспроизводства основного капитала. Необходима система финансирования воспроизводства на основе модернизации, которая охватывала б традиционные и нетрадиционные, инновационные и инвестиционные финансовые источники.

Ключевые слова: Основные средства, воспроизводство, капитал, финансирование, инновации, инвестиции.

The paper analyzed the performance of fixed assets of alcohol plants, studied the contents, the basic shape and characteristics of reproduction of fixed capital. A system of funding based on the reproduction of modernization, which included a traditional and non-traditional and innovative financial and investment sources.

Key words: fixed capital, system of funding based, reproduction of modernization, innovative financial, investment sources.

МОНІТОРИНГ РЕКЛАМНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

А.О. ХАРЕНКО, кандидат економічних наук

Проаналізовано стан рекламного ринку України в розрізі основних каналів поширення інформації та зроблено прогноз щодо подальшого його розвитку.

На сучасному етапі розвитку України, який відрізняється динамізмом і якісними змінами в усіх сферах громадського життя, зростає роль реклами. Сферою її широкого застосування стали економіка, політика, вирішення соціальних проблем, формування ідеології й життєвих стандартів, суспільні відносини. За цих умов стає нагально необхідним аналіз її становлення та розвитку як суспільного явища, оскільки виробництво й розповсюдження реклами безпосередньо зачіпає інтереси практично всіх українських громадян[1].

Проблемам вивчення реклами як соціального явища, питанням регулювання рекламної діяльності, зокрема нормативно-правового, історії реклами присвячено праці таких українських і зарубіжних учених і спеціалістів, як Н.П. Аржанов, Ю.В. Вольдман, І.С. Грошев, О.І. Добрянська, І.В. Засєда, О.І. Зелінська, О.О. Зінченко, М.Р. Лазебник, Т.І. Лук'янець, Т.І. Краско, А.П. Ленгауер, Р.І. Мокшанцев, Ю.В. Назарова, О.Ю. Оленіна, Т.А. Пирогова, Г.Г. Почепцов, О.В. Проніна, Є.В. Ромат, Н.А. Саніахметова, В.В. Ученова, Л.Н. Федотова, А.І. Черемнова та інші.

Методика дослідження. У даному науковому дослідженні ми пропонуємо коротко розглянути сучасний стан і перспективи розвитку рекламного ринку України. Теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання. При їх проведенні автор орієнтувався на праці вітчизняних науковців і спеціалістів у сфері реклами. У процесі дослідження застосовувалися наступні методи: монографічний, абстрактно-логічний.

Результати дослідження. Після розпаду СРСР рекламні організації України мусили перебудуватись, розширити сферу своєї діяльності, змінити обсяги й види послуг. Реклама стала дуже прибутковою й важливою галуззю економіки. Доходи рекламних агенцій залежать від обсягів рекламних видатків їхніх клієнтів. Ці видатки зумовлюються двома основними факторами: продажі, які залежать від купівельної спроможності споживачів (найбільш важливо), і готовність ключових рекламодавців інвестувати в свої бренди. Останній фактор залежить від довготривалих очікувань економічного зростання країни та купівельної спроможності населення, наявності місцевого виробництва, інвестиційних рейтингів країни. Обсяги видатків на рекламу прямо корелюють з купівельною спроможністю населення.

Протягом перших двох років незалежності було створено понад 1000 рекламних агентств, в тому числі понад 400 при засобах масової інформації.

Після 2000 року український рекламний ринок зростав найшвидшими у Європі темпами: лише впродовж 2001– 2006 років він збільшився більш, ніж на 500%. При цьому сегмент телевізійної реклами збільшився за цей же період майже вдвідесятеро. До того ж останніми роками на нього припадає приблизно половина обсягів усього вітчизняного рекламного ринку. Одна з основних причин такого бурхливого зростання — наявність значних невикористаних ресурсів розвитку даної галузі в Україні. По-перше, рекламні витрати на душу населення в Україні є нині одними з найнижчих у світі і, наприклад, у 2006 році становили 15,90 дол. США — проти 44,20 в Росії та до 300 дол. у деяких країнах Центральної та Східної Європи (рис. 1). По-друге, витрати на медіа-рекламу в Україні за цей же рік досягли лише 0,7% ВВП, хоча у Центрально-Східній Європі цей показник сягає в середньому 2,5%. На той час найбільшими рекламодавцями були (в порядку спадання) наступні компанії: Procter&Gamble, UMC, Unilever, Nestle, Kyivstar GSM, Kraft Foods, Samsung electronics.

На поточний момент ключовими гравцями рекламного ринку в Україні є: “Інтер-Реклама”, “Відмінна реклама”, група “Стиль-С”, „Пріоритет” (холдинг

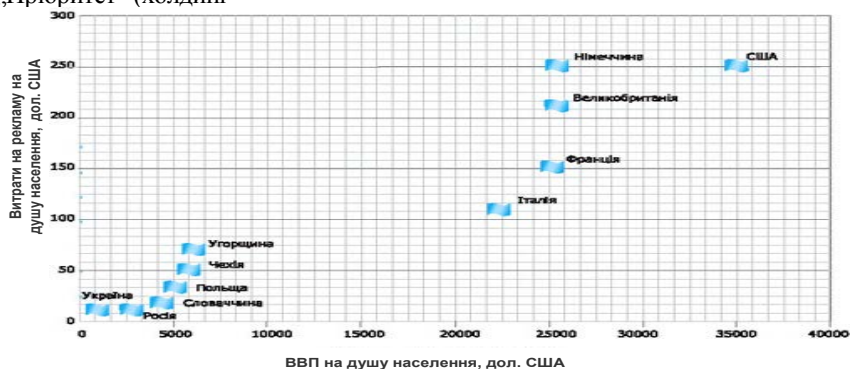

Рис. 1. Рекламні витрати та ВВП на душу населення (2006 рік), дол. США [2].

„Відео Інтернешнл”), „Нова комерційна телегрупа”, „Сфера-ТВ”. Вони продають рекламні можливості практично всіх загальнонаціональних мовників і низки іноземних кабельних і супутникових каналів, знаходячись при цьому під вирішальним контролем груп компаній „Інтер”, „1+1”, ТРК „Україна”, а також медіа-холдингу Віктора Пінчука (ТОВ „Міжнародна комерційна телерадіокомпанія ICTV”, ЗАТ „Міжнародний Медіа Центр —

СТБ” і ЗАТ „Новий канал” (Київ)). Крім того, на українському ринку реклами функціонує близько 7 тисяч рекламних агентств, а кількість робочих місць досягає майже 150 тисяч осіб.

Сьогодні вітчизняний ринок телевізійної реклами швидко збільшується, має чималий потенціал для подальшого зростання і є привабливим для іноземних інвестицій. За експертними прогнозами, у середньостроковій перспективі (5–7 років) він збереже високі темпи росту, що вимірюються двозначними числами, і, зокрема, у 2010 році досягне 1,8 млрд дол. або 0,9% ВВП. Очевидно, що це стане значним стимулом для розвитку аудіовізуальних ЗМІ в Україні.

Ключову роль у роботі ринків телевізійної реклами відіграють так звані сейлс-хаузи (sales house), що продають рекламний час на каналах. На українському ринку після 2000 року й понині тривають постійні перегрупування, а між вітчизняними „домами продажу” точиться інтенсивна боротьба за лідерство. Це є ще одним показником того, що даний ринок у нас поки що знаходиться у фазі становлення й не досяг піку свого розвитку [3].

За даними Всеукраїнської рекламної коаліції, у 2007 році на рекламу в Україні компанії витратили 1 мільярд 70 мільйонів доларів, що майже на третину більше, ніж в 2006 році, повідомляє газета „Дело” (лідером на рекламному ринку продовжувало залишатися телебачення — 472 мільйони доларів; реклама в пресі — 230; зовнішня реклама — 189; радіореклама — 34; реклама в транспорті — 31; реклама в Інтернеті — 12. У цілому ж, у порівнянні з 2006 роком, рекламний ринок телеканалів і друкованих видань у 2007 році виріс приблизно однаково: на 33 і 30%; зовнішньої реклами на 26%, реклами в Інтернеті — більш ніж на 100%.

Відповідно до результатів дослідження, у 2007 році найбільшим рекламодавцем на телебаченні виявилася Procter&Gamble (більш ніж 123 мільйони доларів). Тим часом, у рейтингу найбільших рекламодавців у пресі перше місце зайняв Київстар. За даними компанії Cortex, витрати мобільного оператора на друковану рекламу склали більше 8 мільйонів доларів. Компанії Samsung Electronics і Procter&Gamble зайняли 2-е і 3-є місця відповідно.

За даними Всеукраїнської рекламної коаліції (ВРК), в 2008 р. рекламний ринок країни становив 6,78 млрд. грн., з них 2,7 млрд. грн. — реклама на ТБ, 2,05 млрд. грн. — друкована реклама, 1,03 млрд. грн. — зовнішня, 160 млн. грн. — радіореклама, 100 млн. грн. — реклама в Інтернеті [4].

У 2009-му році розподіл сил на ринку зміниться кардинально. Обсяги зовнішньої реклами цього року, за прогнозами фахівців, зменшаться на 20–30% (сьогодні вона становить 15% від усієї реклами). Не останню роль тут відіграє вступ з 1 січня в силу заборони реклами тютюну, алкоголю та слабоалкогольної продукції. Згідно з даними Асоціації зовнішньої реклами України, в грудні 2008 року наповненість зовнішніх носіїв знизилася до 40–60%, хоча в аналогічному місяці 2007 року вона становила 95%.

Нелегкі часи чекають і на друковану періодику. За даними Української асоціації видавців, у жовтні-грудні прибутки видавничих домів упали до 70% (особливо глянцеви видань, у яких в основному розміщувалася реклама автомобілів, елітного житла та інших товарів особливого попиту). Зниження цін на рекламу на 20 — 40% зробить більшість видавничих домів збитковими. Тому друковані видання активно мінімізують витрати — проводять скорочення, зменшують кількість смуг, знижуючи таким чином собівартість підготовки й друку номера, залишаючи вартість рекламних площ незмінною. Тижневики „Der Spiegel Профіль”, „Новинар”, „Діловий”, „Чистий прибуток” та інші було й зовсім закрито.

Відчувають відтік рекламних грошей і телевізійники. Найгірше йдуть справи в невеликих каналів. Так, у вересні-листопаді 2008 року медійні прибутки 5-го телеканалу впали на 25%. Рекламні прибутки знижуються навіть на Інтері та „1+1”. У січні з ефіру пішли найбільші за підсумками минулого року телевізійні рекламодавці — компанія Procter&Gamble, МТС, „Ті Ді Ком” та ін. З початку року обсяги телереклами в Україні впали майже в 10 разів. За оцінками агенцій, у січні на телебаченні активно рекламується всього 10–12 клієнтів, тоді як раніше їх кількість перевищувала 100. Ті самі рекламодавці, які залишилися, істотно скоротили свої бюджети. Компанія Reckitt Brenckiser, наприклад, з 1-го по 11 січня 2008 року витратила на телерекламу 1 млн. 890 тис. грн., за цей самий період 2009-го — 1 млн. 490 тис. грн., Actavis зменшила цей показник з 950 тис. грн. до 690 тис. грн., „Київстар” — з 1 млн. 390 тис. грн. до 800 тис. грн. Отже, у 2009 році фінансові показники телевізійної реклами, реклами в кінотеатрах та на радіо знизяться до рівня 2007 року. Преса просяде до рівня 2005–2006 років. Прогнозований загальний обсяг рекламного ринку України у 2009 році становитиме близько 5, 8 млрд. грн., що на 14% менше ніж у 2008 році. Проте на кінець року на нього позитивно можуть вплинути політичні замовлення в зв’язку із президентськими виборами.

На думку експертів, єдиним сегментом рекламно-комунікаційного ринку, який продовжить зростати, буде інтернет-реклама (на сьогоднішній день аудиторія деяких українських інтернет-ресурсів наближається до телевізійної). За даними GFK Ukraine, в грудні минулого року аудиторія телеканалу Інтер становила 15,2 млн. унікальних глядачів у містах із населенням понад 50 тис. людей, „1+1” — 15,4 тис. людей, Першого національного — 14,1 тис. людей, K2 — 4 млн. 910 тис. людей, RTR-планета — 2 млн. 900 тис. людей, СІПІ — 1 млн. 690 тис. людей. А аудиторія лідера українського Інтернету — порталу ukr.net з усіма його сервісами — 5,5 мільйонів людей) [4]. У цілому ж до 2011 року український ринок реклами в медіа становитиме 1,2–1,5% ВВП — 40–50 дол. на душу населення. При цьому ТБ залишиться основним медіа каналом, проте решта каналів поступово виконуватимуть дедалі значнішу роль (при цьому найбільші темпи зростання будуть у нових медіа, включаючи Інтернет, кіно, амбієнт) [5].

Висновок. Отже, в цілому рекламний ринок України перебуває у фазі формування та інтенсивного розвитку, незважаючи на світову фінансову кризу. Проте він ще має низький рівень освоєння, оскільки його місткість оцінюють у 20 млрд грн. У найближчі 3–5 років його зростання визначатиметься багатьма чинниками, серед яких найвагомішими є такі: вихід на український ринок нових зарубіжних гравців, посилення конкуренції між постачальниками основних груп товарів, розширення спектру товарів, що рекламуються, дедалі більша зацікавленість в освоєнні регіональних ринків, подальше підвищення цін на рекламу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ромат В.Є. Державне управління рекламною діяльністю в Україні (теоретико-методологічний аспект): Автореф. дис. ... доктора з державного управління. — 2004. — Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/33991.html>.
2. Горлов О. Особливості української рекламної індустрії. — 2007. — Режим доступу: http://www.training.com.ua/article/8/Osoblyvosti_ukrainskoi_reklamnoi_industrii.html.
3. Розвиток ринку телевізійної реклами в Україні та його державне регулювання. — 2008. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/august08/08.htm>.
4. Хто виживе на рекламному ринку України. — 2009. — Режим доступу: <http://val.ua/it/ukraine/195571.html>.
5. Бакун О. Рекламний ринок України посідає перше місце в Європі за темпами зростання. — 2008. — Режим доступу: www.radicera.com.ua.

Одержано 28.04.09

Рекламный рынок Украины находится в фазе формирования и интенсивного развития, не смотря на мировой финансовый кризис. В ближайшие 3–5 лет его рост будет осуществляться под влиянием следующих факторов: выход на украинский рынок новых зарубежных игроков, усиление конкуренции между поставщиками основных групп товаров, освоение региональных рынков, следующее повышение цен на рекламу.

Ключевые слова: рекламный рынок, финансовый кризис, конкуренция, повышение цен.

Advertising market of Ukraine is now on the stage creation and intensive development, irrespective of the world financial crisis. In the nearest 3–5 years its growth will take place under the influence of the following factors: attracting new foreign players on the Ukrainian market, strengthening of competitiveness among the suppliers of the main groups of goods, conquering of regional markets, consecutive raising of the expenses on advertising.

Key words: advertising market, financial crisis, competitiveness, raising of the expenses.

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Ю.А. ЦИМБАЛЮК, кандидат економічних наук

Розглянуто інституції, принципи функціонування та запропоновано напрями удосконалення інфраструктури аграрного ринку, зокрема інститутів оптової торгівлі, інформаційного забезпечення господарських суб'єктів.

Сучасний етап розбудови агропродовольчого комплексу України поряд зі становленням орієнтованих на сучасні ринкові принципи господарювання виробників, як необхідну передумову, передбачає розвиток ринкової інфраструктури.

Методика досліджень. Теоретичні та прикладні аспекти функціонування аграрного ринку та розвитку його інфраструктури знайшли відображення у ряді праць таких вчених, як П.Т. Саблук, Б.П. Дмитрук, Ю.С. Коваленко, В.Г. Андрійчук, Б.В. Губський, О.С. Бондар, П.І. Гайдуцький, І.І. Лотоцький, М.Й. Малік, Н.М. Міщенко, І.П. Гвоздь та інші.

Метою даної статті є аналіз сучасного стану та розробка пропозицій щодо удосконалення інфраструктури аграрного ринку. Для вирішення поставлених завдань використано наступні методи досліджень: абстрактно-логічний, монографічний, емпіричний, експертних оцінок тощо.

Результати досліджень. Інфраструктура ринку являє собою систему організаційних структур, основною функцією яких є забезпечення здійснення обмінних процесів в економіці. Основними елементами інфраструктури товарного ринку в сучасних умовах є біржі, торгові доми, аукціони, ярмарки, місцеві та оптові ринки, заклади роздрібно́ї торгівлі тощо.

З теоретичної точки зору, фізична інфраструктура є базисом ефективної інтеграції та регіональної спеціалізації економіки. За умови її розвиненості, сільськогосподарське виробництво орієнтується не на ринки збуту, а на природно-кліматичні умови, які найкраще йому відповідають. Це дозволяє одержувати максимальну кількість високоякісної продукції при мінімальних витратах [5].

Сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції та продовольства характеризується досить повільним формуванням інфраструктури, яка була б здатна забезпечити скорочення втрат сільськогосподарської продукції, поліпшити її якість, сприяти формуванню ринкових цін, фінансовому й інформаційному забезпеченню даного процесу. Наявні проблеми ще більше ускладнюються внаслідок того, що не створена мережа посередницьких структур, які б на конкурентній основі сприяли збуту продукції за вигідною ціною. Відсутня ринкова інформація [3, 4].

Структура господарюючих суб'єктів аграрного ринку в Україні на сучасному етапі є наступною (рис. 1).

Рис. 1. Структура суб'єктів аграрного ринку України

За час реформування агропромислового комплексу в Україні склалася доволі диверсифікована структура господарських суб'єктів, зокрема за розмірами господарств, організаційно-правовим формами тощо. У зв'язку з цим виробничий сектор, який по суті постачає на ринок сировину для переробної та харчової промисловості, представлений різними за масштабами, сферою діяльності та спеціалізацією господарствами.

У сфері заготівлі та переробки сільськогосподарської продукції функціонує значна кількість підприємств, одні з яких виконують виключно посередницькі функції, формуючи партії продукції для переробки від різних постачальників, інші — поєднують заготівлю, зберігання й переробку.

Серед інститутів інфраструктури аграрного ринку первинною ланкою виступають місцеві ринки, заклади фірмової, дрібнооптової та роздрібної торгівлі, співпраця з якими, як правило, передбачає мінімальні витрати на

транспортування, зберігання продукції, організацію торгівлі, інші маркетингові заходи. Привабливість вищезгаданих інфраструктурних елементів найбільш актуальною є для невеликих за розміром і масштабами діяльності сільськогосподарських підприємств.

В той же час, коли мова йде про крупне товарне виробництво, місцева інфраструктура не в змозі повністю забезпечити реалізацію його інтересів. У зв'язку з цим виникає необхідність розвитку різних форм оптової торгівлі. З них найбільш демократичною та прозорою на даному етапі розвитку суспільства, безумовно, є товарна біржа.

Товарна біржа — це постійно діючий оптовий ринок, що функціонує в певному місці та відповідно до встановлених правил торгівлі й регламенту [2]. Проте сфера діяльності товарної біржі, як правило, охоплює міжрегіональний, національний і міжнародний ринки. У зв'язку з цим на регіональному рівні основну роль мають відігравати елементи інфраструктури нижчого рівня — агроторгові домів, оптові ринки, тощо. Тому гостро постає проблема функціонального та організаційного визначення цих ринкових інституцій.

Метою створення агроторгових домів є формування ринкового середовища, шляхом розвитку товарно-грошових відносин, більш вигідної реалізації виробленої продукції і поліпшення матеріально-технічного постачання агропромислових товаровиробників. Ці ринкові інституції функціонують, як правило, на районному чи регіональному рівні, виступаючи по суті проміжною ланкою між товаровиробником і системою аграрних бірж у процесах збуту виробленої продукції і матеріально-технічного постачання.

Не менш перспективною і успішно реалізованою в багатьох країнах формою організації оптової торгівлі є оптовий продовольчий ринок.

Система розподілу продовольства через оптові ринки має ряд переваг: створюються умови для круглорічного постачання населення свіжими, високоякісними продуктами харчування за прийнятними цінами; для сільськогосподарських товаровиробників і переробних підприємств вирішується проблема збуту, створюються додаткові робочі місця і зменшується відтік сільського населення; держава вирішує проблему легалізації оптової торгівлі і додаткового надходження коштів у бюджет. При цьому забезпечується захист вітчизняних товаровиробників і продовольчого ринку країни в цілому.

Заслугове на увагу досвід організації оптових продовольчих ринків у Російській Федерації, зокрема в Московському регіоні, де функціонує декілька таких ринків, та Волгограді. Механізм функціонування оптових ринків включає системи маркетингу, інформаційного забезпечення, потужну сучасну матеріальну базу (транспорт, складські приміщення та торговельні павільйони, обладнані для зберігання конкретних груп продовольчих товарів) і кваліфікований персонал. При цьому торгівля здійснюється як крупно-, так і дрібнооптовими партіями товарів, яких пропонується до 5000 найменувань [1, 6].

Важливу роль у забезпеченні прозорості ринку та оперативності дій його суб'єктів має відігравати система інформаційного забезпечення. При чому на сучасному етапі його роль зростає не лише через необхідність оперативної достовірної інформації про ситуацію на ринках, а й у зв'язку з розвитком науково-технічного процесу.

Система інформаційного забезпечення суб'єктів аграрного ринку України на сьогодні перебуває лише на етапі становлення. Розвивається мережа консультаційних фірм, дорадчих інституцій, частково інформаційний супровід здійснюють органи державної та місцевої влади, засоби масової інформації. Проте робити висновок, що на даному етапі усі зацікавлені суб'єкти ринку своєчасно отримують достовірну і вичерпну інформацію, зокрема щодо кон'юнктури ринку, цінової ситуації, прогнозів розвитку галузей, наявності державних і галузевих програм підтримки - вочевидь, передчасно. З іншого боку, відсутність такої інформації, обумовлюючи непрозорість ринку, призводить до неадекватної оцінки ситуації та відповідної поведінки ряду господарюючих суб'єктів, внаслідок чого їх діяльність, зокрема при окресленні подальших перспектив свого розвитку та розробці оперативних заходів, ґрунтується переважно на власній інтуїції.

На сьогодні інформаційне забезпечення операторів аграрного ринку, поряд із засобами масової інформації, здійснює ряд Інтернет-ресурсів. Серед них слід, насамперед, відзначити офіційний web-сервер Міністерства аграрної політики, де важливу роль відіграє розділ "Аграрний ринок" та його підрозділ "Ціновий моніторинг", де можна отримати інформацію про ціни на сільськогосподарську продукцію в цілому по Україні та в розрізі регіонів у динаміці та в розрізі видів продукції за відповідними рубрикаціями. Розділ сайту "Галузі АПК" містить інформацію про основні галузі та напрями їх діяльності. У розділі "Економіка АПК" містяться рубрикації, присвячені таким питанням: "Економіка", "Фінанси", "Бухгалтерський облік", "Облік і фінанси АПК".

Крім того, в Україні функціонує ряд видань, які поширюють у друкованому варіанті, так і через власні Інтернет-сайти інформацію про стан аграрного ринку, подають матеріали маркетингових й аналітичних досліджень, прогнози, зокрема Інформаційний сайт новин АПК "AgriUkraine.com", Інформаційно-аналітичний журнал "Агроперспектива", Український журнал із питань агробізнесу "Пропозиція" тощо. Щоправда, оперативна інформація, яка може впливати на прийняття управлінських рішень, надається здебільшого на комерційній основі.

Разом із тим, у країнах Західної Європи та Північної Америки існують спеціалізовані галузеві інформаційні системи, які надають оперативну і всебічну інформацію про поточний стан ринку, цінову ситуацію, обсяги укладених експортно-імпорتنних угод, ринкові прогнози, останні новини галузі та багато іншої корисної як для виробників, так і для трейдерів інформації.

Важливу інформаційну роль у забезпеченні функціонування аграрного ринку як в цілому, так і окремих його продуктових підкомплексів відіграють інтернет-ресурси Міністерства сільського господарства США, зосередженні на сайті <http://www.usda.gov/>. Інформація, що розповсюджується через сайт (останні новини, законодавчі акти, статистичні звіти про виробництво продукції та ціни на неї, прогнози розвитку АПК тощо), дає можливість фермерам та операторам ринку приймати зважені рішення щодо подальшої їх діяльності, спираючись на якісну та достовірну інформацію. Сайт містить багато тематичних і галузевих рубрик, корисних посилань та інтегрований з сайтами окремих структурних підрозділів міністерства, зокрема Служби сільськогосподарського маркетингу, Сільськогосподарської науково-дослідної служби, Служби кооперативних досліджень, освіти та дорадництва, Служби економічних досліджень, Міжнародної сільськогосподарської служби та Національної служби сільськогосподарської статистики.

Служба економічних досліджень Міністерства сільського господарства США поряд з загальною тематикою економічних рубрик на своєму сайті розміщує матеріали щодо окремих галузей та ринків, зокрема в розділі “Briefing room” (Консультаційна кімната) містяться галузеві тематики.

З метою інформаційного забезпечення експортної діяльності операторів аграрного ринку Міжнародна сільськогосподарська служба випускає також щомісячний журнал AgExporter (сільськогосподарський експортер), що містить корисну оперативну інформацію про стан міжнародних ринків та основні напрями розвитку американського експорту сільськогосподарської продукції. Дане видання виходить в друкованому вигляді, а також має власний Інтернет-сайт, де поряд зі змістом номерів журналу наводиться інша споріднена інформація.

Таким чином, наявність та доступ до подібних інформаційних джерел забезпечує транспарентність ринку, сприяє розвитку конкуренції та утвердженню цивілізованих економічних відносин. Цей досвід, на нашу думку, є дуже корисним для України, а його запозичення не лише сприятиме подальшому перебігу економічних реформ в АПК, а й забезпечить передумови для ефективного господарювання суб’єктів аграрного ринку.

Висновки. Отже, інфраструктура аграрного ринку є однією з основних передумов його стабільного функціонування, від розвитку якої залежить як ефективність діяльності окремих господарських суб’єктів, так і реалізація стратегічних цілей держави в сфері аграрної політики та продовольчої безпеки.

Основними напрямками удосконалення інфраструктури є розвиток інститутів гуртової торгівлі, зокрема оптових ринків, агроторгових домів, бірж, а також інформаційно-консультаційне забезпечення товаровиробників. Удосконалення інфраструктури ринку сприятиме оптимізації системи маркетингу та каналів збуту продукції для всіх виробничих суб’єктів ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виричев О.А. Опыт создания оптовых продовольственных рынков в московском регионе // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2000. — № 3. — С. 44–46.
2. Дмитрук Б.П. Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі: Навчальний посібник. — К. : Либідь, 2001. — 344 с.
3. Клюкач В.А. Развитие рыночной инфраструктуры в АПК // Економіка АПК. — 2003. — № 9. — С. 127–131.
4. Лотоцький І.І., Дишлюк Н.І. Розвиток оптового продовольчого ринку в Україні // Економіка АПК. — 2004. — № 5. — С. 110–114.
5. Міщенко Н.М. Формування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції // Економіка АПК. — 2004. — № 5. — С. 115–121.
6. Нуралиев С.У., Демидов В.А. Волгоградский оптовый продовольственный рынок как фактор стабилизации продовольственного снабжения региона // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2000. — № 5. — С. 1–6.

Одержано 28.04.09

Основными путями усовершенствования инфраструктуры являются развитие оптовой торговли, в частности оптовых рынков, агроторговых домов, бирж, а также информационно-консультационное обеспечение товаропроизводителей. Это будет способствовать оптимизации системы маркетинга и каналов реализации для всех субъектов рынка.

Ключевые слова: инфраструктура, местный рынок, оптовый рынок, агроторговый дом, товарная биржа, информационное обеспечение.

The basic ways of infrastructure improvement are wholesale system development, particularly concerning wholesale markets, trading houses, commodity exchanges, and information service for agricultural producers. That will help to marketing system and sales channels optimization for all market operators.

Key words: infrastructure, local market, wholesale market, trading house, commodity exchange, information service.

ДО ПИТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Л.В. ЧЕРНЕНКО, кандидат економічних наук
Полтавська державна аграрна академія

Досліджено проблемні питання інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості підприємств в сучасних умовах. За джерелами фінансування проаналізовано інвестиції в основний капітал та структуру капітальних вкладень в основні галузі економіки України.

Інвестиції мають велике значення не тільки для майбутнього стану підприємства, а й для економіки країни в цілому. З їх допомогою здійснюється розширене відтворення основних засобів як виробничого, так і невиробничого призначення, зміцнюється матеріально-технічна база суб'єктів господарювання, що дає змогу підприємствам збільшити обсяги виробництва продукції, поліпшити умови праці працівників. Від них залежать собівартість, асортимент, якість, новизна і конкурентоспроможність продукції.

Актуальність пошуку потенційних джерел формування інвестиційних ресурсів особливо загострилась в умовах сучасної фінансово-економічної кризи. Світова практика переконує, що за умов кризи неможливо досягти високої ефективності інвестиційних ресурсів. Мова йде про послаблення кризових явищ і збереження бізнесу.

Дослідженню цієї важливої проблеми наука завжди приділяла належну увагу. Вагомий внесок в її опрацювання належить вітчизняним ученим-економістам, серед яких: М.Я. Дем'яненко, С.М. Кваша, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, О.В. Кристальний, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин. Однак, незважаючи на вагомість їхніх розробок, ціла низка пов'язаних із нею питань залишаються не до кінця дослідженою.

Метою написання статті є висвітлення сучасного стану інвестиційної привабливості підприємств, виявлення існуючих недоліків і внесення пропозицій щодо поліпшення стану справ у зазначеному напрямі.

Методика досліджень. Методологічну основу становить діалектичний метод пізнання, який забезпечив вивчення інвестиційної привабливості підприємств. Для досягнення поставленої мети використано вертикальний аналіз — дослідження структури джерел фінансування в основний капітал, графічний метод — аналіз структури капітальних вкладень в основні галузі економіки України; синтезу — оцінка фінансування інвестиційної діяльності.

Результати досліджень. Різкий спад інвестиційної діяльності останніми роками відбувається на фоні стійкого погіршення умов і результатів виробничої діяльності підприємств. Скорочення грошових надходжень підприємств і централізованих капітальних вкладень, невідповідні відновлюваним потребам амортизаційні відрахування також негативно вплинули на інвестиційну привабливість підприємств [4, 81].

Залежно від виду коштів існують такі методи фінансування інвестиційної діяльності, як самофінансування, акціонування, боргове фінансування, фінансування за рахунок дотацій, змішане фінансування.

Найпривабливішим методом фінансування інвестиційних проектів є самофінансування, яке здійснюється виключно за рахунок власних внутрішніх коштів підприємства, до яких відносять: чистий прибуток; амортизаційні відрахування; страхові суми відшкодування збитків; іммобілізовані надлишки основних та оборотних коштів, нематеріальних активів тощо [1, 321].

Акціонування — метод, який використовується для фінансування великих інвестиційних проектів із значними строками окупності витрат. Акціонерне фінансування здійснюється за рахунок додаткової емісії цінних паперів під конкретний інвестиційний проект, що забезпечує інвесторові участь у статутному капіталі підприємства, при цьому інвестор проводить: емісію акцій і розміщення їх серед зацікавлених інвесторів, включаючи державу, інших вітчизняних і зарубіжних суб'єктів підприємницької діяльності; емісію боргових зобов'язань у вигляді інвестиційних сертифікатів, облігацій; формування спеціалізованих інвестиційних компаній, у тому числі пайових.

Боргове фінансування — застосовується при фінансуванні інвестиційних проектів із високою нормою прибутковості (яка перевищує ставку позичкового відсотка) та незначними строками окупності витрат, тобто чітко визначеними шляхами успішної реалізації проекту.

Інвестиційний кредит може функціонувати в таких формах: банківський; державний; міжнародний; податковий; товарний (лізинг); андеррайтинг (викуп корпоративних облігацій).

Фінансування інвестиційних проектів шляхом надання дотацій — цей метод використовується для підтримки інвестиційних проектів урядовими чи неурядовими організаціями шляхом надання дотацій, грантів, субвенцій, спонсорської і донорської допомоги.

Змішане фінансування — базується на комбінаціях різних методів фінансування інвестиційних проектів [5].

Дані табл. свідчать про зміни інвестицій в основний капітал.

Досвід свідчить, що залучення й ефективне використання іноземних інвестицій. Надходження іноземного капіталу в України значною мірою стримуються відсутністю сприятливого інвестиційного клімату. Для іноземних інвесторів доцільно створити режим найбільшого сприяння. У цьому важливу роль відіграватиме законодавство щодо спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку [4, 84].

1. Інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в Україні, %*

Джерела фінансування	Рік								Січень-вересень 2008 р.
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Державний бюджет	5,1	5,4	5,0	7,0	10,5	5,5	5,5	5,6	3,5
Місцеві бюджети	4,1	4,1	3,7	4,1	4,7	4,2	4,3	3,9	3,6
Підприємства та організації	68,6	66,8	65,8	61,4	61,7	57,4	57,8	56,5	59,7
Іноземні інвестори	5,9	4,3	5,6	5,5	3,6	5,0	3,7	3,5	3,8
Кредити банків та інші позики	1,7	4,3	5,3	8,2	7,6	14,8	15,5	16,6	15,6
Інші джерела	14,6	15,1	14,6	13,8	11,9	13,1	13,2	13,9	13,8
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Примітка. *Джерело: розрахунки за даними Держкомстату України [3].

Найбільш інвестиційно-привабливими для іноземних інвесторів протягом всього часу існування залишаються підприємства оптової торгівлі і посередництва в торгівлі і підприємства харчової промисловості та переробка сільськогосподарських продуктів, вкладення у які швидко окупаються. Іноземні підприємці, що вкладають кошти у харчову промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів, віддають перевагу виробництву імпортозаміщуючої продукції, для якої характерна швидка окупність капіталу й можливість швидкого захоплення ринку приймаючої країни. У підприємства цього виду діяльності переважно вкладають кошти інвестори з країн ЄС, основними з яких є Великобританія, Нідерланди, Німеччина, Данія, Швеція.

Експерти Світового банку дали негативну оцінку вітчизняному інвестиційному клімату, який склався в Україні за останні роки. Серед головних причин існуючої ситуації називають відсутність за останні шість років економічних і регуляторних перетворені, які послідовно реалізуються в державі [6, 66].

Структура надходжень капітальних вкладень в економіку України наведена на рис.

Отже, інвестори віддають перевагу промисловості та житловому господарстві перед сільським господарством і транспортом. Питома вага надходжень у промисловість становить 36%, у сільське господарство та транспорт і зв'язок по 7% та 15% відповідно. У структурі капітальних вкладень в основні галузі економіки друге місце посідає житлове господарство — 21%.

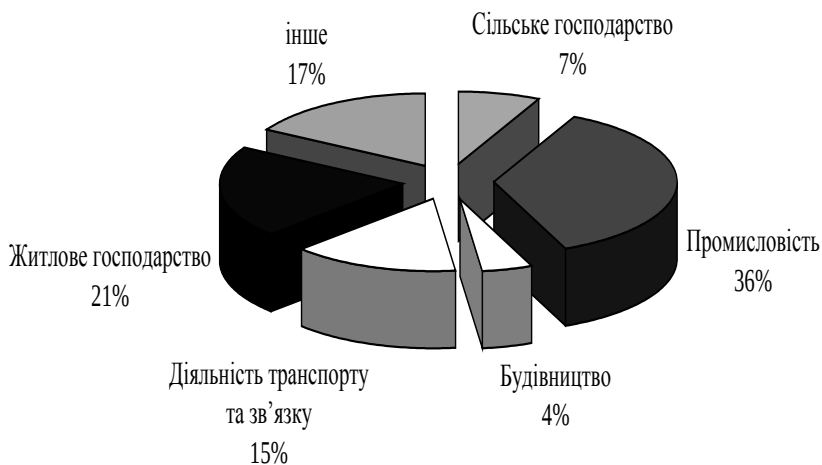

Рис. Структура капітальних вкладень в основні галузі економіки України, січень-вересень 2008 р.

Розглядаючи макрорівень, інвестор зважає на той факт, що основними критеріями інвестиційної привабливості галузі є:

- 1) рівень прибутковості;
- 2) рівень інвестиційних ризиків;
- 3) рівень перспективності розвитку галузей і підгалузей.

Перелічені параметри — агреговані і визначаються впливом різноманітних чинників. Їх пріоритетність полягає в тому, що вони дають можливість сформувати збалансовану трьохвимірну систему координат “прибутковість — ризик — перспектива”, що покликана підвищити ефективність прийняття управлінських рішень [2].

Методичні дослідження інвестиційної привабливості мають ґрунтуватись на логіці інвестиційних рішень, яка передбачає вкладення коштів там, де сприятливіші умови інвестування. Оскільки ідеальних умов у реальній практиці не буває, такі рішення приймаються, як правило, шляхом вибору більш прийнятних варіантів серед сукупності можливих. З урахуванням цього розроблено логічну схему процедури пошуку, вибору та прийняття інвестиційних рішень на основі порівняння, що має вид алгоритм вибору — спочатку інвестор вибирає країну інвестування на основі міждержавної оцінки інвестиційної привабливості, потім галузь на основі міжгалузевої оцінки, далі регіон — й так до рівня окремого проекту. Модель пошуку рішень на основі порівняння критеріями інвестиційної привабливості для групи інвесторів із невизначеними наперед цілями можна вважати

найбільш оптимальною, оскільки вона дозволяє інвестору з різноплановими інтересами та можливостями оцінити інвестиційну привабливість на кожному рівні: країні, галузі, регіону, підприємства, проекту.

Інвестиційна привабливість визначається не тільки кон'юктурою ринку, але й політичною ситуацією і особливостями економічно-соціального розвитку, які суттєво впливають на інвестиційну активність і формують її особливості. Для сучасного стану України в цілому характерні політична та економічна нестабільність, відсутність гарантій із поверненням коштів. Ці та інші фактори формують специфіку інвестиційних пропозицій на ринку та визначають перспективу реалізації малих і середніх інвестиційних проектів, що мають строк окупності не більше двох років, що пояснюється:

- малі та середні проекти дають можливість не ризикувати великими сумами в сучасних умовах нестабільності;
- таких проектів створюють фундамент і можливість розширення діяльності на українському ринкові, з поліпшенням ситуації;
- реалізація за світовими цінами на зовнішньому ринку призведе до скорочення витрат на виробництво та підвищення показників рентабельності.

Висновки. З метою активізації інвестиційних процесів потрібно оптимізувати державну інвестиційну політику, яка полягає у створенні сприятливих умов для ефективної діяльності, лібералізації інвестиційного режиму та ґрунтуватися на ретельному врахуванні мотивів пріоритетів інвесторів.

В цих умовах, на нашу думку, доцільно впроваджувати малі та середні інвестиційні проекти у діяльність підприємств на базі прогресивної технологічної ідеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк І.О. Інвестиційний менеджмент: Підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.О. Бланк. — К. : КНЕУ, 2005. — 398 с.
2. Гайдучкий А. Класифікація чинників інвестиційної привабливості економіки / А. Гайдучкий // Ринок цінних паперів України. — 2004. — №9/10. — С. 9–14.
3. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс] // www.ukrstat.gov.ua
4. Зотько Н.Ю. Формування інвестиційних ресурсів у галузях економіки Житомирщини / Н.Ю. Зотько // Економіка АПК. — 2005. — №4. — С. 81–86.
5. Куриленко Т.П. Проектне фінансування: Підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.П. Куриленко. — К. : Кондор, 2006. — 208 с.
6. Мармуль Л.О. Державне регулювання інвестиційної діяльності переробних підприємств агропромислового комплексу / Л.О. Мармуль, І.В. Коваленко // Економіка АПК. — 2008. — №12. — С. 62–69.

Одержано 28.04.09

Разработан алгоритм инвестиционных решений на основе сравнения критериями инвестиционной привлекательности. Раскрыты проблемные вопросы инвестиционной привлекательности предприятий Украины. Предложена перспектива реализации малых и средних инвестиционных проектов.

Ключевые слова: алгоритм решений, малые и средние инвестиционные проекты.

The algorithm of investment decisions is developed on the basis of comparison of investment attractiveness criteria. The problem questions of investment attractiveness of enterprises of Ukraine are exposed. The prospect of realization of small and middle investment projects is offered.

Key words: algorithm of decisions, small and middle investment projects.

УДК 658.114.5:338.43 (477)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХОЛДИНГІВ В АПК

**Ю.О. НЕСТЕРЧУК, кандидат економічних наук,
В.М. ГОЛОТА, аспірант**

Проаналізовано загальні характеристики найбільших агрохолдингів України, тенденції їх формування і розвитку, виявлені основні чинники, що перешкоджають ефективному функціонуванню інтегрованих формувань холдингового типу в аграрно-промисловому виробництві.

Проблеми, які нині існують в економічному секторі, є результатом історично успадкованих і набутих із часом об'єктивних невідповідностей розвитку аграрної галузі. Протягом десятиріч удосконалювались форми інтеграційних взаємодій в АПК. Сучасний етап реформування економіки характеризується утворенням нових, більш ефективних господарських структур, продукція яких має високий рівень конкурентоздатності на внутрішніх і зовнішніх ринках. На основі інтеграції підвищується ефективність аграрно-промислового виробництва, а за рахунок добровільного вступу інших підприємств, що стають учасниками агрохолдингів, виробничий процес набуває нових характеристик і меж функціонування.

Багаторічною вітчизняною та зарубіжною практикою підтверджується необхідність створення інтегрованих систем, які забезпечують економічну стійкість та стабільність розвитку сільського господарства. І хоча формування агрохолдингів у перехідній економіці не було передбачено жодною теорією, на сучасному етапі даний тип об'єднань став найбільш ефективним об'єктом аграрного ринку України. Як правило, вони представлені сукупністю

юридичних осіб, пов'язаних контрактними відносинами чи активами. В Україні існують багато неформальних агрохолдингів, учасники яких пов'язані економічною та фінансовою залежністю, більшість з яких юридично не оформлені. Існування таких агрохолдингів ускладнює статистичний облік та оцінку масштабів їх діяльності [1]. Специфічна роль і невеликий досвід функціонування сучасних холдингових об'єднань зумовлює значний науковий інтерес до питань їх створення і функціонування в АПК. Проблемам розвитку інтеграційних процесів у цілому та холдингових структур зокрема присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених: В.Г. Андрійчука, А.С. Кириленка, М.Ю. Коденської, В.З. Мазлоєва, М.Й. Маліка, Р.Ю. Оганесова, О.А. Родіонової та інших. Нині не існує єдиної думки науковців щодо перспективності такої форми аграрно-промислової інтеграції та доцільності розвитку агрохолдингів із точки зору інтересів держави й суспільства. Динамічність сучасного світу взагалі та економічних умов розвитку АПК зокрема визначають актуальність подальших наукових досліджень у цій царині.

Методика досліджень. Теоретичною і методологічною основою досліджень послуговували напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавча база з регулювання процесів аграрно-промислової інтеграції. У процесі досліджень використані такі загальнонаукові методи: монографічний, абстрактно-логічний, статистико-економічний.

Результати досліджень. Основою для створення агрохолдингів в Україні стали процеси приватизації і акціонування великих державних підприємств, що активізувались на початку 90-х років минулого століття. Першим кроком до створення холдингових програм став Указ Президента України “Про холдингові компанії, що створилися в процесі корпоратизації та приватизації” від 19.05.1994 року [2]. Але цей нормативний акт є вузькоспеціалізованим, він регулює порядок створення і діяльності холдингів у період корпоратизації та приватизації, тобто на початковому етапі розвитку ринкових відносин, і хоча заснування перших структур такого типу розпочалося у 1995 році, спеціальний акт, регулюючий цей процес, був прийнятий лише в 2006 році [3].

В Україні холдингові об'єднання, які концентрують власність в одних руках і здійснюють повний контроль над всіма учасниками групи, стають важливою формою організації багатогалузевих виробництв. Подібно до початкового етапу реформування значна потреба у розвитку великих інтегрованих виробничих формувань вертикального типу спостерігається і у сучасній економіці. В якості аргументів їх створення виокремимо такі:

1. Інтеграція господарюючих суб'єктів в АПК сприяє подоланню багатьох структурних проблем вітчизняної перехідної економіки. Відсутність формальних інтегрованих структур призводить до здійснення вертикального контролю на ринках сільгосппродукції і продуктів її переробки засобами посередницьких структур. При цьому така форма монопольної влади може

бути гіршою, ніж монопольний вплив корпорацій, що об'єднують послідовні стадії технологічного ланцюга.

2. Інтеграція підприємств АПК дозволяє учасникам заповнити існуючі недоліки ринку за рахунок створення внутрішнього ринку капіталу, спільної інфраструктури; підвищення якості використовуваної інформації для учасників об'єднання; зниження трансакційних витрат; підвищення якості управління; лобіювання спільних інтересів.

3. Розвиток та зміцнення інтеграційних взаємодій дозволяє знизити можливість опортуністичної поведінки їх учасників, диктату цін з боку суміжників, сприяє фінансовому оздоровленню підприємств, що входять до аграрно-промислової структури, згладжує гостроту недостачі ліквідних засобів.

4. Великі аграрно-промислові формування здатні підвищити ефективність реального сектора економіки, здійснювати позитивний вплив на розвиток регіонів, інфраструктури, створювати нові технології, сприяти зростанню зайнятості, тобто вирішувати комплекс гострих соціально-економічних проблем.

5. Інтеграція сприяє скороченню чисельності збиткових підприємств шляхом допомоги тим з них, що є незамінними у загальному технологічному ланцюгу. Зростання виробництва у вітчизняних інтегрованих структурах відбувається переважно за рахунок відновлення завантаження переробних потужностей, що є важливим фактором мобілізації додаткових інвестиційних ресурсів для економічного розвитку.

6. Світовий досвід доводить, що найбільш революційні, новаторські інновації здійснюються малим і середнім бізнесом. Однак вони стають рушійною силою економіки через реалізацію великим бізнесом, котрий концентрує переважну частку витрат на наукові дослідження. На тлі обмеженого державного фінансування аграрної науки великий капітал починає збільшувати витрати на оновлення технологій. При цьому актуальним стає заохочення державою реалізації довгострокових інвестицій та інновацій і допомога у зниженні їх ризиків.

7. Високі адаптаційні можливості структур із розвинутими інтеграційними та коопераційними зв'язками досягаються, в тому числі, за рахунок узгодженого співробітництва між підприємствами різних галузей і розподілу ризику між ними. Збереження розвинутих і відпрацьованих технологічних зв'язків сприяє подоланню дефіциту ресурсів, що виникає в кризових ситуаціях, подібних до періоду кінця 2008 — початку 2009 рр., коли зовнішні фактори призводять до втрати частини постачальників і споживачів.

Досвід формування агрохолдингів в аграрно-промисловому виробництві невеликий. Особливо інтенсивно вони почали створюватися 4–5 років тому. Вступ України до СОТ став стимулюючим фактором формування аграрно-промислових інтегрованих комплексів, які в процесі складних функціональних перетворень набули більш гнучких структурних форм.

Холдингові компанії можуть функціонувати за трьома варіантами:

- чистий або майновий холдинг — виконує фінансово-інвестиційні та фінансово-контрольні функції;
- управлінський або договірний холдинг — забезпечує виробничо-технологічне і економічне управління підрозділами;
- змішаний холдинг — займається, окрім виконання перерахованих функцій, підприємницькою діяльністю: фінансово-кредитною, виробничою, торговельною, транспортною тощо [4].

До складу агрохолдингів обов'язково повинні входити господарства, які орендують землю або мають свої земельні угіддя та використовують їх для виробництва продукції.

Вітчизняні агрохолдинги орендують землі в багатьох регіонах України. Цей факт знижує ризики їхньої внутрішньогосподарської діяльності. Орендовані сільськогосподарські угіддя в середньому мають площу від 60 до 300 тис га. На сьогоднішній день в Україні налічується від 25 до 35 крупних сільгоспвиробників. За підсумками 2007-го року вони контролюють обробку 10% — 12% орної землі, а це майже 2 млн га українських чорноземів. За прогнозами вітчизняних експертів влітку 2008 року українські агрохолдинги орендуватимуть вже в межах 3,1 — 3,3 млн га ріллі [5] (табл. 1).

1. Розмір земельних угідь найбільших агрохолдингів України [6]

Агрохолдинг	Агроактиви	Земельні угіддя, тис. га.
ММК ім. Ілліча	40 агроцехів, об'єднаних в Агрокомплекс комбінату	240
Нафком-Агро	Агрозгосподарства дочірнього підприємства "Нафком-Агро"	220
"Ленд Вест компані"	Агрозгосподарства, що входять до складу "Ленд Вест компані"	80
ЗАТ "Західна компанія "Дакор"	15 сільськогосподарських підприємств, об'єднаних в холдинг "Дакор"	122
ВАТ "Миронівський хлібопродукт"	Агрозпідприємства, що входять до складу холдингу	180
ТОВ "Астарта-Київ"	60 агрофірм, що входять до складу холдингу	165
"Мрія"	Агрозпідприємства, що входять до складу холдингу	150
ЗАО "Агротон"	25 агрозпідприємств, інтегрованих в групу	150
"Приват-АгроХолдинг"	24 сільгосппідприємства, що входять до "Приват-АгроХолдинг"	136
НВП "Райз-Агро"	Сільськогосподарські підприємства "Райз-Агро"	135
НВФ "Сінтал "Д"	Агрозгосподарства, підконтрольні НВФ "Сінтал "Д"	100
Разом	—	1678

Аналітики асоціації “Український клуб аграрного бізнесу” прогнозують такі результати розвитку агрохолдингів у найближчі роки: кількість найбільших із них перевищить 40; вони оброблятимуть 4,0–4,5 млн га землі. Близько 100 наступних у рейтингу підприємств будуть господарювати на площі 2,2–2,5 млн га. Тобто найбільші компанії акумулюватимуть п’яту частину усіх вітчизняних орних земель.

За даними Українського Клубу Аграрного бізнесу Загальна капіталізація цих компаній на момент залучення інвестицій становила 5,87 млрд дол. США. За останні три роки вони освоїли інвестиції загальною сумою 1188,1 млн дол. США (табл. 2).

2. Залучення інвестицій найбільшими агрохолдингами України на 1.01.09 р.

Компанії	Рік розміщення інвестиції	Частина акціонерного капіталу, яка була продана, %	Сума залучення, млн дол. США	Біржа, до лістингу якої включені акції або GDR
Астарта-Київ	2006	20	32	Варшавська фондова біржа, Франкфуртська фондова біржа
Західна компанія “Дакор”	2007	24	21	ПФТС
Цукровий союз “Укррос”	2007	20	42	ПФТС
Група “Креатив”	2007	23,4	30	Франкфуртська фондова біржа, ПФТС
Landkom	2007	54,9	132	Лондонська фондова біржа
Кернел	2007	41	304	Варшавська фондова біржа
Ленд Вест	2007	24	52	Франкфуртська фондова біржа
МСВ Agricole (“Укрзернопром”)	2008	24,4	56	Франкфуртська фондова біржа
Кернел (SPO)	2008	6,3	84	Варшавська фондова біржа
Landkom (SPO)	2008	5,4	22	Лондонська фондова біржа
Миронівський хлібопродукт	2008	19,4	323	Лондонська фондова біржа
Група компаній “Мрія”	2008	20	90,1	Франкфуртська фондова біржа
Всього залучено	х	х	1188,1	х

Як видно з таблиць, один із лідерів аграрно-промислового виробництва в Україні — ВАТ “Миронівський хлібопродукт” — займає більше 180 тис. га. сільськогосподарських угідь. До складу компанії входять 20 підприємств, розташованих у Київській, Черкаській, Дніпропетровській, Донецькій, Вінницькій, Івано-Франківській, Херсонській областях та АР Крим. Всі підприємства створюють замкнутий цикл м'ясного виробництва: від виробництва кормів, до виготовлення м'ясних продуктів та їх реалізації. Компанія ВАТ “Миронівський хлібопродукт” — один із найбільших агрохолдингів і виробників курятини в Україні. Виробництво м'яса птиці тут збільшилося на 50% до 110 тис. тонн, порівняно з аналогічним періодом минулого року. Це стало можливим, в першу чергу, завдяки запуску першої черги Миронівської птахоферми в середині 2007 року, яка вийшла на повну потужність у жовтні. У першому півріччі також на 81% зросли обсяги виробництва ковбас і м'ясопродуктів — до 5,3 тис. т.

Антимонопольний комітет України видав дозвіл компанії “Миронівський хлібопродукт” на купівлю контрольних пакетів трьох підприємств у м.Добропілля (Донецька обл.): ТОВ “Агроінвест”, ВАТ “Добропільський комбінат хлібопродуктів” та ТОВ “Добропільський комбінат хлібобулочних виробів”. За даними АМКУ, вказані підприємства займаються виробництвом комбікормів, зберіганням зерна та його переробкою, відповідно. Деякі підприємства займаються виробництвом олії, вирощуванням овочів і фруктів.

Інший потужний агрохолдинг — ТОВ “Астарта-Київ” — вертикально інтегроване формування, яке займається виробництвом цукру, зерна та іншої сільськогосподарської продукції. Виробництво сільгосппродукції здійснюють понад 50 агрофірм. Вони спеціалізуються на вирощуванні цукрового буряка. Через необхідність ротації культур також вирощуються зернові та олійні. Допоміжним напрямом діяльності є тваринництво, сільськогосподарські підрозділи мають потужності зі зберігання зернових, а також комбікормовий завод. Вони постійно збільшують площі земель в обробітку. Зокрема, у 2003–2008 рр. земельні ресурси збільшились з 35,7 тис. га до понад 150 тис. га, при цьому площі під цукровим буряком — з 3,9 тис. га до 30 тис. га. Одночасно збільшені площі під зерновими та олійними культурами з 27,3 тис. га, в 2003 р., до близько 53 тис. га в 2007 р.

Однією з конкурентних переваг холдингу є те, що всі агрофірми мають власні складські приміщення, обладнання для сушки та очистки зернових, що дозволяє самостійно обробляти, зберігати, відвантажувати та відправляти на експорт продукцію. Наявних потужностей складських приміщень достатньо для збереження врожаїв, що призводить до значної економії на послугах елеваторів.

На сьогоднішній день найбільші агрохолдинги України являються лідерами на ринку сільськогосподарської продукції і займають чільне місце

на світовому ринку. Проте, значним недоліком подальшого формування та розвитку холдингових об'єднань являється недосконалість законодавчої бази. Головні проблеми пов'язані з дотриманням правових норм, регулюванням відносин між інвестором і сільськогосподарськими організаціями. Підприємства, які є структурними підрозділами, не мають самостійності, тому контроль за фінансовою діяльністю обмежений. Останнім часом великі за масштабами агрохолдинги використовують різні методи для збільшення земельних володінь, часто порушуючи чинне законодавство. Більшість інвесторів не готові вирішувати проблеми розвитку соціальної інфраструктури, контролювати екологічність виробництва і продукції, задовольняючи лише власні економічні інтереси. Тому, з метою запобігання прояву латифундій, потрібно удосконалювати законодавчу базу, що регулює інтеграційні взаємодії в аграрно-промисловому виробництві.

Крім того, необхідна чітка політика держави щодо контролю розвитку як великих агрохолдингів, так і малих підприємств. Адже кожна з цих структур повинна розвиватися на своєму рівні і не перешкоджати іншим. Холдингові компанії не повинні займати монополієне положення на ринку. Потужні агрохолдинги, які створюють монополії, не мають одержувати бюджетну підтримку. У нашій країні недостатньо відпрацьована державна політика щодо розвитку сільськогосподарських структур, їх фінансової підтримки, контролю над розподілом коштів при наданні необхідної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам у разі неврожаю, стихійних лих тощо. Для стабільності розвитку необхідні державні програми з забезпечення підтримки сільського господарства. У розвинутих країнах світу існує позитивний досвід регулювання сільськогосподарського виробництва відповідно до національних пріоритетів, що може бути адаптований до сучасних умов вітчизняного АПК.

Висновки. Економічний занепад у країні зумовлений політичною нестабільністю, внаслідок цього найбільших втрат зазнає сільськогосподарський сектор, який потребує структурних зрушень. Становлення агрохолдингів слід розглядати як об'єктивний позитивний процес і приклад успішного функціонування аграрно-промислових структур і дієвий засіб виведення сільського господарства з кризи. Результати діяльності таких структур свідчать про їх перспективність, а масштаби залучення сільськогосподарських земель до господарського використання у їх межах свідчать про необхідність державного регулювання процесу їх створення та функціонування.

Прогнозуючи розвиток агрохолдингових компаній в Україні, слід зазначити, що після закінчення етапу активного формування та укрупнення таких інтегрованих структур відбуватиметься оптимізація їх розмірів, організаційної структури та взаємодії із зовнішнім економічним середовищем і державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федулова Л.І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки України / Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. — 2007. — № 3. — С. 9–31.
2. Указ Президента України “Про холдингові компанії, що створилися в процесі корпоратизації та приватизації” від 11 травня 1994 року N 224/94 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.
3. Указ Президента України “Про холдингові компанії в Україні”, березень 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 34.
4. Бочаров С. Организационные формы создания эффективного предприятия холдингового типа. / С. Бочаров, Н. Нечаев // АПК: экономика, управление. — 2006. — № 9. — С. 21–24.
5. Феофілов. С. Майбутнє України — за агрохолдингами / [Електронний ресурс]. — ІнтерМедиа Консалтинг. — Режим доступу: http://agroua.net/news/news_18517.html.
6. Топ — 25 українських латифундистів / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vd.ua/img/st_img/195/012_latifundia.png.

Одержано 29.04.09

В условиях развития рыночных отношений роль агрохолдингов в аграрно-промышленном производстве возрастает: арендуя большие земельные площади, они несут ответственность за развитие местной инфраструктуры и сельских территорий. Агрохолдинги как относительно новый тип объединений сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий являются перспективными интегрированными структурами, которые обеспечивают финансовую стабильность, стойкость и поддержку сельскохозяйственным товаропроизводителям.

Ключевые слова: рыночные отношения, агрохолдинг, аренда, финансовая стабильность.

Throughout last time the role of agroholdings increases: hold the big ground areas, they bear responsibility for development of a local infrastructure and rural soil which are the centre economical country developments. Agroholdings as rather new type concentration the agricultural enterprises are the perspective integrated structures which provide financial stability, firmness and support to agricultural commodity producers.

Key words: market relationship, agroholding, lease, financial stability.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РЕГІОНУ

**І.В. ЩЕРБАТА, кандидат економічних наук
Львівський національний аграрний університет**

Розглянуто методичні питання виявлення внутрішньо регіональних відмінностей у рівнях соціально-економічного розвитку як основи для здійснення диференційованої регіональної політики. Визначено характер і напрями регіональної політики, спрямованої на подолання територіальних диспропорцій розвитку аграрного регіону.

Одним із найголовніших шляхів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів України є успішна реалізація державної регіональної політики. Метою державної регіональної політики як складової стратегії економічного і соціального розвитку України визначено створення умов для динамічного, збалансованого розвитку територій, усунення основних регіональних диспропорцій. Забезпечення стабільного економічного зростання в регіонах на основі ефективного використання їхнього ресурсного потенціалу, запровадження інноваційної моделі розвитку, підвищення конкурентоспроможності регіональних економік на внутрішньому та зовнішньому ринках є обов'язковою передумовою закріплення і поглиблення позитивних тенденцій економічного зростання в державі, що сформувалися впродовж останніх років. На сьогодні це питання залишається надзвичайно актуальним, адже поглиблення диспропорцій спричинює надто багато проблем: перешкоджає здійсненню єдиної економічної та соціальної політики; не дозволяє використовувати переваги територіального поділу, спеціалізації та кооперування праці; супроводжується послабленням міжрегіональних економічних зв'язків.

Економічні трансформації, які тривають в Україні, надзвичайно загострили диспропорції у рівні соціально-економічного розвитку окремих регіонів держави, що породжує соціальну нестабільність у суспільстві. У найгіршій ситуації опинилися сільські території. Соціально-економічна трансформація на селі призвела до різкого погіршення економічної складової рівня життя сільських жителів, а саме: скорочення зайнятості населення, зниження рівня доходів, зменшення споживання основних продуктів харчування і зміни структури доходів на користь забезпечення виживання. Проблеми стимулювання регіонального розвитку та формування міжбюджетних відносин, а також державної регіональної політики знайшли своє відображення в працях О.Д. Василика, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, Ф.Д. Заставного, О.І. Шаблія та ін. Вирішенню теоретико-методичних і практичних питань державного регулювання економіки регіону

присвячені праці З.В. Герасимчук, І.В. Запоточного, Л.Г. Чернюк, С.М. Чистова та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць із зазначеної проблеми, ще не вирішеним залишається частина питань щодо нівелювання суттєвої диференціації соціально-економічного розвитку регіонів і державного регулювання розвитку економічної системи аграрного регіону.

Метою дослідження є виявлення диспропорцій регіонального розвитку Львівщини, аналіз стану розвитку малих сільськогосподарських підприємств і з'ясуванні їх ролі в забезпеченні збалансованого розвитку депресивних аграрних територій.

Методика досліджень. Вирішення обраної науково-практичної проблеми базується на загальнонаукових принципах проведення комплексних наукових досліджень, класичних положеннях сучасної економічної теорії, регіональної економіки, теорії управління. Для досягнення поставленої мети в дослідженні були використані методи: системного підходу, структурного аналізу, синтезу — для розкриття суті внутрішньо регіональних відмінностей і виявлення їх причин; статистико-аналітичні — для виявлення тенденцій бюджетної забезпеченості та територіальних диспропорцій; наукової абстракції — для розробки напрямів розвитку аграрного регіону та обґрунтування необхідності державної підтримки.

Результати досліджень. Внутрішні регіональні відмінності є відображенням об'єктивних передумов і суб'єктивних чинників, які відображають органічну єдність і розвиток об'єктивних процесів територіального поділу праці та регіонального комплексоутворення. Оптимальні територіальні пропорції значною мірою зумовлюють явище (процес) збалансованості, врівноваження, яке становить суть сталого розвитку регіонів. Однак територіальні відмінності обумовлені об'єктивно і ліквідувати їх повністю не реально. Йдеться про нівелювання (згладжування) диспропорцій у територіальному розвитку з метою активізації соціально-економічних і екологічних процесів, підвищення добробуту і якості життя населення, узгодження загальнодержавних і регіональних інтересів.

Основоположними принципами дослідження внутрішніх регіональних відмінностей є наступні:

1. Необхідність урахування коефіцієнта об'єктивних регіональних відмінностей, який акумулює в собі диференціацію природно-кліматичних умов, сформовану структуру економіки, рівень її економічної ефективності та інші чинники, що є незмінними або слабо мінливими.
2. Принцип ринкової конкуренції, який є рушійною силою макроекономічної і галузевої політики, має поєднуватися не з парадигмою рівності, "благодійності", а з парадигмою ефективності в регіональній політиці.

3. Принцип компліментарності, який означає допоміжний, а не селективний характер кредитів і субсидій на здійснення заходів регіональної політики.
4. Принцип пріоритету інтенсивного, ресурсозбережувального підходу, що полягає в структурних трансформаціях функціонуючих виробництв на користь екологізберігаючих, інтелектомістких, контрольованому обмеженні енерго-, водо-, матеріало- і капіталомістких галузей і виробництв.

Основою соціально-економічного розвитку регіону є його економічний потенціал, який характеризується природно-ресурсним і демографічним потенціалом, а також станом розвитку виробничої і невиробничої інфраструктур. Обмежуючим чинником нарощування концентрації капіталу є екологічний ризик, тобто здатність природної підсистеми до самовідновлення при додатковому техногенному навантаженні. У свою чергу регіони з високим економічним потенціалом є привабливішими з точки зору залучення інвестиційного капіталу.

Пріоритетним завданням державної регіональної політики України є сприяння економічному розвитку регіонів і створення умов для функціонування їх на основі принципу самодостатності (бюджетної самозабезпеченості). Під останнім розуміється здатність місцевих бюджетів самостійно фінансувати власні видатки. У випадку неможливості виконання своїх фінансових функцій доходи місцевих бюджетів доповнюються офіційними трансфертами з державного бюджету (дотаціями і субвенціями). Рівень розвитку регіону має безпосередній вплив на розміри його бюджету, тому територіальна соціально-економічна диференціація впливає і на диференціацію в бюджетній забезпеченості територій. У силу обмеженості фінансових ресурсів окремі бюджети місцевого самоврядування потребують бюджетної підтримки.

Суттєва регіональна диференціація за економічними та соціальними параметрами розвитку формувалася в Україні протягом тривалого часу внаслідок сукупної дії природних, історичних, економічних та управлінських чинників. Регіональна диференціація зумовлена соціально-економічною кризою, що виявила різний ступінь адаптованості окремих регіонів, зокрема сільських, до нових економічних умов; наданням державної підтримки переважно базовим галузям, що мають високий ступінь територіальної локалізації; реформуванням системи державного управління шляхом децентралізації, що відбувалося за відсутності достатньої нормативно-правової бази і супроводжувалося значним впливом суб'єктивних чинників у взаємодії центральної і регіональної влади; незавершеністю правового оформлення механізму бюджетного регулювання регіонального розвитку. Важливо зазначити, що зростання регіональних диспропорцій є просторовим відображенням зростаючої економічної (за формами власності й секторами економіки) і соціальної (за прошарками населення) диференціації в Україні.

Львівська область характеризується неоднорідністю соціально-економічного розвитку окремих районів у зв'язку з економіко-географічним положенням, наявністю природних ресурсів, агрокліматичних умов і систем розселення. Нерівномірність соціально-економічного розвитку можна проілюструвати бюджетною забезпеченістю територій. У структурі доходів місцевих бюджетів Львівської області у 2007 р. податкові надходження становили 28,5%, решту — офіційні трансферти з державного бюджету. Якщо в Перемишлянському, Радеківському, Самбірському, Сколівському, Старосамбірському та Турківському районах за рахунок податкових надходжень забезпечувалось лише 7,9–14% доходів місцевих бюджетів, то в Бродівському, Жидачівському, Кам'яно-Бузькому, Миколаївському, Пустомитівському, Сокальському, Стрийському та Яворівському — 20–30%. До найбільш дотаційних відносяться аграрні та гірські райони. До менш дотаційних — аграрно-промислові райони.

Стимулювання соціально-економічного розвитку аграрних регіонів вбачається в державному стимулюванні розвитку підприємництва, що в кінцевому підсумку деякою мірою дозволить вирішити проблему зайнятості і нарощування експортного потенціалу депресивних аграрних регіонів через стимулювання підприємництва шляхом розвитку різних форм малого і середнього бізнесу, підвищення рівня доходів громадян і зростання платоспроможного попиту населення. Мале підприємництво є одним з найважливіших чинників забезпечення економічного зростання в регіонах, підвищення зайнятості, рівня доходів населення та наповнення місцевих бюджетів [2, с. 10]. Саме тому в малому підприємстві найповніше узгоджуються та реалізуються особисті, регіональні й місцеві економічні інтереси. Загалом стан і суспільні параметри малого підприємництва значною мірою визначають соціально-економічний та політичний рівні розвитку будь-якої країни та її регіонів [1, с. 45].

Станом на 1 січня 2007 року в Львівській області за даними Головного управління статистики у Львівській області зареєстровано 17,3 тис. малих підприємств, які становлять 88,1% до загальної кількості підприємств — суб'єктів підприємницької діяльності. Понад 600 одиниць (або 3,8% серед малих підприємств області) займаються сільськогосподарською діяльністю. Загальна кількість малих підприємств в області зросла протягом 2000 — 2006рр. на 3,9 тис., а сільськогосподарських — майже удвічі. Проте динаміка характеризувалася значною нерівномірністю [4].

Відбулися позитивні зміни у розподілі малих підприємств за видами економічної діяльності: поряд зі зменшенням частки малих підприємств, що діють в оптовій та роздрібній торгівлі, збільшується частка функціонуючих у виробничій сфері — промисловості, сільському господарстві, транспорті та будівництві. Проте мають місце і деякі негативні тенденції, зокрема: зменшення питомої ваги малих підприємств, що випускають продукцію і

надають послуги; зменшення питомої ваги продукції малих підприємств у загальному обсязі виробленої в країні продукції тощо.

Розподіл зайнятих на малих підприємствах за видами економічної діяльності дещо інший. Із загальної кількості працюючих в малих підприємствах тільки 6,3% зайнято сільськогосподарською діяльністю (7,3 тис. осіб) і за останні роки їх кількість практично не змінилась. Обсяг реалізованої продукції малих підприємств, які займаються сільським господарством, становив у 2007 р. 86,7 млн грн, а приріст у порівнянні з 2000 р. — 240%. Мали підприємницькі структури забезпечують виробництво 11% всієї сільськогосподарської продукції, що виробляється в області.

В основному, мале підприємництво на селі представлено фермерськими господарствами. На Львівщині спостерігається загальна тенденція збільшення кількості фермерських господарств і зростання виробництва. Область характеризується значною диференціацією за величиною та кількістю фермерських господарств за районами. Найбільша кількість фермерських господарств спостерігається у Пустомитівському (164 господарств), Жовківському (119), Сокальському (137) районах області та характеризуються зростаючою тенденцією, що зумовлено їх територіальною близькістю до обласного центру, а, отже, до основного ринку збуту. Найменша кількість — в Турківському (8) та в Сколівському (7) районах, що віддалені від обласного центру та характеризуються складними умовами для ведення сільськогосподарського виробництва [5]. Фермерські господарства відіграють суттєву роль у вирішенні питання працевлаштування та зниження рівня безробіття на селі. За даними вибіркового спостереження за ф. №2-ферм загальна чисельність працівників фермерських господарств Львівщини становила в 2007 р. 3725 чол., половина з яких працювали за трудовою угодою (контрактом) або залучені на сезонні роботи.

В організаційно-економічному плані невеликі розміри фермерських господарств, їх технологічна, виробнича та управлінська гнучкість дають можливість найчутливіше реагувати на кон'юнктуру ринку, яка постійно змінюється. Разом із тим, мале підприємництво характеризується й особливим соціально-економічним виміром. За рівнем життя та соціальним статусом його представники належать до більшості населення, є одночасно як безпосередніми виробниками, так і споживачами товарів і послуг. Чинниками негативного впливу на фінансово-економічний стан малих підприємств аграрного сектора є їх збитковість і неможливість об'єктивно оцінити фінансовий стан багатьох суб'єктів господарювання; обмеженість доступу сільськогосподарських товаровиробників до організованих внутрішніх ринків збуту та експортних операцій; низький рівень доходів основної маси населення та обмежений у зв'язку з цим попит на продовольство.

З метою подолання значної диспропорції в розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва у регіонах необхідне створення об'єктів

інформаційно-консультативної галузі, таких як бізнес-центри та бізнес-інкубатори. Недостатність послуг, що ними надаються, відсутність чіткої координації з упорядкування функцій різних об'єктів інфраструктури з боку місцевих органів влади значною мірою стримують формування сприятливого підприємницького середовища в регіонах. За цих умов виникає нагальна потреба у законодавчому визначенні бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів, розробці типового стандарту роботи цих елементів інфраструктури, підвищенні ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування як у їхньому створенні, так і у формуванні сприятливих умов для ефективної діяльності.

Висновки. Приватне підприємництво є однією з ознак існування реальної ринкової економіки. Розвиток приватного підприємництва є одним із напрямків нівелювання внутрішньорегіональних відмінностей соціально-економічного розвитку і розглядається як визначальна умова соціально-економічного процвітання та формування бюджетної забезпеченості депресивних територій.

Територіальна поляризація соціально-економічного розвитку Львівщини зумовлює необхідність удосконалення територіального управління, спрямованого на пропорційне розміщення і динаміку продуктивних сил, вибір територіально диференційованих пріоритетів і раціональне використання економічних, соціальних і природних можливостей окремих регіонів. Стосовно районів із рівнем соціально-економічного розвитку нижчим від середнього, регіональна політика тут має носити компенсуючий характер. Це означає, насамперед, необхідність мобілізації і перерозподілу фінансових ресурсів, підвищення бюджетної забезпеченості шляхом кредитування зі зниженою ставкою позичкового проценту і стимулювання розвитку підприємництва. Регіональна політика в районах із середнім рівнем соціально-економічного розвитку має поєднувати заходи адаптуючого і стимулюючого характеру.

Підтримка агробізнесу в регіонах вимагає залучення фінансових посередників, банківських структур, спроможних вирішити проблему інвестицій в аграрний сектор економіки. Тому в межах адміністративних районів доцільно створювати акціонерні товариства типу агропромислово-фінансових груп зі своїм іпотечним банком, переробною базою, оптовими базами та магазинами. Фінансово-кредитна політика в аграрній сфері повинна спрямовуватись в основному на розвиток мережі фінансово-кредитних установ, інвестиційних та інноваційних фондів, страхових організацій і на забезпечення умов розвитку перспективних форм фінансування аграрного бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банева И.О. Формирование малого предпринимательства в Украине: проблемы и пути решения // Ринкова трансформація економіки АПК: Монографія / За ред. П.Т. Саблука, І.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева; Ч. 2. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. — К. : ІАЕ УААН, 2002.
2. Березівський П. Напрями розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі// Вісник ЛДАУ. — Економіка АПК. — №9. — Львів, 2002. — С. 3–11.
3. Бережецький О.В. Малі сільськогосподарські підприємства: процес розвитку / Бережецький О.В., Воронянська О.В., Шевчук О.Ю. // Ринкова трансформація економіки АПК. Моногр. / За ред. П.Т. Саблука, І.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева; Ч.2. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. — К. : ІАЕ УААН, 2002.
4. Статистичний щорічник Львівської області за 2006 рік. Головне управління статистики у Львівській області. — Львів, 2007.
5. Фермерські господарства Львівщини: Стат. зб. / Головне управління статистики у Львівській області. — Львів, 2007. — 106 с.

Одержано 29.04.09

Рассматриваются методические вопросы выявления внутрирегиональных отличий в уровнях социально-экономического развития. Определено характер и направления региональной политики, направленной на преодоления территориальных диспропорций развития аграрного региона.

Ключевые слова: *социально-экономическое развитие, региональная политика, аграрный регион.*

Methodical issues of revealing of intraregional distinctions in the level of socio-economic development as a basis for realizing of differential regional policy are considered. The character and orientation of the regional policy which are directed to overcoming of territorial disproportions of rural region in the development are determined.

Key words: *socio-economic development, regional policy, rural region.*

ВПЛИВ ІМПОРТУ НА ВНУТРІШНЮ ПРОПОЗИЦІЮ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ КВІТІВ

В.А. ХОДАРЧЕНКО, аспірантка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано шляхи формування пропозиції на вітчизняному ринку квітів. Висвітлене питання вітчизняного виробництва та його поєднання з імпортом квіткової продукції.

Розвиток світового господарства супроводжується поглибленням відносин між країнами. Зв'язки стають тіснішими і вимагають постійного їх регулювання. Саме тому, праці багатьох українських науковців, таких як В.Г. Андрійчук, В.І. Власов, С.М. Кваша, П.Т. Саблук, В.П. Галушко та інших присвячені вивченню зовнішньоекономічної діяльності. Міжнародна торгівля стала невід'ємною частиною світового господарства, що сприяє розширенню ринків збуту та повнішому задоволенню внутрішніх потреб країни. Кожна держава намагається ефективно поєднувати власне виробництво з імпортом, таким чином, формуючи пропозицію на внутрішньому ринку. Одним із таких ринків є ринок квіткової продукції, що існує в багатьох країнах світу. Деякі з них вже встигли успішно себе зарекомендувати на світовому ринку і не лише вирощують, а й експортують продукти квітництва. Україна належить до тих країн, які поки що самостійно не можуть задовольнити внутрішній попит, а тому співпрацюють з іноземними партнерами. Вивчення пропозиції на ринку квітів України дасть змогу зрозуміти, як формується цей ринок за допомогою основних країн-постачальників у поєднанні з вітчизняним виробництвом.

Методика досліджень. В процесі роботи використовувались дані Державного комітету статистики, матеріали статей та інтернет-конференцій з даної тематики. Дослідження ґрунтується на методах аналізу, синтезу та узагальнення.

Результати досліджень. Пропозиція на українському ринку квітів формується шляхом вирощування та імпортування квіткової продукції.

Ще кілька років тому кількість імпортованих квітів, що продавалися в Україні, доходила до 80%. Нині експерти говорять про 50–60% привезених квітів — залежно від сезону. Решта — вирощені в українських теплицях [3].

Фахівці стверджують, що для того, щоб побудувати нову теплицю і впровадити передові технології (краплинний полив, систему повітрообміну), треба вкласти в кожен гектар залежно від виду продукції та оснащення близько 1,5 млн. євро. Реконструкція існуючих потужностей обійдеться дешевше. Хоча також потребує значних коштів на відтворення існуючих

теплиць, де повністю порушені комунікації, які треба відродити. А ще потрібні легкі пластикові або металоконструкції, спеціальне скління, яке пропускає сонячне світло і не пропускає ультрафіолет, дренажна система і гідропоніка, система водопідведення. До того ж, вклавши значні кошти, зробити бізнес відразу рентабельним не вдасться — з моменту встановлення обладнання до отримання першого врожаю пройде 6–8 місяців [9].

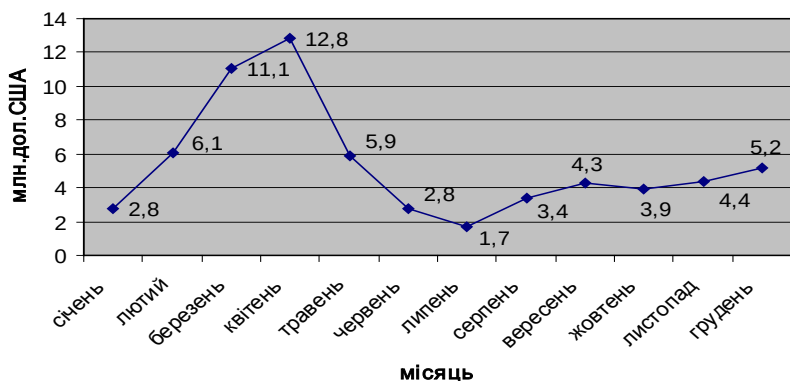
Стрімкий розвиток підприємництва у більшій мірі стосується фірм, котрі вирощують троянди, а вони користуються в українців найбільшим попитом. Так, щорічно українські квітникарі вирощують 100 мільйонів троянд (80 га теплиць). Як правило, учасники квіткового ринку будують теплиці за сучасними голландськими технологіями, використовуючи крапельний полив і мінеральну вату. Це дає змогу забезпечувати вітчизняний ринок троянд на 70–80%. Та й за якістю наші троянди не поступаються європейським [4]. Що стосується інших сортів, то під гербери, гвоздики, фрезії, лілії тощо в нас загалом відведено близько 50га [5]. Уже сьогодні площі, зайняті під вирощування квітів, складають 132га [7].

Ділові взаємовідносини, співробітництво з зарубіжними квіткарями переконало вітчизняні фірми в тому, що не всі напрями специфічного бізнесу можуть бути однаково успішними. Якщо вирощування квітів масового попиту виявилось для них посиленням, то з насінництвом і селекцією ситуація інша. Навіть спеціалізоване науково-виробниче товариство (НВТ) “Елітсортнасія”, яке працює вже не перший рік, вирощуючи насіння айстр, чорнобривців, петуній, не береться за насінництво особливо популярних на ринку троянд, тюльпанів. Фірма є конкурентоспроможною, якщо спеціалізується на вирощуванні традиційних українських квітів на насіння. Стосовно ж насіння і розсади троянд, тюльпанів, орхідей, не кажучи вже про екзотичні рослини, то їх купити закордоном набагато дешевше, ніж виростити на місці. Тому українські квіткарі використовують імпортний посадковий матеріал, ввезений переважно з Голландії, що дає можливість, не витрачаючи додаткових зусиль і коштів, розширювати масштаби власного виробництва, відчувати реальний ефект від участі в міжнародному поділі праці [1].

Сезонність продажів квітів і постійно зростаюча конкуренція спонукають учасників квіткового бізнесу не тільки вирощувати квіти, а й забезпечувати імпортування та самостійну реалізацію своєї продукції.

Тому такі компанії, як наприклад, “Украфлора” і “Камелія”, крім ведення тепличного господарства, активно імпортують квіткову продукцію. “Асканія-флора” не тільки вирощує 25 сортів троянд, але і здійснює послуги дистрибуції та доставки, інакше знижка оптовикам забирала б увесь заробіток [6].

Обсяги квіткового імпорту зростають зазвичай перед святами та у холодну пору року (рис. 1).

**Рис. 1. Помісячна динаміка імпорту квіткової продукції за 2007 р.
(Побудовано за даними Державного комітету статистики України)**

Купуючи квіти, споживач найчастіше обирає троянди і гвоздики з Еквадору та Колумбії, адже саме вони є лідерами за обсягами поставок. Завдяки новітнім технологіям і сприятливому клімату саме там вирощують троянди з висотою стебла до одного метра і великим бутонем, котрі користуються неабияким попитом у нас. Індія постачає троянди, Іспанія та Італія — гвоздики, Ізраїль — троянди, гвоздики, Польща — гербери, троянди, гвоздики, Угорщина — хризантеми. Різні аксесуари для квіткового бізнесу надходять з Голландії, Польщі, Угорщини, Чехії, Німеччини, Бельгії. Легально квіти завозять здебільшого через голландських і польських експортерів і ре-експортерів [2].

Деякі сорти квітів значно вигідніше привезти, ніж вирощувати самостійно, а тому має місце імпорт, як один із наслідків світових процесів глобалізації.

Головні постачальники квіткової продукції на український ринок — Еквадор, Польща, Бельгія, Іспанія, Італія, Ізраїль, Туреччина, Німеччина. Левова частка постачання здійснюється з Голландії, визнаного світового лідера в квітковому бізнесі. Система голландських аукціонів забезпечує біля 90% від об'єму всього світового квіткового продажу [9].

Саме з Голландії в Україну завозиться близько 40% всього квіткового імпорту. Досить багато на вітчизняному ринку квітів турецького походження (гвоздики та весняні квіти) — їх частка складає приблизно 30%. Також чимало квітів з Америки, здебільшого це троянди з Еквадору та Колумбії (табл.).

**Частка найбільших імпортерів
у загальному імпорті свіжих квітів до України**

Країни-імпортери	2006 р., тис. дол. США	Частка, %	2007 р., тис. дол. США	Частка, %	2008 р., тис. дол. США	Частка, %
Всього	15231,91	100	19485,8	100	42418,3	100
Нідерланди	4990,98	32,77	7928,2	40,69	15728,8	37
Туреччина	5364,93	35,22	6256,1	32,1	6320,4	14,9
Африка	321,75	2,11	548,0	2,81	935,6	2,2
Америка	4155,13	27,28	4235,8	21,74	18616	43,9
Інші країни	399,12	2,62	517,7	2,66	817,5	2,0

*Примітка. *Розраховано за даними Державного комітету статистики України*

Практично весь квітковий товар планети потрапляє до Голландії, де через спеціальні торги продається до різних країн світу. Тому очевидно, що Україна далеко не єдина держава, що імпортує квіткову продукцію. Навіть Голландія, загальноновизнаний лідер квітникарства, вирощує квіти переважно в країнах Африки та Південної Америки, де є можливість підвищити рентабельність виробництва завдяки більш сприятливому клімату і дешевшій робочій силі.

На відміну від багатьох інших держав, Україна має можливість використовувати сприятливий південний клімат країни для вирощування квітів та овочів, що в поєднанні з сучасним обладнанням підвищить ефективність виробництва у цій сфері. Технологічний процес, що відбувається на закритому ґрунті потребує наявності джерела води і тепла, якого на півдні вдосталь, а отже, собівартість буде менша. Однак, поки що великі виробники надають перевагу зручному розташуванню біля ринків збуту, а не сприятливому клімату.

Якщо порівняти квіткові ринки Росії та України, то картина вимальовується неоднозначна. Місткість російського ринку, за оцінками експертів, становить 1,3–1,5 млрд. дол., українського — у межах 400–500 млн. дол. Росіяни трохи більше, ніж українці, витрачають коштів на придбання квітів. У наших північних сусідів ринок зростає щорічно на чверть, а в Україні — лише на 15–20%. Але за якісними показниками ситуація інша. У місткому російському ринку імпорту і власне виробництва зупинилося на співвідношенні дев'ять до одного, тобто, 90% квітів завозиться і лише 10% вирощується на місці. В Україні власне виробництво квітів, а надто в останні роки, має тенденцію до збільшення [1]. Саме тому, голландські фірми планують нарощувати поставки зрізаних квітів до Росії, збільшивши їх обсяги на чверть, а до України збільшити імпорту посадкового матеріалу, екзотичних квітів та кімнатних рослин, яких не вистачає на внутрішньому ринку.

Крім Голландії, українські квітникарі купують квіти також у Польщі, яка реалізує квіти, привезені з Нідерландів, або вирощені всередині країни,

через філіали голландських компаній. Перевагою польських підприємств, які слідкують за новими тенденціями у квітковому бізнесі, є дешевша робоча сила, порівняно з країнами Західної Європи та територіальна близькість до України.

На долю великих постачальників квіткової продукції приходить близько 50%. Решту постачають середні та дрібні оптово-роздрібні фірми, яких лише в Києві кілька десятків [9].

Сьогодні внутрішній попит на ринку квітів вітчизняні виробники самостійно задовольнити не в змозі, а отже про експорт говорити зарано. У літній період вітчизняної продукції вистачає, щоб максимально наповнити квітковий ринок, а от взимку доводиться активно імпортувати квіти, щоб перекрити нестачу власного виробництва, адже в холодні сезони зріз суттєво падає.

Згідно розпорядженню Державної митної служби України від 18.02.02р. №11\З–14–1477–ЕП “Про посилення контролю за митним оформленням квіткової продукції”, у представлених для митного оформлення інвойсах або у пакувальних листах обов’язково мають бути зазначені номери коробки з продукцією та повний перелік товару, що перебуває в них. Тобто в товаросупроводжувальних документах має вказуватись торгова назва квітки, кількість тих або інших квітів у коробці, ціна за одиницю товару або загальна сума (в залежності від виду квітки). Повинні бути зазначені додаткові відомості з приводу довжини стебла, розміру квітки, її кольору та кількості бутонів на гілці, а також сертифікат про походження товару та фітосанітарний сертифікат експорту [8].

Зрозуміло, що найближчим часом Україна потребуватиме квіткового імпорту через недостатність власного виробництва та потребу в екзотичних рослинах, які всередині країни вирощувати занадто складно і дорого. Однак, обсяг квіткового імпорту має бути оптимізований і структурований, відповідно до потреб внутрішнього ринку, що залежать від сезону. Крім того, імпорт повинен бути суворо контрольований, через те, що дрібні підприємці, які займаються тінювим квітковим бізнесом, руйнують ринок і заважають здоровій конкуренції. А що стосується зарубіжних фірм, то від співробітництва з ними вітчизняних підприємців, український споживач наразі тільки виграв.

Але не зважаючи на непрості умови, в яких доводиться працювати сучасним квітникам, в Україні все ж таки вдається вирощувати якісні квіти. Підтвердженням тому є захоплені відгуки західних флористів, що приїжджають до нас на щорічні виставки, які організовує Спілка квітників. Інколи навіть експерти не можуть відрізнити троянду, вирощену в Голландії, від нашої вітчизняної. Звичайно, Україна намагається йти в ногу з квітковою модою, отримуючи всі селекційні новинки, однак самостійно розробити щось нове поки що змоги немає, оскільки для цього потрібна серйозна підтримка з боку держави.

Висновки. Сьогодні формування пропозиції на вітчизняному ринку квітів вимагає поєднання зусиль вітчизняних виробників з імпортом. За останні роки обсяги імпорту вдалося суттєво знизити з 80% до 50–60%, завдяки будівництву сучасних тепличних приміщень і розширенню їх площі. Наразі частка імпорту досить суттєва і коливається протягом року, залежно від сезону. Крім класичних квітів та екзотики, вітчизняні виробники активно імпортують посадковий матеріал, який вирощувати в Україні не вигідно. Отже, найближчі роки повністю відмовитися від іноземної квіткової продукції не вдасться, тому потрібно подбати про те, щоб співробітництво з провідними квітникарськими країнами світу було ефективним і не перешкоджало розширенню власного виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоцуєнко Н. Сто мільйонів троянд від вітчизняного виробника // Дзеркало тижня. — 2007. — 30 черв. — 6 лип. (№ 25). — С. 11.
2. Грицюк Н. Ієрархія квіткового продажу // www.academia.org.ua.
3. Ігнатова О. Гроші пахнуть трояндами // <http://status.net.ua>.
4. Миколок О. 100 мільйонів троянд щорічно // День. — 2007. — 18 квітня. № 66(2518). — С. 2.
5. Омельченко О. Аромат бізнесу // День. — 2005. — 17 лютого. № 28(2007). — С. 6.
6. Пархомчук Д. Деньги, которые пахнут // Инвестгазета. — 2007. — 7–13 мая // <http://cityofdreams.com.ua> (сайт Союзу українських квіткарів).
7. Симоненко А. Цветы к празднику // Фокус. — 2008. — 7 марта. — №10 // <http://focus.in.ua>.
8. Дослідження проблем ринку квітництва в Україні 2007 (27–29 березня) // <http://intkonf.org/pogasiy-ob-ken-bayura-vi-doslidzhennya-problem-na-rinku-kvitnikarstva-v-ukrayini>.
9. www.academia.org.ua (сайт аналітичного центру Академія).

Одержано 29.04.09

Проанализировано формирование предложения на отечественном рынке цветов. Отображены вопросы отечественного производства и его сочетания с импортом цветочной продукции.

Ключевые слова: рынок цветов, формирование предложения, импорт.

The formation of supply on domestic flower market is considered throw light on the issues of domestic production in conjunction with import of flower products.

Key words: flower market, formation of supply, import.

ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИКЛАДІ ВАТ “УМАНЬФЕРММАШ”

Т.І. БОРТНИК, кандидат економічних наук
П.П. СЕМЧЕНКО

Розглянуто і обгрунтовано доцільність використання комбінованого методу в розрахунку відпускної ціни підприємства, яке займається виготовленням сільськогосподарської техніки.

Ціни були в центрі людських стосунків із давніх часів. Початок їх застосування сягає часів існування стародавньої Месопотамії, коли тамтешні торгівці почали вести записи та розрахунки стосовно обміну “засобами існування”. У наш же час формування цін є досить важливим етапом, бо від нього залежить отримання прибутку підприємством.

Формуванням теоретичної бази в сфері цін та ціноутворення займались: К.Маркс, А.Сміт, Д.Рікардо, в наш час продовжили і розвили теми цінової політики, відносячи її формування в сферу маркетингової діяльності такі вчені як: Ф.Котлер, Т.Т.Негл, С.І.Дугіна, Ю.Г.Тормоса та багато інших. Актуальність даної теми не викликає сумніву, так як в нелегкий період перехідної економіки України існує безліч проблем у формуванні стратегії цінової політики і ціноутворення на підприємстві, одними з яких є безпідставне завищення цін у результаті кризових ситуацій в економіці, а також неправильна оцінка споживної цінності товару, за якої виробник встановлює високі ціни, тим самим залишається без прибутків.

Методика досліджень. У багатьох підручниках виділяють немало методів ціноутворення, серед яких більшість авторів сходяться на декількох основних: витратному методі (відносно повних витрат підприємства), методі конкурентних порівнянь (орієнтованого на стратегію ціноутворення конкурентів) та методі порівняльної цінності (стосовно думок і побажань споживачів). Однак не всі названі методи встановлення цін є для підприємства найбільш привабливими. Майже всі вони мають певні недоліки.

Так, витратний метод полягає у встановлення цін на основі базового рівня собівартості та запланованого прибутку. Його недоліком є те, що фірма отримує мінімально запланований прибуток і не може максимально ефективно реагувати на дії конкурентів або кон'юнктуру ринку, що повсякчас змінюється.

Іншим методом є встановлення ціни залежно від лідера на ринку. Даний метод полягає в “сліпому” наслідуванні цінової стратегії конкурентів. Але не всі фірми мають сировинну базу і постійні витрати такі ж, як і в лідера,

тому небагато фірм можуть застосувати таку методу.

Метод порівняльної цінності, тобто орієнтація підприємця на споживача, виявляється на оцінці інтегральної корисності товару, що пропонується потенційному споживачу. Дана корисність передбачає готовність споживача заплатити встановлену ціну та, відповідно, втримати рівень ефективного попиту. Хоча дана інформація являється найбільш цінною для підприємця, вона водночас є і найбільш нестійкою та ненадійною.

Найбільш коректним є встановленням цін на промислову продукцію, в наш час є комбінація декількох методів ціноутворення. Практично всі підприємства промислової спрямованості використовують лише цінову конкурентну стратегію з врахуванням фактичної повної собівартості та запланованого прибутку — конкурентну боротьбу на основі цін, але не якості продукції.

Результати досліджень. Відповідно до приведених методів ціноутворення, ВАТ “Уманьферммаш” застосовує комбінування двох вищенаведених методів: витратного та з урахуванням цін конкурентів. Тобто підприємство підбиває підсумки по всіх статтях постійних і змінних витрат і здійснює їх калькуляцію, вираховує запланований прибуток, скоригований на ціни конкурентів, та ПДВ, сумуючи які отримує ціну виробника. Досвід ціноутворення ВАТ “Уманьферммаш” доводить практичність застосування коригування ціни виробника стосовно конкурентів, тому досліджуване підприємство пильно спостерігає за динамікою встановлення цін конкурентами та технологічними характеристиками аналогічних моделей товару, і в кінцевому результаті ціни коливаються залежно від цін на лідируючі конкурентні аналоги.

Такий комбінований метод досить часто зустрічається в ціноутворенні промислових підприємств, адже він є найпростішим і забезпечує підприємство необхідним прибутком і конкурентною позицією на ринку. Однак, підприємство не використовує максимум своїх можливостей, адже для цього потрібно враховувати позицію споживачів, а саме: попит на товари, що пропонуються, і пропозицію грошової маси, яку споживачі здатні запропонувати підприємству за цей же товар. У період кризи це доповнення стає найбільш ефективним тому, що підприємство буде точно знати, на який прибуток орієнтуватися в майбутньому і вирішувати як саме скорочувати свої витрати відносно купівельної спроможності покупців. Суттєвою перевагою цього методу під час кризових ситуацій є те, що підприємство не втрачає такий важливий для нього прибуток від встановлення занадто низьких цін, або ж високих цін і знижок, а також вже завойований ними сегмент.

Методика встановлення відпускної ціни на продукцію ВАТ “Уманьферммаш” приведена в таблиці 1. При такому розрахунку застосовується витратна методика, але відсоток прибутку встановлюється за нормативним методом, що корегується на відсоток зміни ціни конкурентів.

1. Розрахунок відпускної ціни на каток зубчатий КЗК-10

№	Найменування статей калькуляції	Тис. грн
I	Виробнича собівартість, всього (BC)	47134,40
1	Сировина та матеріали	32712,55
2	Зворотні відходи (вираховуються)	883,58
3	Купівельні деталі, сировина та комплектуючі, роботи і послуги сторонніх підприємств та організацій	6152,60
4	Транспортно-заготівельні витрати	1943,26
5	Паливо та енергія на технологічні цілі	79,24
6	Основна заробітна плата робітників	1584,80
7	Додаткова зарплата робітників	174,33
8	Відрахування на соціальне страхування	616,80
9	Загальновиробничі витрати	4754,40
10	Втрати від браку	0,0
11	Інші виробничі витрати	0,0
II	Змінні витрати	6598,81
1	Адміністративні витрати	5184,78
2	Витрати на збут (бюджет маркетингу)	1414,03
III	Всього витрат	53733,22
IV	Запланований прибуток (відсоток прибутку)	8766,78
V	Базова ціна	62500,00
VI	Податок на додану вартість	12500,00
VII	Відпускна ціна	75000,00

Аналізуючи результати від вдосконалення стратегії комерційної діяльності підприємства в таблиці 2, видно, що, навіть, при кризових ситуаціях у машинобудівній галузі в 2008 році підприємство досягло прогнозованих показників.

2. Результати вдосконалення стратегічного управління комерційною діяльністю ВАТ “Уманьфермаш” на 2008 рік

Показник	Планове значення	Фактичне значення	Відхилення плану від факту, %
Дохід від реалізації, тис. грн.	146875,7	156785,0	6,8
Собівартість, тис. грн.	118050,2	127974,0	8,4
Витрати на оплату праці, тис. грн.	34680	35002	0,9
Чисельність працівників, чол.	1445	1423	-1,5
Середньомісячна оплата праці, грн.	2000,0	2049,8	2,5
Прибуток, тис. грн.	28825,5	28811,0	-0,1
Рентабельність реалізації, %	19,6	18,4	-1,2

Висновки. Отже, комбіноване використання декількох стратегій ціноутворення та стратегічного підходу до управління комерційною діяльністю, а також впровадження в стратегічне планування цінової політики новітніх методів, які базуються на поведінці сучасного споживача, знижує ризики неефективної цінової діяльності, дає можливість отримати більші прибутки, сформувати позитивний імідж підприємства серед споживачів, і, як результат, утримувати та завоювати лідируючі позиції на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Особливості ринкового ціноутворення в Україні в контексті реформування економічних відносин та майнових прав власників / А.В. Базилук // Актуал. пробл. економіки. — 2006. — № 4. — С. 3–13.
2. Роль ціноутворення в формуванні ринкових відносин / М.О. Овчинникова // Актуал. пробл. економіки. — 2004. — № 6. — С. 117–123.
3. Формування маркетингової цінової стратегії / А.О. Длігач // Актуал. пробл. економіки. — 2005. — № 12. — С. 80–93.
4. Ціноутворення на промислову продукцію з врахуванням її споживчої вартості / А.В. Серіков, О.В. Білоцерківський // Актуал. пробл. економіки. — 2006. — № 4. — С. 97–103.

Одержано 30.04.09

Комбинирование основных стратегий ценообразования для промышленных предприятий, которые изготавливают сельскохозяйственную технику, является достаточно важным элементом в формировании цены на сельскохозяйственные машины. Внедрение в стратегическое планирование ценовой политики новейших методов, которые базируются на поведении современного потребителя, даст возможность предприятиям получать больше прибыли, удерживать и завоевывать лидирующие позиции на рынке.

Ключевые слова: отпускная цена, маркетинговая стратегия ценообразования, ценовая политика предприятия, методы ценообразования.

Combining of basic strategies of pricing for industrial enterprises which make an agricultural technique is an important element in forming of price on agricultural machines. But introduction in the strategic planning of price policy of the newest methods which are based on the conduct of modern user will enable enterprises to get higher incomes, retain and conquer leading positions at the market.

Key words: ex-factory price, marketing strategy of pricing, enterprise price policy, pricing methods.

ОСНОВНІ МАРКЕТИНГОВІ ЕЛЕМЕНТИ БРЕНДИНГУ В ГЛОБАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

В.В. ТЕЛИЧКАНЬ

Розглянуто основні аспекти брендингу в глобальній мережі Інтернет та в сучасному суспільстві. Досліджено методи формування та просування бренду в мережі та запропоновано комплекс дій для розробки та представлення бренду в мережі Інтернет.

Важливими чинниками інноваційного розвитку економіки України є формування внутрішнього ринку високих технологій, становлення ринку інтелектуальної власності й ефективне просування. Створення ефективного бренду уможливорює застосування високотехнологічних товарів на вітчизняному та світовому ринках. Бренд є засобом вирізнення товару або групи товарів, що дозволяє власникові досягти бажаних конкурентних переваг.

Брендинг розглядається не тільки як маркетингова комунікація, але як спосіб підняття вартості самого бренду і, відповідно, збільшення своїх прибутків. Саме тому брендинг є необхідним інструментом для досягнення конкурентних переваг.

Проблеми застосування брендингу в сучасному маркетинговому управлінні компанією розглядали такі відомі вчені маркетингологи, як Ф. Котлер та П. Дойль [1, 2]. У зв'язку зі зростанням значення Інтернету в діяльності сучасних компаній розглянемо можливість застосування брендингу саме в глобальній мережі.

Мета дослідження — необхідність виявлення особливостей брендингу в глобальній мережі Інтернет, постановка вимог до сайту, який представляє бренд, розробка комплексу дій для становлення бренду в мережі Інтернет.

Методика дослідження. Теоретичним підґрунтям дослідження стали базові елементи традиційного брендингу, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, в яких розглядається понятійний апарат брендингу та його основні особливості.

Результати досліджень. Сучасний споживчий ринок — це поле битви товарів і послуг за місце під сонцем, яке забезпечується рекламою торгових марок і створенням брендів. У свідомості покупців реклама торгових марок і брендів формує стійкі стереотипи споживання, котрі пов'язуються з уявленням про статус, стиль життя, показник рівня доходів.

Реклама є рушійною силою маркетингу, але однієї реклами недостатньо для успіху на ринку, де багато конкурентів, а споживачі висувають все вищі вимоги, тому саме бренд стає ядром рекламної кампанії

кожного учасника ринку. Завдяки бренду встановлюються відносини зі споживачами і потенційними клієнтами. Бренд втілює цінність товару або послуги для споживача. Саме бренд є рушієм ринку XXI століття.

Термін “бренд” походить від давньонорвезького слова, що означає “ставити клеймо”. Первинне поняття було створено для позначення джерела, виробника чи власника продукту або речі, а також використовувалось для таврування великої рогатої худоби, коней, овець та інших домашніх тварин. З розвитком комерції слово “бренд” стало означати походження продукту і застосовувалось з метою відокремлення одного виробника від інших, що виготовляли подібні продукти. Таким чином, бренди стали ядром реклами вже з моменту виникнення ринкових відносин. Сьогодні поняття “бренд” зазвичай вживається для позначення або ідентифікації виробника чи продавця продукту або послуги. Бренди займають у комерції унікальне місце. Їх можна купувати, продавати, брати або здавати в оренду, захищати на національному і глобальному рівні.

Бренд являє собою ім'я, термін, знак, символ (чи дизайн або комбінація всього вказаного), призначені для ідентифікації товарів чи послуг одного продавця чи групи продавців, а також для відокремлення їх товарів (послуг) від товарів (послуг) конкурентів.

В основі поняття бренду (торгової марки, яка є об'єктом просування) лежить об'єкт з набором певних якостей, котрі відомі більшості цільової групи споживачів.

Американська маркетингова асоціація дає таке визначення торгової марки: “Назва, термін, знак, символ, малюнок чи їх сполучення, які слугують для ідентифікації товарів чи послуг постачальника або групи продавців та їх диференціації від товарів чи послуг конкурентів” [1]. До даного визначення необхідно додати те, що об'єкт тільки тоді буде брендом, коли у покупців із ним будуть пов'язані стійкі позитивні асоціації і він буде давати високий прибуток (винятком є культурні об'єкти, котрі не приносять прибутку, але є відомими брендами).

Брендом може бути товар (товарний бренд), компанія (корпоративний бренд), ім'я людини або сайт.

Бренд є складним об'єктом. Він може об'єднувати до 6 категорій властивостей: атрибути, вигоди, цінності, культура, індивідуальність та його користувачі. Атрибути — функціональні властивості товару. Атрибути бренду викликають у свідомості покупця, в першу чергу, асоціації відносно його незмінно високої якості. Вони представлені у вигляді функціональних та емоційних вигод і переваг для споживача. Бренд може виражати певну систему цінностей, культуру та образ цільової аудиторії, виражених в комунікаціях, а також викликати індивідуальний образ у свідомості користувача. Торгова марка може відображати образ цільової аудиторії. Тому при розробці та просуванні бренду необхідно робити акцент не тільки на атрибуті та вигоді товару, а й на цінності, культуру та індивідуальність, оскільки вони є найбільш стійкими і визначають сутність бренду [1].

Необхідно зазначити, що навіть найкращі атрибути товару не гарантують йому успіху та перетворення його в бренд. Всі зусилля можуть не дати ніякого ефекту, якщо не налагоджені збутова мережа і логістика, тобто якщо товар погано представлений в торгових точках. Особливо це важливо для товарів масового споживання.

Для оцінки потенціалу як існуючого, так і майбутнього бренду, необхідно перевірити його на відповідність певним вимогам, котрі наведені в табл.

Основні вимоги до бренду

<i>Вимоги</i>	<i>Завдання бренду</i>
Новизна	Дозволяє диференціювати марку від конкурентних товарів, створює засади для підвищення ціни
Вигоди та переваги перед іншими марками	Мотивує здійснення покупки
Зрозумілість і повна інформативність	Допомагає встановити міцну комунікацію з брендом
Запам'ятовування та впізнавання	Гарантує повторні покупки чи замовлення

При виконанні цих вимог та маркетингових заходів лояльність до торгової марки зростає.

Процес просування бренду називають брендингом. За допомогою брендинга можна досягти багато чого. Зокрема, він дозволяє:

- підтримувати запланований об'єм продажу на конкретному ринку;
- забезпечити збільшення прибутковості в результаті розширення асортименту товарів і знань про їх загальні унікальні якості;
- відобразити в рекламних матеріалах і кампаніях культуру країни, регіону, міста і т.д., де виготовлений товар;
- використовувати три важливих для звернення до рекламної аудиторії чинники — історичне коріння, реалії сьогодення і прогнози на перспективу.

В останні роки техніка брендинга прийшла в Україну і широко стала використовуватися спочатку в діяльності транснаціональних корпорацій, що просувають на українському ринку свої мегабренди, а потім до неї стали уважно придивлятися і українські виробники. Сучасний споживчий ринок — це боротьба брендів.

Головна специфіка брендингу в мережі Інтернет розглянута П. Дойлем [2]. Проте вигоду від брендингу він розглядав із позицій інвесторів та акціонерів. В українських умовах така позиція не є головною, оскільки тут погано розвинуті механізми інвестування та фондовий ринок. Для українських компаній бренд надає можливість досягти маркетингових цілей та отримати економічний ефект, котрий виражається в перетворенні споживчої цінності в грошові кошти, а не від продажу самого бренду. Проте в майбутньому потрібно враховувати і таку можливість.

Інтернет змінив стиль спілкування споживачів з брендами. Мережа Інтернет є не тільки комунікаційним каналом, а й каналом розподілу [3]. Компанії, котрі мають відомі бренди в традиційному бізнесі, будуть мати переваги і при виході на інтернет-ринок завдяки позитивному іміджу. Однак ці переваги не є вирішальними. Більш важливим є іноваційний підхід і правильна стратегія просування бренду в мережі.

Основними функціями брендингу в Інтернет є [2]:

- залучення користувачів на сайт;
- стимулювання інтересу до торгової марки, сайту чи компанії;
- вивчення споживчих потреб;
- утримання відвідувачів на сайті;
- підтримка індивідуальних контактів із споживачами.

Найбільш характерною відмінністю брендингу в Інтернеті від традиційного брендингу - є можливість активної взаємодії торгових марок із споживачами. В мережі Інтернет користувач має можливість перевірити наскільки те, що йому обіцяють, відповідає дійсності: купуючи товари або прочитавши відгуки про товари на інших сайтах. Таким чином перевірка обіцянок бренду виконується набагато швидше в мережі, ніж в традиційному середовищі.

Брендинг у мережі Інтернет реалізується за допомогою сайту. Критичним фактором успіху є відвідуваність сайту. У процесі комунікації користувача з сайтом у компанії є багато можливостей привернути його увагу до своєї продукції, зацікавити і побудувати з ним постійні контакти.

Основними методами формування і просування бренду в Інтернеті є іміджева реклама, спонсорство, партнерства та інформаційне наповнення сайту. За результатами дослідження компанії The Yankee Group, найбільш ефективними методами брендингу в Інтернеті є реклама за допомогою розсилок та банерна реклама (рис.).

У зв'язку з більшою динамічністю мережі та активною роллю відвідувачів бренд в Інтернеті більше потрапляє під вплив зовнішніх сил, в порівнянні з традиційним середовищем. Бренд в мережі Інтернет може не тільки збільшити ефективність взаємодії з потенційними покупцями, а й збільшити кредит довіри [4]. До сайту, котрий буде представляти майбутній бренд в мережі чи сам буде брендом, ставлять високі вимоги. Досвід “спілкування” відвідувачів з сайтом переноситься на торгову марку. Якщо він буде негативним, то і ставлення до торгової марки теж буде негативним.

Швидкість завантаження, функціональність і дизайн на першому етапі індивідуальної взаємодії відвідувача з сайтом є основними початковими складовими, які залежать від професіоналізму спеціалістів відділів маркетингу та відділу інформаційних технологій. На другому етапі важливу роль має якість та повнота інформаційного наповнення (контенту), унікальність пропозиції, переваги та реальна користь для відвідувачів. На третьому етапі важливими складовими є зворотній зв'язок та швидкість

відповідей на запитання і замовлення відвідувачів сайту. Тому на формування бренду в Інтернеті, в першу чергу, впливає сайт компанії чи торгової марки.

В світовій практиці існують два напрямки розробки та просування бренду: pull-стратегія і push-стратегія [5]. При першій стратегії бренд створюється, виходячи з реальних потреб споживачів. Даний підхід потребує детального дослідження. Правильне позиціонування та актуальні потреби цільової групи створюють передумови для попиту без масових рекламних кампаній. Реалізація другої стратегії зумовлює великі рекламні бюджети, оскільки в основі марки лежать ознаки, які мало торкаються реальних потреб цільових споживачів. Враховуючи специфіку Інтернету, найбільш доцільною для створення бренду в мережі є pull-стратегія. Це пов'язано з легкістю копіювання нових стратегій та технологій в мережі, певною рівністю між великими та малими компаніями, активною роллю споживачів і можливістю великого і швидкого вибору між товарами і сайтами.

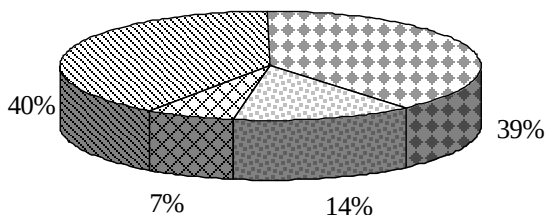

Рис. Найефективніші методи Інтернет-брендингу

- ☒ – онлайн-відео- та аудіореклама;
- ☒ – реклама в розсилках;
- ☒ – банерна реклама;
- ☒ – інші методи Інтернет-брендингу.

Аналіз літератури і практика показують ефективність такого комплексу дій для розробки бренду та виводу його на ринок з використанням pull-стратегії в мережі Інтернет (це може бути: онлайн-бренд чи сайт, інтернет-магазин, традиційний бренд або сайт, котрий бажає завоювати нові ніші в мережі).

До недавнього часу адаптувати товари чи послуги до потреб індивідуальних споживачів у відповідності з конкретними потребами споживачів могли компанії, котрі працювали з невеликою кількістю покупців. За допомогою мережі Інтернет можна реалізувати модель масового виготовлення на замовлення (наприклад, компанії Dell і Nike), що буде спонукати підвищенню рівня лояльності споживачів до бренду та залучати нових клієнтів.

Надзвичайно важливу роль може зіграти мережа Інтернет для бренду в

антикризовому управлінні. Це пов'язано з тим, що новини в мережі можна набагато швидше розповсюдити, ніж за допомогою традиційних засобів масової інформації.

Висновок. Таким чином, брендинг є інструментом сильних компаній і працює тільки в комплексі всіх маркетингових зусиль. Це стосується як брендингу в Інтернет, так і традиційного брендингу. Перш ніж займатися брендингом, компанія повинна бути на передових позиціях у виробництві, новітніх технологіях, фінансуванні та логістиці. Лише за дотримання цих умов, бренд буде сильним у конкурентній боротьбі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Пер. с англ. под ред. Л. А. Волковой, Ю. Н. Каптуревского. — СПб. : Питер, 2000. — 752 с.
2. Дойль П. Маркетинг, ориентированный на стоимость / Пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. — СПб: Питер, 2001. — 480 с.
3. Эймор Д. Электронный бизнес: эволюция и/или революция. : Пер. с англ. — М. : Издательский дом “Вильямс”, 2001. — 752 с.
4. Успенский И. Энциклопедия Интернет-бизнеса. — СПб. : Питер, 2001. — 432 с.
5. Управление компанией: журнал / Александр Еременко. Сильные брэндые строят обычные потребители. — Издательский дом “РЦБ”. — Москва. — 2001. — №6. — С. 19.

Одержано 4.05.09

Брендинг является инструментом сильной компании и работает только в комплексе всех маркетинговых усилий. Это касается как брендинга в сети Интернет, так и традиционного брендинга. Прежде чем заниматься брендингом, компания должна быть на передовой позиции в производстве, новейших технологиях, финансировании и логистике. Только при выполнении данных условий бренд будет сильным в конкурентной борьбе.

Ключевые слова: бренд, брендинг, торговая марка, маркетинговые коммуникации, глобальная сеть Интернет.

Branding is an instrument of the powerful company and it can work only the whole complex of market efforts exist. It is concerned both Internet and traditional branding. To use branding a company has to be leading in the production, new technologies, financing and logistics. These conditions make a brand be able for a competition.

Key words: brand, branding, trade mark, marketing service, global network Internet.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

І.І. ТЕЛИЧКАНЬ, аспірант

Досліджено основні механізми адміністративно-правового регулювання сільського зеленого туризму в Україні, розширено перелік методів та інструментів системи державного регулювання туристичної галузі.

Туризм все частіше відіграє роль індикатора політичних відносин між державами, стабілізатора партнерських відносин на міжнародній політичній арені. Тому, зважаючи на велике значення туризму, держава визначила його одним з пріоритетних напрямів розвитку національної економіки та культури, сферою реалізації прав і потреб людини та суспільства, однією з визначальних складових соціально-економічної політики держави і регіонів. На сьогодні в Україні існує низка проблем, котрі не сприяють розвитку туристичної галузі, призводять до суттєвого руйнування економічних і соціальних відносин у туристичній сфері. Це передусім відсутність системи управління в туристичній сфері у зв'язку з невизначеним спеціальним центральним органом виконавчої влади з питань туризму, також відсутність чіткої державної політики, спрямованої на розвиток туризму. Проблемою в управлінні туризмом є недосконалість правового регулювання на регіональному та місцевому рівнях, а також відсутність планів комплексного розвитку туристичних зон.

Недосконалість системи контролю за діяльністю суб'єктів туристичної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідність міжнародним стандартам якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутність механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг.

Найширше коло діяльності, пов'язаної майже з усіма формами відпочинку у сільській місцевості, має саме сільський зелений туризм. Тому для України на сучасному етапі ринкових перетворень необхідність формування системи регулювання туристичної діяльності в галузі сільського туризму набуває дедалі більшої актуальності. Результативність державного регулювання залежить, насамперед, від дієвості державного управління, в основу якого покладено чіткий розподіл повноважень і відповідальності між органами влади й управління.

Проблеми державного регулювання туристичною галуззю в Україні представлені у працях таких науковців, як В.К. Федорченко, І.В. Валентюк,

Л.Г. Агафонов, І.М. Школа, В.Д. Бабкін, В.М.Черниш та інші. Однак дослідженню методів системи державного регулювання у туристичній сфері приділено недостатньо уваги, що й визначає актуальність теми цієї статті.

Мета статті полягає у визначенні актуальних форм становлення та розвитку державного регулювання в галузі сільського зеленого туризму та розробці практичних рекомендацій щодо їх вирішення.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали основні методи системи державного регулювання сільського туризму, наукові праці та методичні розробки провідних вітчизняних учених у галузі економіки, маркетингу, менеджменту, закони України, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, в яких визначаються адміністративно-правові функції туризму та його роль у розвитку національної економіки.

Результати досліджень. Для впровадження державної політики розвитку сільського зеленого туризму необхідні певні механізми, що потребують теоретичних засад їх побудови, а також кількості цих механізмів, оскільки вони охоплюють різноманітні напрями впливу держави на діяльність суб'єктів сільського туризму. Державна політика відіграє надзвичайно важливу роль у кожній господарській діяльності. Зокрема у туристичній діяльності її місце особливо важливе, оскільки основною метою державної політики є покращення життя і відпочинку як сільського, так і міського населення. Формування туристичної політики здійснюється не тільки державними органами центральних і регіональних рівнів, а й органами місцевого самоврядування, громадськими і професійними організаціями та підприємницькими структурами.

В.А. Квартальников вважає, що державна туристична політика є складовою частиною загальної політики держави і є діяльністю держави з розвитку туристичної індустрії та суб'єктів туристичного ринку, вдосконалення форм туристичного обслуговування громадян і зміцнення на їх основі свого економічного, політичного й соціального потенціалу [1].

Механізм реалізації туристичної політики держави включає: складання цільових програм щодо розвитку туризму на державному та регіональному рівнях; розроблення певних заходів, необхідних для досягнення поставленої мети; державне регулювання розвитку туристичної галузі тощо.

Державне регулювання сфери сільського туризму реалізується шляхом економічного, правового та адміністративного впливу через законодавчі та нормативні акти; державні та міждержавні стандарти; ліцензування окремих видів діяльності; державні норми та нормативи, орієнтовані на світовий ринок; державні програми та плани; фінансово-податкове, грошово-кредитне, тарифне регулювання; інвестиційну, антимонопольну, соціальну, екологічну політику. Саме ж поняття державного регулювання однозначно в законодавстві та науковій літературі не визначено, тому більшість авторів розкривають його сутність у конкретній галузі, переважно це стосується економіки.

Державне регулювання сільського зеленого туризму — це цілеспрямований вплив з боку держави та її органів, яким державою делеговані відповідні повноваження щодо формування і підтримки туристсько-рекреаційного середовища, регулювання обсягів і напрямів туристичних потоків, створення туристичної інфраструктури, охорони рекреаційних ресурсів і заповідних територій, організації відпочинку та вільного часу населення країни, підготовки кадрів для рекреаційно-туристичних комплексів. Тобто, це складний процес, що включає в себе процедуру розробки державної політики регулювання розвитку сільського туризму, обґрунтування її мети, основних завдань, напрямків, вибору інструментів і методів її здійснення.

Для того, щоб сільський зелений туризм в Україні набув поширення і став вагомим економічним внеском для родини кожного сільського господаря, необхідна тісна співпраця органів місцевого самоврядування, громадських організацій і сільських господарів. Для цього в Україні необхідно створити сприятливе для сільського населення, прозоре та дієве нормативно-правове поле, а також механізми контролю за виконанням чинних законів [2].

Відповідно до законодавства України регулювання в галузі туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади в галузі туризму, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції.

Залежно від застосування засобів впливу на суб'єкти туристичного господарювання розрізняють правові та адміністративні методи системи регулювання сільського зеленого туризму, котрі зображені на рис. Одним з найважливіших державних регуляторів є правове регулювання розвитку туризму.

1. Правові методи — це сукупність способів дії суб'єкта управління за допомогою правових норм, правових відносин і правових актів [3]. Вони розробляються і впроваджуються центральними та місцевими органами влади та передбачають загальну організацію і правову регламентацію туристичної діяльності, створення сприятливого нормативно-правового поля для всіх суб'єктів туристичного господарювання шляхом:

- удосконалення існуючої нормативно-правової бази;
- законодавчого забезпечення захисту і безпеки туристів;
- розробки та вдосконалення правил в'їзду, виїзду і перебування туристів на території України;
- розвитку методології ліцензування, стандартизації туристичної діяльності та об'єктів туристичної індустрії, сертифікації туристичного продукту, страхування туристичних послуг;
- узгодження нормативно-правової бази туризму з міжнародним законодавством.

Рис. Система державного регулювання туристичної сфери України

Правова база в сфері туристичної діяльності ґрунтується в першу чергу на відповідних положеннях Конституції України. Серед них слід виокремити ті, які досить тісно пов'язані зі сферою сільського зеленого туризму. Практика застосування правових методів регулювання даного виду діяльності в Україні свідчить про великий обсяг нормативно-правових актів, спрямованих на регламентацію окремих аспектів функціонування цієї сфери (табл.), проте комплексного Закону так і не було прийнято.

З метою надання інтенсивного поштовху економічним зрушенням у сільській місцевості та забезпечення державної підтримки розвитку сільського зеленого туризму, Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження “Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006–2010 роки” [4]. Даним планом передбачено створення та запровадження механізму державної підтримки сільського туризму, створення нормативно-правової бази щодо правових та економічних засад розвитку малого підприємництва та діяльності сільського населення у сфері організації відпочинку на селі, а також визначено вимоги до безпеки громадян, що отримують послуги, і критерії до об'єктів розміщення туристів, механізми заохочення сільського населення до

діяльності в сфері сільського туризму та питання підготовки та перепідготовки кадрів.

1. Законодавчі акти, що регулюють діяльність сільського зеленого туризму

№ п/п	Загальні:
1	Конституція України, Цивільний та Господарський кодекси України; Закони України, що мають широкий предмет регулювання та охоплюють як туристичні, так і інші суспільні відносини.
	Спеціальні:
2	Закон України “Про туризм” від 15.09.1995 № 324 із внесеними змінами від 18.11.2003 № 1282–IV.
3	Закон України “Про особисте селянське господарство” від 15.05.2003 № 742–IV.
4	Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.2000 № 1775.
5	Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991 № 1264–XII.
6	Закон України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 04.02.1994 № 3929–XII.
7	Проект Закону України “Про сільський та сільський зелений туризм” від 23.10.2003 № 4299.
8	Указ Президента України “Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні” від 21.02.2007 № 136/2007.
9	Указ Президента України “Про основні засади розвитку соціальної сфери села” від 20.12.2000 № 1356.
10	Указ Президента України “Про основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 року” від 10.08.99 № 973.
11	Указ Президента України “Про Міністерство культури і туризму України” від 20.04.2005 № 680.
12	Постанова Кабінету Міністрів України “Про Державну програму розвитку туризму на 2002–2010 роки” від 29.04.02 № 583.
13	Постанова Кабінету Міністрів “Про порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)” від 15.03.2006 № 297.
14	Постанови Кабінету Міністрів України “Про утворення Державної служби туризму і курортів” від 12.07.2005 № 564.
15	Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року” від 19.09.2007 № 1158.
16	Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму” від 27.06.2003 № 390.
17	Постанова Кабінету Міністрів “Про утворення структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань туризму” від 25.11.1999 № 2142.
18	Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006–2010 роки” від 03.07.2006 № 373-р.
19	Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про план заходів з підготовки та проведення у 2008 році Року туризму і курортів в Україні” від 17.10.2007 № 884-р.
20	Житловий Кодекс УРСР від 30.06.1983 № 5464–X.
21	Відомчі нормативні акти, які врегульовують питання санітарної, екологічної та пожежної безпеки.
22	Внутрішні нормативні акти, до яких належать статут та положення осередку зеленого туризму обласної чи всеукраїнської спілки.

Необхідно відзначити, що для більш ефективної реалізації програми заходів щодо розвитку туризму необхідно забезпечити правову підтримку сільського зеленого туризму в Україні. Нормативно-правова база регулювання розвитку такого виду діяльності є досить широкою і тому, що всі нормативні акти щодо діяльності в даній сфері можна умовно поділити на наступні категорії: нормативні акти загальної дії, спеціальні нормативні акти та внутрішні нормативні акти.

Загальні нормативні акти:

- Конституція України, яка визначає загальні правові норми врегулювання відносин власності;
- Цивільний та Господарський кодекси України;
- Закони України: “Про захист прав споживачів”, “Про порядок виїзду із України і в’їзду в Україну громадян України”, “Про рекламу”, “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про правовий статус іноземців”, “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”, “Про охорону культурної спадщини” тощо.

Спеціальні нормативні акти регулюють діяльність окремої галузі права чи окремого напрямку (у даному випадку діяльність у сфері сільського туризму). До них відносяться: Закони та Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів, Житловий кодекс України, відомчі нормативні акти.

Серед спеціальних законів базовим є Закон України “Про туризм” від 15.09.1995 р. № 324 із внесеними змінами від 18.11.2003 р. № 1282–IV [5], що визначає загальні, правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму. Згідно даного Закону, туризм визнаний одним з пріоритетних напрямків розвитку господарства країни, що визначає державну увагу і проведення стимулюючої державної туристичної політики, спрямованої на розбудову індустрії туризму відповідно до європейських стандартів.

Проект Закону України “Про сільський та сільський зелений туризм”, прийнятий Верховною Радою України 16 листопада 2004 р., спрямований на стимулювання і заохочення сільського населення до самозайнятості та розвитку підприємницької ініціативи. Хоча законопроект потребує ще значних доопрацювань, його прийняття сприятиме відродженню та розвитку села, зростанню зайнятості сільського населення, відповідатиме вимогам реалізації державної політики в галузі туризму.

Перелік нормативних актів, що використовуються при здійсненні діяльності з сільського зеленого туризму, може збільшуватись в залежності від майна, яке знаходиться у власності осіб та використовується в туризмі, від видів наданих послуг господарем агроосель тощо.

Внутрішні нормативні акти включають: статус всеукраїнської Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, положення

обласних і місцевих осередків спілки, статутні документи інших організацій, що займаються проблемами сільського зеленого туризму.

Процес законодавчого регулювання та інші форми унормування діяльності у сфері сільського зеленого туризму повинні відбуватись за безпосередньої участі сільських господарів та їх громадських об'єднань. Право на визначення окремих норм та стандартів діяльності та контроль за їх дотриманням потрібно делегувати громадським об'єднанням.

Окрім зазначених правових методів державного регулювання діяльності в сфері сільського зеленого туризму широкого застосування набули адміністративні методи, котрі виражають по суті пряме управління з боку держави.

2. Адміністративні методи регулювання туристичної діяльності — це важелі управління ринковою моделлю з елементами державного регулювання розвитку та активізації господарських процесів у туристичній галузі на загальнодержавному та регіональному рівнях. Розрізняють адміністративні методи прямого та опосередкованого державного впливу. Прямі методи являють собою механізми державного управління і координації діяльності у туристичній галузі, і передбачають як державне регулювання, так і саморегулювання суб'єктів туристичної діяльності шляхом створення певних об'єднань та асоціацій.

Опосередковані методи державного впливу розглядають як ринкову модель саморегулювання через досягнення попиту і пропозиції на туристичний продукт. Потрібно у максимальному обсязі використовувати такі методи впливу, що призведе до зменшення втручання держави у підприємницьку діяльність, усунення економічних, адміністративних, правових та організаційних перешкод у розвитку підприємницьких структур.

Адміністративні методи управління можна поділити на такі складові:

Стратегічне планування та прогнозування розвитку туризму — це процес розробки загальної стратегії, концепцій і програми дій, що забезпечує ефективне функціонування й розвиток галузі в майбутньому; регулювання територіально-просторового розміщення об'єктів туристичного комплексу і туристичних потоків, планування розвитку туристичної інфраструктури.

Планування діяльності у сфері сільського туризму базується на складанні бізнес-плану, котрий має як зовнішню функцію (презентація своїх планів споживачам та інвесторам, підстава для отримання фінансових ресурсів, кредитів), так і внутрішню (стає знаряддям успішного керування підприємством). Бізнес-план являє собою певну програму діяльності сфери сільського туризму, план конкретних цілей даної діяльності, який включає оцінку очікуваних витрат та доходів.

Кадрове забезпечення передбачає створення освітньої мережі з підготовки та перепідготовки кадрів у сфері менеджменту та маркетингу сільського зеленого туризму на рівні світових стандартів, котра б виховувала фахівців, здатних в умовах конкуренції працювати індивідуально та продуктивно.

Спільно із спеціалістами Міністерства праці та соціальної політики України, Державного центру зайнятості та Спільки розробляються навчальні плани та програми підготовки таких фахівців. Також доцільно залучати до цієї роботи викладачів вузів регіонів найбільшого розвитку сільського туризму. Позитивним результатом є проведення консультативних конференцій та семінарів з обміну досвідом між господарями сільського зеленого туризму, а також науковцями, які вивчали досвід в інших регіонах та країнах.

Наукові дослідження полягають у проведенні аналізу діяльності туристичної галузі в сільській місцевості, маркетингових досліджень, створення єдиного інформаційного забезпечення для потреб туристичного комплексу, розробці рекомендацій щодо удосконалення системи управління галузі сільського туризму.

Для того, щоб постійно володіти інформацією про зміни на ринку туристичних послуг і мати можливість оперативно реагувати на них, кожному господареві в сфері сільського туризму необхідно проводити маркетингові дослідження — постійні і періодичні. Досягнення високого методичного та наукового рівня маркетингового дослідження сільського зеленого туризму передбачає:

- відбір найбільш актуальної проблематики;
- формулювання цілей;
- планування проведення досліджень по кожній цілі;
- вибір джерел інформації і визначення широти охоплення;
- збір інформації;
- узагальнення і аналіз інформації;
- розробка рекомендацій та прогнозування їхньої ефективності.

На етапі розробки рекомендацій і прогнозування їх ефективності маркетингове дослідження не закінчується, воно має продовження — реалізацію рекомендацій, одержаних під час дослідження, і контроль за їх виконанням.

Гарантії щодо захисту та безпеки туристів спрямовані на безпечне перебування туристів на сільських територіях України і включає їх обов'язкове страхування. Для цього повинні вживати певних заходів як органи влади, так і суб'єкти туристичної діяльності. З 2007 року в Україні діє міжгалузева програма забезпечення захисту та безпеки туристів на 2007–2012 роки, вона спрямована на вирішення питання захисту і безпеки туристів під час мандрівок, отримання ними послуг, а також створення умов для туристів настільки безпечних, що це сприяло б зростанню в'їзних, внутрішніх і виїзних туристичних потоків в Україні.

Контроль за якістю послуг полягає у розробці та впровадженні відповідних стандартів і процедур забезпечення якості послуг у галузі сільського зеленого туризму (сертифікація, категоризація), а також включає

критерії захисту навколишнього природного середовища. Запровадження стандартів є надзвичайно важливим із точки зору підвищення якості надання туристичних послуг й інтеграції України у світову та європейську туристичну спільноту.

Правлінням Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні у травні 2008 року було затверджено програму добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму “Українська гостинна садиба”, основною метою якої стали: розвиток різних форм поселення у сільських садибах, підвищення якості комплексного обслуговування туристів, надання послуг розміщення та сприяння розвитку сільських територій в Україні.

Крім того, для збереження екології навколишнього природного середовища розроблена система екологічного маркування садиб (екологічної сертифікації) в Україні під назвою “Зелена садиба”, котра стала членом Європейської федерації сільського та фермерського туризму EUROGITES.

Охорона туристичних ресурсів спрямована на створення необхідних умов, стимулювання та відтворення природних туристичних ресурсів, реставрацію та підтримку пам’яток національної культури, мистецтва, архітектури. Збереження та відновлення використання унікальних природних та історико-культурних цінностей сприяють збереженню довкілля, розвитку сільського зеленого туризму як одного з пріоритетних напрямів внутрішнього й міжнародного туризму, визначеного Державною програмою розвитку туризму в Україні на 2002–2010 роки.

З метою сприяння збереженню та охороні туристичних ресурсів в Україні передбачається створення національних і регіональних ландшафтних парків у співдружності з сусідніми країнами, котрі захищатимуть природні об’єкти, що мають цінність не тільки для нашої держави. В результаті це буде ефективним кроком не лише в справі охорони ландшафтів, поширених на території кількох держав, але й створить необхідні умови для більшої привабливості цих регіонів.

Висновок. На сьогодні в Україні створені певні організаційні та нормативно-правові підвалини для розвитку сільського зеленого туризму (СЗТ). Необхідно відмітити, що державне регулювання СЗТ має певну особливість, котра полягає в тому, що дана галузь потребує координації та регулювання більшою мірою, ніж будь-яка інша галузь. Але постійна регламентація та надмірне втручання держави можуть негативно позначитись на здійсненні системи державного регулювання туристичної сфери сільської місцевості. Тому повинне бути чітко встановлене розмежування функцій і повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Надзвичайно важливим залишається формування туристичної політики, системи державного регулювання у сфері сільського зеленого туризму, визначення їх форм, засобів та інструментів. Головним завданням у формуванні даної політики є координація зусиль уряду, парламенту,

міністерств, відомств, інших органів державної влади, а також громадських організацій та підприємницьких структур для більш ефективного розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Щоб забезпечити сталий розвиток сфери відпочинку в українському селі в умовах економічної кризи повинні існувати врегульовані партнерські стосунки влади, бізнесу та професійних громадських організацій. Саме тому, зважаючи на сучасний стан економіки України, збільшення попиту на відпочинок у природному середовищі, та враховуючи необхідність створення сучасного ринку пропозицій відпочинку у сільській місцевості, своєчасною має бути підтримка з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квартальнов В.А. Туризм: теория и практика: Избр. тр. : в 5 т. / В.А. Квартальнов. — М. : Финансы и статистика, 1998. — Т. 3: Новые цели и функции туризма: экономика и управление. — 384 с.
2. Ігнатенко М.Г. Питання розвитку рекреації півдня України / М.Г. Ігнатенко // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя: матеріали міжнар. наук. — практ. конф. — К. : Реформа, 1998. — С. 118–119.
3. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління / В.Я. Малиновський. — К. : Атака, 2005. — 240 с.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006–2010 роки” від 03 липн. 2006 р. № 373-р // www.rada.gov.ua.
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про туризм” від 18 лист. 2003 № 1282–IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 13. — Ст. 180.

Одержано 4.05.09

В результате исследований основных механизмов административно-правового регулирования сельского зелёного туризма в Украине расширен перечень методов и инструментов системы государственного регулирования туристической отрасли.

Ключевые слова: государственное регулирование сельского зелёного туризма, методы государственного регулирования, туристическая политика, механизмы государственного регулирования.

Investigations of principal mechanisms of administrative-law regulation of green tourism in Ukraine result in extending the list of methods and instruments for state regulation of the tourist branch.

Key words: state regulation of the country green tourism, methods of state regulation, tourism policy, mechanism of state regulation.

ЗНАЧЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНИ

Г.Ю. РОДАЩУК

Проаналізовано стан та наведено динаміку змін мережі автомобільних доріг загального користування в цілому по Україні та зокрема в сільській місцевості. Також розглянуто їх значення для розвитку країни.

Соціально-економічний розвиток країни, її інтеграція у світове співтовариство значною мірою залежать від розвитку транспортної інфраструктури, зокрема від рівня забезпеченості автомобільними дорогами. Наявність розгалуженої мережі автомобільних доріг та їх технічний стан є важливими показниками цивілізованості суспільства, оскільки суттєво впливають на:

- темпи розвитку економіки;
- рівень витрат з перевезення вантажів і пасажирів;
- швидкість перевезень;
- якість і ціну перевезеної продукції;
- мобільність, зайнятість і рівень доходів населення;
- транспортну доступність населених пунктів та соціальних об'єктів;
- екологічний стан навколишнього середовища.

Автомобільні дороги загального користування забезпечують внутрішньодержавні та міжнародні перевезення пасажирів і вантажів, враховують адміністративно-територіальний поділ країни, з'єднують населені пункти і є складовою частиною єдиної транспортної системи держави. Там, де не вистачає автомобільних доріг, економіка, як правило, розвивається слабо, і навпаки - розвинута мережа доріг задовільної якості сприяє притоку інвестицій в економіку країни.

Перехід економіки на ринкові умови господарювання викликав формування нових видів відносин між споживачами та товаровиробниками, що змінило структуру транспортних потоків, значна частина яких тепер приходить на автомобільний транспорт, а це, в свою чергу, поставило підвищені вимоги як до автомобільних доріг в цілому, так і конкретно до сільського їх сектора. Дороги — це артерії економіки держави. По них ідуть вантажні потоки між містами і селами, регіонами і державами. Тільки за наявності якісних доріг автотранспорт може ефективно виконувати свої функції та задовольняти потребу населення в переміщенні.

Проблеми розвитку транспорту та покращення стану доріг у сільській місцевості висвітлені у роботах вітчизняних вчених: М.К. Орлатого, І.В. Прокопи, П.Т. Саблука, В.П. Рябоконя, Л.О. Юрчишина та інших.

Методика досліджень. Метою завдання є аналіз та динаміка стану автомобільних доріг в цілому по Україні та зокрема в сільській місцевості. Інформаційною базою досліджень являються основні нормативно-правові документи з питань автомобільних доріг і матеріали Головного управління статистики України та Укравтодору. При виконанні роботи використовувалися методи системного аналізу та синтезу, статистико-економічний метод, методи порівняння та інші.

Результати досліджень. На території України проходить 169,4 тис. км автомобільних доріг, із них: державного значення 20,5 тис. км, доріг місцевого значення 148,9 тис. км. Грунтові дороги становлять 3,8 тис. км, тобто дороги з твердим покриттям у загальній довжині автомобільних доріг складають 97,8%.

За останні 60–70 років мережа автомобільних доріг України зазнала значних змін. Так, у 1940 р. загальна протяжність автомобільних доріг становила 270,7 тис. км. Проте в основному це були ґрунтові дороги. Лише 10,8% доріг мали тверде покриття. Задачею дорожнього господарства протягом практично всього радянського періоду було будівництво доріг з твердим покриттям [1].

Внаслідок більш раціонального розміщення нових доріг із твердим покриттям, деякі ґрунтові дороги втратили своє призначення, як дороги загального користування, що призвело до скорочення загальної протяжності доріг (рис. 1).

Найбільш інтенсивними темпами дороги будувались у 60–70 роки ХХ століття, і на момент розпаду Радянського Союзу існуюча на даний час в Україні мережа автомобільних доріг була фактично збудована.

Постановою Кабінету Міністрів України [2] була затверджена класифікація автомобільних доріг загального користування, в якій визначено, що, в залежності від народногосподарського та адміністративного значення, автомобільні дороги поділяються на дороги державного та місцевого значення. У свою чергу дороги державного значення поділялися на магістральні та регіональні. Автомобільні дороги місцевого значення, які складають лівову частку автодорожньої мережі (87,9% загальної довжини), поділялися на територіальні, районні та сільські.

За забезпеченістю дорогами в розрахунку на 1000 км² території Україна посідає одне з останніх місць серед європейських країн — 281 км. Менші значення мають переважно багатолісі країни - такі, як Фінляндія — 226 км та Росія — 44 км. Одночасно щільність автодоріг європейських країн, найбільш порівняних за територією з Україною, становить у Франції — 1459 км; Польщі — 961 км; Іспанії — 628 км, що значно вище, ніж в Україні (рис. 2).

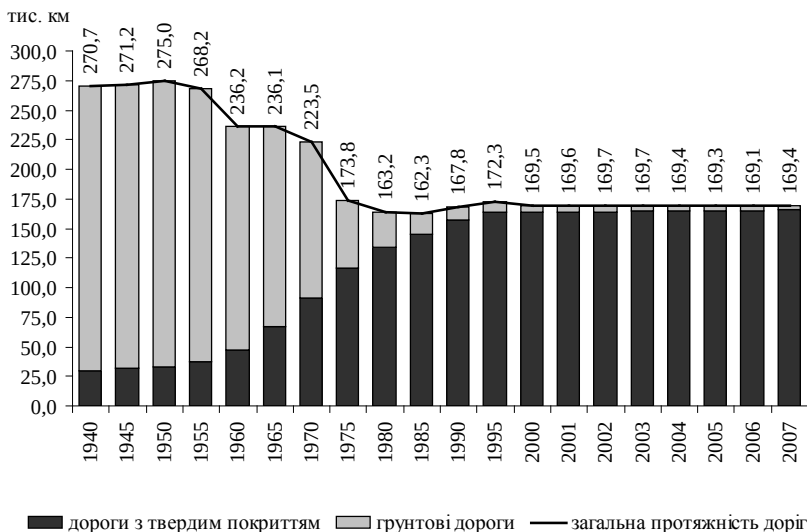

Рис. 1. Динаміка змін дорожньої мережі загального користування в Україні за роками

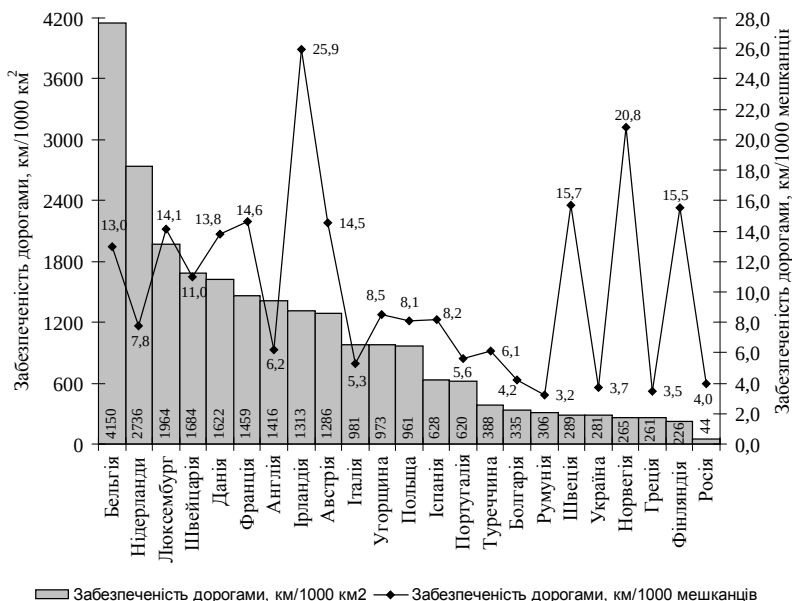

Рис. 2. Забезпеченість автомобільними дорогами в розрахунку на 1000 км² території та на 1000 мешканців країни (Джерело: FAOSTAT, Укравтодор)

По відношенню до чисельності населення щільність автодоріг в Україні становить 3,7 км на 1000 мешканців, що є практично найнижчим показником в Європі. Для порівняння: у Франції забезпеченість дорогами на 1000 мешканців складає 14,6 км, Іспанії — 8,2 км, Польщі — 8,1 км. Отже, за забезпеченістю дорогами на 1000 мешканців та на 1000 км² території Україна займає останні місця серед країн Європи.

Разом із тим незадовільний стан автомобільних доріг загального користування та невідповідність нормативно-правової бази в сфері діяльності автодорожнього комплексу України міжнародним стандартам не сприяють швидкому приєднанню України до Європейського транспортного простору.

Принципово нова класифікація автомобільних доріг України, яка викладена в Законі України [3], спрямована на врегулювання на законодавчому рівні питань функціонування автодорожньої мережі усіх рівнів на території України в сучасних умовах з урахуванням перспектив розвитку; входження в Європейську транспортну систему; вимог законодавства Європейського Союзу.

На відміну від Постанови Кабінету Міністрів України [2], яка стосувалася виключно доріг загального користування, протяжність яких складає лише третину всіх автомобільних шляхів сполучення, в Законі України [3] врегульовані правові засади функціонування та розвитку вулиць і доріг міст та населених пунктів, відомчих (технологічних) автомобільних доріг та автомобільних доріг на приватних територіях (рис. 3).

Таким чином, всі шляхи в Україні розподіляються на дороги загального користування, вулиці міст та сіл, дороги відомчого користування та дороги на приватній території.

Згідно нової класифікації, автомобільні дороги загального користування також поділяються на автомобільні дороги державного та місцевого значення. Принципово новим тут є розподіл доріг державного значення на міжнародні, національні, регіональні.

Автомобільні дороги місцевого значення за новою класифікацією поділяються на територіальні, обласні та районні.

На відміну від державних, розподіл місцевих доріг за новою класифікацією не зазнав суттєвих змін. Практично змінились лише їх назви.

Структуру розподілу автомобільних доріг загального користування, в залежності від народногосподарського та адміністративного значення, наведено на рис. 4а.

За новою класифікацією сильно перевантажені місцеві дороги з високою інтенсивністю руху перейшли в категорію регіональних і частково національних державних доріг, внаслідок чого загальна протяжність доріг державного значення зросла до 20–25 тис. км.

Крім адміністративно-господарської класифікації, існує інженерна або технічна класифікація автомобільних доріг. Структуру розподілу автомобільних доріг за технічними параметрами наведено на рис. 4б.

Рис. 3. Класифікація автомобільних доріг України

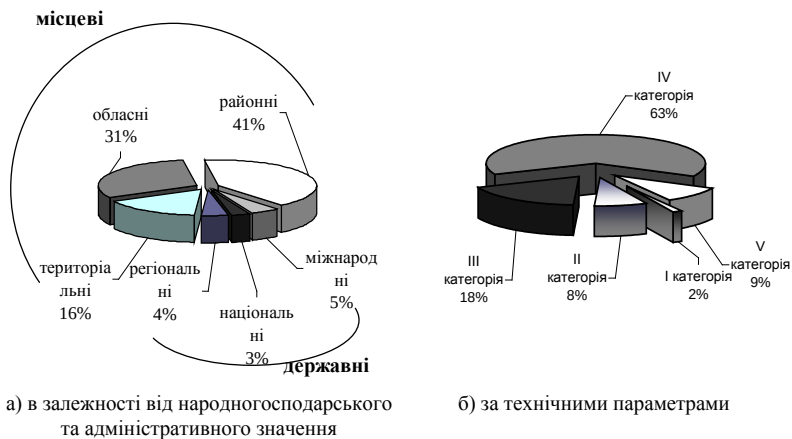

Рис. 4. Структура розподілу автомобільних доріг загального користування України станом на 01.01.2008 р.

За технічними даними автомобільні дороги розподіляються на 5 категорій. Категорія дороги визначається під час її проектування, в залежності від розрахункової інтенсивності або найбільшої перспективної годинної інтенсивності дорожнього руху (табл.). Інтенсивність руху визначають сумарно в обох напрямках за даними досліджень. За розрахунковий перспективний період для визначення категорії дороги приймають 20 років з часу завершення розробки проекту [4].

Технічні дані автомобільних доріг різних категорій

Категорія дороги	Розрахункова інтенсивність руху, авт./добу		Найбільша перспективна інтенсивність руху, приведена од./год.
	транспортних одиниць	приведена до легкового автомобіля	
I	понад 10000	понад 14000	понад 3000
II	від 3000 до 10000	від 5000 до 14000	від 1600 до 3000
III	від 1500 до 3000	від 2500 до 5000	від 800 до 1600
IV	від 150 до 1500	від 300 до 2500	—
V	до 150	до 300	—

Дороги I і II категорій, технічні параметри яких найбільше відповідають сучасним європейським і світовим вимогам, становлять всього 15,3 тис. км, тобто 9% загальної довжини (10% від протяжності доріг з твердим покриттям — рис. 1). Найвищий відсоток таких доріг в Київській — 16,5%, Донецькій — 15,1%, Запорізькій — 13,7% і Львівській — 11,3% областях, а також в Автономній Республіці Крим — 12,6% від загальної протяжності доріг. Гірше за всіх забезпечені сучасними дорогами I і II категорії Кіровоградська область — 4,0%, Чернігівська — 4,1%, Сумська — 4,8%, Вінницька — 4,9% і Полтавська — 5,4%.

Дороги I категорії з обов'язковою розподільною смугою і 2–4 смугами для руху в одному напрямку мають протяжність всього 2,6 тис. км або 1,6% від протяжності доріг з твердим покриттям. Це значно менше від потреби, яка становить близько 10 тис. км. Деякі області практично не мають доріг такої якості: Сумська — 4 км, Чернівецька — 16 км і Закарпатська — 17 км [5].

Серед державних доріг 48,7% (10 тис. км) — це дороги II категорії, а серед місцевих доріг 70,3% (104,7 тис. км) становлять дороги IV категорії.

Сьогодні в Україні середньозважена категорійність автомобільних доріг загального користування становить 3,71, у тому числі державного значення — 2,32, а місцевого — 3,91, що набагато нижче порівняно з будь-якою європейською країною. Це означає, що національна мережа доріг загального користування відповідає в основному IV технічній категорії з шириною проїзної частини 6–7 м, з низькою пропускнуою спроможністю та нерозвинутим сервісом. Протягом останніх чотирьох років у цілому по країні цей показник практично залишався незмінним, по дорогах державного значення — знизився лише на 0,03 в.п., а місцевого — навіть підвищився на

0,03 в.п. Наведені дані говорять про те, що розвиток мережі автомобільних доріг в Україні та поліпшення їх якості відбуваються дуже повільно.

Низька категорійність місцевих доріг, їх недостатність і поганий стан спричиняють до невинновданого переходу частини перевезень з місцевих доріг на більш якісні магістральні, що суттєво збільшує завантаженість магістральних доріг. Адже по них, крім транзитних перевезень, здійснюється понад 70% внутрішніх перевезень. В результаті інтенсивність руху на них зростає в середньому на 15–20% на рік, в той час як на дорогах місцевого значення ріст знаходиться в межах 1–2% [5]. Цільовий розвиток доріг місцевого значення здатен суттєво знизити зростаючу завантаженість магістральних доріг за рахунок перерозподілу перевезень.

Забезпеченість твердим покриттям на дорогах державного значення становить 100%, на місцевих — 97,4%. На 100% забезпечені дорогами з твердим покриттям АР Крим, Івано-франківська і Полтавська області.

Сьогодні одне з найболючіших питань — це стан доріг у сільській місцевості. Багато ще сільських населених пунктів розташовані на деякій відстані від автодоріг загального користування, і тому постає питання про забезпечення під'їздами з твердим покриттям до цих населених пунктів. Адже сучасна мережа доріг не забезпечує нормальне сполучення, не завжди сприяє задоволенню потреб сільського населення. Тому Державною службою автомобільних доріг України, починаючи з 1990 р., щорічно спрямовуються кошти на влаштування під'їздів з твердим покриттям до сільських населених пунктів.

На 01.01.2008 р. ще 269 сільських населених пунктів (в 13 областях України) не мали під'їздів з твердим покриттям. Сумарна протяжність під'їздів, які необхідно побудувати, складає 808,9 км. Найбільша кількість таких населених пунктів у: Чернігівській області — 101; Сумській області — 64, Харківській області — 32, Одеській області — 22 та Рівненській — 21.

Зараз в Україні в середньому на одне село припадає всього 2,41 км сільських доріг низької якості, що призводить до значних втрат продукції. Також вони повинні забезпечувати життєдіяльність 511 його мешканців (середня чисельність сільського населеного пункту), а це не сприяє вирішенню соціальних проблем сільського населення.

Відсутність під'їздів із твердим покриттям до значної кількості населених пунктів, а також наявність великої кількості доріг із перехідним типом покриття обмежує, особливо в осінньо-весняний період, доступність жителів цих населених пунктів до об'єктів соціальної інфраструктури, чим спричиняє їх транспортну дискримінацію.

Сільські дороги — це шлях до розв'язання комплексу проблем різних сфер: виробничої, побутової, житлово-комунальної, освіти, охорони здоров'я, культури і спорту тощо. Це шлях до розв'язання проблем і сільської молоді, і сільських пенсіонерів. Також сільські дороги є важливою ланкою сільської економіки.

У поліпшенні соціально-культурного та побутового обслуговування сільських жителів значну роль відіграють стан транспортного сполучення та шляхи. Адже транспорт — галузь соціальної інфраструктури, яка задовольняє потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях.

Транспортна дискримінація полягає у недоотриманні життєво-необхідних послуг внаслідок просторової недоступності. Останнє обмежує реалізацію конституційних прав громадян на освіту та медичну допомогу, призводить до нерівності у забезпеченні громадян державними соціальними гарантіями [6].

Рівень транспортної забезпеченості та доступності населених пунктів є необхідною передумовою їх соціально-економічного розвитку.

Для покращення стану сільських доріг, які необхідні як для забезпечення виробничого процесу, так і для забезпечення під'їзду до мережі доріг загального користування, потрібно сконцентрувати зусилля місцевих і районних рад. Особливу увагу приділити проблемі переоблаштування села, де виробнича та соціальна сфери взаємопов'язані, а дороги є невід'ємною ланкою, яка зв'язує ці процеси.

Важливим є той факт, що з економічної точки зору будівництво в кожному селі, особливо невеликому, школи, кінотеатру, лікарні, поліклініки, бібліотеки, сучасного торгового центру, не є доцільним. Як правило, у сільських бюджетах відсутні кошти як на будівництво вищезазначених об'єктів соціальної інфраструктури, так і на їх утримання. Разом з тим, сільські жителі згідно Конституції мають рівне з іншими громадянами країни право на отримання соціальних гарантій на рівні державних соціальних стандартів. Таке право може бути реалізоване шляхом створення у кожному районі області системи базових сіл, облаштованих добре обладнаними поліклініками, школами, об'єктами культурного призначення, за умови забезпечення надійного доступу до базових сіл з периферійних населених пунктів [7,8]. Отже, підвищення стандартів якості життя сільських жителів і реалізація їх конституційних прав напряму залежать від розвитку місцевої дорожньої мережі.

Також слід відзначити, що раціоналізація розміщення об'єктів соціальної інфраструктури допомагає зекономити кошти на їх будівництві та обслуговуванні. Для досягнення позитивних результатів у даному напрямку потрібен системний, комплексний підхід та об'єднання зусиль на державному і регіональному рівнях.

Висновки. Ми вважаємо, що дороги між сільськими населеними пунктами повинні так само мати державний статус, як і великі автостради. З держбюджету повинно фінансуватися будівництво чи ремонт насамперед тих шляхів, без яких, як мовиться, життя завмирає. Не

статус дороги має бути визначальним, як це заведено нині, а її доцільність і важливість для людей. Поділивши дороги на державні та місцеві - тим самим поділили й людей. Але для сільської громади стан їх доріг є так само важливим і життєво необхідним, як, скажімо, швидкісна автострада. Тому назріла потреба в постановці проблеми відбудови і побудови доріг, особливо їх сільської мережі, а також у підвищенні капіталовкладень на їх ремонті. Це стане можливо внаслідок збільшення фінансування в держбюджеті на будівництво та реконструкцію доріг.

Особливу увагу в економіці України слід надати дорогам місцевого значення. Від якості місцевих доріг залежить надійність і ефективність величезної кількості місцевих перевезень сільськогосподарської продукції, будівельних матеріалів, приладів, продуктів харчування, промислових товарів та перевезень пасажирів.

Завершення будівництва доріг з твердим покриттям до сільських населених пунктів є головним завданням розбудови автомобільних доріг у сільській місцевості для сполучення сіл із основною мережею доріг, адміністративними та культурними центрами.

Розвиток мережі місцевих автомобільних доріг дає можливість розширити транспортну доступність зони обслуговування соціальних об'єктів (шкіл, лікарень, кінотеатрів, тощо) в сільській місцевості, чим забезпечити реалізацію права сільських жителів на отримання конституційних соціальних гарантій. Крім того, раціоналізація розміщення об'єктів соціальної інфраструктури дозволяє зекономити кошти на їх побудові та утриманні.

Основна протяжність українських доріг не відповідає сучасним вимогам до капітальності дорожнього одягу і не здатна витримувати зростаючу інтенсивність дорожнього руху та велику вантажність автотранспорту, а дороги деяких категорій взагалі непридатні до такого дорожнього руху.

Враховуючи значні темпи зростання інтенсивності руху автотранспортних засобів на окремих ділянках доріг протягом останніх років, а також фактичний стан українських доріг, можна з впевненістю говорити про те, що мережа автомобільних доріг України потребує реконструкції і розширення відповідно до сучасних вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна у цифрах у 2007 році. Статистичний довідник / Державний комітет статистики України.
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 455 від 6.04.1998 р. // Комп'ютерна система законодавства України „Право”.
3. Закон України “Про автомобільні дороги” ” від 8 вересня 2005 р., №2862–IV // Комп'ютерна система законодавства України „Право”.

4. ДБН В.2.3–4–2000 / Державні будівельні норми України. Споруди транспорту. Автомобільні дороги. — К., 2000: <http://www.budinfo.com.ua/>
5. Бюлетень. Протяжність і характеристика автомобільних доріг загального користування. / Державна служба автомобільних доріг України “Укравтодор”. — К., 2008: <http://www.ukravtodor.gov.ua/>
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, №30 від 23 липня 1996. — С. 381–417.
7. Соціальна інфраструктура села: Навч. посіб./ За ред. П.Т. Саблука. — К:ІАЕ УААН, 2002. — 465 с.
8. Онищенко О.М. Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства // Економіка АПК. — 2005. — № 11. — С. 24–29.

Одержано 5.05.09

Особое внимание в экономике страны следует уделять дорогам местного значения. От качества этих дорог зависит надежность и эффективность огромного количества местных перевозок сельскохозяйственной продукции, строительных материалов, продуктов питания, промышленных товаров, перевозки пассажиров. Завершение строительства дорог с твердым покрытием к сельским населенным пунктам является главным заданием отстраивания автомобильных дорог в сельской местности для соединения сел с основной сетью дорог, административными и культурными центрами.

Ключевые слова: автомобильные дороги, экономика, дороги с твердым покрытием.

The great importance in economics of the country should be attached to roads of local significance. The security and efficiency of a great deal of local transporting of agricultural products, building materials, instruments, foodstuffs, industrial output and passenger transporting depend on the quality of local roads. The completion of road pavement building to villages is the chief task of motor highways building in country side for connection with basic network of roads, administrative and cultural centres.

Key words: road, economics, road pavement building.

ПЕРЕДУМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В АПК УКРАЇНИ

Н.П. РЕЗНІК, кандидат економічних наук

Розглядаються питання теоретичного обґрунтування передумов залучення та використання іноземних інвестицій в агропромисловому комплексі України. Висвітлюється механізм залучення іноземних інвестицій, обґрунтовується їх роль та значення у розвитку вітчизняного АПК.

В умовах дефіциту фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення подальшого розвитку галузей агропромислового комплексу України потрібні значні інвестиції. За обмеженості внутрішніх джерел вагомим чинником технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва може стати іноземний капітал. Проте обсяги залучення іноземних інвестицій в аграрне виробництво залишаються нині досить незначними, що зумовлено несприятливими політичними, соціально-економічними та екологічними чинниками.

Розвиток світової економічної системи на початку третього тисячоліття характеризується поглибленням процесів глобалізації, зокрема її найважливіших складових — міжнародної кооперації та інтеграції виробничої, фінансової, науково-технічної та інших сфер людської діяльності. У цих умовах економічні, фінансові, виробничі та інші зв'язки виходять за межі національних рамок і все більше набувають світогосподарських ознак.

Важливою особливістю сучасних світогосподарських процесів є активний рух капіталів у міжнародному просторі, збільшення у національних економіках обсягів іноземних інвестицій.

Нинішній стан економіки України потребує використання всіх чинників зростання, зокрема переваг міжнародного розподілу праці, зовнішньоекономічного фактору у вирішенні складних проблем структурної перебудови та забезпечення економічної безпеки.

Тривалий час економіка України мала ізольований характер та існувала у відриві від світового ринку. Сучасний стан народного господарства, зокрема експортоорієнтованих виробництв, не дозволяє швидко та досить ефективно включатися у світові господарські зв'язки, де існує жорстка конкуренція та боротьба за ринки. Включення України у систему світогосподарських зв'язків потребує серйозної адаптації структури її економіки, всього господарського механізму до надзвичайно високих вимог, які диктує світове ринкове господарство. Бажаючи інтегруватися у світове господарство, Україна повинна розвивати зовнішньоекономічні відносини у всій різноманітності їх форм.

Для України входження у світове співтовариство на гідних умовах

можливе, передусім, на основі ринкових трансформацій, забезпечення більшої відкритості, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності.

Агропромисловий комплекс України нині перебуває у скрутному становищі, що зумовлене як численними проблемами, що накопичились ще за радянських часів, так і загальною міжнародною соціально-економічною кризою, а також і окремими негативними наслідками вітчизняних реформ і суб'єктивними помилками, що не могли не виникнути вже у процесі самого реформування.

У цих умовах для національного АПК важливого значення набувають іноземні інвестиції, які поєднують у собі фінансове забезпечення і техніко-технологічне оновлення підприємств, оскільки виступають основними каналами надходження інновацій.

Проблемі розвитку інвестиційного процесу в нинішніх умовах аграрного сектору економіки України присвячені наукові праці вітчизняних вчених економістів В. Алексейчука, О. Гаврилюка, П. Гайдучького, М. Герасимчука, Б. Губського, С. Гуткевич, М. Дем'яненка, І. Караваєвої, М. Кісіля, П. Лайка, А. Музиченка, Г. Підлісецького, П. Саблука, А. Фукса, А. Холопова, О. Шпичака та ряду інших. В їх публікаціях висвітлюється актуальні складові цієї важливої багатопланової проблеми, яка має визначальний характер щодо виходу аграрного сектору з кризового стану, відновлення матеріально-ресурсного потенціалу забезпечення розвитку конкурентоспроможного виробництва.

Метою статті є визначення механізму залучення іноземних інвестицій, обґрунтування їх ролі у розвитку вітчизняного АПК.

Методика досліджень. У процесі дослідження застосовувалися такі наукові методи: теоретичного пошуку, який використано при вивченні наукової проблематики з питань інвестиційної діяльності в умовах реформування підприємств АПК; абстрактно-логічний метод, який дозволив провести теоретичні та методологічні узагальнення і сформулювати висновки.

Результати досліджень. Ефективне реформування економіки, як свідчить світовий і вітчизняний досвід, можливе лише на основі активізації інвестиційної діяльності, істотного збільшення обсягу інвестицій, а також консолідації всіх джерел інвестування. Тільки тоді можлива модернізація виробництва, впровадження нових технологій на основі сучасних наукових досліджень.

В Україні створено певні організаційно-правові передумови для залучення та ефективного використання іноземних інвестицій. Згідно з нині діючим законодавством, для всіх іноземних інвесторів на території України встановлено національний режим інвестиційної діяльності. Було сформовано 11 спеціальних (вільних) економічних зон і 9 територій пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності, в яких для інвесторів передбачалася низка пільг. Іноземним інвесторам були надані певні

гарантії з боку держави, а саме: зарубіжні інвестиції не підлягають націоналізації; іноземним інвесторам гарантується безперешкодний переказ закордон прибутків; вони мають право на відшкодування збитків, у тому числі за упущену вигоду і моральну шкоду, які були їм завдані внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами чи посадовими особами обов'язків, передбачених законодавством щодо іноземних інвесторів; у разі припинення діяльності гарантується повернення інвестиції в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій або товарній формі.

Серед зарубіжних фірм-інвесторів, що розпочали свою діяльність в Україні й досить активно інвестують в агропромисловий комплекс, чимало провідних іноземних компаній і навіть світових лідерів ("Каргілл" (США), "Сан Інтербру" (Бельгія), "Крафт Якобс Сушар" (Швейцарія) тощо). Це свідчить про існування зацікавленості в Україні з боку іноземних інвесторів, незважаючи на загальну несприятливу економічну ситуацію, нестабільність і непередбачуваність законодавства, надмірний податковий тиск, низький соціальний капітал (довіра, цінності та норми, що поділяють люди в будь-якій спільноті), а отже - неготовність або неспроможність більшості українських партнерів дотримуватись договірних зобов'язань тощо.

На сьогодні найбільш пріоритетними та одночасно прибутковими сферами для іноземного інвестування є:

- оновлення та модернізація на базі нових технологій підприємств переробної і харчової промисловості, а також тих, що займаються заготівлею та зберіганням зерна та іншої сільськогосподарської продукції;
- створення інфраструктури з реалізації продукції агропромислового комплексу;
- надання виробничих послуг сільськогосподарським та іншим агропромисловим формуванням.

Нині харчова промисловість є однією із найпривабливіших для іноземних інвесторів галузей, до якої залучено майже 15% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну.

Станом на 1 липня 2008 року, починаючи з 1992 року, в агропромисловий комплекс України було залучено 2586,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (7,1% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку).

З них вкладено 1756,4 млн. дол. США (4,8%) у 786 підприємств харчової та переробної промисловості та 829,7 млн. дол. США (2,2%) у 599 сільськогосподарських підприємств.

Приріст іноземного капіталу за 6 місяців 2008 року склав 472,1 млн. дол. США, що в 2,7 рази більше, ніж за аналогічний період 2007 року. При цьому інвестиційні вкладення у харчову промисловість досягли 195,3 млн. дол. США. Обсяг залучення іноземних інвестицій в сільське господарство з початку року збільшився на 276,7 млн. дол. США.

За обсягами прямих іноземних інвестицій в АПК тримають першість Київська (698 млн. дол. США), Запорізька (233,3 млн. дол. США), Харківська (174,4 млн. дол. США), Одеська (142,7 млн. дол. США), Миколаївська (113,8 млн. дол. США) та Донецька (102,1 млн. дол. США) області та м. Київ (202 млн. дол. США).

Основними інвесторами в агропромисловий комплекс України є країни:

— у сільське господарство:

Кіпр (338,5 млн. дол. США), США (47,4 млн. дол. США), Великобританія (130,4 млн. дол. США), Данія (43,1 млн. дол. США), Австрія (31,8 млн. дол. США), Німеччина (41,1 млн. дол. США), Франція (19,9 млн. дол. США), Російська Федерація (21,2 млн. дол. США) (рис. 1).

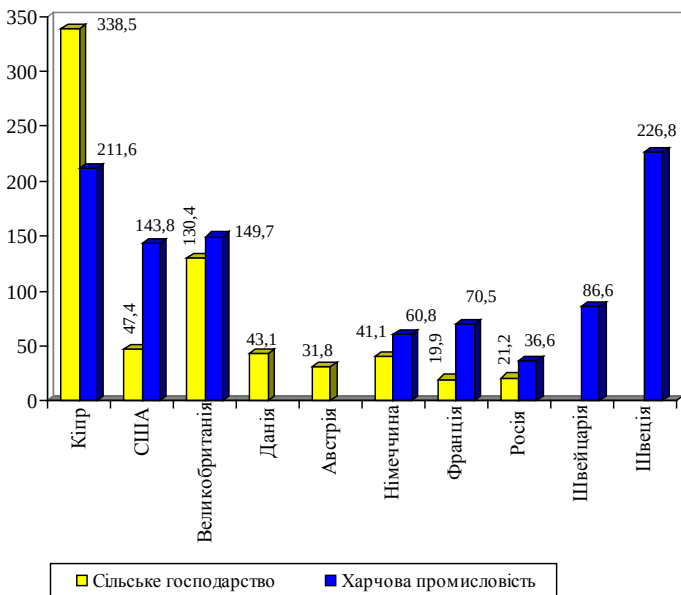

Рис. 1. Інвестиції в АПК за основними країнами-інвесторами, млн дол. США

— у харчову промисловість:

Нідерланди (508,6 млн. дол. США), Кіпр (211,6 млн. дол. США), США (143,8 млн. дол. США), Великобританія (149,7 млн. дол. США), Швеція (226,8 млн. дол. США), Швейцарія (86,6 млн. дол. США), Німеччина (60,8 млн. дол. США), Франція (70,5 млн. дол. США), Росія (36,6 млн. дол. США).

Станом на 1 липня 2008 року в агропромисловий комплекс України було залучено 11357,63 млн. грн. інвестицій в основний капітал (13,9% загального обсягу інвестицій в економіку — 81561,3 млн. грн.).

З них 6300,95 млн. грн. вкладено в харчову та переробну промисловість і 5056,7 млн. грн. у сільське господарство (6,2%).

За I півріччя 2008 року підприємствами сільського господарства України освоєно інвестицій на 46,3% більше відповідного періоду 2007 року, у тому числі:

- рослинництво — 3504,2 млн. грн. (на 51,1%);
- тваринництво — 1316,7 млн. грн. (на 31,6%);
- змішане сільське господарство — 178,3 млн. грн. (на 90%);
- надання послуг у рослинництві і тваринництві, облаштування ландшафту, мисливство 57,2 млн. грн. (на 33,9%);
- рибальство, рибицтво — 8,2 млн. гривень (на 45%), і на 30,9% більше, ніж у I кварталі 2008 року.

Варто зазначити про суттєве нарощення обсягів освоєних інвестицій у II кварталі поточного року в галузі тваринництва та рибицтва порівняно з попереднім кварталом 2008 року.

Якщо за I квартал 2008 року інвестиції в тваринництво склали 330,8 млн. грн. (67,5% до відповідного періоду 2007 року), у рибицтво — 1,6 млн. грн. (42,1%), то протягом II кварталу додатково освоєно відповідно 985,9 млн. грн., або 74,9%, та 6,6 млн. грн., або 80,5% від загальної суми за січень-червень.

Серед лідерів за зростанням обсягів освоєння інвестицій у сільське господарство порівняно з відповідним періодом минулого року вирізняються області:

Львівська (у 6 разів), Хмельницька (майже в 5 разів), Луганська (більше, ніж у 3 рази), Житомирська, Чернівецька (більш ніж у 2 рази), Сумська, Тернопільська, Полтавська, Запорізька (майже вдвічі) та м. Київ (більш ніж втричі).

Нижче показників відповідного періоду минулого року спрацювали Івано-Франківська (53,4%), Київська (76%), Черкаська (76,7%), Миколаївська (97,8%) області та м. Севастополь (88,2%).

Одночасно варто зауважити, що частка інвестицій в основний капітал у сільське господарство України в середньому по регіонах складає 6,2%.

Очолюють цей список Хмельницька, Черкаська, Тернопільська, Кіровоградська, Чернігівська, Сумська та Вінницька області, у яких цей показник значно вище середнього рівня і коливається у межах від 23,1 до 11,8% від загального обсягу освоєних інвестицій в регіоні.

На відміну від названих, значне відставання інвестування сільського господарства спостерігається у Дніпропетровській, Донецькій, Івано-Франківській, Закарпатській областях та м. Києві. Частка інвестицій у сільське господарство у цих регіонах коливається від 3,5 до 0,1%.

Нижче від середнього рівня по Україні частка інвестицій у сільське господарство спостерігається також в Чернівецькій (4%), Одеській (4,4%) та Львівській (5,5%) областях.

Стосовно інвестування виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів: за 6 місяців 2008 року за цим напрямком інвестицій в основний капітал освоєно на суму 6300,95 млн. грн., що становить 98,4% до відповідного періоду минулого року (без урахування виробництва тютюнових виробів — відповідно 6008,5 млн. грн. і 100%).

Варто зазначити про зростання обсягів освоєних інвестицій (у відсотках в порівнянні з відповідним періодом минулого року) за такими позиціями:

- виробництво макаронних виробів — 199,5%;
- перероблення та консервування овочів та фруктів — 197,7%;
- виробництво прянощів та приправ — 189,1%;
- виробництво молочних продуктів та морозива — 150,1%;
- виробництво м'яса та м'ясних продуктів — 124,8%;
- виробництво пива — 124,7%;
- виробництво мінеральних вод і безалкогольних напоїв — 123,6%;
- виробництво хліба та хлібобулочних виробів — 113,9%.

Більш ніж удвоє знизились обсяги інвестицій (у порівнянні з відповідним періодом 2007 року, рис. 2) на:

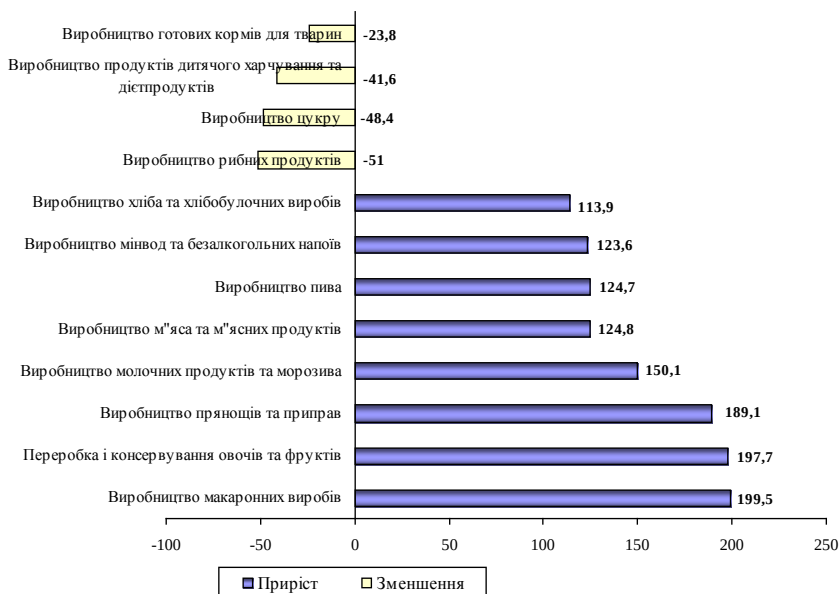

Рис. 2. Приріст (зменшення) обсягу інвестицій (1 півріччя 2008 р.), % до відповідного періоду 2007 року

- виробництво рибних продуктів — 51%;
- виробництво цукру — 48,4% ;
- виробництво продуктів дитячого харчування та дієтпродуктів — 41,6%;
- виробництво готових кормів для тварин — 23,8% та інше.

За обсягами інвестування виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів по відношенню до загального обсягу інвестицій серед регіонів лідирують області: Кіровоградська (19,2%); Херсонська (19,58%); Чернігівська (17,09%); Вінницька (14,2%); Волинська (13,9%) при середньому по Україні 7,75%.

На нижчому рівні знаходиться інвестування розвитку харчової промисловості у Закарпатській (4,26%), Тернопільській (3,67%), Луганській (2,12%) областях і м.Севастополі (0,46%).

Частка інвестицій на виробництво харчових продуктів (у відсотках до загальних обсягів інвестицій за промисловими видами діяльності) лідерство за регіонами мають: Херсонська (63%), Вінницька (56,3%), Кіровоградська (46,8%), Чернігівська (38,9%) області та м. Київ (52,8%) при середньому рівні по Україні — 20,7%.

На протигагу згаданим, низькі темпи освоєння таких інвестицій спостерігаються в Луганській (2,9%), Івано-Франківській (5,8%), Дніпропетровській (6,1%) областях, АР Крим (7,4%), м. Севастополі (3,3%) [1].

Таким чином, аграрне виробництво в Україні залишається одним із тих видів економічної діяльності, інвестиційний потенціал якого не реалізований у повній мірі.

Значного зростання прямих іноземних інвестицій не простежується в основному через очікування потенційних інвесторів та інвесторів, які вже реалізують інвестпроекти; стабільності роботи галузі та передбачуваності аграрної політики. Особливо це стосується таких складових інвестиційного клімату, як земельні питання, господарське право та податкове законодавство.

Поряд із усуненням проблемних питань законодавства, не менш важлива роль належить проведенню роз'яснювальної роботи з інвесторами та заходам іміджевого характеру. Крім того, департаментом спільно з Держкомстатом проводиться робота щодо удосконалення статистичної звітності з питань залучення іноземних інвестицій в АПК України.

Істотною рисою розвитку світогосподарських зв'язків на сучасному етапі є активне включення до них всіх країн і регіонів світу. Участь у системі міжнародного поділу праці, широке використання його можливостей стали об'єктивною потребою, одним із важливіших факторів подолання відсталості в галузі економіки, використання досягнень науково-технічного прогресу, формування сучасної матеріально-технічної бази.

Об'єктивні процеси інтернаціоналізації господарського життя обумовлюють розвиток різноманітних видів і форм міжнародного бізнесу. За

масштабами, динамікою та ефективністю впливу на структури світової та національної економік у міжнародній економічній практиці превалює спільне підприємництво. Найбільш повно його переваги проявляються у процесі створення та діяльності міжнародних спільних підприємств — довгострокової форми співробітництва з поєднанням різнонаціональними партнерами зусиль в інвестуванні, управлінні, розподілі доходів і ризиків.

На рівні національних економік міжнародні спільні підприємства виступають, з одного боку, як форма експорту державного, приватного та змішаного підприємницького капіталу, а з іншого — як одна з найбільш ефективних форм його імпорту. В залежності від ступеню зрілості національних економік, рівня їх інтегрованості у світове господарство формується мотивація і політика щодо міжнародних спільних підприємств.

Спільне підприємництво сприяє створенню прогресивної структури виробництва, реалізації потенціалу ринкових відносин, розвитку здорових конкурентних відносин товаровиробників, а також запобігає монополізації економіки. У країнах, які проводять науково обґрунтовану послідовну політику заохочення іноземної спільної підприємницької діяльності, створюється середовище, сприятливе не тільки для іноземних, але й для національних інвесторів і підприємців [2, 3].

Міжнародні спільні підприємства здатні позитивно впливати на масштаби і темпи ринкової трансформації національних економік приймаючих країн, розвиваючи умови і фактори їх міжнародної конкурентоспроможності.

На мікрорівні міжнародні спільні підприємства являють собою одну із найбільш поширених форм самостійного входження фірм у зарубіжний ринок або різновид стратегічних альянсів двох чи декількох фірм, що має певні переваги за рахунок синергічного ефекту від взаємодії різнонаціональних партнерів.

Проблеми інтернаціоналізації, іноземних інвестицій, теоретичні аспекти розвитку міжнародних спільних підприємств досліджуються вітчизняними та зарубіжними вченими. Разом з тим, необхідні подальші дослідження теоретичних і практичних питань розвитку міжнародних спільних підприємств із акцентуванням уваги як на макроекономічних аспектах регулювання іноземної інвестиційної діяльності, так і на поведінці суб'єктів інвестиційного процесу у реальних умовах конкретних приймаючих країн.

Спільні підприємства (СП) слід розглядати як нову для умов України форму господарювання і вид зовнішньоекономічної діяльності, сформованої на принципах ринкової економіки, поєднання інтересів вітчизняних і зарубіжних підприємців в її здійсненні. Основна мета, функції і завдання СП, розташованих на території України, полягають у залученні в країну іноземного капіталу і прогресивних технологій; підвищення на цих засадах якості продукції робіт і послуг та ефективності виробництва, інтеграції країни

в світову систему господарювання. З цих позицій розвиток спільного з іноземними державами підприємництва слід розглядати як реальний шлях виходу економіки України з світової фінансової кризи та подальшої стабілізації.

Основними причинами, що гальмують розвиток спільного підприємництва, знижують ефективність функціонування СП слід вважати: економічну та правову нестабільність в країні, відсутність чіткої політики сприяння розвитку пріоритетних напрямків СП з боку держави, необхідність удосконалення правових і економічних важелів регулювання діяльності СП.

Соціально-політичне та економічне становище в Україні поки що не дає можливості розраховувати на великі вкладення західного капіталу в економіку.

Досягнутий рівень зарубіжного інвестування у формі СП можна розглядати як початковий етап. Однак СП продемонстрували дивовижну пристосованість навіть до тих несприятливих умов, які існують для всієї економіки України. Більшість з них утримались в кризових для всієї економіки умовах.

В цілому можна вважати, що СП поступово стають невід’ємним елементом економічних відносин і одним з важливих факторів формування ринкового середовища.

Центральним і місцевим владним структурам пропонується створити особливо сприятливий режим для залучення великих інвестиційних коштів у сферу матеріально-технічного виробництва.

У світовій практиці напрацьовано універсальний набір заходів, які більшою або меншою мірою використовуються для залучення іноземного капіталу. Серед них найбільш сприятливими є такі методи стимулювання іноземних капіталовкладень [4, 5]:

- податкові стимули: встановлення прямих додаткових пільг, відстрочка сплати податків за інвестування капіталу; стимули, пов’язані з амортизаційними відрахуваннями; “податкові канікули”, які встановлюються на строк від 2 до 10–15 років; звільнення від сплати митних процедур по імпорту обладнання, сировини, комплектуючих виробів;
- фінансові стимули: різного роду субсидії, позики, кредити і гарантії їх надання, державне страхування;
- нефінансові стимули, спрямовані на створення загальних умов ефективного функціонування іноземного капіталу;
- забезпечення необхідними факторами виробництва, інформацією та службами управління щодо розвитку транспорту та інших комунікацій.

Створення сприятливого інвестиційного клімату — головна умова успішної політики залучення та використання іноземного капіталу в економіці України. Для забезпечення стабільної правової основи

функціонування іноземного інвестора пропонуються її окремі основні елементи, а саме: забезпечення прав власності на землю або права отримання 99-річної оренди землі під будівлями, спорудами, підприємствами при їх купівлі, покращення податкових, митно-тарифних умов для іноземного партнера, гарантування їх стабільності на період 5–7 років, застосування пільг, спрямованих на зменшення ризику втрати капіталу, розробка особливого режиму участі іноземних інвесторів у приватизації, розширення практики двосторонніх домовленостей про взаємний захист інвестицій, розширення взаємодії з міжнародними організаціями, які займаються питаннями інвестиційного співробітництва, особливо з Міжнародним агентством по гарантіям інвестицій (МАГІ), Міжнародним банком реконструкції та розвитку та Міжнародною фінансовою корпорацією.

Для стимулювання діяльності СП необхідна послідовна державна стратегія, а саме [6, 7]:

- варто відмовитися від орієнтації на підтримку та стимулювання всіх без виключення СП, в особливості націлених на гігантські проекти, що потребує значного відволікання з народногосподарського обігу матеріальних та фінансових ресурсів;
- варто заохочувати на рівні державної політики першочергове залучення іноземного капіталу до будівництва та реконструкції підприємств, що випускають гостродефіцитні та конкурентоспроможні товари;
- не допускати створення СП, що випускають продукцію, несумісну із міжнародними стандартами;
- за допомогою різноманітних стимулів підтримувати та заохочувати створення СП у високотехнологічних галузях, пріоритетних для нашої економіки;
- створити розгорнуту організаційно-правову систему, яка б була конкурентоспроможна по відношенню до інвестиційних режимів інших країн, гармонізувати українське законодавство у відповідності з європейськими стандартами;
- пріоритетним напрямком використання зарубіжних інвестицій у межах СП повинен стати розвиток експортного потенціалу України.

На мікрорівні із метою підвищення ефективності діяльності спільних підприємств пропонуються наступні напрями удосконалення системи управління:

1. удосконалення організаційної структури управління СП;
2. підвищення професійного та інтелектуального рівня управлінського персоналу;
3. оволодіння керівниками всіх рівнів сучасними методами та стилями управління;
4. підвищення ролі сучасних засобів автоматизованої обробки інформаційних даних в оптимізації ефективного управління СП.

Висновки. Проблема залучення іноземних інвестицій через міжнародні спільні підприємства є найбільш актуальною для країн з перехідною економікою. Регульований розвиток національно-зарубіжних спільних підприємств створює нові джерела ефективного зовнішнього фінансування, забезпечує доступ до сучасних технологій і передового управлінського досвіду, насичує споживчий ринок якісними товарами та послугами, розширює експортні можливості.

Впровадження запропонованих пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення діяльності спільних підприємств сприятиме підвищенню ефективності інвестиційної діяльності та прискорить поступ економічної реформи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua> — офіційна сторінка Мінагрополітики.
2. Клименко К.О. Створення СП як засіб включення України у світогосподарські зв'язки: Автореф. дис.к.е.н. : 08.05.03 / НАН України. Ін-т світової економіки та міжнародних відносин. — К., 1999. — 24 с.
3. Кизима Т. Спільне підприємництво: проблеми та шляхи їх вирішення // Економіка України. — 2000. — №7. — С. 88–91.
4. Локшина Т.Я., Надирашвили Н.В. Методы оценки эффективности инвестиций в создании совместных производств // Регулирование преобразования производства в условиях становления рыночных отношений. Сборник науч. трудов. — Донецк, 2007. — С. 36–41.
5. Макогон Ю.В. и др. Иностранные инвестиции в современных условиях: статистика, опыт, проблемы. — Донецк, 2006. — 51 с.
6. Організаційно-економічний механізм формування спільних підприємств в АПК // Економічні відносини в АПК. Зб.наук.праць. — К., 1998. — С. 32–40.
7. Собчук М.П. Створення і діяльність спільних підприємств // Економіка АПК. — 1998. — № 3. — С. 98–102.

Одержано 6.05.09

Рассмотрены наиболее приоритетные и одновременно прибыльные сферы АПК для иностранного инвестирования. Отражена проблема привлечения иностранных инвестиций через международные совместные предприятия, которые являются наиболее актуальными для стран с переходной экономикой.

Ключевые слова: инвестирование, международные совместные предприятия, агропромышленный комплекс

Most priority is considered and simultaneously profitable spheres of agroindustrial complex for the foreign investing. The problem of bringing in of foreign investments is reflected through international joint ventures which are most actuality for countries with a transitional economy.

Key words: investing, international joint ventures, agroindustrial complex.

УДК 338.43:636:339.543.36

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ М'ЯСА В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

С.М. ПРИЛІПКО, кандидат економічних наук

Висвітлено стан розвитку тваринництва та здійснено аналіз ринку м'яса в РФ. Визначені основні тенденції виробництва продукції тваринництва до 2012 р. Наведені методи державного регулювання імпорту м'ясної продукції та висвітлені особливості розподілу квот.

У Російській Федерації урядовим рішенням ухвалено національний проект „Розвиток АПК”, виконання заходів якого дасть змогу протягом п'яти років забезпечити вищий рівень прибутковості виробництва сільськогосподарської продукції, додатково залучити іноземні інвестиції в аграрний сектор економіки та створити відповідну соціальну інфраструктуру на селі. Концепція реалізації Державної програми відповідає концепції сільського розвитку Європейського Союзу. Загальний обсяг фінансування запланованих заходів на 2008–2012 рр. становитиме 112,4 млрд руб, з яких 47,5 млрд руб (або 42,3%) буде спрямовано на розвиток тваринництва. Ця галузь визначена пріоритетною, що пояснюється існуванням постійного попиту на тваринницьку продукцію при одночасному збільшенні кількості населення. Державною програмою передбачені інвестиційні кредити на будівництво і реконструкцію тваринницьких об'єктів, пільгове кредитування, фінансові ресурси на розвиток племінної справи, часткове відшкодування сільськогосподарським підприємствам вартості закупленого племінного молодняку тварин.

Дослідження ефективності реалізації закордонних сільськогосподарських проектів є досить актуальним питанням. На основі порівняльного аналізу можна проаналізувати економічні результати від впровадження проекту в АПК у Російській Федерації за 2008 р., визначити його переваги і недоліки, розглянути механізм обмеження імпорту сільськогосподарської продукції та використати набутий досвід при розробці аналогічних проектів для галузей аграрного сектора економіки України.

Основна увага вчених і практиків [1–4] зосереджена на характеристиці

стану тваринницької галузі в РФ та її проблеми загального характеру. Залишаються невирішеними питання пошуку конкретних пропозицій з подолання кризових явищ і державного регулювання імпорتنих поставок продукції з-за кордону.

Мета дослідження полягає в оцінці стану тваринництва та ринку м'ясної продукції внаслідок реалізації Державної програми розвитку АПК у РФ, визначенні тенденцій розвитку галузі на перспективу, вивченні засобів митно-тарифного регулювання імпорту м'ясної продукції з метою захисту національного виробника, узагальнення закордонного досвіду реалізації сільськогосподарських проектів.

Методика досліджень. При написанні статті використовувались такі методи дослідження як абстрактно-логічний, комплексного підходу до статистичного й порівняльного аналізу, синтезу, прогнозування.

Результати досліджень. У структурі валової продукції сільського господарства РФ питома вага тваринницької продукції складає 47%, а до 2012 р. її планується довести до 55%. Цілком очевидно, що вітчизняному тваринництву неможливо досягнути високих показників ефективності тваринницьких галузей розвинутих країн світу без державної підтримки. Саме тому основним пріоритетом національного проекту „Розвиток АПК” було визначено прискорений розвиток тваринництва. Завдяки його реалізації вирішуються питання технологічної модернізації галузі для випуску конкурентоспроможної продукції. Національний проект дав можливість розробити фінансові й економічні механізми стимулювання виробництва.

За даними Росстату, у 2008 р. загальне виробництво продукції тваринництва зросло на 4%. При цьому обсяги виробництва ВРХ і птиці в живій масі збільшилися на 7,3%.

Незадовільний стан російського ринку м'яса дав підстави багатьом компаніям реконструювати діючі тваринницькі комплекси і ферми з використанням сучасних технологій. Лише за останні 2 роки їх побудовано й модернізовано більше 2 тис. З цієї метою витрачено майже 120 млрд руб кредитних ресурсів. Наприклад, у галузі свинарства впроваджується 272 проекти, із яких 144 — великомасштабні. За прогнозами аналітиків, до 2012 р. завдяки будівництву нових і модернізації існуючих свинарських комплексів виробництво свинини може зрости до 3,5 млн т, або на 75,0% від рівня 2008 р. Приріст поголів'я свиней у результаті реалізації таких інвестиційних проектів може досягнути 6 млн гол. На даний час побудовано 114 свинарські комплекси, які устатковані іноземним обладнанням. Для вирощування свиней до них завозять племінне стадо з-за кордону [4, 5].

Відповідно до пріоритетного національного проекту розвитку АПК у тваринницькій галузі будуть створені селекційно-гібридні центри, що дозволить вийти на одержання прогнозованих обсягів продукції у 2012 р. Основне завдання таких центрів полягає у забезпеченні великих комплексів племінними ресурсами [3]. Якщо на даний час в сільськогосподарських

підприємствах на одну свиноматку одержують 18,2 поросят, середньодобовий приріс по стаду становить 328 г, то при всіх формах господарювання великотоварне виробництво має значні переваги. На спеціалізованих свинарських комплексах, які забезпечені племінним стадом, середньодобові прирости свиней на відгодівлі досягають 720–790 г при затратах корму 3–3,6 к. од. на 1 голову [2].

Загалом, економічні умови для виробництва[продукції] продукції тваринництва у 2008 р. були сприятливі. Ціни на зерно значно упали через одержання високого врожаю. А тому основну його частину було спрямовано на кормові потреби, що дало можливість сільськогосподарським товаровиробникам збільшити кількість поголів'я тварин. Обсяги споживання м'яса поки що випереджають обсяги виробництва. Це є стимулом для розвитку галузі з метою задоволення потреби населення у м'ясі та м'ясопродуктах.

Поступово знижується питома вага виробництва м'яса в особистих підсобних господарствах і водночас вона збільшується у великих спеціалізованих підприємствах. Товаровиробники стали більше приділяти уваги питанням собівартості, якості м'яса, ефективності виробництва.

В країні все ще існує проблема неповного завантаження виробничих потужностей забійно-переробних підприємств вітчизняною продукцією. Цей факт і пояснює нестримний наплив імпортного м'яса як сировини для повноцінної роботи м'ясокомбінатів.

У РФ при збільшенні державних субсидій і зменшенні імпорту м'яса очікується збільшення поголів'я тварин і обсягів виробництва. Заходи, які сприяють таким тенденціям росту, — це залучення більших обсягів інвестиційних ресурсів протягом 2007–2008 рр., надання кредитів на вигідних умовах, одержання вищих репродуктивних якостей стада, урядові заходи з обмеження імпорту. Особливе значення відіграє ухвалена російським урядом Державна програма розвитку сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства на період 2008–2012 рр., спрямована на розвиток виробництва свинини й ВРХ.

Найбільш проблемним сектором залишається молочне скотарство — приріст виробництва молока у 2008 р. становив 1,3% порівняно з 2007 р., а за три останні роки — не більше 5%. При цьому виробники молока отримали майже 5 млрд руб прямих субсидій. Одночасно на субсидування ставок за кредитами із федерального бюджету було виділено 23 млрд руб, а з регіонального — близько 17 млрд руб. Загальний об'єм кредитування молочної галузі становив 220 млрд руб.

За два роки реалізації національного проекту було модернізовано 786 молочних комплексів і ферм із застосуванням сучасних проектів і технологій. На молочні комплекси поставлено біля 300 тис голів племінного стада. Лише державна лізингова компанія завезла в РФ із-за кордону близько 100 тис голів племінних тварин.

За рахунок розвитку виробництва продукції тваринництва постійно збільшується попит сільськогосподарських підприємств на протейнові корми. Особливо стрімко зріс імпорт сої. Так, з липня 2007 р. по березень 2008 р. до Росії було ввезено 215,3 тис т сої, а за відповідний період попереднього року — лише 2,3 тис т. З осені 2007 р. до весни 2008 р. швидко зростали ціни на корми та їх інгредієнти. Тому Міністерство сільського господарства видало наказ № 437 від 6 жовтня 2008 р. „Стосовно компенсацій на корми для державної підтримки основних сільськогосподарських галузей”, відповідно до якого виробники продукції тваринництва отримують компенсаційну субсидію за кілограм живої маси тварин, вирощених і зданих на забій протягом січня-червня 2009 р.

У 2008 р. спостерігається тенденція зростання цін на свинину. Так, середня ціна на м'ясо свиней зросла майже на 20,0% в порівнянні з попереднім роком. За цей період ціна на м'ясо ВРХ зросла тільки на 8,5%. Роздрібні ціни на свинину в РФ зросли на 23%, в той час, як середні ціни на харчові продукти зросли лише до 18%. Якщо ціни продовжуватимуть зростати, експерти очікують зменшення рівня споживання свинини через перехід споживачів на дешевші джерела білка тваринного походження, наприклад, курятину і яйця. Причинами зростання цін вважають девальвацію національної валюти, велику кількість посередників на ринку та високу митну вартість імпортованого м'яса. Найбільше цінове зростання у РФ в останньому десятилітті спостерігалось в 1999–2002 рр.

Чим більший спостерігається ріст цін на тваринницьку продукцію, тим вигідніше імпортерам поставляти цю продукцію на внутрішній ринок. З іншого боку, виробники з країн ЄС одержують набагато вищий розмір дотацій, ніж російські товаровиробники, а тому конкурувати з ними на ринку досить складно [1]. Щоб допомогти вітчизняним виробникам, в першу чергу, необхідно знизити квоти на імпорт продукції тваринництва.

Закупівельні ціни на молоко впали до рівня 10–12 руб./л. Звичайно, така цінова політика не влаштовує товаровиробників. Собівартість молока становить 6,2 руб., а для того, щоб повернути вкладені інвестиції і погасити кредити, реалізаційна ціна повинна бути не меншою за 15 руб./л. З іншого боку, високі ціни на молоко гальмують його закупівлю молокопереробними заводами і сироробними комбінатами. Наприклад, для виробництва 1 кг сиру “Російський” необхідно 10 літрів молока, а його ціна реалізації не повинна бути більшою за 150 руб. через конкуренцію на внутрішньому ринку з білоруським сиром. Завдяки дотаціям у Білорусі закупівельна ціна 1 л молока становить 4–5 руб., а тому собівартість сиру виходить набагато нижчою, порівняно з аналогічним продуктом російського походження.

У 2008 р. загальні обсяги імпорту м'яса досягнули 1,6 млн т у 2008 р., що на 12,3% вище в порівнянні з 2007 р. Загальна вартість імпортованого м'яса склала 4,9 млрд дол. Це на 1,5 млрд дол. більше, ніж було ввезено у 2007 р. Із загального обсягу імпортованого м'яса до РФ обсяги свіжої і

замороженої свинини становили 791,0 тис т (або 49,4%), основними постачальниками якої були Бразилія, США, Канада, Данія та інші країни (рис.). Понад 70,0% введеного м'яса — це безкісткова свинина.

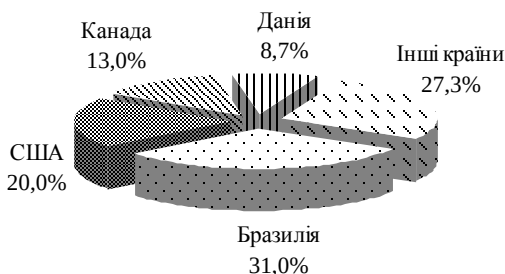

Рис. Питома вага поставок свинини основними імпортерами до РФ, %

З метою обмеження імпорту та підтримки реалізації національного проекту Росія встановила квоти на ввезення м'яса у 2009 р. (табл.).

Обсяги квот на ввезення до Російської Федерації м'яса у 2009 р.

Країна-імпортер	Вид м'яса						Всього	
	яловичина		свинина		курятина			
	тис т	%	тис т	%	тис т	%	тис т	%
Країни ЄС	380,0	80,2	249,3	47,7	179,7	19,5	809,0	42,2
США	18,3	3,9	98,2	18,8	725,7	78,8	842,2	43,9
Парагвай	3,0	0,6	1,0	0,2	3,8	0,4	7,8	0,4
Інші країни	72,6	15,3	174,2	33,3	12,1	1,3	258,9	13,5
Всього	473,9	100,0	522,7	100,0	921,3	100,0	1917,9	100,0

Ці квоти будуть розподілені серед компаній, які імпортували м'ясо у 2005–2007 рр. пропорційно до ввезеного ними за ці роки обсягів продукції.

Для постачальників, які почали імпортувати м'ясо до РФ у 2008 р., квоти на ввезення замороженої яловичини у кількості 5 тис т, свіжої і охолодженої яловичини — 600 т, свинини — 9,2 тис т, м'яса курей — 30,7 тис т, також будуть розподілені пропорційно до обсягів ввезеної ними продукції.

Після того, як були проведені переговори з основними торговими партнерами, РФ модифікувала тарифи на імпорт яловичини, свинини і курятини у 2009 р. Так, у грудні 2008 р. російський уряд прийняв рішення № 918 про тимчасове встановлення імпорتنих тарифів для певних категорій яловичини і свинини. На обсяги імпорту свинини і м'яса птиці, які перевищуватимуть квоти за 2009 р., митні ставки були збільшені з 40,0% (але

не менше ніж 0,55 євро/кг) до 75,0% (але не менше ніж 1,50 євро/кг). В той же час мито, вище квоти на охолоджену і заморожену яловичину, було знижено до 30,0% (але не менше ніж 0,32 євро за 1 кг). Експерти з питань ціноутворення на м'ясну продукцію стурбовані тим, що зазначені заходи можуть сприяти підвищенню цін на свинину і курятину на внутрішньому ринку. В абсолютному значенні квота на імпорт свинини зросла з 502,2 тис т до 522,7 тис т. Лише квота на імпорт м'яса свиней, що постачається з США, зросла з 50,7 тис т до 98,2 тис т, або майже у 2 рази. Наразі проводяться переговори з основними торговими партнерами про механізм імпорتنих поставок м'яса, який буде існувати після 2009 р.

При регулюванні імпорتنих поставок тваринницької продукції значну роль відіграє ветеринарна служба. Завдяки її діяльності з червня 2008 р., зі списку основних постачальників м'яса були викреслені сотні американських і європейських виробників, продукція яких не відповідала російським ветеринарним вимогам.

У 2006 р. РФ ввела заборону на ввезення м'ясо-молочної продукції понад десяти українських підприємств, а в 2007–2008 рр. — на молочну продукцію через невідповідність її якості. Россільгоспнагляд спільно з Державним комітетом ветеринарної медицини України проінспектували 30 молокопереробних заводів і одну птахофабрику. Майже на 80% підприємств вони виявили порушення або невідповідність російським нормам якості молочної продукції. Частіше всього наголошувалось на бактеріальній забрудненості або застосуванні антибіотиків. Основна проблема недопущення ввезення української продукції на внутрішній ринок полягає у протекціонізмі — захисті національного виробника. Проте, російські молокопереробні підприємства у ціновому відношенні не здатні конкурувати з українськими і білоруськими виробниками. Не дивлячись на сезонне зниження закупівельних цін на сухе молоко і сир у РФ, ця продукція коштує там дорожче, порівняно з українською.

У серпні 2008 р. був обмежений імпорт сухого молока з України з причини його невідповідності фітосанітарним нормам. Сухе молоко — єдиний молочний продукт, який купують в Україні країни ЄС. А вимоги російської ветеринарної служби до якості цього товару вищі, ніж європейські.

Встановлення російським урядом квот та митно-тарифне регулювання імпорту тваринницької продукції веде до неодержання тільки Україною понад 200 млн дол на рік. Обмеження імпорту української м'ясо-молочної продукції здійснювалось також із політичних мотивів з використанням економічних методів впливу обмежувального характеру.

З метою захисту вітчизняного виробника та регулювання об'ємів імпорту сільськогосподарської продукції в Україні можна використати досвід РФ щодо посилення ветеринарних вимог, здійснення економічно-обґрунтованого квотування та митно-тарифного регулювання. В той же час урядова політика повинна бути побудована прозоро по відношенню до

основних країн-імпортерів, що забезпечить позитивний імідж держави при здійсненні нею зовнішньоекономічної діяльності та торгівлі іншими товарами на світовому ринку.

Висновки. В Російській Федерації поступово покращується стан виробництва продукції тваринництва завдяки реалізації пріоритетної програми розвитку АПК, про що свідчать значні вкладення коштів у будівництво нових і реконструкцію існуючих тваринницьких комплексів і ферм, постійне залучення інвестицій у галузь, надання кредитів на вигідних умовах. Прогнозується, що до кінця 2012 р. у тваринництві досягнуть запланованих у програмі показників. Для захисту внутрішнього ринку від напливу імпортної м'ясної продукції держава використовує митно-тарифне регулювання та квотування, що дасть можливість контролювати ввезення продукції та регулювати ціноутворення на внутрішньому ринку. Досвід ефективності реалізації сільськогосподарського проекту в РФ можна використати при впровадженні аналогічних проектів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парамова Т. Кто останется на рынке свинины? / Т. Парамова // Животноводство России. — 2009. — № 3. — С. 8–9.
2. Фисинин В. Успехи и проблемы российского животноводства / В. Фисинин // Животноводство России. — 2008. — №1. — С. 4–6.
3. Шапочкин В. Создается совершенно новая отрасль животноводства / В. Шапочкин // Животноводство России. — 2008. — № 9. — С. 2–3.
4. Шишкин Г. Новый старт российского животноводства / Г. Шишкин // Животноводство России. — 2008. — № 11. — С. 6–7.
5. Russian Federation — Livestock and Products — Livestock Semi-Annual Report. — 2009. — Режим доступу: <http://www.thepigsite.com/articles/7/markets-and-economics/2660/russian-federation-livestock-and-products-livestock-semiannual-report-2009>. — Назва з екрану.

Одержано 6.05.09

Успешное развитие животноводства в РФ осуществляется за счет реализации государственной программы развития АПК, привлечения инвестиций в постройку новых и реконструкцию существующих комплексов, регулирования импорта мясной продукции с помощью пошлин, тарифов и квот. Опыт эффективной реализации российского проекта можно использовать при внедрении аналогичных сельскохозяйственных проектов в Украине.

Ключевые слова: рынок мяса, тенденции развития, государственное регулирование, импортные квоты, пошлинно-тарифная политика.

Successful development of livestock production in Russian Federation is carried out due to realization of the government program of development in agro-industrial complex, involving of investments in building of new and reconstruction of existing complexes, regulating of import of meat products with the help of duties, tariffs and quotas. It is possible to use the experience of efficiency at the realization of Russian project for applying of analogical agricultural projects in Ukraine.

Key words: market of meat, progress trends, government regulation, import quotas, duty-tariff policy.

УДК 338.43+004.056.53

ПОБУДОВА КОРОТКОСТРОКОВОГО ПРОГНОЗУ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА (АПВ) З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДИКИ БОКСА-ДЖЕНКІНСА

**А.С. МУЗИЧЕНКО, доктор економічних наук,
А.В. НЕВЗОРОВ, кандидат технічних наук,
С.В. ЖУРИЛО, О.Д. РИБАК**

Задача побудови короткострокового прогнозу розвитку АПВ розглядається як послідовність створення ARIMA-моделей. Наведено короткий опис методики Бокса-Дженкінса для побудови моделей. Наведено приклад короткострокового прогнозування розвитку АПВ на основі ARIMA-моделей.

Особливістю агропромислового виробництва є стохастичність виробничих процесів, що обумовлено природними, економічними та правовими факторами, зміна яких носить нестабільний характер. Виходячи з цього, часові ряди динаміки розвитку АПВ є нестационарними. Це вимагає вибору відповідної методики прогнозування, оскільки використання класичних регресійних моделей для прогнозів у цьому випадку є некоректним [1].

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є методика Бокса-Дженкінса, яка ґрунтується на аналізі імовірнісних (стохастичних) властивостей часових рядів. Дана методика є теоретичною основою ARIMA-аналізу [2–5].

Моделі ARIMA спираються, в основному, на автокореляційну структуру даних. До їх складу, як окремі випадки, входять AR-, MA-, і ARMA-моделі.

Загальною авторегресійною моделлю є модель p -го порядку — AR(p) [1]:

$$AR(p): Y_t = m + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 Y_{t-2} + \dots + \alpha_p Y_{t-p} + u_t, \quad (1)$$

де Y_t , Y_{t-1} , Y_{t-p} — поточне та лагові значення досліджуваного показника; p — кількість лагів у моделі; m — константа; $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_p$ — невідомі

параметри значення яких необхідно оцінити; u_t — випадкова величина.

Якщо вона є білим шумом, то AR(p) називається чистим авторегресійним процесом p -го порядку.

У моделі ковзного середнього (MA) досліджуваний показник Y є комбінацією константи, поточного та всіх минулих значень випадкової величини (збурення), яка за припущенням вважається білим шумом: $E(\varepsilon_i) = 0$ для $\forall i$; $E(\varepsilon_i^2) = \sigma^2$ для $\forall i$; $E(\varepsilon_i \varepsilon_j) = 0$ для всіх $i \neq j$.

Загальною моделлю ковзного середнього є модель q -го порядку, тобто MA(q)-процес:

$$MA(q): Y_t = \mu + \varepsilon_t - \beta_1 \varepsilon_{t-1} - \beta_2 \varepsilon_{t-2} - \dots - \beta_q \varepsilon_{t-q}, \quad (2)$$

де ε_t — білий шум.

Якщо ε_t є білим шумом, модель (2) вважається чистим MA(q)-процесом [1].

Комбінація (1) і (2) дає загальну ARMA(p, q)-модель, або змішаний авторегресійний процес з ковзною середньою [1–5]:

$$ARMA(p, q): Y_t = m + \alpha_1 Y_{t-1} + \dots + \alpha_p Y_{t-p} + \varepsilon_t - \beta_1 \varepsilon_{t-1} - \beta_2 \varepsilon_{t-2} - \dots - \beta_q \varepsilon_{t-q}. \quad (3)$$

Запишемо (3) з використанням лагового оператора:

$$A(L)Y_t = m + B(L)\varepsilon_t,$$

де $A(L) = 1 - \alpha_1 L - \alpha_2 L^2 - \dots - \alpha_p L^p$ — поліном лагового оператора авторегресійного процесу; p — порядок авторегресійного процесу; $B(L) = 1 - \beta_1 L - \beta_2 L^2 - \dots - \beta_q L^q$ — поліном лагового оператора процесу ковзного середнього; q — порядок процесу ковзного середнього.

Загальна ARIMA(p, d, q)-модель може бути записана у вигляді [4, 5]:

$$A(L)\Delta^d Y_t = m + B(L)\varepsilon_t,$$

де Δ — оператор різниці; d — порядок інтегрування.

Задачу побудови моделі типу ARIMA по реалізації випадкового процесу Бокс і Дженкінс запропонували розбити на декілька етапів [2–5]:

Перший етап.

1. Встановити порядок інтеграції d , тобто добитися стаціонарності ряду, взявши потрібну кількість послідовних різниць.

2. Після отримання стаціонарного ряду, виходячи з поведінки автокореляційної (SACF) та часткової автокореляційної функції (SPACF), встановлюються параметри p і q . Цей етап називають ідентифікацією моделі ARIMA (p, d, q).

Другий етап.

Оцінювання коефіцієнтів $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_p, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_q$.

Третій етап.

По залишках здійснюється тестування або діагностика побудованої моделі

Четвертий етап.

Використання моделі для прогнозування.

Результати дослідження. У якості прикладу використання ARIMA-моделей в агропромисловому виробництві в роботі вибрана задача побудови короткострокового прогнозу валового збору зернових та зернобобових в адміністративному районі України. З цією метою було використано динамічний ряд, який складається з 35 спостережень, що є річними даними про валовий збір зернових та зернобобових у Маньківському районі Черкаської області з 1970 по 2005 роки.

Перевіримо часовий ряд на стаціонарність. Аналізуючи графік (рис. 1) можна помітити, що він не дозволяє виявити певної закономірності зміни значень. Тобто, вибраний часовий ряд не є стаціонарним.

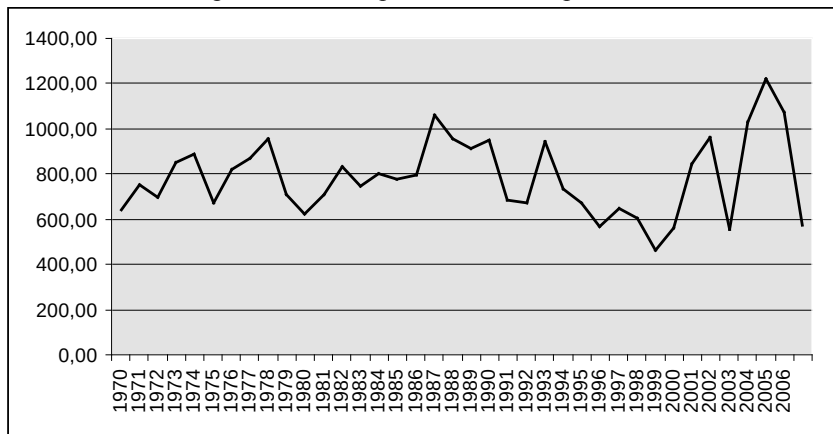

Рис. 1. Валовий збір зернових і зернобобових у Маньківському районі Черкаської області

Для перевірки даної гіпотези виконаємо аналіз автокореляційної та часткової автокореляційної функцій процесу (рис. 2).

ADF Test Statistic	-3.147521	1% Critical Value*	-4.2605
		5% Critical Value	-3.5514
		10% Critical Value	-3.2081
*MacKinnon critical values for rejection of hypothesis of a unit root.			
Augmented Dickey-Fuller Test Equation			
Dependent Variable: D(ZB)			
Method: Least Squares			
Date: 05/20/08 Time: 10:27			
Sample(adjusted): 3 35			
Included observations: 33 after adjusting endpoints			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
ZB(-1)	-0.745113	0.236730	-3.147521
D(ZB(-1))	-0.021685	0.206513	-0.105004
C	611.9872	203.5704	3.006268
@TREND(1)	-1.806268	2.892886	-0.624383
R-squared	0.347613	Mean dependent var	8.469091
Adjusted R-squared	0.280125	S.D. dependent var	178.6909
S.E. of regression	151.6111	Akaike info criterion	12.99373
Sum squared resid	666591.6	Schwarz criterion	13.17512
Log likelihood	-210.3965	F-statistic	5.150724
Durbin-Watson stat	1.833510	Prob(F-statistic)	0.005614

Рис. 2. АКФ і часткова АКФ процесу

Аналіз показує, що коефіцієнти автокореляції (ACF) та часткової автокореляції (PACF) не прямують до нуля, тобто часовий ряд не є стаціонарним.

Візуальний контроль не є достатнім для висновку про стаціонарність часового ряду. Скористаємося для цієї мети тестом Дікі-Фуллера (ADF) [1, 3] (табл. 1):

1. Результати ADF-тесту часового ряду ZB

ADF Test Statistic	-3.147521	1% Critical Value*	-4.2605
		5% Critical Value	-3.5514
		10% Critical Value	-3.2081

Як показують отримані результати, розрахована величина МакКіннона τ (ADF Test Statistic) в абсолютному виразі менша за критичну величину навіть при рівні статистичної значимості 10%. Це говорить про нестаціонарність часового ряду [1].

Визначимо порядок інтеграції часового ряду, тобто визначимо, скільки раз потрібно застосувати оператор перших різниць для приведення ряду до стаціонарності. Для цього змодифікуємо часовий ряд, значеннями якого є першими різницями ряду ZB:

$$DZB = D(ZB_t) = ZB_t - ZB_{t-1}$$

Застосуємо до змодифікованого ряду розширений тест Дікі-Фуллера (ADF) [1].

Задаючи перший порядок різниць ($n=1$), отримаємо результати, відображені в табл. 2:

2. Результати розширеного ADF-тесту часового ряду ZB з використанням першого оператора різниць ($n=1$)

ADF Test Statistic	-8.287119	1% Critical Value*	-4.2826
		5% Critical Value	-3.5614
		10% Critical Value	-3.2138

За результатами розширеного тесту Дікі-Фуллера (ADF) з використанням першого оператора різниць при $n = 1$, розрахована величина МакКіннона τ -статистики (ADF Test Statistic) в абсолютному виразі більша за критичну величину, навіть при 1%-му рівні статистичної значимості. Можна зробити висновок про стаціонарність ряду в перших різницях. Перевіримо твердження, використовуючи більшу кількість лагів ($n=7$). Отримаємо результати, представлені у табл. 3:

3. Результати розширеного ADF-тесту часового ряду ZB з використанням першого оператора різниць ($n=7$)

ADF Test Statistic	-4.841613	1% Critical Value*	-4.3942
		5% Critical Value	-3.6118
		10% Critical Value	-3.2418

Таким чином, ряд має порядок інтеграції 1, тобто, параметр d у спрощеній системі позначень ARIMA (p, d, q) дорівнює 1.

На наступному етапі побудови ARIMA-моделей для визначення необхідності введення в рівняння регресії авторегресійної складової, тобто визначення порядку авторегресії, необхідно обчислити і дослідити вибірккову автокореляційну функцію змінної Y [1].

Знайдемо порядок AP-складової (p). Для цього застосуємо аналіз корелограмми модифікованого ряду (рис. 3).

Побудуємо модель авторегресії модифікованого ряду. Оскільки значення коефіцієнта кореляції максимальне для одиничного лагу, то спочатку будуємо модель авторегресії першого порядку, тобто AP(1). Відповідним чином побудуємо моделі авторегресії AP(2), AP(10) і AP(11).

Характеристики адекватності моделей і прогнозів на основі модифікованого ряду ZB відмітимо в табл. 4.

Кращі характеристики моделі і показники якості однокрокового прогнозу має модель AP(10). Отже, порядком авторегресійного процесу вибираємо 10.

Date: 06/14/08 Time: 19:21							
Sample: 1 35							
Included observations: 34							
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob		
**.	**.	1	-0.308	-0.308	3.5255	0.060	
.	*.	2	-0.237	-0.367	5.6702	0.059	
. *.	. *.	3	0.127	-0.110	6.3072	0.098	
. *.	. .	4	0.107	0.044	6.7717	0.148	
. .	. *.	5	0.015	0.138	6.7817	0.237	
. *.	. .	6	-0.079	0.054	7.0579	0.316	
. *.	. *.	7	-0.062	-0.068	7.2328	0.405	
. .	. *.	8	0.034	-0.095	7.2857	0.506	
. .	. .	9	0.043	-0.047	7.3783	0.598	
.	*.	10	-0.293	-0.370	11.749	0.302	
. ***.	. .	11	0.218	-0.005	14.284	0.218	
. .	. .	12	0.025	-0.015	14.317	0.281	
. *.	. .	13	-0.166	-0.047	15.927	0.253	
. .	. .	14	0.054	0.037	16.102	0.307	
. .	. .	15	0.050	0.028	16.266	0.365	
. .	. *.	16	-0.042	-0.073	16.388	0.426	

Рис. 3. Корелограма модифікованого ряду D(ZB,2)

4. Характеристики адекватності моделей та прогнозів на основі модифікованого ряду DZB

Тип моделі	Характеристики моделі			Характеристики прогнозу		
	R^2	$\sum e^2(k)$	DW	СКП	САПП	U
AP(1)	0,124	895378,6	2,15	164,72	128,73%	0,69
AP(2)	0,257	756635,8	1,87	178,63	97,95%	0,90
AP(10)	0,508	415411,0	1,86	131,56	159,26%	0,41
AP(11)	0,508	413380,5	1,93	134,56	108,89%	0,41

Знайдемо порядок ковзного середнього MA(q) в моделі ARIMA(p, d, q). Для його оцінки використаємо залишки, отримані при знаходженні порядку AR-складової (p). Аналіз корелограми ряду DZB (рис. 3) показує, що необхідно включити 10 лагів для ідентифікації MA-складової.

Застосуємо побудовану модель авторегресії ARIMA(10, 1, 10) до ряду ZB. Вона матиме оцінки, представлені на рис. 4.

Dependent Variable: DZB				
Method: Least Squares				
Date: 06/15/08 Time: 09:54				
Sample(adjusted): 20 35				
Included observations: 16 after adjusting endpoints				
DZB=C(1)+C(2)*DZB(-1)+C(3)*DZB(-2)+C(4)*DZB(-3)+C(7)*DZB(-6)+ C(8)*DZB(-7)+C(11)*DZB(-10)+C(12)*DZB(-11)+C(18)*RESIDZB(-6)+ C(19)*RESIDZB(-7)				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-22.46087	53.10591	-0.422945	0.6871
C(2)	-0.444795	0.437526	-1.016615	0.3486
C(3)	-0.510280	0.349294	-1.460893	0.1943
C(4)	-0.041928	0.433589	-0.096701	0.9261
C(7)	-0.035637	0.562073	-0.063402	0.9515
C(8)	-0.059695	0.695409	-0.085842	0.9344
C(11)	-0.756183	0.462829	-1.633827	0.1534
C(12)	0.008546	0.541290	0.015788	0.9879
C(18)	-0.522145	0.637988	-0.818424	0.4444
C(19)	0.183857	0.941056	0.195373	0.8515
R-squared	0.660220	Mean dependent var	4.720000	
Adjusted R-squared	0.150550	S.D. dependent var	221.3942	
S.E. of regression	204.0492	Akaike info criterion	13.74377	
Sum squared resid	249816.5	Schwarz criterion	14.22664	
Log likelihood	-99.95016	Durbin-Watson stat	1.738951	

Рис. 4. Оцінки моделі ARIMA(10, 1, 10) ряду DZB

Статистичні характеристики якості однокрокового прогнозу такі:

$CKП = 124,95$; $CAПП = 129,20$; $U = 0,32$.

Побудуємо моделі авторегресії на основі не модифікованого часового ряду. Характеристики основних моделей відмітимо в табл. 5.

5. Характеристики адекватності моделей та прогнозів на основі ряду ZB

Тип моделі	Характеристики моделі			Характеристики прогнозу		
	R^2	$\sum e^2(k)$	DW	CKП	CAПП	U
AP(1)	0,069	676139,2	1,86	146,07	16,9%	0,093
AP(7)	0,242	522393,7	2,01	155,66	18,56%	0,099

Аналіз показує, що кращою з оцінених моделей є модель AP(7). Вона дає можливість обчислити однокроковий прогноз з середньою абсолютною похибкою 18,56%.

Для оцінки обраної ARIMA-моделі проведемо тест на гетероскедастичність обраного рівняння APKC сьомого порядку (рис. 5):

White Heteroskedasticity Test:				
F-statistic	2.144086	Probability	0.082208	
Obs*R-squared	17.68795	Probability	0.125499	
Test Equation: Dependent Variable: RESID^2 Method: Least Squares Date: 06/15/08 Time: 13:43 Sample: 8 35 Included observations: 28				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	733602.5	256853.6	2.856112	0.0120
ZB(-1)	-297.3484	250.2094	-1.188398	0.2532
ZB(-1)^2	0.174309	0.159355	1.093840	0.2913
ZB(-2)	208.9115	275.9001	0.757200	0.4607
ZB(-2)^2	-0.095617	0.176166	-0.542765	0.5953
ZB(-3)	-186.3566	265.4333	-0.702085	0.4934
ZB(-3)^2	0.113515	0.168105	0.675261	0.5098
ZB(-5)	56.18536	315.1117	0.178303	0.8609
ZB(-5)^2	-0.035072	0.196101	-0.178847	0.8605
ZB(-6)	-722.2918	431.2811	-1.674759	0.1147
ZB(-6)^2	0.467007	0.263690	1.771047	0.0969
ZB(-7)	-842.4583	433.1168	-1.945106	0.0708
ZB(-7)^2	0.459223	0.264847	1.733921	0.1034
R-squared	0.631712	Mean dependent var	18656.92	
Adjusted R-squared	0.337082	S.D. dependent var	21750.80	
S.E. of regression	17709.45	Akaike info criterion	22.70600	
Sum squared resid	4.70E+09	Schwarz criterion	23.32452	
Log likelihood	-304.8840	F-statistic	2.144086	
Durbin-Watson stat	3.078779	Prob(F-statistic)	0.082208	

Рис. 5. Тест на гетероскедастичність обраного рівняння АРКС

Проведений тест показує, що ймовірність помилки першого роду становить 8,2%. Тобто коефіцієнти регресії являють собою найкращі оцінки з мінімальною дисперсією, відповідно, вони є найбільш адекватними для прогнозу. Отже, модель підібрана раціонально і не потребує значного уточнення.

Використаємо для обчислення однокрокового прогнозу модель АР(7). Прогнозна функція набуває вигляду:

$$\hat{y}(k+1) = E_k[y(k+1)] = a_0 + a_1 Z(k) + a_2 Z(k-1) + a_3 Z(k-2) + a_4 Z(k-3) + a_5 Z(k-4) + a_6 Z(k-5) + a_7 Z(k-6)$$

Відповідно, вибрана модель АР(7) має вигляд:

$$ZB = 822,7458208 + 0,3141969381 * ZB(-1) - 0,1009048514 * ZB(-2) + 0,3150073482 * ZB(-3) - 0,0435301487 * ZB(-5) - 0,264357979 * ZB(-6) - 0,2731517654 * ZB(-7)$$

Обчислимо числові значення прогнозів (табл. 6):

6. Розраховані прогнозні значення

Рік	Прогнозне значення валового збору зернових і зернобобових
2007	1253,71
2008	1296,74

Висновки. У роботі отримано ARIMA-модель, на основі якої розроблено короткостроковий прогноз валового збору зернових і зернобобових.

Доведено, що методика Бокса-Дженкінса, яка є теоретичною основою ARIMA-моделювання, може бути використана для короткострокового прогнозування розвитку агропромислового виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лук'яненко І.Г., Краснікова Л.І. Економетрика: Практикум з використанням комп'ютера. — К. : Товариство “Знання”, КОО, 1998. — 220 с.
2. Бокс Дж., Дженкінс Г. Анализ временных рядов (т. 1, 2). — М. : 1974. — 406 с.
3. Бідюк П.І., Савенков О.І., Баклан І.В. Часові ряди: моделювання і прогнозування. — Київ: ЕКМО, 2003. — 144 с.
4. Тихонов Э.Е. Методы прогнозирования в условиях рынка: учебное пособие. — Невинномысск, 2006. — 221 с.
5. Тихонов Э.Е., Кузьмищев В.А. Методы и алгоритмы прогнозирования экономических показателей на базе нейронных сетей и модулярной арифметики: Монография. — Невинномысск: Издательство НИЭУП, 2004. — 166 с.

Одержано 7.05.09

Задача построения краткосрочного прогноза развития АПП рассматривается как последовательность создания ARIMA-моделей. Представлено короткое описание методики Бокса-Дженкинса для построения моделей. Проведено краткосрочное прогнозирование развития АПП на основе ARIMA-моделей.

Ключевые слова: краткосрочный прогноз, ARIMA-модели, методика Бокса-Дженкинса.

The task of construction a short-term prognosis of the development of agro-industrial production is considered as a sequence of creating of ARIMA-models. A short description of Box-Jenkins for constructing models is given. A short-term prognosis of the development of agro-industrial production is carried out on the basis of ARIMA-models.

Key words: a short-term prognosis, ARIMA-models, description of Box-Jenkins.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОПТОВИХ РИНКІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

В. Ф. НЕВЛАД, кандидат економічних наук

Висвітлено проблему реалізації сільськогосподарської продукції, й запропоновано створення мережі оптових ринків для АПК

Створення ринку сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки є важливою складовою аграрної політики України. На вирішення цих питань спрямований Указ Президента України “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку” (2000 р.) [1].

Економічна суть ринку полягає насамперед у тому, що він є категорією обміну, організований за законами товарного виробництва і обігу, є сукупністю відносин товарного і грошового обміну. Організація ринку дає змогу реалізувати господарські зв'язки, а в кінцевому підсумку — здійснювати весь процес виробництва. Без нього неможливо досягти основної мети будь-якої підприємницької діяльності — отримання прибутку.

У широкому розумінні ринок України є системою грошових відносин, яка діє на основі вільного ціноутворення, економічної самостійності, рівноправності та конкуренції товаровиробників.

Методика досліджень. Методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії, системний підхід до вивчення економічних явищ, абстрактно-логічний метод, який дозволив провести теоретичні та методологічні узагальнення і сформулювати висновки

Результати дослідження. Реформування відносин власності у сільському господарстві призвело до подрібнення існуючих господарських структур та утворення великої кількості дрібних сільськогосподарських товаровиробників, частка на ринку яких у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції, зокрема овочів, фруктів та м'яса, складає 60-90%.

В загальному, обсяг виробництва продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у фактичних цінах, за розрахунками, становив 31,4 млрд. гривень.

Проте загальний обсяг реалізованої аграрними підприємствами власно виробленої продукції на ринках України за січень — червень 2008 року, порівняно з відповідним періодом 2007 року, збільшився на 6%, у тому числі продукції тваринництва — на 9%, а продукції рослинництва — на 1% [2].

Але, порівняно з виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції, не було створено нових ефективних і прозорих механізмів у ланцюгу “виробник — оптовик — роздрібний продавець — споживач”.

Торгівля сільськогосподарською продукцією сьогодні, в основному, ґрунтується на особистих контактах учасників ринку. Тому ринок сільськогосподарської продукції є специфічним товарним ринком, який складається із сукупності відносин “продавець — покупець”. Його структура визначається співвідношенням різних форм реалізації цієї продукції.

Ринок продукції (зерна, овочів, картоплі, олійних та інших культур, молока, м’яса) і продуктів її переробки формується суб’єктами ринкових відносин — приватними і державними підприємствами, підприємствами системи заготівлі, зберігання, переробки і реалізації продукції. Залежно від особливостей суб’єкти ринку, які вступають у товарообмін, формують різні ринкові структури (оптовий, роздрібний ринки), забезпечують державну і кооперативну торгівлю або входять у більш складну систему товарообігу основних видів продукції (товарні біржі).

Особливості формування попиту і пропонування на ринку спричиняють виникнення таких проблем, як різкі коливання обсягів виробництва і доходів сільськогосподарських виробників у короткостроковому періоді та формування диспаритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію в довгостроковому періоді.

Дана ситуація ускладнюється монополізацією будовою ринку. Певною мірою механізм формування ринкових цін на сільськогосподарську продукцію пояснює коливання маркетингової націнки. Користуючись ринковою владою, переробні та заготівельні підприємства проводять політику ціноутворення на сільськогосподарську продукцію при зміні попиту на неї таким чином, щоб їх частка (маркетингова маржа) в роздрібних цінах продуктів переробки була незмінною. При збільшенні пропонування сільськогосподарської продукції маркетингова маржа зростає, а доходи виробників знижуються.[3] Відтак, без відповідних регулятивних заходів держави, спрямованих на підтримку цін на сільськогосподарську продукцію, аграрний сектор стає неконкурентоспроможним. На нашу думку, провідна роль держави повинна бути обумовлена:

- необхідністю нарощування виробництва сільськогосподарської продукції відповідно до потреб споживачів;
- забезпечення населення продуктами харчування належної якості за доступною ціною;
- соціальною значимістю проблеми;
- необхідністю підготовки та створення сприятливих умов для роботи вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників в умовах Світової Організації Торгівлі, підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках;
- необхідністю системного підходу до вирішення проблеми, наявністю у держави інструментів щодо створення сприятливих умов для розвитку мережі оптових ринків.

На сьогодні в Україні має місце нестабільна цінова ситуація на аграрному ринку через недостатній розвиток його інфраструктури, зокрема, цивілізованих прозорих каналів просування сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача на вигідних для всіх учасників процесу умовах.

Ситуація, що склалася, є причиною великих цінових коливань на ринку сільськогосподарської продукції, призводить до неефективного використання ресурсів, звужує можливості щодо забезпечення населення якісною сільськогосподарською продукцією у широкому асортименті за доступною ціною, зумовлює додаткові витрати для виробників, переробників, споживачів, втрати державного та місцевих бюджетів.

Актуальність швидкого вирішення цієї проблеми зростає у зв'язку зі вступом України до Світової Організації Торгівлі: вітчизняна сільськогосподарська продукція може бути витіснена з ринку іноземною через її низьку конкурентоспроможність [4].

Основним елементом інфраструктури аграрного ринку є оптові ринки сільськогосподарської продукції, оскільки вони відіграють стрижневу роль у мережі постачання продуктів харчування від виробника до споживача, маркетингового майданчика цивілізованого формування цін на основі попиту і пропозиції, є об'єктивною передумовою формування оптових партій і переміщення товарних потоків продовольства, в тому числі на експорт.

Оптовий ринок сільськогосподарської продукції — це місце, де проводяться угоди купівлі-продажу, фактично знаходиться товар і щоденно виникає ціна рівноваги між попитом і пропозицією. Це елемент інфраструктури регіону, що впливає на закономірний потік продовольчих товарів між виробником та споживачем [5].

Такі ринки за типами поділяються на оптові ринки споживчого типу та оптові ринки виробничого типу. Оптові ринки споживчого типу розміщуються біля великих міст, де існує значний попит на харчову та свіжу сільськогосподарську продукцію. Оптові ринки виробничого типу — в місцях концентрації пропозиції харчової та свіжої сільськогосподарської продукції, де є концентрація виробництва сільськогосподарської продукції.

Оптова торгівля охоплює будь-яку діяльність у справі продажу сільськогосподарської продукції тим, хто її купує для подальшого перепродажу (роздрібна торгівля) або професійного використання (промислові підприємства, організації). Взаємні продажі серед організацій оптової торгівлі також є важливою складовою їх діяльності.

Оптова діяльність може здійснюватись у трьох основних організаційних формах:

- через оптові підрозділи фірм-виробників (при використанні прямих каналів збуту);
- через незалежних оптових посередників;
- через залежних оптових посередників (рис. 1).

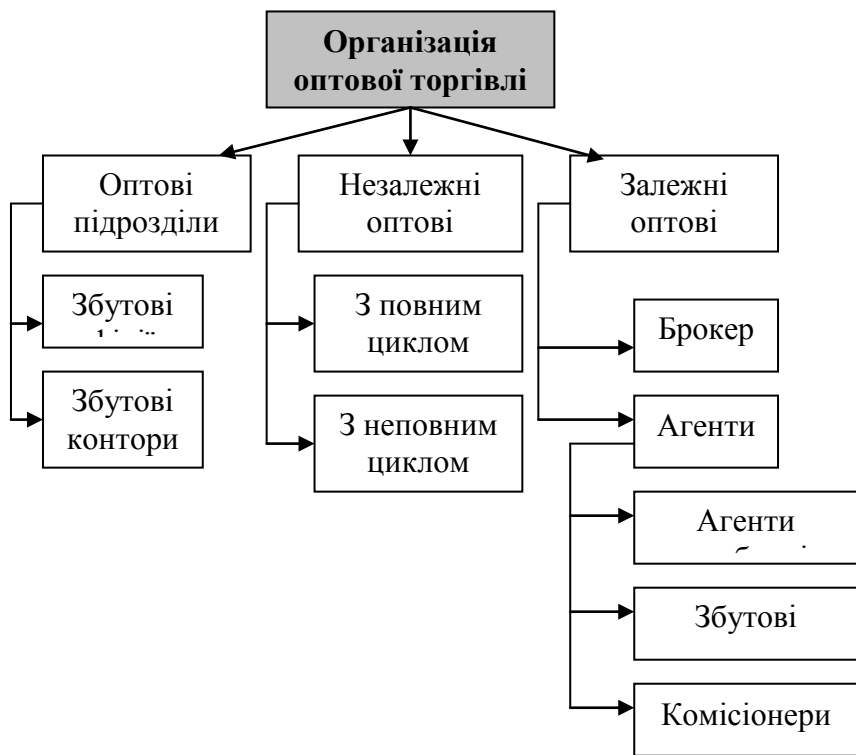

Рис 1. Класифікація організації оптової торгівлі

Під час реалізації та збуту сільськогосподарської продукції, а також доставки її до споживача, в сучасних умовах господарювання, використовують найоптимальнішу і найзручнішу форму оптової та роздрібною торгівлі, в якій, в основному, задіяні посередницькі структури.

Така торгівля здійснюється безпосередньо через біржовий товарний ринок. На біржах посередники реалізують сільськогосподарську продукцію переробним підприємствам. Під час реалізації продукції чималу роль відіграють посередники, в чому є свої переваги і недоліки.

Чим вигідне посередництво для товаровиробника?

По-перше, в багатьох випадках залучення для реалізації посередника суб'єктом підприємницької діяльності (виробником) дешевше, ніж виконання тих самих функцій власними силами.

По-друге, наявність у посередника стабільних контактів із покупцями товару.

По-третє, залучення посередника дозволяє перекласти на нього частину комерційних ризиків; саме він бере на себе проблеми реалізації продукції.

Але домінування на ринку сільськогосподарської продукції неорганізованих посередницьких структур, що монопольно встановлюють ціни, багаторазовий перепродаж товарів цими структурами призводять до втрат доходів виробників сільськогосподарської продукції та втрат споживачів через завищення роздрібних цін.

Отже, формування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні обумовлено:

- порушенням зв'язків між товаровиробниками і споживачами;
- необхідністю формування структури виробництва відповідно до вимог споживача;
- необхідністю прискорення руху продукції та скорочення втрат на шляху від виробника до кінцевого споживача;
- труднощами збуту продукції вітчизняних товаровиробників;
- значним зростанням товарообмінних операцій сільськогосподарською продукцією та продуктами її переробки;
- необхідністю створення умов для здійснення належного державного ветеринарного і санітарно-епідеміологічного контролю за реалізацією такої продукції;
- необхідністю поліпшення якості продукції, що пропонується споживачеві, та підвищення рівня його обслуговування: створення умов для контролю щодо відповідності продукції вимогам стандартів;
- необхідністю передпродажної обробки та сортування продукції перед надходженням її на ринок;
- необхідністю дотримання умов продажу за стандартною вагою чи в стандартній упаковці тощо.

Відсутність оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією є однією з причин збитковості сільськогосподарського виробництва та низької конкурентоспроможності.

Сьогодні оптові ринки сільськогосподарської продукції можуть бути створені виключно за рахунок приватного капіталу. Однак цей процес є надзвичайно повільним, що обумовлено декількома причинами, а саме:

- будівництво сучасних оптових ринків сільськогосподарської продукції потребує великих фінансових ресурсів, доступ до яких в ініціаторів створення таких ринків, як правило, є обмеженим (високі кредитні ставки банків, відсутність застави на початковому етапі тощо);
- великий період окупності таких ринків (7–12 років) робить цей вид діяльності малопривабливим для інвесторів;
- складністю виділення земельних ділянок великих розмірів для таких ринків;

- відсутністю державної підтримки, зокрема, нормативно-правових актів, які регламентують умови діяльності оптових ринків, визначають їх види, функції права і обов'язки учасників таких ринків, а найголовніше - передбачають стимулювання розвитку таких ринків відповідно до світової практики.

Але все ж таки ці питання необхідно вирішувати і приділяти оптовим ринкам сільськогосподарської продукції більше уваги, що покращить виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції і в свою чергу розв'яже багато невирішених питань відповідно до товаровиробника (рис 2).

Рис 2. Основні функції оптових ринків сільськогосподарської продукції

Під час реалізації сільськогосподарської продукції досить важливою умовою, як зазначалось раніше, і є оптова торгівля, але, на нашу думку, в більшій мірі нею мають займатися збутові кооперативи, аукціони, торгові центри та оптові ринки (без посередницьких структур). Серед них чи не найперспективнішою формою оптової торгівлі вважаються збутові кооперативи [6], які слід організовувати в районах виробництва продукції.

Їхня діяльність ґрунтується на основі договорів на закупівлю продукції в господарствах, у фермерів чи приватних осіб. Член кооперативного аукціону повинен заплатити вступний внесок та щорічно робити відрахування в розмірі 4-5% вартості реалізованої продукції. Ці кошти спрямовуватимуться на розширення й оновлення обладнання, виплату заробітної плати обслуговуючому персоналу та інші поточні витрати.

За умовами договору з аукціонами постачальник має здійснювати поставку сільськогосподарської продукції відповідної якості та асортименту. Водночас аукціон повинен прийняти продукцію, оплатити її та надати постачальникові платні послуги (транспортування, сортування, пакування, зберігання). Збутовий аукціон може бути комплексним, де реалізується не лише сільськогосподарська продукція, а і продукти її переробки. В сучасних умовах господарювання для реалізації сільськогосподарської продукції необхідно організовувати роздрібно-оптові торгові центри. Вони належатимуть кооперативним об'єднанням і здійснюватимуть закупівлю продукції, зберігання та реалізацію, аукціонний розпродаж. Торгові центри укладатимуть договори з фермерами або сільськогосподарськими підприємствами на поставку продукції, в яких обумовлюються всі питання (асортимент продукції, її кількість та якість, ціна, строки і способи доставки тощо).

Згідно з цими договорами, виробники повинні доставляти продукцію в центр на власному критому транспорті, попередньо в господарстві здійснивши очищення та сортування продукції з укладанням у тару, пакуванням і визначенням якості. На момент здачі продукції виробник одержує суму авансу, а кінцевий розрахунок проводиться після реалізації всієї партії. Покупцями сільськогосподарської продукції оптових торгових центрів є, як правило, великі фірми, малі та середні підприємства роздрібної торгівлі. Реалізацію сільськогосподарської продукції здійснює і населення – на міських ринках, лотках, безпосередньо в господарствах. Можливе створення так званих фермерських ринків.

Враховуючи всі обставини, які складаються на споживчому ринку країни, допомогу в реалізації сільськогосподарської продукції на оптових ринках також повинні надавати і співробітники служби маркетингу. Такі служби повинні вміти вибирати вигідні ринки, аналізувати ринкову ситуацію, готувати рекомендації й рекламні повідомлення про нові види продукції та прогнозувати ринки, розробляти стратегію, тактику торгівлі, забезпечувати основні вимоги до продукції, його асортименту, визначати цінову і збутову політику господарства й контролювати її здійснення.

Висновки. Система маркетингу сільськогосподарської продукції має охоплювати заготівлю, зберігання, транспортування, товарну доробку й доочищення, переробку, оптову та роздрібну торгівлю.

Тобто об'єктом діяльності маркетингу в агропромисловому комплексі повинно бути все те, що здатне задовольнити попит споживачів і може бути запропоноване на ринку з метою продажу.

Відповідно створення мережі оптових ринків сприятиме виведенню з

тіні та легалізації товаропотоків сільськогосподарської продукції, в тому числі вирощеної населенням, прозорому формуванню ціни на основі попиту та пропозиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку” (2000 р.).
2. www.ukrstat.ua — сайт Державного комітету статистики України
3. Козак Л.В. Вплив структури сільськогосподарського ринку на доходи товаровиробників // Наукові записки “Острозької Академії”: Зб. наук. пр. — Серія “Економічні науки”. — Острог, 2000. — Т.ІІІ. — Ч.ІІ. — С. 289–295.
4. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия. — Х. : Основа, 1995. — 159 с.
5. Про оптові продовольчі ринки: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1999 р. № 997.
6. Механізм біржової торгівлі продукцією АПК — елемент ринкової інфраструктури / Під ред. Шпичака О.М.; УААН, Інститут аграрної економіки — К., 1995. — 88 с.

Одержано 7.05.09

Учитывая все обстоятельства которые складываются на потребительском рынке страны для реализации сельскохозяйственной продукции больше внимание необходимо уделять оптовым рынкам, это улучшит производство и реализацию продукции и в свою очередь развяжет многие нерешенные вопросы соответственно сельхозтоваропроизводителя, в свою очередь, будет способствовать легализации выработанной продукции, прозрачному формированию цены, на основе спроса и предложения.

Ключевые слова: *потребительский рынок, легализация выработанной продукции, прозрачное формирование цен.*

Taking into consideration all of circumstances, which are put together at the consumer market of the country for realization of agricultural product, much attention must be given to wholesale markets, it will improve production and realization of products and for this turn it will unleash unsolved problems many unsolved problems accordingly to the producer of agroclultural production, for this turn, it will improve legalization of manufacturing products, transparent forming of price, on the basis of demand and supply.

Key words: *consumer market, legalization of manufacturing products, transparent forming of price.*

ВІТЧИЗНЯНИЙ МОЛОКОПРОДУКТОВИЙ ПІДКОМПЛЕКС У СИСТЕМІ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Р. П. МУДРАК, кандидат економічних наук

В статті проаналізовано сучасний стан молокопродуктового підкомплексу АПК України. Виявлено головні фактори, які впливають на динаміку його розвитку. З'ясовано, що в середньостроковій перспективі, у зв'язку із розширенням світового ринку молочних продуктів, рівень конкуренції послабиться. Тому основна маса негативних факторів впливу на розвиток вітчизняного молокопродуктового підкомплексу має ендогенний характер

Розв'язання важливого завдання — забезпечення продовольчої безпеки країни, означає, в першу чергу, гарантування державою повного та збалансованого харчування її громадян. Наразі виконується лише перша умова — пересічний українець у 2007 році за добу споживав у середньому 3482 ккал [1] (усередненим показником повноцінності добового раціону дорослої людини за енергетичним еквівалентом є 2800 ккал; за методикою ВОЗ і ФАО — це 2700 ккал), що на 0,3% більше проти попереднього року. Що ж до збалансованості харчування, тобто структури раціону за мікро- і макроелементами, то ця проблема досі не розв'язана — пересічний українець недоспоживає значну кількість продуктів тваринного походження. Їх енергетична квота покривається за рахунок дешевших, але менш повноцінних за набором незамінних амінокислот, вітамінів, полінасичених жирів та інших важливих компонентів, продуктів рослинного походження.

Методика досліджень. Методологічною та теоретичною основами дослідження є економічна теорія, наукові розробки вітчизняних і закордонних вчених із динаміки розвитку складових частин АПК, ринку. У процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний, емпіричний (спостереження і порівняння), рядів динаміки, індексний.

Результати досліджень. Причини, які зумовлюють недоспоживання молока та молочних продуктів (табл. 1), в цілому зводяться до двох головних:

1) скорочення обсягів виробництва в молокопродуктовому підкомплексі АПК;

2) низький рівень платоспроможного попиту.

Оскільки обидві причини потребують окремого дослідження, в даній статті детально розглянемо першу.

Головною причиною зменшення обсягів виробництва і переробки сировинного молока (табл. 2) є скорочення поголів'я молочної худоби.

1. Споживання молока та молочних продуктів в Україні

Показник	Рік							
	1990	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Споживання в домогосподарствах в середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг	31,1	17,3	18,8	19,1	20,2	21,7	22,3	22,1
До медично рекомендованої норми, %	98,1	54,6	59,3	60,2	63,7	68,5	70,3	69,7

Проблемним залишається і питання молочної продуктивності корів: не зважаючи на постійне підвищення даного показника, все ж річний надій 3663 кг далекий від стандартів молочної продуктивності в аграрному виробництві розвинутих країн. Головною причиною скорочення поголів'я молочної худоби є стихійний характер розвитку сировинного сектору ринку молока та молочної продукції. На це вказує хаотична динаміка рівня рентабельності молочного скотарства. В умовах невизначеності щодо закупівельних цін на сировинне молоко селяни воліють не ризикувати і кожного разу, коли відбувається черговий стрибок цін на матеріально-технічні ресурси, який не компенсується зростанням закупівельних цін на молоко, відбувається скорочення дійного стада. Приріст закупівельних цін на сировинне молоко випереджає зростання цін на готову промислову продукцію в молокопереробній галузі. Не зважаючи на це, поголів'я корів скорочується. Причина полягає в тому, що суттєвий приріст закупівельних цін мав місце лише в 2007 році, як реакція на кризу в тваринницькій галузі, що обертається загрозливим сировинним дефіцитом для промислових підприємств. До 2007 року базовий індекс закупівельних цін на молокосировину становив 1,94, тобто за шість років зріс лише на 94%. В той же час зростання цін на основні непродовольчі товари і послуги, які використовуються селянами у побуті і господарстві — пальне для авто та сільськогосподарської техніки, вугілля тощо — було значно вищим.

Однією із особливостей сучасного розвитку вітчизняного молочного скотарства є те, що більша частина молока (понад 80%) виробляється в особистих підсобних господарствах населення (ОПГ), де продуктивність праці дуже низька, а відтак витрати виробництва дуже високі. Тому, на відміну від молоко-товарних ферм сільськогосподарських підприємств, економіка індивідуальних селянських господарств зазнає потужного цінового тиску не лише з боку групи товарів виробничого призначення, але і споживчого. Постійно зростаючі витрати на обслуговування житла, господарства, транспорт, освіту, охорону здоров'я тощо селяни намагаються компенсувати за рахунок здороження продукції власного виробництва. Не маючи змоги вплинути на ринкові ціни або ж оптимізувати витрати виробництва, селяни просто здають молочну худобу на м'ясо. Не варто сподіватися, що стрімке зростання закупівельних цін на молоко здатне миттєво виправити ситуацію.

2. Основні показники розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України [2]

Показник	Рік							
	1990	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Поголів'я корів, млн. голів	8,5	4,9	4,9	4,7	4,3	3,9	3,6	3,4
Виробництво молока, млн. тонн	24,5	13,4	14,1	13,7	13,7	13,7	13,3	12,3
Середня молочна продуктивність корови, кг	2863	2709	2873	2887	3185	3487	3652	3660
Рівень рентабельності молочного скотарства, %	32,2	-0,8	-13,8	9,9	-0,4	12,2	-3,7	13,8
Виробництво молочної продукції:								
масло вершкове, тис. т	444	158	131	137	116	120	104	100
сир свіжий неферментований та сир кисломолочний, тис. т	138	12,8	13,4	57,7	71,3	83,5	93,2	93,2
сири жирні, тис. т	184	105	129	173	224	274	217	246
продукти кисломолочні, тис. т	380	212	258	427	467	499	523	534

Причина полягає в тому, що ринок молокосировини дуже інертний. По-перше, отримавши позитивні цінові сигнали, пропозиція тут, в силу технологічних особливостей, здатна відреагувати збільшенням випуску лише через 2–3 роки. По-друге, селяни, маючи негативний досвід збиткового утримання молочної худоби, в силу консервативного типу мислення реагуватимуть на зростання цін із певним часовим лагом, який залежатиме від сукупності в кожному окремому випадку поінформованості, уміння і бажання ризикувати, досвіду ведення молочної справи, заощаджень тощо.

Нинішню ситуацію на ринку сировинного молока, коли основним постачальником продукції є особисті підсобні господарства населення, слід оцінювати як вимушену і тимчасову. В протилежному випадку, у вітчизняній молокопереробній галузі немає майбутнього. І справа не лише в низькій продуктивності праці в ОПГ (наприклад, в 2006 році середній річний удій молока від однієї корови тут становив лише 3815 кг). Значно проблемнішим є питання якості продукції. В сусідній Польщі молоко із ферм, де утримується менше 15 корів, для переробки на промислові підприємства не приймається. Таке рішення стало результатом дослідження польського молочного ринку, в ході якого з'ясувалося, що доїльні установки присутні на молоко-товарних фермах, де утримується більше 15 голів дійного стада. І це вкотре підтвердило тезу про неможливість отримання молочної сировини належної якості при ручному доїнні. Вищий ґатунок молокосировини в Україні за

стандартами ЄС (які в умовах входження України в СОТ та перспектив створення зони вільної торгівлі ЄС-Україна є дуже важливим „маяком” для вітчизняних підприємців) ледь дотягує до єєсівського стандарту „допустиме”, тоді як 1 і 2 гатунков українського молока не придатний для переробки в Європі. Наразі в Україні вищим гатунком здається не більше 10% молокоси́ровини. Це означає одне — за європейськими стандартами якості, продукція українських молокопереробних підприємств не допускається на внутрішній ринок ЄС навіть в умовах нашого членства в СОТ і входження в зону вільної торгівлі з ЄС.

3. Зміна географічної структури та обсягів експорту молочної продукції України [3]

Показник	2006 р.		Січень-липень 2008 р.	
	%	т	%	т
Молоко та вершки незгушені і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин ^{*1} : СНД	99,3	2809	99,4	4155
Молоко та вершки згушені або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин ² : СНД	28,1	25982	28,5	25980
Європа	5,1	4748	1,4	1265
Азія	36,3	33600	33,4	31276
Африка	30,4	28158	36,7	32657
Інші	0,1	93	—	—
Маслянка, коагульовані молоко та вершки, йогурт, кефір та інші ферментовані або сквашені молоко та вершки (бактеріальними заквасками), згушені або не згушені, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизовані чи неароматизовані ³ : СНД	99,9	809	99,9	1143
Молочна сироватка, згущена або незгущена, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин; продукти, які складаються з натуральних компонентів частин молока, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин ⁴ : СНД	28,8	2220	8,7	1343
Європа	0,002	0,2	1,8	275
Азія	66,3	5127	82,3	12785
Африка	2,3	175	7,2	1125
Канада	2,5	200	—	—
Масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти ⁵ : СНД	99,5	12660	98,3	3837
Сири всіх видів та кисломолочний сир ⁶ : СНД	98,2	48319	99,6	61706

Примітки: *Тут і надалі — коди групи 4 УКТЗЕД: ¹ 401000000; ² 402000000; ³ 403000000; ⁴ 404000000; ⁵ 405000000; ⁶ 406000000

Квота європейських країн в експорті української молочної продукції (табл. 3), не зважаючи на початковий низький рівень, продовжує зменшуватися, натомість розширюється присутність українських виробників на перспективному азіатському ринку та традиційно висока частка ринку СНД. У зв'язку із загостренням світової продовольчої проблеми, конкуренція на світовому ринку продовольства послаблюватиметься, що посилюватиме позиції українських виробників на ринках із високої ємністю, які наразі потужно розвиваються (країни СНД, Китай, Індія, Близький Схід, Північна Африка).

Як видно з даних таблиці 4, лише за сім місяців поточного року обсяги експорту по окремих товарних групах або уже перевищили, або перевищать у річному обчисленні рівень 2006 року. При цьому зростання цін імпорту в цілому випереджає зростання цін експорту (крім сирів). Ситуація далеко не однозначна. Адже при зменшенні виробництва в Україні сировинного молока, випуск готової промислової продукції (в перерахунку на молоко базисної жирності) теж скорочується. У зв'язку з цим, збільшення обсягів вивезення, зменшує рівень забезпечення населення молочною продукцією власного виробництва. В майбутньому, якщо тенденція зменшення поголів'я молочної худоби зберігатиметься, це може негативно вплинути на один із важливих показників продовольчої безпеки — рівень самозабезпечення продовольством (його критична межа становить 70%).

4. Динаміка обсягів та вартості експорту-імпорту молочної продукції [3]

Коди групи 4 УКТЗЕД	2006 р.				січень-липень 2008 р.				2008 р. до 2006 р., %			
	експорт, тонн	ціна за 1 кг, дол. США	імпорт, тонн	ціна за 1 кг, дол. США	експорт, тонн	ціна за 1 кг, дол. США	імпорт, тонн	ціна за 1 кг, дол. США	експорт	імпорт	ціна експорту	ціна імпорту
401000000	2830	0,56	1390	1,42	8816	0,81	823	2,42	б. у 3,1 р.	59,2	144,6	170,4
402000000	92626	1,65	338	2,42	61069	2,73	148	4,87	66,5	43,8	165,5	б. у 2 р.
403000000	809	0,77	29471	1,09	735	1,03	17097	1,47	90,9	58,0	133,8	134,9
404000000	7722	0,76	1830	1,06	8886	0,66	1595	1,94	115,1	87,2	86,8	183,0
405000000	12721	1,83	35	3,61	5181	3,16	136	8,30	40,7	б. у 3,9 р.	172,7	б. у 2,3 р.
406000000	49229	2,93	8515	2,87	44813	5,43	7835	4,00	91,0	92,0	185,3	139,4

Місце вітчизняного молокопродуктового підкомплексу АПК в системі продовольчого забезпечення громадян України і поглиблення інтеграції національної макросистеми в глобальний економічний простір — питання, які нерозривно пов'язані. Зрозуміло, що із входженням України в СОТ та у світлі перспектив створення зони вільної торгівлі

Україна-ЄС, актуалізується питання боротьби за вітчизняного споживача. У зв'язку з цим лунають заяви про загрозу банкрутства української молокопереробної галузі, які, на нашу думку, хоча і мають певну аргументацію, все ж перебільшені. Ми виходимо із того, що підписання угоди про членство України в СОТ лише формалізувало те, що фактично уже давно мало місце. У сфері торгівлі продовольчими товарами українська економіка працює практично в режимі фритредерства ось уже біля п'яти років. За цей час посилення присутності закордонних, зокрема європейських, товарів не зумовили банкрутства жодного великого молокопереробного підприємства. Так, були злиття, закриття збиткових філій та малопотужних заводів, перепрофілювання тощо, які однак врешті зумовили посилення позицій вітчизняних флагманів молокопереробної галузі на внутрішньому ринку та ринках СНД. Присутність європейських виробників на українському ринку молокопродуктів зростає як у відносних, так і в абсолютних показниках. Разом з тим частка європейського імпорту у внутрішньому споживанні України надто мала, щоб можна було говорити про посилення конкурентного тиску на українських молочарів. Наприклад, в 2006 році в Україні продаж вершкового масла лише через роздрібну мережу (без ринків) становив 35 тис. тонн, а сирів сичужних, плавлених і кисломолочних — 51, тому відповідна частка європейської продукції за показниками 2008 року становила лише 0,39% і 3,48% [3].

Якщо порівнювати можливості доступу до європейського та українського ринків молочної продукції, то в першому випадку вони — значно складніші. Зв'язаний тариф для України на молочні продукти в угоді по СОТ зафіксовано на рівні 10%, в ЄС середньозважений тариф — 56%. До того ж європейські експортери користуються експортними субсидіями. В середньостроковій перспективі рівень захисту європейського ринку та підтримка їхнього експорту буде суттєво скорочена: після застосування формули зниження, яка пропонується Доха-раундом, імпорتنі тарифи ЄС на молочні продукти скоротяться до 19,7%; в 2013 році будуть скасовані експортні субсидії [4].

Проте уже зараз можна сказати, що на внутрішньому ринку українські молочні продукти, принаймні по ціні, конкурентні із європейськими. Для прикладу візьмемо поточний рік, в якому уже діє режим торгівлі за правилами СОТ, тобто імпорتنі ціни європейських молочних продуктів, які продаються на внутрішньому ринку України, включають у себе експортні субсидії та зв'язане адвалерне мито. Як бачимо (табл. 5), не зважаючи на деякі коливання у відношеннях цін на окремі види молочної продукції, вітчизняні молокопродукти мають кращі цінові конкурентні позиції на внутрішньому ринку, ніж імпортні європейські.

5. Європейські імпорتنі та українські внутрішні ціни молочних продуктів (грн./кг)

Показник	Європейський імпорт		Внутрішні ціни [5]		Відношення цін, імпорт/внутрішні, разів	
	2007 р.	січень-липень 2008 р.	2007 р.	червень 2008 р.	2007 р.	2008 р.
Молоко пастеризоване (жир 1–6%)	5,54	3,48	4,57	5,14	1,21	0,68 (↓)
Вершки (жир > 6%)	11,99	14,98	9,32	12,12	1,29	1,24 (↓)
Йогурт	13,15	16,39	11,11	12,22	1,18	1,34 (↑)
Масло вершкове	21,74	30,16	14,12	22,76	1,54	1,33 (↓)
Сир кисломолочний	25,15	33,83	11,48	17,06	2,19	1,98 (↓)
Сир плавлений	23,82	36,97	15,00	19,50	1,59	1,89 (↑)
Сир твердий	37,96	44,14	32,42	37,91	1,17	1,16 (↓)

Позицію вітчизняних виробників молочної продукції суттєво посилюють національні традиції споживання, адже такі види молокопродуктів: кисломолочний сир, вершки, сметана, свіже молоко (непастеризоване) - населення воліє купувати на організованих ринках у селян. Тому не випадково імпорт цих продуктів дуже малий і навряд чи суттєво підвищиться в майбутньому. Крім того, дається взнаки йще один фактор, який істотно обмежує імпорт — молочна продукція, в силу своїх біологічних особливостей, — це товар, який швидко псується, а тому потребує специфічних маркетингових заходів. Перш за все — це наявність розгалуженої мережі інфраструктури ринку молокопродуктів, яка наразі в Україні слабо розвинута: 1) мобільні перевезення спецтранспортом без простоїв на митниці; 2) наявність спеціалізованих гуртових баз і складів готової продукції із відповідним холодильним обладнанням.

Неможливість суттєвого приросту європейського молочного імпорту на внутрішній ринок України зумовлена і особливостями сучасної спільної європейської політики в аграрному секторі. Досить показовим є наступний приклад: 18 березня 2008 року в Брюсселі відбулася нарада міністрів сільськогосподарства країн-членів Євросоюзу, на якій було прийнято рішення про збільшення на 2% квоти на виробництво молока. Цей захід зумовлений постійно зростаючим попитом на молочну продукцію у світі, особливо в азіатському регіоні, та великими нереалізованими виробничими потужностями (в молочному секторі) ряду європейських країн. Підвищення квоти дозволить збільшити щорічні сукупні об'єми виробництва молока на 2,84 млн. тонн і найближчим часом досягнути валового виробництва на рівні 145,7 млн. тонн молока. Проте уже зараз збільшення виробництва молока зумовило зниження закупівельних цін та зростання збитковості малих і

середніх ферм. В 2007 році в ЄС виробники молока в середньому отримували за 1 кг продукції (жирність 3,7%) без урахування ПДВ 31,2 євроцента, що на 15% більше, ніж в 2006 році. Проте уже в квітні 2008 року представники бельгійської асоціації виробників молока заявили, що існуючі закупівельні ціни, які складають 32–35 євроцентів за 1кг, не дозволяють покрити виробничі витрати. Фермери налаштовані домагатися підвищення закупівельних цін на молоко до 43 євроцентів за 1 кг. По Європі прокотилася хвиля протестів фермерів, які завалили головний офіс Єврокомісії в Брюсселі посилками із кислим молоком — починаючи з кінця червня 2008 року в офіс Єврокомісії було надіслано біля 10 тис. літрів молока. Процес узгодження підвищення квот на виробництво молока може затягнутися на невизначений термін, оскільки доцільність цього заходу є предметом гострих суперечок всередині ЄС, причому між найбільш впливовими її представниками. З одного боку — це Великобританія, як давній ворог Єдиної аграрної політики, лобіює лібералізацію торгівлі та відміну митних тарифів і субсидій, які захищають європейських виробників на шкоду їх колегам із країн, які розвиваються. Протилежний табір — Німеччина і Франція, які всіляко опираються посиленню політики фритредерства, аргументуючи це тим, що „послаблюючи сильних, не можна допомогти слабким” і, що „лібералізм не може бути відповіддю на все”. Разом з тим, політика підтримання високих цін на молоко є також вразливою. І не лише через важкий тиск на платників податків і спільний європейський бюджет. Високі ціни на молоко стали причиною значного скорочення європейського сироваріння. За словами офіційного представника найбільшого молочного концерну континенту Arla Foods Гейда Нільсена, гострий дефіцит у молочних поставках, який мав місце у Європі в кінці 2007 року, змусив компанію скоротити на 6,2% виробничі потужності. Не зважаючи на те, що нині ці скорочення компенсовані, покращення в постачаннях молока можуть не спричинити кардинальної зміни ситуації на ринку в силу того, що збільшення попиту на такі продукти, як молочний порошок (з боку азіатських країн), може знову зумовити дефіцит молока в сироборній галузі. Коментарі менеджера одного із провідних європейських молочних виробників прозвучали на фоні все більш глибокої кризи європейського сектору сироваріння, більша частина представників якого сьогодні змушена скорочувати об'єми поставок сиру у зв'язку із непомірними виробничими витратами [6].

Висновки. Отже, аналіз цінової кон'юнктури внутрішнього ринку і події, які розгорнулися в молокопродуктовому підкомплексі АПК Європейського союзу, дають можливість стверджувати, що, принаймні в середньостроковій перспективі, українські молочарі не зазнають відчутного конкурентного тиску з боку європейських виробників, не зважаючи на поглиблення інтеграції національної макросистеми в глобальний економічний простір через входження до СОТ та ймовірну перспективу створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС. Реальні загрози стабільному і достатньому виробництву вітчизняних молочних продуктів надходять виключно із

середини системи. Це наростаючий дефіцит молочної сировини та стабільно низька її якість. Проблема може бути вирішена лише шляхом відродження великотоварного виробництва молока, яке можливе лише в умовах індустриальної молоко-товарної ферми. У випадку реалізації насправді ефективної аграрної політики не уникнути конфлікту інтересів. Разом з тим, потреба кардинальної зміни аграрної парадигми більш ніж очевидна — на фоні усе зростаючих із року в рік бюджетних витрат на підтримку сектору, стагнація вітчизняного тваринництва продовжується загрозливими темпами. Гостра потреба підвищення якості регулятивних заходів зумовлена конкретними кількісними обмеженнями — відповідно до взятих Україною зобов'язань під час її вступу до СОТ, обсяг заходів „жовтої скриньки” або так званий сукупний вимір підтримки (СВП) не може перевищувати 3043,4 млн. грн. Поза всяким сумнівом такі пропозиції наражатимуться на гостру критику, однак відтягування із прийняттям непопулярних рішень в кінцевому підсумку призведе до зникнення вітчизняного молочного скотарства — середньорічний темп скорочення поголів'я молочної худоби значно прискорився: якщо в період 1990–2000 рр. він становив 3,63%, то в 2000–2007 рр. — уже 5,48%. І це при тому, що в першому періоді країна переживала затяжну кризу, а в другому — стрімке зростання. Тепер уже очевидно, що бюджетні дотації молочному сектору, які розподіляються переважно серед ОПГ, не виконують своєї основної економічної функції — стимулювання виробництва молокосировини. Те, що вони виконують, має усі ознаки соціальної функції — підтримання доходів сільського населення. То чи не краще диференціювати аграрну політику доходів, розробивши дві принципово відмінні програми: 1) підтримку доходів ОПГ реалізувати в рамках програми горизонтальної допомоги, або так званої „зеленої скриньки”, обсяги бюджетних витрат по якій не обмежуються в СОТ. Її основною метою має стати збереження українського села як специфічного соціуму; 2) підтримку галузі молочного скотарства реалізувати в рамках програми вертикальної допомоги, або так званої „жовтої скриньки”, спрямувавши обмежені бюджетні ресурси на відродження та підтримку великих молоко-товарних ферм.

Значний потенціал щодо вирішення проблеми містить припинення мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Розблокування цього питання дало б змогу великим молокопереробним заводам зняти проблему дефіциту сировини шляхом формування власних сировинних зон у межах створюваних ними агропромислових комбінатів. Такі заходи дали б позитивний мультиплікативний ефект зниження собівартості готової молочної продукції: 1) завдяки формуванню сировинної зони в радіусі оптимальних перевезень у разі скоротяться витрати на транспортування сировини; 2) хороший рівень менеджменту молокопереробного підприємства дасть змогу організувати високопродуктивне виробництво сировини, відносні витрати на одиницю якої

будуть нижчі, ніж при інших рівних умовах; 3) сировина не купується, а передається на переробку, що суттєво зменшує проміжні витрати, збільшує додану вартість та гарантує стабільні ціни кінцевої продукції, які не містять проміжних накруток численних посередників; 4) сировина, отримана в умовах індустріальної молоко-товарної ферми — це сировина високої якості, з якої можна виготовляти високорентабельні молочні продукти. До того ж така продукція отримує „зелене світло” на перспективний європейський ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000р. №656 „Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення”. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/gdvdg_rik/sesd_2007.htm.
2. Статистичний збірник. Тваринництво України / Державний комітет статистики України. За ред. Ю. М. Остапчука — К., 2007. — 223 стор.
3. Державний комітет статистики. Статистична інформація. Зовнішньоекономічна діяльність. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу (щомісячна інформація). — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zdle_e_iovt_1008.htm.
4. Осташко. Т Обґрунтування позицій України щодо сільського господарства у переговорах дорійського раунду СОТ / Т. Осташко // Економіст. — 2008. — № 8. — С. 39.
5. Про соціально-економічне становище України за січень-червень 2008 року. Державний комітет статистики України // Економіст. — 2008. — №7. — С. 30.
6. Dairy News. Новости молочного рынка. ЕС увеличивает сельхозпроизводство. — Режим доступу: http://www.dairynews.ru/news/index.php?ELEMENT_ID=2871&IBLOCK_ID=1&SECTION_ID=2.

Одержано 11.05.09

В статтє проаналізовано сучасне станіє молокопродуктового підкомплексу АПК України. Визначено головні фактори, впливаючі на динаміку єго розвитку. Встановлено, що в середньосроковій перспективі, в зв'язі з розширенням світового ринку молочних продуктів, рівень конкуренції ослабнеться. Поєтому переважаюча маса негативних факторів впливу на розвиток вітчизняного молокопродуктового підкомплексу АПК, має ендогенний характер.

Ключові слова: молокопродуктовий підкомплекс, світовий ринок, молочні продукти.

The article deals with the modern condition of the milk production sub complex of the agribusiness of Ukraine. The main factors which influence the dynamic of its development were determined. In the middle term perspective and in connection with increasing of the world milk market the level of the competition will be weaken, was found out. That's why the most negative factors of the influence on the development of the national milk production sub complex have an outstanding character.

Key words: milk production sub complex, world market, milk products.

УДК 657.474.57(091)

НОРМАТИВНИЙ МЕТОД КАЛЬКУЛЮВАННЯ І СТАНДАРТ-КОСТС: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ ВИНИКНЕННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ

О.А. МОШКОВСЬКА, кандидат економічних наук
Київський національний торговельно-економічний університет

В статті розглянуті основні етапи еволюції виникнення, становлення і розвитку процесу нормативного методу калькулювання і стандарт-костс в розвинутих країнах світу з урахуванням вітчизняного досвіду.

Цілеспрямований підхід визначення собівартості продукції, робіт, послуг є основою сучасної практики ціноутворення, що забезпечує рентабельну діяльність суб'єктів господарювання.

Нормативний метод і метод „стандарт-костс” є поширеними методами визначення собівартості, що входить до сфери бухгалтерського управлінського обліку.

Методика досліджень. Теоретичні і практичні засади управлінського обліку визначені в працях зарубіжних і вітчизняних науковців: А.Апчерча [1], М.А. Вахрушиної [2], М.Д. Врублевського [3], С.Ф. Голова [4], Р. Ентоні [5], Т.П. Карпової [6], Л.В. Нападівської [7], Б. Ніддлза [8], В.Ф. Палія [9], Дж. Ріса [5], Дж. Фостера і Ч.Т. Хорнгрена [10], М.Г. Чумаченка [11], А. Яругової [12].

Проте історичний аспект еволюційного розвитку нормативного методу обліку затрат і калькулювання собівартості та методу „стандарт-костс” не розглядались, що і визначило необхідність подальших досліджень.

Метою статті є дослідження виникнення і становлення нормативного методу обліку затрат і методу „стандарт-костс” в світовій і вітчизняній обліковій практиці.

Результати досліджень. Нормативний метод калькулювання собівартості продукції має глибокі історичні корені, окремі складові якого мали місце ще в античному світі.

Збереглась інформація, що в древній Месопотамії при царському дворі була розповсюджена практика нормування урочних завдань, залежно від характеру роботи, кваліфікації робітника, його статі і віку. В прядильних майстернях того часу визначалась норма угару з урахуванням якості і ваги пряжі.

У древньому Єгипті були встановлені норми харчування робітників, які будували колодязь у скелі.

В окремих випадках встановлювались навіть норми накладних витрат, залежно від різновидів продукції.

У сільському господарстві середньовічної царської Росії за часів кріпацтва була розповсюджена система уроків, яка з часом трансформувалась у радянський нормативний метод обліку затрат і калькулювання собівартості продукції, а також в американський стандарт-костс.

Представник російської наукової школи II половини XIX ст. С.Ф.Іванов вперше запропонував нормувати затрати. Під цим розрахунково-обліковим процесом він розумів визначення „приблизних норм витрат”.

Його співвітчизник Е.Е. Фельдгаузен зробив першу спробу запровадити в калькулюванні методи, які в майбутньому отримали розвиток в нормативному обліку і стандарт-костс. Вчений-практик вважав, що норми слід розраховувати один раз на десять років і їх повинна затверджувати спеціальна комісія експертів або особлива рада. В обліку повинні були відтворюватись всі відхилення від норм і списуватись на рахунок Збитків або прибутків.

У бухгалтерській термінології поняття „нормативний облік” і „нормативна калькуляція” з’явились в 20–30-х роках XX ст., що пов’язано з науково-практичною діяльністю двох російських вчених періоду становлення і розвитку СРСР Е.Г. Лібермана і М.Х. Жебрака.

Найбільш вагомий внесок у розвиток методології нормативного обліку і формування нормативної калькуляції здійснив М.Х. Жебрак (1889–1962 рр.).

Слід підкреслити, що погляди М.Х. Жебрака на методологію обліку затрат при використанні нормативного методу, а також калькулювання нормативної собівартості пройшли значний еволюційний шлях.

У довоєнний період XX ст. М.Х. Жебрак ототожнював планову і нормативну собівартість. З метою ведення обліку затрат за нормативним методом цим вченим була запропонована відповідна організаційна модель у системі синтетичного обліку. В 1934 р. М.Х. Жебрак запропонував розмежувати облік витрат виробництва в розрізі трьох бухгалтерських рахунків: планових затрат на виробництво, відхилень від планових норм і змін затверджених норм і розцінок.

Проте, вже починаючи з 1948 р., він наголошував на різниці між плановою і нормативною собівартістю.

В цей період часу в наукових колах точились дискусії щодо бази для

розрахунку норм. Частина науковців (А. Серeda) відстоювали думку, що в якості вищезазначеного джерела слід використовувати максимально можливі результати. Інший блок вчених (Е.Г. Ліберман, М.Х. Жебрак, Ф. Мамонтов) вважали, що в якості такого фундаменту слід використовувати типові (середні) для конкретного підприємства норми.

З урахуванням високого рівня прогресивності нормативного методу обліку затрат і калькулювання собівартості планові затрати повинні бути вищими, ніж нормативні. Нормативи повинні встановлюватися по мінімуму затрат.

Однак протягом значного проміжку часу в наукових колах і в практичній діяльності ототожнювались нормативна і планова собівартість.

Вперше нормативний метод обліку затрат і калькулювання собівартості продукції був впроваджений в облікову практику Харківського заводу „Серп і молот” у 1930 р. У 1932 р. вищезазначений метод використовувався вже на 12 радянських підприємствах. Проте більш широкому розповсюдженню вищезазначеного методу на заваді стояли недоліки нормування та неритмічність роботи радянських промислових підприємств.

У бухгалтерській науці радянського періоду нормативний облік затрат і нормативна калькуляція вважались окремим випадком у теорії калькулювання. Проте відомий вчений 30-х років ХХ ст. В.І. Соцький (1894–1941 рр.) вважав вищезазначений метод новим, нетрадиційним методом калькулювання.

У кінці ХІХ — на початку ХХ ст. в США почали зароджуватись нові ідеї щодо необхідності реформування системи калькулювання собівартості, підвищення рівня продуктивності праці, які мали під собою не тільки економічне, але й психологічне підґрунтя. Автором вищезазначених ідей був інженер-шляховик Гаррінгтон Емерсон (1853–1931 рр.). Він був автором зовсім нового підходу до обліку і калькулювання собівартості продукції, який отримав назву стандарт-костс.

Втілив у життя розробки Г. Емерсона в 1911 р. співробітник аудиторської фірми Прайс Ваттерхауз англієць Чартер Гаррісон, який в 1909 р. розпочав свою професійну діяльність у США.

Філософ стандарт-костс Г. Емерсон вважав, що облік повинний бути направлений в майбутнє, тобто господарський процес має бути проконтрольований ще до його початку.

На його думку, продуктивність визначається співвідношенням між фактичними та нормативними (стандартними) затратами.

Ч. Гаррісон визначив мету обліку, який не просто повинний фіксувати, але й фільтрувати їх для прийняття управлінських рішень. Він вважав, що на підприємстві повинен бути створений такий облік, який надалі отримав назву управлінський, щоб він ставив завдання на майбутнє.

Основна перевага стандарт-костс полягає не тільки в значному скороченні записів в системі бухгалтерського обліку, а й в розкритті потенційної продуктивності підприємства та в виявленні невикористаних резервів. У цьому і полягали труднощі щодо впровадження методу „стандарт-костс” на практиці внаслідок значної кількості відхилень.

Ч. Гаррісон визначив механізм впровадження методу „стандарт-костс” на практиці. На його думку, в процесі калькулювання слід використовувати натуральний вимірник, а не грошовий, а сама собівартість повинна визначатись не за фактичними обліковими затратами, а за поточними ринковими цінами.

Практичний досвід використання методу „стандарт-костс” на практиці надає можливість оптимізувати запаси, дозволяє виявити приховані резерви, стимулює роботу колективу.

Нормативний метод обліку затрат і калькулювання собівартості продукції, які були поширені в системі радянського бухгалтерського обліку, здійснювали вплив на розвиток облікового процесу в колишніх соціалістичних країнах, членах РЕВ. Зокрема, в НДР був досить розповсюджений нормативний облік, пропагандистами якого були Е.Купефернагель, М. Крюгер і Б. Рекс.

Німецький вчений Е.Купефернагель поєднував нормативний облік із моделюванням, а також вважав, що нормативний облік затрат не слід поєднувати з плановим.

М. Крюгер і Б. Рекс приділяли значну увагу розробці нормативів, вважаючи, що вони втілюють у собі економіку, планування та облік на підприємстві. Вищезазначені вчені визначили сім умов впровадження і визначення нормативної калькуляції на підприємстві.

У діючій вітчизняній нормативно-правовій базі відповідно П(С)БО 9 „Запаси” [16] нормативний метод може бути за рішенням підприємства використаний з метою оцінки залишків запасів.

В Методичних рекомендаціях з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості [17] нормативний метод обліку визначений необхідною складовою контролю за витратами в умовах конкурентного середовища. Проте у вищезгаданих Методичних рекомендаціях нормативна калькуляція ототожнюється з плановою, що не є правомірним.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу дійти наступних висновків:

1. Витоки нормативного методу обліку затрат сягають древнього світу.
2. Теоретичні і практичні засади методу „стандарт-костс” були визначені в кінці XIX — на початку XX ст. в США.
3. Вищезазначені методи обліку затрат мають значну кількість спільних рис, проте кожний з них має свої особливості як в теоретичному аспекті, так і в обліковій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ

1. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика: Пер. с англ./Под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 952 с.
2. Бухгалтерский управленческий учет: Учеб. для студентов вузов, обучающихся по экон. специальностям/М.А. Вахрушина. — 3 — е изд., доп. и пер. — М.: Омега — Л, 2004. — 576 с.
3. Врублевский Н.Д. Бухгалтерский управленческий учет: Учебник. — М.: Бухгалтерский учет, 2005. — 399 с.
4. Голов С.Ф. Управлінський облік: Підручник. — Лібра, 2003. — 704 с.
5. Энтони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры/ А.М. Петрачков (ред.); Е.М. Ткач и др. (пер. с англ.). — 2 изд., стер. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 558 с.
6. Карпова Т.П. Управленческий учет: Учебник для студентов вузов. — 2 — е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ; ЮНИТИ — Дана, 2004. — 351 с.
7. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Підручник для студентів вищ. навч. закл. — К.: Книга, 2004. — 544 с.
8. Нидлз Б. и др. Принципы бухгалтерского учета/Б. Нидлз., Х. Андерсон, Д. Колдуэлл: Пер. с англ./Под ред. Я.В. Соколова. — 2 — е изд., стереотип. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 496 с.: ил. — (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту).
9. Палий В.Ф. Управленческий учет издержек и доходов (с элементами финансового учета). — М.: ИНФРА — М, 2006. — 279 с.
10. Хорнгрен И.Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект: Пер. с англ./Под ред. Я.В. Соколова. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 416 с.: ил.
11. Чумаченко Н.Г. и др. Принятие решений в управлении производством. — К., Техніка, 1997. — 191 с.
12. Яругова А. Управленческий учет/Management accounting/: Опыт экономически развитых стран. Пер. с польск. С.Н. Роговиной, Г.И. Лебедевой: Под ред. Я.В. Соколова. — М.: Финансы и статистика, 1991. — 240 с.
13. Соколов Я.В. Бухгалтерський учет: от истоков до наших дней: Учебное пособие для вузов. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. — 638 с.
14. Калькуляция себестоимости продукции в промышленности: Учебное пособие/В.А. Белобородова, А.П. Чечета, В.Т. Слабинский и др. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 1989. — 279 с.
15. Друри К. Учет затрат методом стандарт-костс/Пер. с англ. под ред. Н.Д. Эриашвили. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. — 224 с.
16. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 „Запаси”, затверджене наказом Міністерства фінансів України № 246 від 20.10.1999 р.

17. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затверджені наказом Міністерства промислової політики України № 373 від 09.07.2007 р.

Одержано 11.05.09

Нормативный метод калькулирования и метод „стандарт-костс”, имея глубокие исторические корни, используются в практике калькулирования себестоимости отечественных и зарубежных компаний.

Ключевые слова: *норматив, стандарт-костс, метод, калькуляция, себестоимость, управленческий учет.*

Normative method of calculation and method „standart costs” have deep historical roots. These methods are using in practical calculation in native and foreign companies.

Key words: *normative, standart costs, method, calculation, cost price, management accounting.*

УДК 657

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР, ФІЗИЧНА СУТНІСТЬ

О.І. МАЗІНА, кандидат економічних наук

Київський національний торговельно-економічний університет

Недостатня інформаційна функція бухгалтерського обліку, що стала наслідком глобальних суспільно-економічних змін, поява нових об'єктів бухгалтерського обліку, що вимагають адекватної оцінки та інтерпретації потребують розширення методології бухгалтерського обліку. Оцінка капіталу та людського капіталу можлива за використання законів термодинаміки.

Основною метою бухгалтерського обліку - є інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень. При цьому, інформація, що формується у системі бухгалтерського обліку може використовуватися (і використовується) не тільки на рівні підприємства, де здійснюється такий облік, а і на рівні інших, не менш зацікавлених користувачів, у тому числі і на рівні держави та міждержавному рівні. Власне така ситуація і спонукала до виникнення та розвитку міжнародної системи фінансової звітності, що повинна забезпечувати доступність і достовірність облікової інформації користувачам глобального масштабу. З однієї сторони інформація, що надається бухгалтерським обліком повинна бути істиною щодо економічних процесів будь-якого масштабу, а з іншої сторони - нестабільність і

непередбачуваність процесів, що відбуваються в мікро- та макроекономіках свідчать або про її недостатність, або про обмеженість її інтерпретації.

Тому багато відомих вчених нашої сучасності занепокоєні таким станом бухгалтерського обліку та кожен по своєму пропонує повернення йому всіх функцій. Деякі з них, наприклад Ф.Ф. Бугинець, вважають, що причини дисфункції бухгалтерського обліку лежать у втраті вітчизняної школи бухгалтерського обліку, яка включала в себе величезні теоретичні і практичні напрацювання, що забезпечували достовірність економічної інформації протягом багатьох десятиліть [1, 2, с. 11]. Однак, у своїй більшості вчені знаходяться у пошуку нового економічного змісту господарських процесів, що відображаються бухгалтерським обліком і нових об'єктів бухгалтерського обліку, правильна оцінка яких дасть змогу отримати більш достовірну інформацію як про економічний стан підприємства, так і про економіки в цілому [3]. Як у вітчизняній так і зарубіжній економіках найбільш активно досліджується інтелектуальний (людський) капітал, оскільки саме його визнано основним фактором конкурентноздатності економічних систем, базою багатства та економічної сили нації [4]. Однак будь-які спроби оцінки та відображення в звітності інтелектуального капіталу на рівні підприємства наштовхуються на порушення існуючих міжнародних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, одним з яких є принцип обачності [5].

Отже, на шляху до визнання такого об'єкту обліку як інтелектуальний (людський) капітал багатьма вченими переглядаються основи теорії бухгалтерського обліку, а саме його предмет та метод з метою розширення та удосконалення [5, 6].

Методика досліджень. Метою даного дослідження є розкриття підходів до визначення, вимірювання та оцінки людського капіталу з використанням основ теорії термодинаміки.

Для забезпечення виконання поставленої мети слід виконати наступні завдання:

- 1) розкрити аналогії капіталу та людського капіталу з фізичними категоріями;
- 2) розкрити систему оцінки складових людського капіталу, використовуючи підходи термодинаміки.

Розкриття сутності людського капіталу починається з розкриття сутності самого капіталу як найбільш спірної економічної категорії. І, якщо оцінка різних складових капіталу на рівні підприємства достатньо розроблена, то оцінка людського або інтелектуального капіталу знаходиться поза межами бухгалтерського обліку.

З позиції ж пізнання людиною оточуючого світу, капітал - це те, що дозволяє конкретній людині у визначеному ступені оволодіти простором, енергією, рухом, інформацією та часом. Однак головною ознакою капіталу є те, що саме капітал дає можливість його власнику користуватися результатами праці інших людей. Досліджуючи капітал як предмет та об'єкт

наукового пізнання, можна прийти до висновку, що капітал - це суспільна енергія, що приводить свідомість людей до активних дій. А оскільки капітал має конкретного власника, то власник капіталу може направляти таку суспільну енергію на вирішення будь-яких завдань: від створення додаткового капіталу для особистого привласнення - до створення надпотужної зброї для знищення людства [2, 101].

Результати дослідження. Що стосується предмету бухгалтерського обліку, то у сучасному науковому світі сформувалася точка зору, згідно якої предметом бухгалтерського обліку є саме капітал та його кругообіг. Базуючись на теорії Карла Маркса та дослідивши зміни у кругообігу капіталу протягом двадцятого століття, відомий японський вчений Ishikava J. прийшов до висновку, що, внаслідок переходу суспільства від індустріального капіталізму до фінансового та інвестиційного капіталізму, парадигма обліку продуктивного капіталу трансформувалася у парадигму обліку позикового або фіктивного капіталу [7, 115]. Зміна концепції теорії бухгалтерського обліку у сполученні з його традиційною методологією ймовірно має призвести до непередбачуваних наслідків у формуванні інформаційних потоків з метою прийняття управлінських рішень, а як наслідок — до втрати основних функцій бухгалтерського обліку, що на сьогоднішній день є здійсненим фактом [8].

Концепція людського капіталу вперше була розроблена у праці G.S.Becker "Human Capital". Теорія Беккера дала можливість розглядати людський ресурс як частину ресурсів підприємства, вартість яких можна збільшувати шляхом інвестування в людський капітал. Таке розуміння людського капіталу дало змогу частково оцінити його через вартість праці, яку можна в деякій мірі порівняти чи вимірювати розміром заробітної плати. У свою чергу, на вартість праці впливає багато складових, у тому числі і кваліфікація працівника, котру можна підвищувати шляхом інвестування у людський капітал. А людський капітал може приносити зростаючі прибутки лише тоді, коли він максимально акумулює відповідні знання і досвід. За аналогією до капіталу у традиційному розумінні, необхідно витратити кошти, тобто надати належну компенсацію працівнику за отриманий доступ до людського капіталу [8].

Теорія людського капіталу, як і капіталу загалом з точки зору фізичної економії, розкривається у роботах професора Краківського університету економіки М. Dobija, який поєднує економічну і фізичну сутність поняття капіталу. Визначаючи капітал як абстрактну здатність до виконання роботи, М. Dobija робить висновок, що до капіталу можна і необхідно застосувати теорію фізики, основним поняттям якої є енергія. Використовуючи закони фізики, можна також краще зрозуміти взаємозв'язок між людським ресурсом і працею.

Розкриваючи аналогію між енергією і капіталом, автор обґрунтовує можливість застосування до опису природи капіталу законів термодинаміки

(теорія енергії). Перше правило термодинаміки стосовно капіталу означає, що капітал має своє походження, не виникає з нічого. Друге правило термодинаміки говорить про те, що перехід від одного стабільного стану до іншого є неможливим без розсіювання енергії (ентропії). В економіці воно означатиме незалежне (природне) розсіювання капіталу у визначеному темпі. Для збереження ж капіталу необхідно здійснювати певну діяльність, яка компенсує зменшення його за рахунок незалежного (природного) розсіювання [9].

Наведені вище міркування можна підсумувати визначенням капіталу, запропонованим М. Dobija: “Капітал — це вартість економічних засобів, капіталізованих у матеріальні та людські ресурси. Ступінь такої капіталізації обумовлений природними та суспільними умовами середовища, у яких капітал розвивається і зростає”. Запропоноване визначення капіталу автор подає у формі математичного рівняння, яким описується енергетичний стан системи у термодинаміці, що наводиться нижче [10, 384]:

$$C_t = C_0 e^{(p-s+m)t}, \quad (1)$$

де: C_t — вартість капіталу у часі t ;

C_0 — стартовий (початковий) капітал;

s — показник незалежного (природного) розсіювання капіталу;

p — винагорода за ризик;

t — змінна часу;

m — ефективність управління капіталом.

Із загальної моделі капіталу (формула 1) виникає спосіб виміру (визначення) людського капіталу. Для конкретної фізичної особи отримуємо формулу капіталу, як потенційної здатності до здійснення певної професійної діяльності, який належить працівникові і залежатиме від витрат на початковий капітал, винагород за ризики і часу капіталізації:

$$C_t = C_0 e^{pt} \quad (2)$$

Наведені визначення капіталу та людського капіталу дають підґрунтя для твердження, що капітал, так само як і людський капітал, формується внаслідок понесених витрат на його накопичення. Слід пам’ятати, що ці витрати мають безперервний характер, а тому вираз C_0 , що відображає їх початкову вартість, слід розуміти як потік коштів.

Людський капітал, що визначається як джерело фінансування людських ресурсів, можна представити як суму трьох складових витрат на утримання, витрат на освіту та витрат на отримання досвіду:

$$H(T) = (K + E) \cdot (1 + Q(T)), \quad (3)$$

де: $H(T)$ — вартість людського капіталу як функції часу T ;

K — капіталізовані кошти на утримання та формування фізичної особи;

E — капіталізовані кошти на освіту;

$Q(T)$ — показник досвіду.

Розвиваючи термодинамічну теорію капіталу, можна стверджувати, що і праця, як передача людського ресурсу працівника продукції, є аналогічною до передачі енергії об'єкту шляхом здійснення роботи. Отже, одиниця праці може бути виражена як одиниця енергії.

Висновки. Глобальна трансформація економік, що призводить до зміни парадигми бухгалтерського обліку, потребує розширення предмету бухгалтерського обліку та його методології.

Розширення поняття капіталу та людського капіталу через використання методів і понять термодинаміки дає можливість надати даним поняттям фізичної сутності та логічної завершеності.

Маючи модель людського капіталу як потенційної здатності до певного виду діяльності з однієї сторони (формула 2), та суму витрат на формування такого капіталу з іншої сторони (формула 3), можна перейти до розрахунку вартості інтелектуального капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутинець Ф.Ф. Ревізія теорії бухгалтерського обліку або парадигма тхом // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. — Житомир, 2008. — №1(43). — С. 6–17.
2. Развитие бухгалтерского учета и контроля в контексте европейской интеграции. Монография. — Ж. — Краматорск: ЧП “Рута”, 2005.– С. 17–43.
3. Кіндрацька Л. Теорія бухгалтерського обліку: сучасні реалії і оновлення // Бухгалтерський облік і аудит / Київ, 2008. — №12. — С. 30–34.
4. http://www.rusnauka.com/NIIEK_2006/Economics/9_17570.doc.htm Курило Л.І. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект.
5. Голов С.Ф. Теоретичні передумови обліку інтелектуального капіталу // Школа професійного бухгалтера / Київ, 2009. — №2 (98).– С. 11–14.
6. Палий В.Ф. Предмет бухгалтерского учета / В.Палий // Бухгалтерский учет. — 2006. –№5.– С. 55–58.
7. Ishikava Junji. A social science of contemporary value-based accounting: foundations of accounting for financial instruments / Junji Ishikava // Critical Perspectives on Accounting/ — Volume 16. — Issue 2. — 2005. — February. —P.115–136.
8. Becker S.G. Human Capital. Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. — University of Chicago Press, 1993. — 390 p.
9. <http://ssrn.com/abstract=1295186> Dobija M. Monetary Causes of the Financial Systems Instability. 2008.
10. Теорія бухгалтерського обліку: монографія / Л.В. Нападовська, М. Добія, Ш.Сандер, Р. Матезіч та ін.; за заг.ред. Л.В.Нападовської. —К.: Київ. Нац.торг. — екон. ун-т, 2008.

Одержано 11.05.09

Недостаточность информационной функции бухгалтерского учета, что является следствием глобальных социально-экономических процессов, появление новых объектов бухгалтерского учета, которые необходимо достоверно оценивать и интерпретировать, требуют расширения методологии бухгалтерского учета. Оценка капитала и человеческого капитала возможна при использовании законов термодинамики.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, экономические процессы, капитал, человеческий капитал, термодинамика.

Insufficiency of informative function of accounting, that is investigation of global social and economic processes, appearance of new objects of accounting,, which it is necessary for certain to estimate and interpret, require expansion the accounting methodology. Estimation of capital and human capital is possible at the use of laws of thermodynamics.

Key words: accounting, economic processes, capital, human capital, thermodynamic.

УДК 631.158:331.522.4

МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА

С.Д. ЛУЧИК, кандидат економічних наук
Подільський державний аграрно-технічний університет

Дана оцінка впливу медико-демографічних чинників на формування і відтворення трудового потенціалу села в сучасних умовах, визначені шляхи активізації діяльності української держави щодо підвищення якості медичної допомоги сільському населенню з метою збереження і розвитку трудового потенціалу

Розвиток трудового потенціалу села — один з головних факторів підвищення конкурентоспроможності країни. Однією з основних причин, що стримують його розвиток в Україні, є демографічна криза, яка викликає серйозні занепокоєння. Звуження демографічної бази відтворення трудового потенціалу села відбувається через скорочення тривалості життя, погіршення вікової структури сільського населення. За період 1991–2007 рр. чисельність населення в країні зменшилась на 5,5 млн. чол., зокрема сільського — на 2,1 млн. осіб. Така ситуація створює реальну загрозу національній безпеці країни.

Дослідження сучасної демографічної ситуації в Україні, а також пов'язаних з нею проблем, широко висвітлені у працях вітчизняних вчених, таких як Д.Богиня, Е.Лібанова, Ю. Краснов, В.Онікієнко, І.Петрова,

С.Пирожков, І.Прибиткова. Водночас демографічні проблеми, що склались у сільській місцевості, досліджуються провідними вченими В.Бричем, О.Бородіною, І.Гнібіденко, Г.Купаловою, М.Сасенко, К.Якубою. Проте демографічна ситуація в країні настільки загрозлива, що об'єктивною необхідністю є дослідження усіх складових відтворення населення, і найважливішою серед них є відтворення здоров'я людини.

Метою дослідження стала оцінка сучасного стану трудового потенціалу українського села і медико-демографічних чинників його відтворення.

Завдання дослідження:

1. Дати оцінку сучасної демографічної ситуації, що склалась у сільській місцевості України.
2. Визначити, як впливає кількість і якість медичних послуг сільському населенню на відтворення їх трудового потенціалу.
3. Визначити шляхи активізації політики держави щодо покращення діяльності сфери охорони здоров'я у сільській місцевості з метою збереження й розвитку трудового потенціалу.

Об'єктом досліджень є сільське населення України. Інформаційною базою дослідження є законодавчі, нормативні та методичні документи України та Міжнародної організації праці, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

Методика досліджень. Методика досліджень заснована на системі комплексної оцінки наслідків демографічної кризи в Україні, зокрема, у сільській місцевості.

Результати досліджень. Як зазначив вчений-економіст Гнібіденко І., „складовою відтворення населення його життєвого і трудового потенціалу є відтворення здоров'я людини, яке є її найважливішою цінністю [1, 13]”.

Дійсно, передчасна смертність населення України обертається значними втратами для її трудового потенціалу. 2005 р. був зафіксований найвищий показник смертності селян за період 1990–2007 рр. — 20,5 (для порівняння: аналогічний показник для міських поселень у цей період становив 14,8). У 2006–2007 рр. кількість померлих на 1000 селян становила 19,8 і 20,0.

Коефіцієнт смертності населення в Україні значно вищий, ніж у країнах СНД та інших країнах світу. У порівнянні, наприклад, з Азербайджаном, Киргизстаном, Вірменією це перевищення становить 2–2,5 рази.

Значна територія України і розмаїття умов життя в різних її частинах зумовлюють диференціацію показників смертності. Статистика свідчить, що смертність селян збільшується із заходу на схід і північний схід країни. Найвищий показник коефіцієнта смертності у сільській місцевості 2007 р. був зафіксований у Чернігівській області — 30,7, що на 53,5% вище середнього показника в цілому по Україні.

В умовах зниження народжуваності в країні збереження життя новонароджених є першочерговою задачею держави. Нині рівень смертності немовлят в Україні становить 9,8% (у містах 9,3%, селах –10,6%). Динаміка смертності дітей у віці до 1 року представлена у табл., показує, що є позитивні зрушення. Так, за період 1990–2006 рр. зменшилось число померлих немовлят у сільській місцевості на 27,4%. Підвищення рівня смертності немовлят протягом 2000–2006 рр. спостерігалось тільки у Кіровоградській, Луганській, Чернівецькій областях. Різке збільшення числа померлих малюків у віці до 1 року 2006 р. спостерігалось у Житомирській та Хмельницькій областях. Якщо протягом 2004–2005 рр. коефіцієнт смертності малюків у вказаних регіонах коливався від 8,8–9,5, то 2006 р. набув значень 11,1 і 11,7 відповідно.

Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року у сільській місцевості

Показники	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Померло дітей до року на 1000 народжених живими — всього	12,8	14,7	11,9	9,5	10,0	9,8	11,1
У міських поселеннях	12,5	14,3	12,0	9,2	9,4	9,3	10,6
У сільських місцевостях	13,5	15,3	11,9	10,1	11,2	10,6	11,8

З 01.01.2007 р. Україна впровадила систему реєстрації смертності серед немовлят, згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я вагою від 500,0 грамів і терміном гестації від 22 тижнів. Як свідчить досвід європейських країн, протягом перших трьох років після переходу на нові критерії реєстрації відбувається об'єктивне підвищення рівня смертності малюків на 20–30%. Дійсно, за 2007 р. число померлих немовлят збільшилось у порівнянні з попереднім роком на 755 осіб або на 17,0%.

Основні причини смертності немовлят — це інфекційні та паразитарні хвороби, хвороби органів дихання, нервової системи та органів чуття, природжені аномалії, стани, що виникають у перинатальний період, зовнішні причини. Серед причин смертності немовлят за 2007р. 48,3% складають стани, що виникли в перинатальному періоді, 25,6% — вроджені вади розвитку.

Дослідження коефіцієнтів смертності населення у різних вікових групах показало, що високою залишається смертність серед дітей віком від 1 до 4 років і підлітків 15–19 років. Особливо високим є рівень смертності дітей та молоді від отруєнь. Практично 60% випадків отруєнь спричинені алкоголем, що є прямим наслідком низького рівня профілактичної роботи серед батьків і відсутністю реального впливу суспільства на алкогольну поведінку дітей та молоді.

Для України характерним є раннє залучення дітей до вживання наркотиків. З більш ніж із 85 тис. зареєстрованих споживачів наркотиків, 80% становить молодь. За останні роки в країні на 40% зросла кількість підлітків, які відбувають покарання за порушення закону.

Якщо у кінці 90-х років XX ст. наркотики вживали переважно діти та підлітки великих міст, то сьогодні наркотики знайшли розповсюдження і серед сільської молоді, причому темпи їх розповсюдження в сільських поселеннях удвічі вищі, ніж у міських. Наслідки вживання наркотиків дітьми жахливі. Це розлади психіки, порушення мови, ходи, тремтіння кінцівок. Отже, Україні потрібна структурована виважена політика держави щодо вживання алкоголю, наркотиків і психотропних речовин. Відсутність таких законодавчих актів веде до поширення цих явищ серед дітей та молоді, а, отже, до трагедії суспільства.

Негативною тенденцією в країні є зростання смертності у групах працездатного населення, особливо чоловіків. Їх смертність утричі вища, ніж жінок аналогічної групи.

Смертність у працездатному віці є однією із визначальних складових відмінностей у рівнях смертності і розвинутих країнах світу. В Україні рівень смертності працездатного населення у 2–4 рази перевищує аналогічний показник розвинутих європейських країн.

Особливу роль у динаміці смертності населення, зокрема сільського, відіграє процес старіння. Тому на першому місці основною причиною смертності населення протягом 1990–2008 рр. є хвороби системи кровообігу. У 2008 р. в Україні було зареєстровано близько 24 мільйонів хворих на серцево-судинні захворювання (за звертанням до лікаря), що склало 63% дорослого населення. Найбільш поширеною патологією були гіпертонічна хвороба — більше 11 мільйонів та ішемічна хвороба серця — більше 8 мільйонів. У той же час, протягом року реєструється близько 50 тисяч інфарктів міокарда та 110 тисяч інсультів. Серцево-судинні захворювання визначають 63% причин усіх смертей в нашій країні. Особливо небезпечними ці хвороби є для населення вікових груп 40–44 і 45–49 років.

Протягом багатьох років смертність від новоутворень, особливо злоякісних, посідає друге місце в структурі причин смерті. 2008 р. число померлих від злоякісних новоутворень становило 89,0 тис. осіб. Найвищий рівень смертності від новоутворень спостерігається у східних та південних областях України.

За останні роки простежується деяка тенденція до зниження показника смертності населення від раку. Проте, якщо порівняти цей показник з країнами Європейського Союзу, то в Україні він 193,1 осіб на 100 тисяч населення, а в ЄС — 173,6. Основною причиною таких негативних тенденцій в онкології в нашій країні є несвоєчасне, пізнє виявлення онкологічних захворювань. Рівень допомоги онкологічним хворим в Україні не відповідає реальним потребам. У сільській місцевості сучасні високовартісні технології та засоби для ранньої діагностики та своєчасного лікування раку просто відсутні. Тому потрібна ефективна державна програма боротьби з онкологічними захворюваннями. Якісна і доступна онкологічна допомога повинна надаватися кожному пацієнту, незалежно від місця його проживання.

Дуже несприятливою протягом 1990–2008 рр. була динаміка смертності від зовнішніх причин. 1995 р. був роком найбільшого загострення ситуації зі смертністю від зовнішніх причин — 161,9 осіб на 100 тис. постійного населення і 212,4 осіб працездатного віку. Це у 4 рази серед чоловіків і у 2,8 разів серед жінок перевищує аналогічні показники для розвинених країн. Протягом наступних років цей показник дещо знизився і 2008 р. становив 129,5 осіб на 100 тис. наявного населення (117,2 — у міських поселеннях, 156,0 — у сільських).

Давно встановлено зв'язок між показниками вживання алкоголю і смертністю населення від нещасних випадків. Надмірне вживання алкоголю в Україні призвело до зростання смертності від 298,3 у 1991 р. до 8119 осіб у 2008 р. відповідно на 100 тис. осіб (3427 осіб — у сільській місцевості). Вважаємо, що офіційні дані статистики щодо смертності населення від алкогольного отруєння дещо занижені і не відображують реальних масштабів проблеми. Насправді великих масштабів набуває смертність сільського населення від зловживання алкоголем. Проблема алкогольної залежності населення набагато глибша. Відсутність роботи в українських селах призводить до втрати частиною населення соціальних орієнтирів. Вихід з ситуації шукається у горілці. Наслідками цього явища є розлади психіки й поведінки, цироз печінки. Суспільно шкідливими наслідками надмірного споживання алкоголю є руйнування сімей, безпритульність і деградація особистості.

Позитивними зрушеннями визначається динаміка смертності населення від органів дихання. Рівень смертності 2007 р. знизився на 16,5% порівняно з 1990 р. Найвища частка хвороб органів дихання у структурі смертності зберігається переважно у західних областях — Тернопільській, Чернівецькій, Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській.

Однією з особливостей ситуації зі смертністю в Україні стало зростання смертності від інфекційних і паразитарних хвороб. Провідною серед причин смерті від інфекційних хвороб є туберкульоз. Якщо протягом 1960–1990 рр. рівень смертності в Україні від туберкульозу знизився у 5 разів, то, починаючи з 1991 р., він неухильно зростає. Найвищий рівень смертності від даної хвороби зафіксований у віковій групі населення від 20 до 40 років. Причому найчастіше ця хвороба переслідує чоловіків (рівень смертності від туберкульозу серед чоловіків у 10 разів перевищує його у жінок). Туберкульоз став соціальним лихом для України, особливо для сільського населення. Поширеність усіх форм туберкульозу в сільській місцевості завжди була вищою, ніж у міських, хоча, починаючи з 1996 р., частота появи туберкульозу у жителів міських поселень стала більшою, ніж у мешканців села. Рівень захворюваності та смертності від туберкульозу у 8–10 разів перевищує відповідні показники у більшості країн Європейського союзу. За рівнем захворюваності на туберкульоз на 100 тис. населення країна відкинута на 35 років назад. Нині кожної доби від туберкульозу помирає 25–30 осіб.

Захворюваність протягом 2006–2007 рр. вперше за останнє десятиріччя зменшилась на 1,1% і 4,1% та становила 83,2 і 79,8% на 100 тисяч населення. Однак, стабілізація захворюваності на туберкульоз, що спостерігається останні 2 роки, не може бути довготривалою при сучасному стані контролю за туберкульозом і поширенню епідемічних факторів ризику як, наприклад, ВІЛ/СНІД.

Епідемічна ситуація ВІЛ-інфекції/СНІДу, незважаючи на неухильні зусилля держави, міжнародних і національних неурядових організацій, ще не має тенденції до стабілізації. Протягом 2007р. в країні зареєстровано понад 17,5 тисяч нових випадків ВІЛ-інфекції. За оціночними даними показник поширеності ВІЛ серед населення становить 1,63%. Загальну кількість людей всіх вікових груп, які живуть з ВІЛ/СНІД в Україні, оцінено в майже 440 тисяч. За даними Міністерства охорони здоров'я України станом на 01.03.2008 р. в країні офіційно зареєстровано 125418 ВІЛ-інфікованих пацієнтів.

До епідемії ВІЛ-інфекції сьогодні залучені всі регіони України, хоча найбільш високі показники поширеності ВІЛ-інфекції продовжують реєструватися у південно-східних регіонах країни.

Рівень смертності населення позначається на середній тривалості життя. Нинішній рівень середньої тривалості життя в Україні надзвичайно низький. Починаючи з 1990 р. до 1996 р., вона неухильно знижувалась — у чоловіків на 2,8 роки, жінок — на 1,5 роки. За 1996–1999 рр. показник середньої тривалості життя збільшився — у чоловіків на 1,6 роки, жінок — на 1 рік. Зростання смертності населення у 1999 р. призвело до скорочення середньої тривалості життя. Протягом 2001–2007 рр. цей показник практично стабілізувався — 68,0–68,3 роки (серед чоловіків — 62,4, жінок — 74,1).

Вкрай небезпечним є збільшення розриву між тривалістю життя у чоловіків і жінок унаслідок надсмертності чоловіків. Якщо на початку 90-років розрив становив 10 років, то у 2007 р. цей показник збільшився до 11,7 років.

Катастрофічне підвищення смертності і відповідне скорочення тривалості життя призвели до того, що сьогодні у сільській місцевості середня тривалість життя нижча 60 років.

На фоні негативної демографічної ситуації надзвичайну значущість набувають питання здоров'я жінок репродуктивного віку. Стан репродуктивного здоров'я жінок визначається рівнем їх загального здоров'я. В Україні на 100 тис. жінок працездатного віку реєструється щорічно близько 130 тис. різних хвороб. Провідне місце займають хвороби органів дихання (21,4%), кровообігу (15,3%), сечостатевої системи (11,8%). Великою проблемою українок є безплідність, яка стосується 6,8% сімей, тобто близько 1 млн. подружніх пар.

Висновки. Отже, аналіз медико-демографічної ситуації в Україні свідчить, що, незважаючи на зусилля держави, спрямовані на підвищення якості медичної допомоги населенню, воно на селі значно гірше, ніж у містах.

Про це свідчать вищі показники захворюваності і смертності селян. Особливо небезпечним є поширення туберкульозу, онкологічних хвороб, хронічного алкоголізму серед працездатного населення, особливо молоді. Політика держави повинна бути направлена на те, щоб кожний пацієнт, незалежно від місця його проживання, міг отримати якісну і доступну медичну допомогу на рівні, який відповідає його випадку захворювання. Прийняття Державної програми “Створення єдиної системи надання екстреної медичної допомоги на період до 2010 року”, яка затверджена постановою Кабінету міністрів, є першим кроком у цьому напрямку. Реалізація цієї програми дасть можливість уніфікувати надання екстреної медичної допомоги та привести її у відповідність до світових стандартів.

Дана проблема актуальна і потребує подальшого розгляду і дослідження. Зокрема, терміново потрібне прийняття регіональних програм зі створення систем надання екстреної медичної допомоги селянам

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Гнибіденко І.Ф. Соціально-економічні проблеми зайнятості і соціального захисту населення в аграрному секторі економіки України. — К.: Соцінформ, 2002. — 336 с.
2. Демографічна ситуація в Україні у 2007 році. Експрес-бюлетень. К.: Державний комітет статистики України, 2008. — 36 с.
3. Смертність населення від зовнішніх причин у побуті у січні-грудні 2008 року. Експрес-бюлетень. К.: Державний комітет статистики України, 2009. — 7 с.
4. <http://experts.in.ua>.
5. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Одержано 12.05.09

Дана оценка влияния медико-демографических факторов на формирование и воспроизводство трудового потенциала села в современных условиях, предложены пути активизации деятельности украинского государства относительно повышения качества медицинской помощи сельскому населению с целью сохранения и развития трудового потенциала

Ключевые слова: *медико-демографические факторы, трудовой потенциал, сельское население, медицинская помощь.*

The estimation of influence of medical-demographic factors is given on forming and reproduction of labour potential sat down now, the ways of activation of activity of the Ukrainian state are offered in relation to upgrading Medicare of rural population with the purpose of maintenance and development of labour potential.

Key words: *medical-demographic factors, labour potential, rural population, medicare.*

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

**В.В. ЛАВРУК, кандидат економічних наук, доцент
Подільський державний аграрно-технічний університет**

Розглядається механізм формування інноваційної політики в сучасних умовах господарювання аграрних підприємств. Висвітлено роль інновацій у підвищенні ефективності аграрного виробництва та забезпечення вищої конкурентоспроможності підприємств у майбутньому.

Перехід до ринкової системи господарювання загострив необхідність активізації інноваційних процесів в економіці України.

Складний етап реформування економіки потребує посилення інноваційної активності і нового підходу до інновацій, що поєднують знання і техніку з ринком. Інновації визначають основні показники виробничо-господарської діяльності підприємств, напрями змін на довгостроковий період, забезпечують конкурентоспроможність у майбутньому.

Значення інноваційної діяльності для сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання постійно зростає. Тим часом проведений аналіз статистичних даних за останні роки підтверджує той факт, що підприємства аграрного сектору зазнають серйозної кризи в інноваційній сфері і, якщо не починати активних заходів для її подолання, як з боку держави, так і керівництва підприємств, несприятливі наслідки будуть мати місце в найближчому майбутньому.

В умовах становлення ринкової економіки в Україні невирішеними залишаються безліч теоретичних, методичних і практичних питань управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств, чим і зумовлюється актуальність теми дослідження.

Слід зазначити, що проблемами інноваційної діяльності займалися багато вітчизняних учених, серед них Бажал Ю., Гриньов А., Гриньова В., Пушкар О., Анненкова О., Ястремська О., Новікова О., Онікієнко В., Крупка М., Туган-Барановський М., Андрощук Г. та інші. Важливий внесок у вивчення проблем інноваційної діяльності внесли закордонні учені-економісти: Санто Б., Твисс Б., Шумпетер Й., Перлакі І., Друкер П., Томсон В., Терпецький Н., Пригожин А., Фатхутдинов Р., Водачкова О., Завлин П., Казанцев А. та інші.

Узагальнення опублікованих за даною проблематикою робіт дозволяє зробити висновок про те, що теоретичні і методичні підходи до вирішення задач покращення інноваційної діяльності недостатньо розроблені як у науковому, так і в прикладному аспектах.

Однією з найбільш актуальних задач української економіки в сучасних умовах є подолання в країні інноваційної кризи. Інноваційна діяльність повинна вирішити найголовнішу в даний час проблему створення і практичного використання наукових досягнень. Тому метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності в аграрних підприємствах.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення загальної економічної теорії, об'єктивні економічні закони розвитку аграрного виробництва, наукові розробки вітчизняних вчених із питань інноваційної політики аграрних підприємств, періодичні видання, законодавчі та нормативні матеріали.

Результати досліджень. Одним з найважливіших елементів концепції управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств є розробка його інноваційної політики. Сукупність здійснюваних на підприємствах інноваційних процесів безпосередньо впливає на результати його діяльності.

Головними принципами управління сучасною інноваційною політикою є:

- поєднання інвестиційних джерел з інноваційними рішеннями;
- безперервне прогнозування інноваційної ситуації;
- системне впровадження новітніх технологій у взаємопов'язаних сферах підприємницької діяльності;
- злиття фінансового та інженерного аналізу результативності нововведень.

Інноваційна політика містить у собі важливі стратегічні і тактичні аспекти. Перший полягає в можливості розробки і реалізації довгострокових інноваційних проектів і програм, що забезпечують максимально ефективне досягнення глобальних цілей аграрних підприємств. Заходи тактичного характеру покликані сприяти підвищенню якості продукції й ефективності виробництва, а також зміцненню інноваційного потенціалу підприємств.

В системі економічного потенціалу аграрних підприємств важливе значення належить інноваційному потенціалу, який безумовно є стратегічним критерієм результативності і ефективності їх функціонування.

Основні елементи інноваційного потенціалу аграрних підприємств покажемо на рис. 1.

Рис. 1. Елементи інноваційного потенціалу аграрних підприємств

Зменшення інноваційного потенціалу аграрних підприємств у сучасних умовах пов'язано насамперед з недоліками системи регулювання інноваційної сфери. Серед них слаборозвинена інфраструктура інноваційної сфери, зниження обсягів фінансування інноваційної діяльності, трансформаційні процеси організаційної структури підприємств, які займаються інноваційною діяльністю.

Покращення інноваційного потенціалу аграрних підприємств можливе лише завдяки взаємопов'язаній дії факторів:

- інвестиційній підтримці інноваційної діяльності;
- розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва;
- створенню інфраструктури інноваційної діяльності;
- покращенню системи нормативно-законодавчих актів, що регулюють інноваційні процеси.

Відповідно до цього, основні заходи держави щодо інноваційного розвитку України повинні передбачати:

а) пріоритети інноваційної діяльності (реалізація норм Закону України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”);

б) концепцію розвитку національної інноваційної системи (прийняття Урядового акту, імплементація Концепції в національну економіку);

в) регіональні та галузеві програми інноваційного розвитку (розробка та реалізація за участю та сприяння регіональних центрів інноваційного розвитку);

г) координацію діяльності центральних органів виконавчої влади (співпраця Держінвестицій з Міністерством освіти і науки та Міністерством економіки з виконання державних програм, співпраця з Національною академією наук України);

д) розробку проекту стратегії інноваційного розвитку України на 2009 — 2018 роки.

У сучасних умовах інноваційна політика повинна регламентувати порядок господарської діяльності і спрямовуватися на визначення підходів до управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств і, зокрема, її мотивації.

Формування інноваційної політики відбувається в двох напрямках. По-перше - потреби ринку і споживачів, яким відповідає маркетингова політика підприємства, по-друге — ресурси, тобто досягнення в науковій і виробничій сферах, технологіях, управлінських механізмах, матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси. Така класифікація визначає основні підходи до визначення елементів інноваційної політики підприємств.

Сьогодні метою інноваційної політики є впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств для забезпечення задоволення потреб замовників і оптимального завантаження виробництва. Інноваційна політика регламентує складну систему науково-технічної, маркетингової, управлінської, виробничої й економічної діяльності. Вона виражає

відношення керівництва до інноваційної діяльності підприємств, визначає її напрямки, мету, функції і форми діяльності структурних підрозділів в області інновацій.

Крім цього, у рамках інноваційної політики визначаються стимули і методи управління мотивацією працівників, які займаються розробкою і впровадженням інновацій.

Інструментом реалізації інноваційної політики є існуючий на кожному аграрному підприємстві продуктово-ринковий портфель, що сприяє досягненню певних значень основних показників виробничо-господарської діяльності підприємств і є відображенням сформованих на ринку потреб.

Тісний взаємозв'язок і сформовані пропорції розвитку між постійно здійснюваними на підприємствах функціями, положення аграрних підприємств на ринку, наукові новачі визначають необхідність виділення головних складових інноваційної політики підприємства (рис. 2).

Рис. 2. Складові інноваційної політики аграрних підприємств

Задачі і функції складових інноваційної політики досить різні внаслідок існуючих розбіжностей інтересів структурних підрозділів аграрних підприємств, що реалізують ці елементи. Склад задач і функцій елементів інноваційної політики підприємств полягають у:

- розробці інноваційної політики кожного підприємства;
- моніторингу ситуації, що сформувалася на ринку;

- здійсненні всеохоплюючого контролю;
- створенні механізмів реалізації інноваційної політики;
- аналізі ефективності реалізації інноваційної політики.

Слід зазначити, що розробка інноваційної політики підприємств базується, зокрема, на використанні наступних принципів:

- 1) комплексність;
- 2) цілеспрямованість;
- 3) ринковість;
- 4) суттєва перевага стратегічних параметрів;
- 5) наявність теоретичної бази;
- 6) планомірність.

Щодо переваги стратегічних параметрів інновацій, то мається на увазі необхідність прогнозування ситуації, що складається на ринку, і планування майбутнього розвитку аграрних підприємств у довгостроковому періоді.

Інноваційна політика на сьогодні потребує від аграрних підприємств ретельного дослідження ринку. Розробка і впровадження інновацій є виправданою за умов, якщо вони надають товару у даний момент або в перспективі те, що забезпечить йому значні конкурентні переваги на ринку.

Не викликає сумніву питання про те, що на підприємстві необхідно чітко визначити мету інновацій, оскільки у залежності від неї визначаються методи її досягнення, що дає можливість контролювати будь-який процес, у тому числі й інноваційний, відповідно до поставлених цілей. Відсутність цілі веде до хаотичного процесу розробки і впровадження інновацій, перешкоджаючи виконанню комплексності при роботі з інноваціями. Але одночасно не слід порушувати раніше утворених пропорцій між існуючими елементами інноваційної політики і ресурсним потенціалом підприємств. Постановка цілей безперечно повинна ґрунтуватися на завданнях підприємств і результатах проведених маркетингових досліджень ринку.

Сучасне аграрне підприємство являє собою інтегровану систему і при розробці інновацій потребує врахування всіх внутрішніх її елементів. Щоб уникнути виникнення диспропорції у розвитку підприємства, необхідний комплексний підхід до розробки інновацій і визначення заходів щодо збалансування виникаючих відносин між підрозділами. З огляду на це, при розробці інноваційної політики керівництво підприємства повинно розглядати проблему конкретних інновацій не як питання окремого підрозділу, а як процес, що тією чи іншою мірою торкається всіх служб аграрних підприємств. Але і в даному випадку необхідно інформувати і контролювати розробку нововведень у всіх підрозділах підприємства. Комплексність при роботі з інноваціями дає можливість реалізувати ефективну інноваційну політику.

За цих умов при плануванні інновацій необхідно враховувати їх різноманітність, розбіжність на стадії реалізації і впровадження, а також у завантаженні виробничих потужностей підрозділів аграрних підприємств.

Так, комплексність при плануванні інновацій передбачає систему координації економічних планів підприємств.

Відповідно, план діяльності аграрних підприємств коригується відносно планування інноваційної діяльності, а також враховує ситуацію на ринку. Це сприяє кращому координуванню роботи кожного підприємства в період впровадження інновацій, їхньої реалізації і морального зносу. При цьому передбачається проведення аналізу ефективності інновацій, що є необхідним етапом здійснення на практиці інноваційної політики, яка значною мірою сприяє її коригуванню й оптимізації.

Така інноваційна політика гарантує аграрному підприємству постійне одержання вичерпної інформації про стан і ефективність існуючих інноваційних процесів.

Принцип плановірності передбачає також безперервність інноваційних процесів, що забезпечує наступність планів усіх видів і рівнів. Процес формування інноваційної політики являє собою циклічний процес з набором певних стадій і процедур, що має прямі і зворотні зв'язки, які використовуються для уточнення поточних планових завдань, а також оперативного реагування на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища.

На аграрних підприємствах при плануванні інноваційної діяльності повинна приділятися велика увага можливим відхиленням від прогнозованого ходу виконання робіт і несподіваних ситуацій у майбутньому з урахуванням впливу зовнішнього середовища, що дозволить швидко реагувати на такі зміни.

Теоретична база пов'язана існуючим зв'язком інноваційної політики аграрних підприємств з науково-технічним прогресом.

Необхідно відзначити, що науково-технічний прогрес є необхідною умовою розробки і впровадження інновацій, тоді як першопричини інновацій виникають згідно вимог ринку.

У зв'язку з цим керівництво підприємства повинно формувати для відповідних підрозділів інформаційне забезпечення щодо новинок НТП. Це, насамперед, забезпечення нормативно-технічною, конструкторською документацією, власними розробками, „ноу-хау” з урахуванням специфіки діяльності підприємства.

Специфіка формування інноваційної політики передбачає внутрішні і зовнішні фактори.

Внутрішні пов'язані з організаційною структурою аграрних підприємств, культурою їх виробництва, сприйнятливістю до інновацій, що знаходять своє відображення в принципах формування інноваційної політики. Саме вони приводять до прояву індивідуальних характеристик підприємств в інноваційній політиці.

Зовнішні фактори (соціально-політичні, демографічні, релігійні, технологічні й інші) знаходять відображення у наступних трьох принципах побудови інноваційної політики: перевага стратегічних параметрів при

формуванні інноваційної політики, ринковість і наявність теоретичної бази.

Формування інноваційної політики аграрних підприємств включає важливі структури (рис. 3).

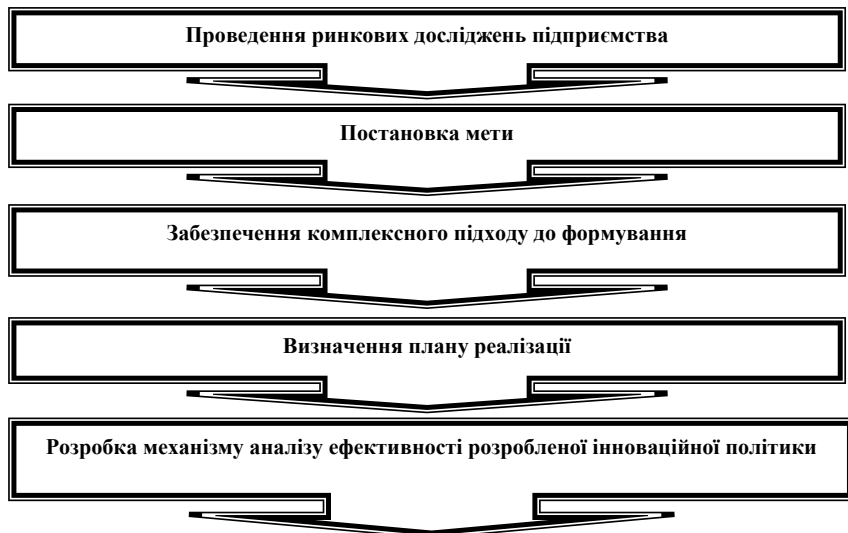

Рис. 3. Схема формування інноваційної політики аграрних підприємств

Без сумніву найважливішим визначальним принципом є принцип ринковості потреби в інноваціях, а тому етап аналізу ситуації починається з аналізу ринкових можливостей.

Детальне дослідження інновацій здійснюється на різних етапах їх життєвого циклу. Спочатку аналізується відповідність виробленої продукції потребам і купівельній спроможності споживачів, а потім проводиться порівняльне вивчення товару, що випускається підприємствами, з аналогами у конкурентів. Дослідження товару здійснюється, як правило, за допомогою анкетування споживачів, ринкового тестування, методом експертних оцінок.

Дані дослідження можуть допомогти підприємствам значною мірою уникнути фінансових витрат, пов'язаних з розробкою і реалізацією інновацій, які в майбутньому можуть не мати попиту.

Висновки. Проведення дослідження існуючих інновацій дозволило розглядати їх як явище, процес і вид діяльності аграрних підприємств. Одним із найважливіших елементів концепції управління інноваційною діяльністю підприємств є розробка їх інноваційної політики, яка є формою стратегічного управління і визначає цілі й умови здійснення інноваційної діяльності кожного підприємства, спрямовані на забезпечення його

конкурентоспроможності і найбільш повне використання наявного виробничого і кадрового потенціалу.

Виходячи з функцій і етапів управління інноваційною діяльністю, необхідно сформулювати вимоги до розробки інноваційної політики підприємств серед яких: перевага стратегічних параметрів, ринковість, цілеспрямованість, комплексність, планомірність, наявність теоретичної бази.

Формування інноваційної політики складається з наступних етапів: проведення ринкових досліджень і господарської діяльності підприємств, відповідно до їх загальної мети, постановка проблеми інноваційної політики підприємств і забезпечення комплексного підходу до її формування, визначення плану реалізації і розробка методики аналізу ефективності розробленої інноваційної політики.

Реалізація інноваційної політики включає перелік вимог до організаційної структури у відповідності зі сформованою інноваційною політикою підприємства і його кадровим потенціалом; аналіз організаційної структури підприємства і прийняття рішень щодо її зміни; формування вимог до продуктово-ринкового портфеля у відповідності зі сформованою інноваційною політикою підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” // Відомості Верховної Ради України, 2003. — № 13. — С. 93.
2. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І.Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під.ред.проф. М.П.Денисенка. — К. : ВД “Професіонал”, 2004. — 960 с.
3. Грабовська І.В. Сучасні аспекти мотивації і стимулювання праці науково-технічних кадрів в інноваційній сфері / І.В. Грабовська // Вісник Хмельницького національного університету, 2008. — №2. — Т.1. — С. 169–173.
4. Кудлай А.В. Інноваційний розвиток економіки: регіональна модель // Економічний простір: Зб. наук. пр. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. — №17. — С. 30-40.
5. Арутюнова Є.Ю. Зарубіжний досвід створення інноваційної інфраструктури та можливість його застосування для України / Є.Ю. Арутюнова, М.Г.Мордвінова, Р.В. Обідець // Економічний простір: Зб. наук. пр. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. — №22/1. — С. 65–71.

Одержано 14.05.09

Одним из элементов концепции управления инновационной деятельностью предприятий является разработка их инновационной политики. Предпосылкой эффективного ведения хозяйства предприятий

становиться формирование требований к разработке инновационной политики. Результаты исследования могут помочь предприятиям избежать финансовых расходов, связанных с разработкой и реализацией инноваций.

Ключевые слова: инновационная политика, инновации, аграрные предприятия, управление, хозяйственная деятельность, эффективность, потенциал.

One of elements of conception of management of enterprises innovative activity is development of their innovative policy. By pre-condition of effective manage enterprises y forming of requirements is to development of innovative policy. Research results can help enterprises to avoid financial charges, related to development and realization of innovations.

Key words: innovative policy, innovations, agrarian enterprises, management, economic activity, efficiency, potential.

УДК 338.28: 332.142

РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ В СИСТЕМІ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

М.Т. КУНДРИК, аспірант

Львівський національний університет імені Івана Франка

Наведено результати досліджень державних цільових програм, як метод регулювання державою національної економіки України. Основна увага приділяється стимулюванню створенню екологічних інновацій, зокрема через вплив на інноваційну інфраструктуру країни. Зазначаються основні державні цільові програми, які виконуються сьогодні, тенденції їх запровадження, фінансування та заходів, які за ними передбачаються.

Сьогодні в контексті переходу України на інноваційну модель економічного зростання та формування моделі екологічно збалансованого розвитку додаткового стимулювання потребують процеси екологізації господарської діяльності, зокрема через створення екологічних інновацій.

У статті ми ставимо за мету дослідити, як сьогодні в Україні використовується державні цільові програми для регулювання процесу створення інновацій екологічного спрямування.

У національній економічній літературі даною проблемою займалися та займають такі вчені: Михасюк І.Р., Щетилова Т.В., Кабанов А.І., Нейенбург В.Е., Харченко В.Д., Тамбовцев В.Л., Фонотов А.Г. та інші.

Методика дослідження. У статті використовувалися методи кореляційного аналізу, статистичні методи та економетричні методи для

встановлення зв'язків між явищами, визначення та трактування тенденцій розвитку досліджуваних процесів.

Результати досліджень. Використання цільових програм в Україні пов'язано із схваленням у 2002 році Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі[2]. Одним з перших кроків стали у 1993 року бюджетні запити, близькі до державних цільових програм. Згідно із законом України “Про державні цільові програми” державна цільова програма визначається як комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням.

Державні цільові програми поділяються на програми загальнодержавного значення (економічні, науково-технічні, соціальні, національно-культурні, охорони довкілля) та інші програми. Загальнодержавні програми охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади. Інші програми спрямовані на розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства загалом, або проблем окремих галузей чи регіонів [1]. Відповідно до сфер людської діяльності та своєї спрямованості державні цільові програми поділяються на економічні, наукові, науково-технічні, соціальні, національно-культурні, екологічні, оборонні та правоохоронні. Проте вони не обмежуються цими напрямками і можуть бути представлені і в інших сферах.

Державні цільові програми повинні бути затверджені відповідними нормативними актами, видатки на їх фінансування повинні бути передбачені у Державній програмі економічного та соціального розвитку та у законі про Державний бюджет на поточний рік у статті видатків головного розпорядника коштів. Крім цього, цільова програма повинна пройти громадське обговорення на етапі її концепції, державну експертизу та схвалення, конкурсний відбір виконавців програми, та призначення її замовників.

Поруч із державними цільовими програмами існують бюджетні програми. Бюджетні програми часто виступають узагальненими програмами, спрямованими на виділення коштів із бюджету, в межах яких можуть виконуватися державні цільові програми. Фінансування бюджетних і цільових програм затверджується щороку у законі про Державний бюджет на поточний рік, що спричиняє нестабільне фінансування програм, пов'язане із затримками прийняття даного закону, а також можливими призупиненнями виконання програм.

Щороку в Україні реалізуються десятки державних цільових програм у різних галузях і сферах економічної чи соціальної діяльності. У Державний

програмі економічного і соціального розвитку на 2009 рік передбачено реалізацію ста програм із загальним обсягом фінансування 667,965 млрд. грн. (фінансування протягом усього часу реалізації програм), з яких 310, 723 млрд. грн. або майже 46,55% за рахунок державного бюджету України.

Для порівняння зазначимо, що у 2008 році було передбачено реалізацію 122 державних цільових програм із річним обсягом фінансування 28, 036 млрд. грн. (з них 24, 979 млрд. грн. за рахунок бюджету). У сусідній Російській федерації внаслідок реформування програмного методу протягом 2000–2003 р. кількість федеральних цільових програм було скорочено більш, ніж у 3 рази (зі 172 до 50) зі збільшенням бюджетного фінансування (з 50 до 160 млрд руб. на рік)[7].

Зосереджуючи нашу увагу на програмах, виконання яких прямо чи опосередковано стимулює екологізацію господарської діяльності через створення екологічних інновацій, за результатами аналізу ми виділили із списку державних цільових програм 2009 року 18 програм.

Слід звернути увагу, що під екологічними інноваціями ми маємо на увазі будь-які впроваджені новачії, технології чи продукти, в тому числі системні та інституційні інновації, які несуть в собі потенціал поліпшення природокористування чи зменшення антропо-техногенного навантаження на нього. При цьому стимулювання створення екологічних інновацій в національній економіці може здійснюватися як через сприяння інноваційній діяльності, так і через природоохоронні заходи.

Обрані 18 програм були поділені на групи за наступною схемою. Первинний поділ здійснювався на основі сфери реалізації програми — екологічного спрямування чи інноваційного. Програми були розділені на ті, які стимулюють науково-технічну діяльність, та ті, які сприяють екологічному спрямуванню розвитку (в т. ч. природоохоронній діяльності). У межах цих двох груп програми розділялися на ті, які стимулюють створення нових технологій, продуктів, змін системи (безпосередні наукові розробки, дослідження), та ті, які сприяють формуванню сприятливого середовища для відповідної діяльності. Таким чином, обрані 18 програм були умовно розділені на наступні два види і чотири групи (табл. 1).

1. Класифікація державних цільових програм, спрямованих на підтримку екологічних інновацій станом на 01.01.2009

<i>Державні цільові програми, які сприяють створенню екологічних інновацій</i>			
Сприяють інноваційній діяльності		Сприяють екологічному спрямуванню розвитку	
Програми спрямовані на розвиток інноваційних технологій	Програми спрямовані на стимулювання середовища інноваційної діяльності	Програми спрямовані на розвиток екологічних технологій	Програми спрямовані на розвиток середовища екологічних інновацій та природоохоронної діяльності

Водночас фінансове забезпечення цих програм характеризується значною диференціацією. Зокрема найбільшу частку займають програми, спрямовані на розвиток інноваційних технологій, а найменшу — програми, спрямовані на розвиток екологічних технологій. (рис. 1).

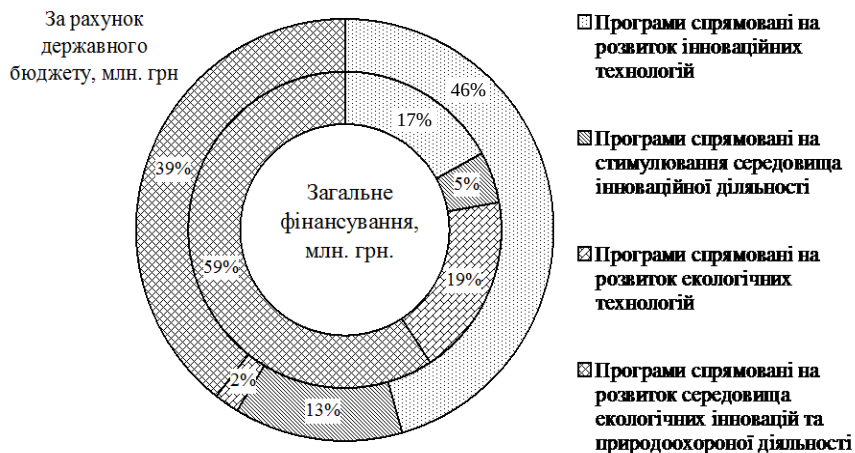

Рис. 1. Розподіл фінансування державних програм, спрямованих на створення екологічних інновацій [3]

У державному бюджеті видатки на виконання програм відносять у структуру видатків основного розпорядника коштів чи замовника у статтю “прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами та державними замовленнями, фінансова підтримка наукових кадрів тощо”. Таким чином, аналізуючи структуру державного бюджету, можна говорити про позитивні тенденції абсолютного зростання фінансування у державних бюджетах програмних заходів, а також заходів на прикладні розробки у різних сферах. Зокрема, за останні 5 років витрати на виконання державних програм і заходів у них передбачених зросли у 60 разів з 34 млн. грн. у 2005 до 2 106 млн. грн. у 2009. Проте, на жаль, частка цих витрат у державному бюджеті не показує стабільної тенденції до зростання, тому такі збільшення можна віднести на зростання розмірів бюджету. У табл. 2 зобразимо динаміку видатків державного бюджету на програмні заходи.

Якщо ж розглядати структуру бюджетного фінансування досліджень і розробок, частка базового фінансування у 2006 році становила 93,4%, програмно-цільового — 6,6%. Це свідчить про відсутність конкурсності при розподілі бюджетного фінансування науки [8].

2. Динаміка видатків на заходи щодо виконання державних цільових програм, на дослідження та прикладні розробки [3]

Напрями видатків	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Програмні заходи, тис. грн	34687	535094,6	1203582,1	3197260,1	2106084,5
Заходи на дослідження та прикладні розробки, тис. грн	18451,6	2048239,8	2112607,2	2899441,2	2934590,4
Всього за цими напрямками, тис. грн	53138,6	2583334,4	3316189,3	6096701,3	5040674,9
Частка у бюджеті, %	0,03	0,39	0,74	1,42	0,79

На сьогодні, відповідно до досліджень вчених, не існує адекватних методів оцінки ефективності державних цільових програм [9]. Результативність та ефективність програмування можна оцінити через кореляційний аналіз зв'язків із показниками екологічно орієнтованої інноваційної діяльності.

Ми проаналізували взаємозв'язки між процесами фінансування програм і заходів з ними пов'язаних із впровадженням екологічних інновацій.

Фінансування програмних заходів характеризували показники видатків на фінансування програмних заходів загалом, програм екологічного та інноваційного характеру, видатків на дослідження та розробки. Також враховувалися частки даних показників у структурі загальних державних видатків.

Процес створення екологічних інновацій відображався у двох основних показниках — кількості впроваджених маловідходних і ресурсозберігаючих технологічних процесів в Україні та їх частки у загальній кількості нових впроваджених технологічних процесів.

Кореляційний аналіз здійснювався на основі даних за п'ять років з 2002 до 2007. Метою аналізу була не побудова моделі, а виявлення можливих зв'язків чи взаємовпливів між процесами.

Загалом тісних сталих зв'язків між процесами не відзначено. Якщо розглядати впливи програм на кількість екологічних інновацій, то простежується середній зв'язок з абсолютною кількістю видатків на фінансування програмних заходів і замовлень за державними програмами екологічного та інноваційного спрямування (коефіцієнт парної кореляції 0,5). Це може свідчити про недовикористання даного інструменту регулювання екологізації інноваційної діяльності.

Така ж ситуація щодо прямого фінансування розробок і досліджень у сфері природоохоронної та інноваційної діяльності. Коефіцієнт парної кореляції з частками витрат на дослідження та розробки екологічного та інноваційного спрямування становить 0,513.

Фінансування програм, досліджень і розробок у більшій мірі впливає на абсолютне зростання кількості екологічних інновацій через кількість впроваджених маловідходних і ресурсозберігаючих технологічних процесів. Проте майже не існує зв'язку із екологічною спрямованістю інноваційної діяльності (часткою маловідходних і ресурсозберігаючих процесів). Винятком є кореляція із фінансуванням досліджень і розробок ($r = 0,6$). Дані кореляційного аналізу можуть свідчити про відсутність системного характеру реалізації цільових програм.

Висновки. Розглядаючи державні цільові програми, як ефективний механізм державного регулювання, необхідно зазначити, що їх реалізація матиме найбільший позитивний вплив на національну економіку лише в тому випадку, якщо вони будуть здійснюватися комплексно, відповідно до затвердженої економічної, науково-технічної та природоохоронної політики. Важливою є роль синергетичного ефекту таких програм. Водночас, для наявності синергетичного ефекту програми повинні інституційно, організаційно, концептуально та комерційно бути взаємопов'язані [6].

З іншої сторони незбалансованість цільових програм, повторення заходів у різних програмах веде до необґрунтованого використання обмежених фінансових ресурсів. Слід також зазначити, що в умовах сучасної економічної кризи багато державних цільових програм є призупинені, або суттєво знижено їх фінансування, що нівелює потенціал цього механізму державного регулювання для стимулювання створення екологічних інновацій.

Таким чином, в національній економіці України державні цільові програми використовується не у повній мірі, особливо щодо стимулювання екологічно орієнтованої інноваційної діяльності. Існує гостра необхідність їх перегляду щодо збалансованості та уникнення повторів, зменшення кількості та укрупнення задля досягнення мети формування екологічно збалансованої економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України Про державні цільові програми // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004. — №25. — С. 352.
2. Розпорядження КМУ від 14 вересня 2002 р. № 538-р “Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі”.
3. Дані державного комітету статистики України // Інтернет-ресурс: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Постанова Кабінету міністрів України “Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки інноваційних та інвестиційних проєктів” // від 1 березня 2007 р., № 329.

5. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для надання кредитів на реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів у галузях економіки” // від 14 березня 2007 р., № 455.
6. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. Бажала Ю.М. –К. : Ін-т екон.прогноз, 2002. — С. 115.
7. *Малярчук І. А.* Проблеми формування та реалізації державних цільових програм// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama>.
8. Національна інноваційна система: проблеми формування та реалізації. Парламентські слухання. — К., 2007 — С. 80.
9. *Шетилова Т.В.* Оцінка ефективності як необхідний етап здійснення результативних бюджетних програм //Научные труды ДонНТУ. — Серия экономическая. — Вып. 75. — С. 149–153.

Одержано 15.05.09

В статье исследуются государственные целевые программы, как метод регулирования государством национальной экономики Украины. Главное внимание уделяется стимулированию создания экологических инноваций, а именно через влияния на инновационную инфраструктуру страны. Приводятся главные государственные целевые программы, которые сегодня выполняются, тенденции их внедрения, финансирования их мероприятий.

Ключевые слова: государственные целевые программы, экологические инновации, инновационная инфраструктура, программный метод в экономике.

In this article are investigated state task programs in national economy of Ukraine. Main attention is devoted to the stimulation of the ecologic innovation creation, especially per impact on the innovation infrastructure of the country. There are mentioned main state task programs, which are fulfilling today, trends of their implementation and financing, actions, which are foreseen.

Key words: state task programs, ecologic innovations, innovation infrastructure, program method in economics

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

**М.А. КОРОТЄЄВ, кандидат економічних наук
Уманський державний аграрний університет**

Досліджено ефективність використання трудового потенціалу в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. Визначено можливості забезпечення раціональної продуктивної зайнятості працівників шляхом удосконалення галузевої структури аграрних підприємств.

Стратегічним напрямом підвищення ефективності використання трудового потенціалу в аграрному секторі економіки виступає формування його раціональної продуктивної зайнятості впродовж року, яка б гарантувала нормальну трудову активність, високу продуктивність і оплату праці. На необхідності розробки заходів, які б сприяли цьому наголошується в Указах Президента “Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року” [1], “Про основні засади розвитку соціальної сфери села” [2], “Основних напрямках проведення державної політики зайнятості на період до 2009 року” [3], “Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року” [4] та інших нормативно-правових актах.

Дослідженню різних аспектів проблеми формування та використання трудового потенціалу аграрного сектора економіки присвячено праці видатних вчених-економістів: О.А. Бугуцького [5], В.С. Дієсперова [6, 7], Е.М. Лібанової [8], І.В. Прокопи [9], М.Ф. Самодурової [10, 11], К.І. Якуби [12] та інших. Разом з тим, окремі положення, що стосуються визначення напрямів формування продуктивної зайнятості трудового потенціалу на пореформеному етапі розвитку сільськогосподарських підприємств залишаються недостатньо вивченими.

Метою статті є дослідження сучасного рівня використання трудового потенціалу та обґрунтування напрямів формування його продуктивної зайнятості в аграрних підприємствах.

Методика досліджень. У процесі досліджень використовувались наступні методи: економіко-статистичний, кореляційно-регресійного аналізу, монографічний та графічний.

Результати досліджень. Кризові явища в економіці та викликаний ними спад обсягів сільськогосподарського виробництва призвели до зменшення попиту на робочу силу, загострення відносин зайнятості, посилення процесів вивільнення працівників із аграрних підприємств, наростання офіційного і прихованого безробіття у сільській місцевості,

зниження ефективності використання наявного трудового потенціалу. За період 1990–2007 рр. чисельність працівників сільськогосподарських підприємств Черкаської області зменшилась із 218,0 до 46,8 тис. осіб або більше, ніж у 4,5 рази. Незважаючи на це, зайнятість в аграрних підприємствах носить неповний, праценадлишковий характер. Так, у 2007р. з розрахунку на одного працівника було відпрацьовано 1788 люд. — год., що становить 89,9% календарного фонду робочого часу [13].

Неповне використання потенційно можливого фонду робочого часу в сільському господарстві значною мірою обумовлюється специфічною особливістю галузі — сезонним характером виробництва. Однією з конкретних форм його прояву у сфері використання трудового потенціалу виступає нерівномірна потреба підприємств у робочій силі впродовж року. Головною її причиною є наявність значних розбіжностей між періодом виробництва та робочим періодом. У першу чергу нерівномірність використання трудових ресурсів визначається сезонністю рослинництва, де після закінчення всього циклу польових робіт процес праці практично припиняється. У тваринництві затрати праці впродовж року розподіляються практично рівномірно. Тому визначальний вплив на сезонність затрат праці справляє галузева структура аграрних підприємств, їх виробнича спеціалізація.

У період 1990–2007 рр. під впливом кризових процесів відбулися кардинальні зміни у галузевій структурі аграрних підприємств Черкаської області, пов'язані з катастрофічним спадом обсягів виробництва тваринницької продукції та орієнтацією сільськогосподарських товаровиробників на пріоритетне виробництво продукції рослинництва, в першу чергу зернових соняшнику та ріпаку. Така трансформація на користь виробництв, що характеризуються значним рівнем сезонності, негативно позначилась на рівномірності використання робочої сили впродовж року. Аналіз помісячної динаміки коефіцієнта сезонності затрат праці в аграрних підприємствах Черкаської області за 2003–2007 рр. (рис. 1) свідчить про те, що вони носять чітко виражений сезонний характер. Це проявляється у наявності впродовж року пікових періодів у затратах праці, що співпадають з періодами виконання технологічних процесів у рослинництві (сівби, жнив, збирання цукрових буряків).

Рівень щомісячних коефіцієнтів сезонності затрат праці залежить від чисельності робітників, які працювали у сільськогосподарських підприємствах в різні місяці року, та ступеня використання їх фонду робочого часу. Дослідження коефіцієнтів сезонності чисельності працюючих і кількості відпрацьованих людино-годин одним працівником свідчить про те, що практично весь комплекс сільськогосподарських робіт, навіть у найбільш напружені періоди, виконується лише наявною чисельністю працівників. Сезонність затрат праці у визначальній мірі обумовлюється неоднаковим ступенем використання фонду робочого часу працюючих у різні місяці року.

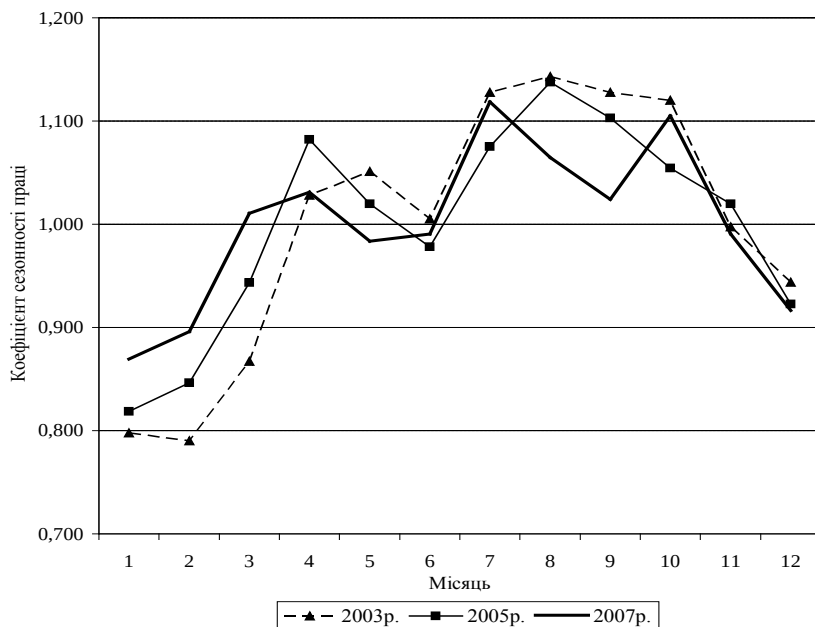

Рис. 1. Сезонність використання робочої сили у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Як свідчить аналіз трудової активності працівників сільськогосподарських підприємств Черкаської області за 2003–2007 рр., навіть у напружені місяці (липень, серпень) її рівень був у межах 79,9–97,6% календарного фонду робочого часу. Особливо відчутим стає надлишок робочої сили в зимові місяці, коли в умовах відсутності сфери прикладання праці, фонд робочого часу використовується лише на 62,3–81,5%. Серед негативних наслідків неповного використання трудового потенціалу в міжсезонний період — недоотримання в аграрних підприємствах додаткових обсягів продукції та відсутність впродовж року постійного джерела доходу для більшості працівників.

Основним напрямом забезпечення повного використання трудового потенціалу аграрних підприємств виступає його рівномірне працевантаження впродовж року. Звичайно, через особливості сільськогосподарського виробництва досягти рівномірного використання трудового потенціалу, як, наприклад, у промисловості тут практично неможливо. Проте, завдяки удосконаленню галузевої структури сільськогосподарських підприємств, можна значно пом'якшити вплив сезонного фактора на повноту завантаження аграрних працівників.

Наявність залежності між рівнем сезонності праці та галузевою структурою підтверджується результатами групування сільськогосподарських підприємств Уманського району Черкаської області (табл. 1).

**1. Вплив галузевої структури на сезонність затрат праці у
сільськогосподарських підприємствах
Уманського району Черкаської області, 2006р.**

Показник	Група підприємств за значенням середньорічного коефіцієнта сезонності*			У середньому або всього
	I до 0,080	II 0,081–0,200	III 0,201 і більше	
Кількість господарств у групі	6	7	5	18
Середньорічний коефіцієнт сезонності	0,061	0,118	0,352	0,165
Питома вага у складі валової продукції сільського господарства, %:				
продукції рослинництва	82,7	85,7	95,1	86,9
продукції тваринництва	17,3	14,3	4,9	13,1
Питома вага у складі товарної продукції підприємства, %:				
продукції рослинництва	75,0	72,1	90,5	78,1
у тому числі: зерна	49,3	43,5	60,9	50,2
насіння соняшнику	7,4	9,7	16,7	10,9
цукрових буряків	10,1	8,8	6,4	8,6
продукції тваринництва	15,9	18,9	3,6	13,7
у тому числі:				
молока	5,0	5,4	0,8	4,0
живої маси ВРХ	5,2	3,2	0,2	3,0
живої маси свиней	5,1	5,2	2,2	4,4
промислової продукції	6,1	4,3	1,4	4,1

Примітка. *Показник середньорічного коефіцієнта сезонності визначено за методикою В.К. Горкавого [14].

Аналіз даних табл. 1 свідчить про те, що найнижчий рівень сезонності праці спостерігається в сільськогосподарських підприємствах із вищою питомою вагою у складі товарної продукції галузей тваринництва та буряківництва. По мірі зниження частки даних галузей та збільшення питомої ваги зернових і соняшника відбувається зростання сезонності затрат праці.

Для виявлення кількісного впливу галузевої структури аграрних підприємств на рівномірність використання робочої сили впродовж року

здійснено кореляційно-регресійний аналіз на основі даних 18 сільськогосподарських підприємств Уманського району Черкаської області за 2006р., в результаті якого отримано наступне рівняння:

$$Y = 0,2474 + 0,0013x_1 - 0,0044x_2 - 0,0009x_3 - 0,0051x_4 - 0,0073x_5,$$

де Y — середньорічний коефіцієнт сезонності праці; x_1 — x_5 — відповідно питома вага у структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств: зернових і зернобобових, соняшнику, цукрових буряків, продукції тваринництва, продукції промислової переробки.

Рівень коефіцієнта множинної кореляції ($R = 0,550$) вказує на наявність зв'язку середньої щільності між факторними та результативною ознаками, а коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,303$) свідчить, що варіація результативної ознаки на 30,3% обумовлена включеними до моделі факторами.

Отримані параметри рівняння регресії засвідчують, що значну роль у зниженні показника сезонності праці та забезпеченні рівномірної зайнятості відіграє розвиток тваринництва. Зростання на 1% питомої ваги даної галузі у структурі товарної продукції підприємства забезпечує зниження коефіцієнта сезонності на 0,0051. Це пов'язано з тим, що зимове утримання худоби вимагає більших затрат праці, ніж літнє, та потребує більше робочої сили, надлишок якої утворюється взимку в галузі рослинництва. В той же час у 2007р. майже у половині з 405 аграрних підприємств Черкаської області, галузь тваринництва взагалі відсутня. Відродження та нарощування обсягів виробництва тваринницької продукції є не лише одним із головних шляхів забезпечення продуктивного використання трудового потенціалу в аграрних підприємствах, але й належить до стратегічних пріоритетів із точки зору формування продовольчих ресурсів держави. Сучасний рівень споживання тваринницької продукції в Україні знизився до критично небезпечної межі — у 2007р. споживання м'яса було на рівні 57,1% раціональної норми, молока — 59,1% [15] (за критеріями Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO) критично небезпечним рівнем продовольчої безпеки вважається такий, за якого споживання продовольства населенням складає 50% від наукового обґрунтованих норм). Зі вступом України до СОТ розвиток тваринницької галузі має відбуватись на основі суттєвого підвищення її економічної ефективності та конкурентоспроможності. З-поміж сільськогосподарських підприємств Черкаської області такий позитивний досвід напрацьовано у ПСП “Плешкані” Золотоніського району, СТОВ “Лящівка”, СКВ “Міжгір'я”, СТОВ “Світанок”, СТОВ “Україна” Чорнобаївського району та ряді інших. Рентабельність тваринництва у вказаних підприємствах у 2007р. була на рівні 27,8–38,8%, а розмір прибутку, одержаного від галузі, становив 1100–3900 тис. грн. У той же час у переважній більшості сільськогосподарських формувань області тваринництво є низько ефективним: збиток по галузі молочного скотарства у 2007р. одержали 58 з 185 підприємств, що займались виробництвом молока, м'ясного скотарства — 180 з 203, свинарства — 196 з 234.

Важливе значення для забезпечення рівномірного використання трудового потенціалу в аграрному секторі має удосконалення виробничої структури галузі рослинництва. Використання набору сільськогосподарських культур, що мають не співпадаючі за часом періоди пікових потреб у робочій силі, також у деякій мірі згладжує сезонність. У даному аспекті сільськогосподарським товаровиробникам доцільно зосередити увагу на розвитку галузі буряківництва, оскільки більшість господарств мали досвід ефективного її функціонування. В існуючій технології вирощування цукрових буряків відмічаються два пікові періоди потреби в робочій силі — формування густоти рослин і збір урожаю. Однак, ці періоди не збігаються з періодами найбільшої потреби у інших галузях рослинництва (в першу чергу — виробництвом зерна). Результати розрахунків свідчать про те, що за рахунок збільшення питомої ваги цукрових буряків у структурі товарної продукції аграрних підприємств на 1%, середньорічний коефіцієнт сезонності знижується на 0,0009. У той же час, у 2007р. із 405 сільськогосподарських підприємств цукрові буряки вирощувались лише у 88, з яких у 70 формуваннях галузь була збитковою. Таким чином, відновлення буряківництва має супроводжуватись підвищенням економічної ефективності галузі. Це забезпечить не лише більш повне та рівномірне використання трудового потенціалу, але й суттєвий економічний ефект для аграрного підприємства. Підтвердженням може бути передовий досвід ПП СП “Калиновий край” Лисянського району та СТОВ “Агрофірма Корсунь” Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Завдяки застосуванню інтенсивних технологій у вказаних підприємствах у 2007р. вдалося одержати з 1 га відповідно 346,4 і 376,0 ц цукрових буряків. Це забезпечило рентабельність галузі на рівні 37,2% та 42,9%, при цьому розмір прибутку, отриманий з 1 га посіву цукрових буряків був у межах 1,5–1,8 тис. грн.

Позитивний вплив на рівномірне використання трудового потенціалу в аграрних підприємствах має розвиток виробництв із промислової переробки сільськогосподарської продукції: млинів, крупорушок, олійень, міні-пекарень, ковбасних цехів тощо. Зростання питомої ваги продукції даних підрозділів у структурі товарної продукції сільськогосподарських формувань на 1% забезпечує зниження середньорічного коефіцієнта сезонності на 0,0073. Поряд із забезпеченням більш рівномірної зайнятості, розвиток даних виробництв забезпечує більші грошові надходження для аграрних підприємств, оскільки готова продукція реалізується за значно вищою ціною порівняно з сировиною.

Результати групування сільськогосподарських підприємств Уманського району Черкаської області свідчать про те, що зниження сезонності праці має не лише виключно важливе значення з позицій забезпечення продуктивної зайнятості трудового потенціалу, але й позитивно впливає на рівень економічної ефективності аграрного виробництва (табл. 2).

**2. Вплив рівня сезонності затрат праці на економічну ефективність
сільськогосподарського виробництва в аграрних підприємствах
Уманського району Черкаської області, 2006р.**

Показник	Група підприємств за значенням середньорічного коефіцієнта сезонності			У середньому або всього
	I до 0,080	II 0,081— 0,200	III 0,201 і більше	
Кількість господарств у групі	6	7	5	18
Середньорічний коефіцієнт сезонності	0,061	0,118	0,352	0,165
Відпрацьовано люд. — год. з розрахунку на одного працівника	1850,5	1848,0	1582,6	1748,8
Середньомісячна оплата праці одного працюючого, грн.	653,89	565,00	476,27	568,86
Виробництво валової продукції у порівнянних цінах з розрахунку на:				
100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	184,1	152,3	106,3	146,4
середньорічного працівника зайнятого в сільському господарстві, грн.	38986,83	34888,21	29210,93	34568,13
Одержано чистого прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	54,7	32,5	36,3	40,1

У групі підприємств із низьким рівнем сезонності праці простежується більш рівномірне, повне використання робочої сили, високий рівень продуктивності праці, значно більший та рівномірний впродовж року розмір оплати праці. Також у підприємствах даної групи обсяги валової продукції і чистого прибутку одержані з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь більш ніж у 1,5 рази перевищували значення відповідних показників підприємств, що увійшли до групи з найвищим рівнем сезонності праці.

Висновки. Результати проведених досліджень дозволяють зробити висновок про те, що раціональне поєднання рослинницьких галузей з виробництвом тваринницької продукції, а також розвиток переробних підприємств і підсобних промислів дозволяють у значній мірі згладити сезонний характер праці, підвищити її продуктивність та оплату і покращити показники економічної ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України “Про Основні напрями розвитку трудового

- потенціалу в Україні на період до 2010 року” // Праця і зарплата. — 1999. — № 18. — С. 1–2.
2. Указ Президента України „Про основні засади розвитку соціальної сфери села” // Людина і праця. — 2001. — № 1. — С. 15–21.
 3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Основних напрямів проведення державної політики зайнятості на період до 2009 року” // Офіційний вісник України. — 2006. — № 27. — С. 81–82.
 4. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року” // Економіка АПК. — 2007. — № 11. — С. 3–57.
 5. Бугуцький О.А. Демографічна ситуація та використання людських ресурсів на селі. — К. : ІАЕ, 1999. — 280 с.
 6. Дієсперов В.С. Продуктивність сільськогосподарської праці: Моногр. — К. : ННЦ ІАЕ, 2006. — 274 с.
 7. Дієсперов В.С. Аналіз ефективності праці. — К. : ННЦ ІАЕ, 2007. — 68 с.
 8. Лібанова Е., Бандур А. Незареєстрована зайнятість в Україні: формування й можливості державного регулювання // Україна: аспекти праці. — 2000. — № 4. — С. 3–8.
 9. Прокопа І.В., Попова О.Л., Бетлій М.Г., Зайнятість сільського населення в Україні: територіальна диференціація // Економіка і прогнозування. — 2007. — № 10. — С. 56–74.
 10. Самодурова М.Ф. Актуальные вопросы перераспределения и использования постоянной и сезонной рабочей силы в сельскохозяйственных предприятиях АПК. — Саратов: Издательство Саратовского университета, 1986. — 172 с.
 11. Самодурова М.Ф. Кадровая политика как фактор устойчивости аграрного производства // АПК: экономика, управление. — 2001. — № 5. — С. 25–29.
 12. Якуба К.І. Жінки в трудовому потенціалі села. — К. : „Аграрна наука”, 1998. — 280 с.
 13. Праця Черкащини 2007: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Черкаській області: За ред. М.Г. Литвина — Черкаси, 2008. — 318 с.
 14. Горкавий В.К. Статистика: Навчальний посібник. — К. : Вища школа, 1994. — 304 с.
 15. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики: Під ред. О.Г. Осауленка. — К. : Видавництво “Консультант”, 2008. — 572 с.

Одержано 15.05.09

В результате проведенного анализа установлено, что одним из основных направлений формирования рациональной продуктивной занятости является усовершенствование отраслевой структуры аграрных предприятий путем развития и повышения экономической эффективности производства продукции животноводства, свекловодства и продукции промышленной переработки.

Ключевые слова: *трудовой потенциал, продуктивная занятость, отраслевая структура, экономическая эффективность.*

The analysis of modern level of the use of the labour potential in the agricultural enterprises of the Cherkassy region is conducted. The main directions of forming of rational productive employment is the improvement of a particular branch structure of the agricultural enterprises is development and increase of economic efficiency of production of products of stock-breeding, beet grower and industrial products.

Key words: *labour potential, productive employment, particular branch structure, economic efficiency.*

УДК 631.162

ВПЛИВ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТА ІНШИХ ФАКТОРІВ НА ФУНКЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

**Л.В. КОНДРІЮК, кандидат економічних наук
Подільський державний аграрно-технічний університет**

Наведено результати дослідження обліку як складової функції управління, окреслено проблемні питання у змісті та переліку функцій бухгалтерського обліку, зроблено спробу розглянути реалізацію функцій за допомогою елементів методу бухгалтерського обліку.

Дослідження функцій бухгалтерського обліку в Україні показали істотні розбіжності щодо їх змісту та трактування.

Розвитку бухгалтерської науки присвячені праці українських вчених: М.Т. Білухи, О.С. Бородкіна, Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва, М.Я. Дем'яненка, І.П. Житної, З.В. Задорожного, Л.М. Кіндрацької, Г.Г. Кірейцева, Я.Д. Крупки, М.В. Кужельного, В.Г. Лінника, Л.Г. Ловінської, Є.В. Мниха, П.П. Німчинова, Ю.І. Осадного, О.А. Петрика, М.С. Пушкаря, П.Т. Саблука, В.К. Савчука, В.В. Сопка, Л.К. Сука, Н.М. Ткаченко, М.Г. Чумаченка, П.Я. Хомина, В.Г. Швеця, В.О. Шевчука. Новій обліковій парадигмі присвятили свої праці С.Ф. Голов, Л.В. Нападовська, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, Н.М. Малюга та багато інших вчених.

Постановка проблеми. На даному етапі проведеного дослідження виділяємо два проблемних питання:

- ототожнення функцій системи управління з функціями бухгалтерського обліку у зв'язку із підпорядкуванням системи обліку системі управління;
- віднесення певного переліку обов'язків бухгалтера по управлінню до функцій системи бухгалтерського обліку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У результаті останніх досліджень обґрунтовано доцільність означення функцій обліку, уточнено їх зміст і з окремих запропоновано нові погляди до їх розуміння. Однак є постійною потреба у подальших дослідженнях, спрямованих на розвиток національної системи бухгалтерського обліку, шляхом удосконалення його теорії та практики у відповідності до основних функцій.

Результати досліджень. Унікальність і самодостатність системи бухгалтерського обліку, мабуть, є беззаперечним твердженням, незважаючи на різноманітність підходів до розуміння системи. Так, С.Ф. Голов, виділяючи підходи (кібернетичний та філософський) та роблячи визначення системи бухгалтерського обліку, розділяє позицію, що одним із найбільш розповсюджених є визначення: система — це така сукупність об'єктів, яка в результаті їх об'єднання набуває нових властивостей, відмінних від властивостей кожного з окремих об'єктів... бухгалтерський облік як система являє собою сукупність елементів певної форми і змісту, які взаємопов'язані між собою і об'єднані регулярною взаємодією [1, 42]. До елементів цієї системи М.С. Пушкар відносить носії інформації, рахунки, подвійний запис, оцінку господарських фактів, калькуляцію, інвентаризацію, бухгалтерський баланс, звітність, реєстри бухгалтерського обліку, форми обліку, спосіб обробки інформації [5].

Система бухгалтерського обліку має специфічні функції, виконання яких забезпечується з використанням такого унікального інструментарію, як елементи методу. Це подібно тому, як сукупність хірургічних інструментів та обладнання забезпечує виконання функцій хірургії.

Бухгалтер як суб'єкт системи обліку приводить у дію виконання функцій обліку шляхом застосування елементів методу.

Пилипенко А.А. та Отенко В.І. вважають "твердження, що ведення бухгалтерського обліку передбачає водночас здійснення контролю, дуже суперечливим, а елементи методу бухгалтерського обліку не містять у собі контрольних функцій"[4].

Дійсно, елементи методу бухгалтерського обліку не містять у собі, а можуть бути інструментом для бухгалтера у здійсненні функцій. Бухгалтер за допомогою документування (оформлення документів) може контролювати проведення операцій шляхом інтерпретації факту господарського життя. Разом із тим, бухгалтер може порівнювати планові й фактичні показники (як найбільш обізнаний) на потребу системи управління. Таким чином контрольна функція системи бухгалтерського обліку і системи управління відмінні, незважаючи на те, що виконуються одним суб'єктом —

бухгалтером. Тому ототожнювати функції бухгалтера для системи обліку і управління недоречно.

До контрольної функції системи бухгалтерського обліку можна віднести всі дії, що безпосередньо впливають на дотримання параметрів цієї системи у заданому режимі. Це може бути контроль за коректністю зроблених записів, проведенням чи перенесенням даних із первинних документів у реєстри обліку та форми звітності.

Те ж можна говорити і щодо інформаційної функції обліку. Запити системи управління можуть бути в кожному конкретному випадку або меншими, або виходити за межі можливостей формування інформації в системі бухгалтерського обліку. Управління цікавить інформація про собівартість виробу як власного виробництва, так і своїх конкурентів.

Бухгалтер як суб'єкт системи бухгалтерського обліку відіграє активну роль по відношенню до об'єкту. Більше того, суб'єкт змушує процеси, що відбуваються в об'єкті розвиватись у відповідності з заданою програмою (або окремими функціями). Бухгалтер як елемент системи може виконувати свою індивідуальну функцію за умови, що він внутрішньо організований, а інші компоненти взаємопов'язані між собою. Так, на підприємстві касир здійснює облік операцій з грошовими коштами згідно Посадової інструкції касира і за допомогою таких елементів методу, як подвійний запис і документування, має міцний взаємозв'язок у системі обліку з бухгалтерами по оплаті праці, розрахунків із дебіторами і кредиторами та іншими.

У зв'язку із цим виділяють робочі функції обліку, до яких Палій В.Ф. і Соколов Я.В. відносять: спостереження, вимірювання, групування, узагальнення та передачу інформації [3]. Ці функції бухгалтерів приводять у дію систему обліку на підприємстві.

Іншою причиною заперечення окремих авторів щодо можливостей методу бухгалтерського обліку виконувати контрольну функцію є особливості функцій, притаманних лише елементам методу. Хоча незаперечним є факт сприяння інформаційній функції всіх елементів методу.

Спираючись на розуміння контрольної функції системи обліку, розуміємо так, що:

- документування дозволяє проконтролювати повноту, достовірність і доцільність записів;
- інвентаризація дозволяє довести чи спростувати фактичну наявність ресурсів і записів про їх наявність у документах;
- рахунки дозволяють контролювати правильність і доцільність аналітичного обліку по кожному об'єкту обліку;
- подвійний запис дозволяє проконтролювати і знайти помилки у взаємопов'язаних записах рахунків;
- калькуляція дає змогу проводити контроль за правильністю формування сум виробничої собівартості товарів, робіт чи послуг;
- звітність дає змогу простежити за правильністю узагальнення показників;

- баланс разом із подвійним записом дає змогу контролювати рівність активу та пасиву, що вказує на правильність проведення подвійних записів та оборотів у рахунках;
- оцінка дає змогу проконтролювати обґрунтованість підходів до формування первісної вартості необоротних активів, методів списання запасів, розподілу транспортно-заготівельних витрат, тощо.

Елементи методу мають свої індивідуальні функції, вони внутрішньо організовані та взаємопов'язані між собою. Кожен із елементів особливий, але їх комплекс у дії з іншими складовими дозволяє отримати унікальну систему обліку з особливими функціями.

Однак окремі функції системи обліку не реалізуються при виконанні окремих елементів методу. На думку Кирейцева Г.Г., не проявляється функція правового захисту при калькуляції, звітності та подвійному записі на рахунках "див. табл. 1" [2].

Прояв зовнішніх функцій обліку*[2]

Елементи методу	Інформаційна		Контрольна			Науково-пізнавальна			Виховна		Регулятивна		Прогностична	Правового захисту
	оперативної інформації	інформацією бухгалтерського обліку	попередній	поточний	наступний	I порядку	II порядку	III порядку	матеріальна відповідальність	потреба раціонального використання засобів	контрольно-регулююча	розподільчо-регулююча		
Документування	В	Г	Г	Г	Г	Г	Н	Г	Г	В	Г	Н	Н	Г
Інвентаризація	В	Г	Н	В	Г	Г	Н	Н	Г	В	Г	Н	Н	В
Подвійний запис	Н	Г	Н	В	Г	В	Г	Н	В	Г	В	В	Н	Н
Оцінка	Н	Г	Н	В	Г	Н	Г	Н	В	Г	Н	В	В	В
Калькуляція	Н	Г	Н	В	Г	Н	Г	Н	Н	Г	Н	В	В	Н
Балансове узагальнення	Н	Г	Н	Н	Г	Н	В	В	Н	В	Г	Н	В	В
Звітність	Н	Г	Н	Н	Г	Н	Г	Г	Г	В	Г	Н	В	Н

Примітка. *Г — прояв головної функції; В — прояв другорядної функції; Н — функція не проявляється.

Характеризуючи у 1992 році розподільчо-регулюючу функцію в капіталістичному господарстві, Кирейцев Г.Г. вказав, що використання різноманітних методів оцінки господарських засобів (за цінами перших закупок чи поточними цінами); завищення витрат із амортизації є випробуваним засобом приховування прибутку [2, 67–69]. Саме такою є прояв розподільчо-регулятивної функції на даний час в Україні, тому податкове законодавство намагається внести свою методикку розрахунку прибутку з метою оподаткування, яка суперечить рекомендаціям міжнародних стандартів. Вибір методів оцінки передбачається прописувати і затверджувати у Наказі про облікову політику, що є одним із розпорядчих

документів. Тому в таблиці можна було вказати, що розподільчо-регулятивна функція виконується при документуванні.

Висновки. Зміна економічних відносин у напрямі ринкових важелів господарювання та системи обліку уніфікованої до міжнародних стандартів потребує перегляду реалізації функцій за допомогою елементів методу бухгалтерського обліку. Визнання самодостатності та унікальності системи бухгалтерського обліку з урахуванням її підпорядкування системі управління вказує на необхідність розмежування функцій притаманних кожній із систем. Необхідно зважати, що елементи системи, що можуть мати внутрішню організацію і взаємодію з іншими складовими системи мають особливі функції. Комплекс підсистем (бухгалтера чи елементи методу), що формують систему бухгалтерського обліку надають останній особливих характеристик і функціонального призначення, а тому їх функції є відмінними від функцій системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 522 с.
2. Кірейцев Г.Г. Функції обліку в системі управління сільськогосподарським виробництвом. — Київ: Видавництво УСХА, 1992. — 240 с.
3. Палій В.Ф. та Соколов Я.В. АСУ и проблемы теории бухгалтерского учета. — М. : Финансы и статистика, 1981. — 224 с.
4. Пилипенко А.А. Організація обліку і контролю: Підручник/ А.А. Пилипенко, В.І. Отенко. — Х. : ВД "Інжек", 2005. — 424 с.
5. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія. — Тернопіль: Економічна думка, 1999. — 422 с.

Одержано 19.05.09

В статье раскрыты результаты исследования учета как составной функции управления, очерченно проблемные вопросы в содержании и перечне функций бухгалтерского учета, сделана попытка рассмотреть реализацию функций с помощью элементов метода бухгалтерского учета.

Ключевые слова: *система учета, функции, управление, элементы метода.*

In the article the results of research of account are exposed as a component function of management, outlined problem questions in maintenance and list of functions of record-keeping, an attempt to consider realization of functions by the elements of method of record-keeping is done.

Key words: *functions, management, elements of method.*

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТОВ “ПОЛЯНЕЦЬКЕ” УМАНЬСЬКОГО РАЙОНУ НА ОСНОВІ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

В.Д. КАРИЧКОВСЬКИЙ, кандидат економічних наук

Розглянуто особливості впровадження внутрішньогосподарських відносин в ТОВ “Полянецьке” Уманського району Черкаської області. Подано оцінку ефективності системи управління господарською діяльністю підприємства.

У ринкових умовах госпрозрахунок набув нових принципів і якостей, що виражається в орієнтації не тільки на виробництво і його внутрішньогосподарські резерви, але і на ефективний збут продукції, організацію інформаційної і маркетингової (комерційної) служб, посилення ролі фінансового менеджменту й аналізу.

Методика досліджень. У процесі написання статті використано системно-порівняльний аналіз і синтез як методи досліджень, а також абстрактно-логічний метод. Джерелами даних були матеріали управління агропромислового розвитку Уманської районної державної адміністрації та річні звіти підприємства.

Результати досліджень. Як правило, в кожному сільському населеному пункті діє сільськогосподарське підприємство, а тому погіршення його фінансового стану має не тільки економічні, але й соціальні наслідки.

Головними причинами кризи аграрного сектору України є диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і ресурси для її виробництва, руйнування сформованих економічних зв'язків сільськогосподарських організацій з підприємствами I і III сфер АПК, недостатньо продумана аграрна політика і т.д.

Госпрозрахункові відносини дореформеного періоду в сільськогосподарських підприємствах ґрунтувалися на розвитку внутрішньогосподарського підряду. У той час одержали поширення бригадно-ланковий, сімейний і індивідуальний підряди. Ступінь незалежності підрядника відповідала обраній формі госпрозрахунку. При першій формі госпрозрахунку фонд заробітної плати був частиною матеріальних витрат сільськогосподарського підприємства. При другій формі, що вважалася “глибоким” госпрозрахунком, оплата праці проводилася згідно залишкового принципу в залежності від кінцевих фінансових результатів діяльності підрядного колективу, і сума заробітної плати членів колективу була складовою частиною госпрозрахункового доходу [1].

Господарська практика радянського періоду показала, що в більшості

сільгосп підприємств господарських був неповним, тобто застосовувалися його окремі елементи. Причини цього явища наступні. По-перше, певні труднощі викликало переведення на господарський структурних підрозділів, що виробляють продукцію (роботи і послуги) не на продаж, а для внутрішньогосподарського споживання. По-друге, проблематичним виявилось включення членів управлінського персоналу в господарський відносини за допомогою об'єктивної оцінки їхнього внеску в загальні фінансові результати підприємства. По-третє, через технологічну взаємозалежність різних підрозділів і різної трудомісткості виробленої ними продукції виникали протиріччя, що часто приводили до розпаду господарських груп.

Можна виділити такі основні принципи господарського розрахунку в умовах ринку:

- господарська діяльність підприємства будується на умовах самокупності і самофінансування (доходи покривають чи перевищують витрати);
- розподільні відносини будуються з урахуванням відносин власності, зумовлених залученням у внутрішньогосподарські відносини земельних часток і майнових паїв як працівників підприємств, так і непрацюючих пайовиків (пенсіонерів і т.п.);
- підвищення демократизації управління і господарської самостійності структурних господарських підрозділів підприємства;
- внутрішньогосподарське планування, облік і контроль будуються на основі виробничо-фінансових планів (бізнес-планів) господарських підрозділів, поєднаних у фінансовий план підприємства (бізнес-план), орієнтований на систему маркетингу;
- основою господарського служать договірні відносини, що регулюють взаємодію і координацію структурних підрозділів, їхню матеріальну відповідальність, рівень самостійності, економічну зацікавленість і т.д.;
- створення рівних економічних умов для функціонування господарських колективів.

Ряд сільгосп підприємств Черкаської області, у тому числі колектив ТОВ “Полянецьке” Уманського району, веде активну роботу з освоєнню господарських відносин, адаптованих до ринкових умов. Як основа механізму внутрішньогосподарських відносин на даному підприємстві використовується модель господарського з частковою самостійністю структурних підрозділів і взаєминами на договірних умовах. Передбачено поетапний розвиток внутрішньогосподарських відносин. Взаємини господарських структур будуються на основі програми діяльності підприємства і його підрозділів [2]. Основні документи, що регламентують відношення господарських колективів у ТОВ “Полянецьке”, наступні:

1. "Положення про господарський розрахунок", у якому регламентуються відносини правління товариства з підрозділами і внутрішні відносини між колективами, питання планування, порядок обліку й оцінки результатів роботи, оплата праці, порядок формування госпрозрахункового доходу.

2. „Договір про економічні взаємини між внутрішньогосподарським підрозділом і адміністрацією підприємства” конкретизує права та обов’язки сторін, їхню відповідальність і ін. У цих договорах, що пов’язують усі госпрозрахункові підрозділи із правлінням, передбачається:

- закріплення об’єктів виробничого призначення, уточнюється їхня вартісна оцінка та річна сума амортизації;
- обсяги виробництва (що базуються на замовленні товариства і пропозиціях колективу з урахуванням виробничої бази) за номенклатурою продукції (робіт, послуг), якісними параметрами, термінами реалізації;
- внутрішньогосподарські розрахункові ціни;
- обов’язки сторін і економічна відповідальність їх за недотримання договірних умов.

3. „Комплексний договір між внутрішньогосподарськими підрозділами”, де обумовлюються обсяги постачання продукції, робіт і послуг у відповідний термін, відповідальність сторін і т.д. Цей договір між госпрозрахунковими підрозділами ТОВ “Полянецьке” укладається терміном на один рік.

4. Акт госпрозрахункових претензій, що включає порядок оформлення претензій внутрішньогосподарських колективів. До взаємних претензій можна віднести несвоєчасне постачання чи недопоставку насіння, палива і мастильних матеріалів, кормів, худоби й інших засобів виробництва; відмовлення від прийому продукції відповідно до договору; перебої в подачі електроенергії, тепла, води і газу; відмовлення від надання транспортних засобів, виділених за заявкою; несвоєчасне виконання лікувально-профілактичних робіт у тваринництві і т.д.

5. Госпрозрахункові завдання (виробничо-фінансові плани), на основі яких підрозділи здійснюють свою діяльність.

Освоєння госпрозрахунку на нових принципах вимагає комплексного і системного підходу, кропіткої роботи всього трудового колективу і, звичайно, у першу чергу, керівника і фахівців господарства. У ряді випадків необхідний еволюційний шлях розвитку госпрозрахунку, поступового відновлення основних елементів госпрозрахункового механізму з їхнім розвитком і адаптацією до ринкових умов [3]. Такий підхід передбачає:

- освоєння госпрозрахункових завдань структурними підрозділами з наступною їхньою трансформацією у виробничо-фінансові плани (бізнес-плани);

- перехід від часткової оперативної самостійності підрозділів до високого рівня господарської самостійності і самоврядування;
- розвиток відносин власності на основі оренди і купівлі-продажу земельних і майнових паїв;
- підвищення рівня відповідальності за результати господарської діяльності (перехід від відповідальності доходом до відповідальності власністю).

Запровадження внутрішньогосподарського розрахунку в ТОВ “Полянецьке” за період з 2005 до 2007 рр. свідчить про позитивну динаміку показників ефективності діяльності (табл.).

Показники ефективності діяльності ТОВ “Полянецьке”

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2007 р. у порівнянні з 2005 р., %
Реалізовано продукції на 1 працівника, тис. грн.	25,7	36,1	42,4	165,0
Фонд оплати праці на 1 працівника, тис. грн.	4,54	6,17	7,96	175,3
Прибуток, тис. грн.	7,1	400,7	374,2	у 52,7 р.б.
Рентабельність виробництва, %	0,3	18,8	15,2	14,9 в.п.

Висновок. Таким чином, застосування внутрішньогосподарського розрахунку в ТОВ “Полянецьке” свідчить про його високу ефективність і позитивний вплив на систему управління підприємством, що підтверджується аналізом показників економічної діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каричковський В.Д. Застосування товарно-грошових відносин у новостворених сільськогосподарських підприємствах України // Вісник УДАА. — 2001. — №1, 2. — С. 70–71.
2. Бурик А.Ф., Каричковский В.Д. Реформування колективних сільськогосподарських підприємств та організація і планування виробництва продукції рослинництва на основі товарно-грошових відносин: Методичний посібник. — Умань, 2000. — 113 с.
3. Каричковский В.Д. Особливості розвитку внутрішньогосподарських економічних відносин в сільськогосподарських підприємствах // Зб. наук. пр. УДАУ. –Умань: Вид-во УДАУ. — 2003. — Вип. 57. –С. 337 — 342.
4. Грещак М.Г., Гребешкова О.М., Коцюба О.С. Внутрішній економічний механізм підприємства. — К. : КНЕУ, 2001. — 228 с.

Одержано 19.05.09

В условиях переходного периода существенно возросли объем и сложность функций управления (поддержка государства сведена к минимуму, появилась конкуренция с иностранными производителями, необходимо заниматься маркетингом и т.д.). Это повысило требования к системе хозяйственного управления предприятия.

Ключевые слова: *Хозрасчетные отношения, арендные отношения, внутрихозяйственное подразделение*

In the conditions of transitional period a volume and complication of management functions grew substantial appearance (support of the state is taken to the minimum level, competition appeared with oversea producers, it is necessary to be engaged in marketing and etc). It promoted the system requirements economic management of enterprise.

Key words: *Commodity-money relations, leasing, inter-enterprises department.*

УДК 631.151.6

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ПРИЧИННО- НАСЛІДКОВИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

**Л.А. ЄВЧУК, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет**

У статті автором представлено аналіз кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції. Досліджено проблеми взаємовідносин між партнерами у сфері реалізації продукції та їх вплив на забезпечення конкурентоспроможності товаровиробників.

Формування конкурентоспроможності підприємства відбувається на всіх стадіях руху його капіталу. Кінцева фаза — реалізація продукції та отримання доходів, виступає результативним чинником, який робить свій внесок у вибудову конкурентоспроможності, а також відображається у рейтингу конкурентних позицій суб'єкта на ринку. Рівень організації збутових процесів залежить як від суб'єктивних факторів внутрішнього середовища підприємства, так і від об'єктивного впливу зовнішнього оточення, зокрема потреб учасників товарообмінних операцій. У залежності від видів продукції, методів продажу, що застосовуються, партнерами сільськогосподарських виробників у сфері продажу сільськогосподарської продукції виступають: кінцеві споживачі, переробні підприємства, торгівельні

посередники.

Проблемам формування стосунків господарників із контрагентами з реалізації продукції присвячені роботи В.Валентинова, Б.Данилів, М.Калінчика, А.Кулик, Н.Мазур, Ю.Нестерчук, Х.Пастернак, А.Розгон, О.Шпикуляка та інших. У більшості випадків дослідниками проводиться моніторинг недоліків партнерських стосунків і шляхи їх можливого усунення. У статті ми представимо погляд на кон'юнктуру ринку сільськогосподарської продукції, яка формується під впливом потреб покупців і спроможності виробників їх задовольнити, а також природу взаємовідносин, що складаються на цій основі.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою досліджень, результати яких представлені у статті, були основні положення економічної теорії, теорії мотивації, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених із проблем теорії та практики маркетингу, менеджменту, удосконалення економічних взаємовідносин у сфері збуту сільськогосподарської продукції. Використовувалися такі методи дослідження: історичний, статистико-економічний, монографічний, абстрактно-логічний, соціологічний. Як інформаційні джерела дослідження використані офіційні матеріали Держкомстату України, Міністерства сільського господарства США, дані Інституту економіки та прогнозування, роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників, результати експертних оцінок, особисті дослідження автора.

Результати досліджень. Основою успіху економічних суб'єктів у підприємницькому середовищі є їх маркетингова орієнтація, де за відправну точку функціонування беруться потреби споживачів. Повніше осмислення їх структури та обсягів дає різноознакова класифікація споживачів (рис. 1). Для наших досліджень цікавим буде їх поділ за способом використання продукції на безпосередніх споживачів і промислові переробні підприємства.

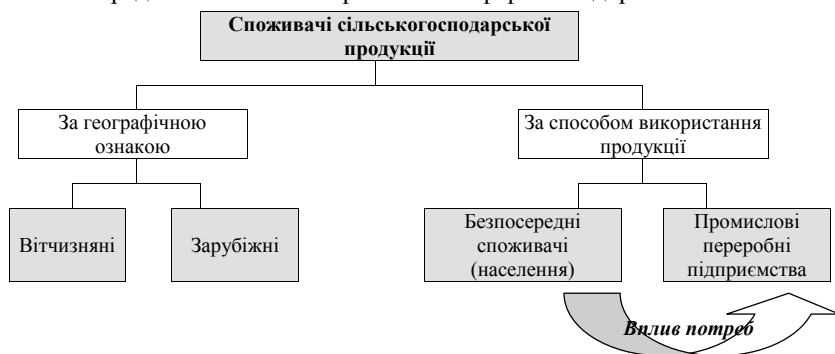

Рис. 1. Класифікація споживачів сільськогосподарської продукції

У загальному товарообігу сирової непереробленої сільськогосподарської продукції населення займає незначну частку, оскільки більшість продуктів харчування людина купує в обробленому вигляді. Тому вимоги промислових підприємств до сировини підпорядковані запитам безпосередніх споживачів до готової продукції. Розуміння їх інтересів дає можливість формувати найбільш близьку до рівня попиту виробничу програму суб'єктів аграрного сектора.

Вивченню мотивацій попиту слугує поділ споживачів за географічною ознакою на національних і зарубіжних, інтереси яких відрізняються.

Класична концепція маркетингу стверджує, що покупці здійснюють вибір товару на підставі критеріїв ціни та якості. Оцінюючи товар, вони керуються власним досвідом, PR-інформацією, суспільною думкою, також вибір може робитися випадково. Експерти стверджують, що в силу низького рівня доходів населення, вітчизняних споживачів цікавить більш дешева продукція, закордонних — більш якісна. Тому українські переробні підприємства, готова продукція яких зорієнтована на внутрішній ринок заради прийнятної ціни, не дуже вимогливі до якості сільськогосподарської сировини. Низька ціна “на вході” є засобом забезпечення низької ціни готового продукту “на виході”.

Промислові підприємства, що працюють за експортними поставками, вимагають якісної сировини. Якісну сільськогосподарську продукцію запитують і зарубіжні партнери.

Структура збуту за видами ринків показує на перший погляд відсутність у сільськогосподарських виробників проблем із якістю, адже більша частка валової продукції використовується для внутрішнього споживання (рис. 2).

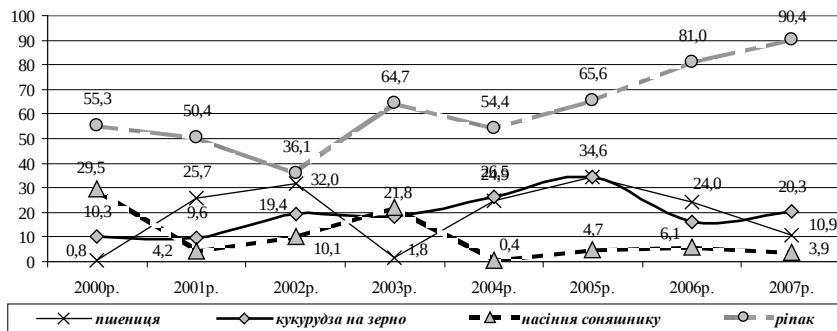

Рис. 2. Частка експорту у валовому виробництві рослинницької продукції, %

* Джерело: *Foreign Agricultural Service of United States Department of Agriculture*

Рисунок показує, що експорт в минулому не сягав і половини валового збору. За період із 2000 року максимальна частка вивезення пшениці складала 34,6% у 2005 році, насіння сояшинику — 29,5% у 2000 році, кукурудзи — 34,5% у 2005 році. Винятком у великій частці закордонного продажу є ріпак. Значне збільшення його валового виробництва та експортних поставок зумовлено зростанням в останній час у світі інтересу до біопалива.

Українську тваринницьку продукцію в сирому непереробленому вигляді зовнішній ринок майже не купує. Певний експортний потенціал має м'ясо птиці.

Найбільшою проблемою внутрішнього споживання для багатьох галузей аграрного сектора стала низька купівельна спроможність громадян, що створює малу ємність ринку. Так, у 2006 році населення України спожило продовольчих продуктів в оцінці у поточних цінах на 127 млрд. грн., з яких 84% — товарна частина і 16% — натуральне споживання. Тобто платоспроможний попит на внутрішньому продовольчому ринку оцінений у 107 млрд. грн. Враховуючи, що фактичні норми харчування у 2006 році становили лише 64% від медично рекомендованих, або 61% від норм продовольчого споживання в країнах ЄС, потенційна місткість внутрішнього продовольчого ринку України в цінах 2006р. складає понад 200 млрд. грн. Досягнення таких обсягів продовольчого споживання стримується обмеженою купівельною спроможністю населення, яка, у свою чергу, визначається ціновою доступністю продовольства. Зростання останньої необхідно не лише як гарантія продовольчої безпеки, а й для покращення макроекономічного стану. Ситуація може бути поліпшена тільки за умови випереджального зростання доходів населення щодо динаміки продовольчих цін [6, с. 28].

Для прогнозування можливих строків досягнення цього ми порівняли темпи зміни зазначених показників за останні роки (рис. 3).

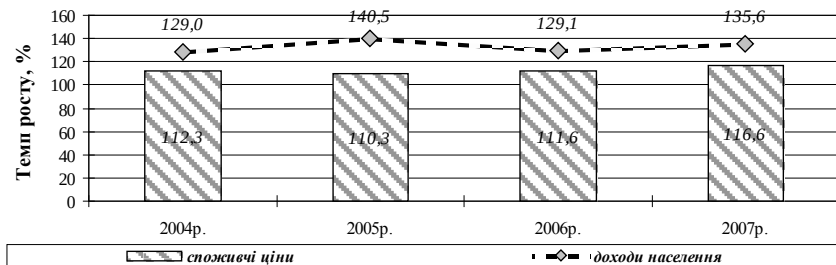

Рис. 3. Темп росту споживчих цін та доходів населення (по відношенню до попереднього року)

** Джерело: Держкомстат України*

Статистика засвідчує присутність саме такого факту. Протягом останніх чотирьох років приріст доходів населення мав більше значення за зростання споживчих цін не менше, ніж на 17%.

Незважаючи на підвищення реальних доходів населення, проблема платоспроможності попиту на продукти харчування залишилася не вирішеною, що стало наслідком зміни суспільних цінностей. Природу даного явища пояснює теорія ієрархії потреб по А.Маслоу. На початку 90-х років в Україні внаслідок економічної кризи люди вагому частку своїх коштів витрачали на задоволення первинних фізіологічних потреб. Поступово процеси економічної стабілізації та відтворення суспільного виробництва сприяли підвищенню реальних доходів населення і досягненню більшістю індивідів другого рівня первинних потреб — у безпеці та захищеності. В останні роки велика частка населення перейшла до споживання третього соціального рівня потреб і вищих. Перехід до потреб другого та третього рівня передбачає збільшення питомої ваги різних видів послуг у структурі витрат людини, що мало пов'язано з харчуванням. У розвинених країнах на послуги припадає більша частка видатків споживачів.

Таким чином, зростання розміру реальних доходів населення не виступає гарантом підвищення внутрішнього попиту на продукти харчування. До того ж доходи багатьох є нижчими за вартість споживчого кошика. В умовах низького рівня продуктивності праці в галузі, невикористання потенціалу валового виробництва продукції, недостатнього рівня споживання продуктів харчування в економіці України утворилося парадоксальне явище — криза аграрного перевиробництва.

Зовнішній ринок, який міг би поглинути надлишки, висуває жорсткі вимоги до якості. Через низький рівень якості продукції продаж здійснюється до ближнього зарубіжжя, східні та азійські країни, що розвиваються. Така ситуація більш характерна для продукції тваринницького походження. Розвинені країни частіше купують нашу рослинницьку продукцію: зерно їх цікавить для формування фуражного фонду, технічні культури — як сировина для виготовлення біопалива. Зростання у світі попиту на якісні біологічні продукти збільшило інтерес зарубіжних споживачів до української рослинницької продукції, вирощеної на екологічно чистих ґрунтах. За результатами 2007 року Україна була одним із найбільших експортерів плодовоовочевої продукції в Європу. Великим попитом користуються кавуни, огірки для консервування, картопля, черешня, вишня [5, с. 14].

Взаємовідносини сільськогосподарських виробників при реалізації продукції переробним підприємствам мають двоякий характер. З однієї сторони, купуючи сільськогосподарську сировину, вони формують на неї попит. З іншого боку — виступають одним із чинників галузевої конкуренції (товари-замінники, постачальники, покупці, галузеві конкуренти, потенційні конкуренти) [10, 20]. Першу сторону ми розглянули, обґрунтуємо їх як складову зовнішнього конкурентного середовища, що справляє тиск на сільгоспвиробника.

Специфіка аграрного сектору полягає в тому, що виробництво продукції належить до ринку вільної конкуренції, а збут відбувається в умовах моносонії покупців. Так, 2005–2006 маркетинговий рік не відрізнявся за природно-кліматичними умовами і організаційними факторами високим урожаєм зерна та насіння соняшнику. Багато господарств південних регіонів України взагалі понесли збитки через мізерні врожаї зерна. Тобто на ринку були присутні об'єктивні передумови формування сприятливих для аграріїв цін збуту продукції, проте мало місце утримання зерноторговими компаніями низьких цін закупівлі збіжжя. Оператори ринку не пам'ятають такого року, коли в лютому місяці насіння соняшнику коштувало менше 1000 грн. за тонну, тоді коли в цей рік його купували за ціною 700–800 грн. Ситуація з зерном була аналогічною.

Потерпає збитків від моносонічно низьких цін закупівлі й галузь молочного скотарства. Невигідність утримання корів привела до скорочення у 2007 році молочного стада, що негативно позначилося на завантаженні потужностей переробних підприємств. Для виправлення ситуації промисловці почали піднімати ціни й довели їх на початку осені до 2,3–3,0 грн. за кілограм у залежності від якості. Проте у жовтні ціна почала знижуватися до 2 грн./кг й сягнула у листопаді в середньому 1,8 грн./кг. З приватних подвір'їв приймали молоко по 1,5 грн./кг.

Побудова нових та реконструкція діючих молокозаводів формує зростання попиту на сировину. Проте вся робота по заготівлі зводиться здебільшого до того, щоб випередити конкурента, вихопити свою частку. Парадоксальне зниження цін напередодні зими (періоду сезонного зменшення пропозиції сировини на ринку) молочники пояснили значним скороченням обсягів продажу готової продукції, викликаним підвищенням роздрібних цін. Вони були вимушені замислитися про доцільність сировинних війн і виробити спільну цінову політику [2, 7; 7, 35]. Даний факт показує, що більшість переробних підприємств прагне забезпечити себе молоком не формуванням сталої надійної сировинної бази через відновлення поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах і забезпечення його кормами, а шляхом моносонічної змови з конкурентами про рівень закупівельних цін.

Не на користь господарників складаються взаємовідносини й з покупцями худоби та птиці. М'ясопереробні підприємства після дешевого імпортного м'яса готові співпрацювати з вітчизняною сировиною тільки за низькими цінами. Застосування дієвих державних дотацій тваринницьких галузей і налагодження контролю зовнішньоторговельних операцій сприятиме розвитку суспільного сільськогосподарського виробництва, а також отриманню сільгоспвиробниками приросту вкладених коштів.

Крім безпосередніх споживачів і переробних підприємств, часто покупцями сільськогосподарської продукції виступають торгівельні посередники. Під час продажу врожаю сільськогосподарські виробники рідко

й у дуже малих обсягах застосовують прямий збут, коли розподіл товару відбувається за ланцюгом “виробник — споживач”. У більшості випадків вони користуються послугами посередників. Останні представлені заготівельними структурами та оптовою торгівлею.

Стосунки з заготівельниками зумовлені їх моносонічним тиском (що показано вище) та потребами у продукції невисокого рівня якості за низьких цін. Детальна характеристика цих взаємовідносин представлена нами в публікаціях [3, 4]. Слід зазначити, що слідування запитам покупців щодо низькоякісної дешевої продукції в умовах входження України до СОТ і відкриття кордонів для імпорту ставить під загрозу конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Оптова торгівля сільськогосподарською продукцією в Україні розвинена слабо.

Товарні біржі, сертифіковані для здійснення торгівлі великооптовими партіями сільськогосподарської продукції, є організаторами оптового ринку зерна та насіння соняшнику. За даними Держкомстату станом на 1 жовтня 2007 року в Україні практичну діяльність здійснювали 314 бірж, серед яких 20 агропромислових. Із загальних обсягів укладених угод за 9 місяців 2007 року на торгівлю сільськогосподарською продукцією припадало 35,4% (7,2 млрд. грн.) [12]. Експерти вказують на мізерність цих обсягів у порівнянні з потенційними можливостями аграрного товарообігу і стверджують про фактичну відсутність на даний час біржового ринку в Україні.

Оптова торгівля плодоовочевою продукцією здійснюється оптовими продовольчими ринками. Належно організовані оптові плодоовочеві ринки, які повинні функціонувати у всіх регіонах країни, перебувають на стадії становлення. Належно організований оптовий плодоовочевий ринок — це ринок, який забезпечує продавцям складування і зберігання товару, післязбиральну доробку овочів та фруктів, експертизу безпеки та якості товарів, формування замовлень продукції для переробки. Вагома роль оптового ринку полягає в інформуванні виробників щодо ринкової кон’юнктури, що врегульовує баланс виробництва та попиту продукції.

Експерти відзначають, що на українському ринку плодоовочевої продукції склалася парадоксальна ситуація: обсяги виробництва завдяки запровадженню прогресивних технологій щороку зростають, якість продукції досягла високого рівня, проте виробники мають проблеми з реалізацією зібраного врожаю. Щороку на полях збирається врожай на суму близько 14 млрд грн, а на гуртовий ринок та переробку потрапляє близько третини. Причини полягають у нерозвинутій структурі оптових ринків, яка не спроможна забезпечити відповідних умов продажу вирощеного. На внутрішньому ринку оптової торгівлі плодоовочевою продукцією має місце дефіцит, зумовлений тим, що 60%–80% товару виробляють середні й дрібні аграрії, здебільшого фермери і селяни-одноосібники. Вони не здатні самотужки сформувати крупнотоварні партії продукції, які цікавлять

операторів гуртового ринку. Останнім вигідніше працювати з великими партіями імпорту, ніж формувати їх із продукції дрібного українського виробника.

Перший український оптовий ринок “Шувар” був створений у Львові у 2000 році на приватні кошти. Великі оптові ринки сільгосппродукції діють у с. Великі Копані Херсонської області, у м. Жашків Черкаської області [11, 25; 9, 41]. Проте рівень організації останніх є далеким від належного.

Створення високоорганізованого оптового плодовоовочевого/продовольчого ринку потребує великих капіталовкладень. За розрахунками фахівців інвестиції в один такий ринок в Україні становитимуть від 20 до 40 млн. доларів з терміном окупності до 10 років. У багатьох зарубіжних країнах, зокрема Польщі, оптові ринки створені за активного сприяння в організації та фінансовій допомозі держави [8, 8]. Український уряд і місцеві органи влади знаходяться поки що осторонь цих процесів, забуваючи, що оптовий ринок є вагомим інструментом державного контролю. Він (ринок) забезпечує концентрацію в одному місці товарно-грошових відносин і легкий контроль над ними з боку держави. Завдяки цьому оптовий ринок може стати інструментом політики країни чи певного регіону. Через оптовий ринок уряд і місцева влада створюють політику зрівноваженого розвитку роздрібної торгівлі та місцевого виробництва, здійснюють моніторинг якості продукції, цін, обсягів продажу [1].

Багатьма фахівцями вказується, що однією з причин гальмування процесу організації ринків є відсутність в Україні відповідного законодавства. В той же час в Європі, де подібні ринки успішно функціонують, немає спеціальних законів, що регулюють оптову торгівлю сільськогосподарською продукцією.

Висновки. Таким чином, дослідження взаємовідносин сільськогосподарських підприємств у сфері збуту показали:

- на внутрішньому ринку вітчизняна сільськогосподарська продукція є неконкурентоспроможною через високий рівень цін у порівнянні з доходами населення. На зовнішньому ринку слабка конкурентоспроможність зумовлена низькою якістю продукції;
- незважаючи на запити покупців у низькоякісній сировині, попит на якісну сільськогосподарську продукцію існує й має тенденцію до росту. Це вимагає додаткових зусиль виробників по налагодженню стосунків з відповідними партнерами;
- наразі ринкове середовище та стратегія функціонування посередників і покупців сільськогосподарської продукції не створюють сприятливих передумов розвитку аграрної сфери й формування її конкурентоспроможності;
- з боку держави необхідною є дієва підтримка тваринницьких галузей та сприяння розвитку системи оптових ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аустен Я. Програма створення оптових ринків в Україні [Електронний ресурс] / Я. Аустен. — Режим доступу: <http://www.lol.org.ua/ukr/showart.php?id=34072>.
2. Вітчизняні цінові тенденції // Агробізнес сьогодні. — 2007. — № 22. — С. 7.
3. Євчук Л. А. Якість молока у забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств / Л.А. Євчук // Економіка АПК. — 2008. — № 2. — С. 43–49.
4. Євчук Л. А. Якість продукції як похідний фактор балансу попиту та пропозиції на зерновому ринку / Л.А. Євчук // Агроінком. — 2007. — № 7–8. — С. 3–6.
5. Жолобецький Г. Овочі та фрукти України' 2007 / Г. Жолобецький // Пропозиція. — 2008. — № 1. — С. 14–15.
6. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: наук. доповідь / [Трегобчук В. М., Пасхавер Б. Й., Бородіна О. М. та ін.] ; за ред. В. М. Трегобчука, Б. Й. Пасхавера. — К. : ДУ "Ін-т екон. та прогнозів", 2007. — 260 с.
7. Козак І. Грошей більше, а худоби — менше / І. Козак // Агробізнес сьогодні. — 2007. — № 23. — С. 34–35.
8. Овочеві ринки контролюватиме держава // Агробізнес сьогодні. — 2008. — № 3. — С. 8.
9. Осипенко П. Гуртові реалії України та Європи / П. Осипенко // Агробізнес сьогодні. — 2007. — № 12. — С. 40–41.
10. Портер М. Е. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / Майкл Е. Портер ; [пер. з англ. А. Олійника, Р. Скільського]. — К. : Основи, 1998. — 390 с.
11. Хомин О. Гуртові спокуси / Олег Хомин // Агробізнес сьогодні. — 2007. — № 6. — С. 25.
12. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Одержано 21.05.09

Автором представлено аналіз кон'юнктури ринка сільськогосподарської продукції. Исследовано проблемы взаимоотношений между партнерами в сфере её реализации и их влияние на обеспечение конкурентоспособности товаропроизводителей.

Ключевые слова: кон'юнктура ринка, конкурентоспособность, сільськогосподарська продукція.

The author has presented the analysis of market conjuncture of agricultural production in the article. It investigated problems of mutual relations between partners in sphere of realization of production. It has considered influence of these relations on maintenance of competitiveness of commodity producers.

Key words: market conjuncture, competitiveness, agricultural production.

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МИТНА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ

**О.О. ГУЦАЛЕНКО, аспірант
ННЦ Інститут аграрної економіки**

Визначаються й аналізуються основні етапи та напрямки інтеграції Польщі до Світової організації торгівлі (СОТ) та Європейського союзу (ЄС), вплив інтеграційних процесів на митну політику держави, а також шляхи інтеграції України до ЄС на прикладі польської економіки.

Інтернаціоналізація господарської діяльності є об'єктивним результатом міжнародного поділу праці, розвитку зовнішньої торгівлі, посилення взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік. Адже розвиток будь-якої національної економіки неможливий без впливу на неї зовнішнього фактора. І навпаки — чим більш розвинута національна економіка, тим більше вона працює на зовнішній світ.

Слід констатувати, що вітчизняні вчені не приділяють достатньої уваги проблемі європейської інтеграції окремих країн і впливу інтеграційних процесів на митну політику держав, про що свідчить недостатня кількість ґрунтовних досліджень із зазначеної проблеми. У той же час польські дослідники ретельно висвітлюють вступ країни до ЄС, що докладно відображено у ряді робіт [8, 10, 11]. Таким чином, зазначена проблема є актуальною й заслуговує на більшу увагу з боку українських учених.

Методика досліджень. Сучасні процеси глобалізації вимагають від кожної держави якомога активнішого входження в світовий економічний простір аби зайняти там свою нішу. Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові праці із проблем економічної інтеграції Польщі, законодавчі та нормативно-правові акти з питань зміни порядку сплати митних зборів, економічної інтеграції Польщі, захисту від надмірного ввезення товарів на польську митну територію. У статті використано такі методи аналітичного та порівняльного аналізу.

Результати досліджень. СОТ є організацією, до якої не вступають, а приєднуються. Тобто визнають умови цієї організації і зобов'язуються їх виконувати. У процесі приєднання Світова організація торгівлі не нав'язує своїх умов, а веде з кожною країною-претендентом багаторічні переговори, за допомогою яких можна відстоювати інтереси своїх виробників і громадян для одержання переваг від членства в організації.

Судячи із досвіду країн-членів Світової організації торгівлі, їх приєднання мало переважно позитивні наслідки для економіки, а негативні компенсувалися прибутками, що отримувала країна в цілому від членства. Наприклад, Польща після приєднання у 1995 році збільшила свій і так

стабільний до того часу показник ВВП майже у півтора рази. А рівень прямих іноземних інвестицій зріс від 4 млрд дол. у 1996 р. до 9,5 млрд дол. у 2000 р. Латвія, Естонія, Литва, Румунія та Болгарія досягли стабільного зростання ВВП та росту інвестицій, що зберігається протягом останніх років.

Участь у системі світової торгівлі неможлива без впровадження інституційних змін за технічною і фінансовою допомогою Світового банку. Це не лише зміни стосовно законодавства, а й фітосанітарні, санітарні заходи, технічні стандарти (табл. 1).

1. Вартість проєктів Світового банку щодо впровадження угод СОТ*

Вид проєктів	Країна	Завдання проєкту	Вартість млн дол	Тривалість упровадження, років
Санітарні і фітосанітарні заходи	Росія	Впровадження санітарних і фітосанітарних стандартів: тестування і вдосконалення переробки продовольства	150	3
	Польща	Компонент санітарних і фітосанітарних стандартів в рамках проєкту розвитку експорту	71	5
	Угорщина	Модернізація боєнь	41	6
Митна оцінка	10 країн Східної Європи	Інституційна реформа: модернізація митниць	108	7
	Вірменія	Модернізація митниць: розробка законодавства, навчання персоналу, комп'ютеризація	2	4

Примітка. *За даними Світового банку: <http://www4.worldbank.org/projects>.

Країни Центральної та Східної Європи приєднувались до світової торгівлі напередодні або на початку перехідного періоду, що надало їм низку переваг. Це в першу чергу високий рівень підтримки внутрішнього агропродовольчого ринку, оскільки базовий період припадав на роки ще не ринкової економіки, при якому рівень захисту внутрішнього ринку був високий і переважали нетарифні методи захисту. За базовий період у Польщі було взято 1986–1988 роки, в результаті якого рівень захисту внутрішнього агропродовольчого ринку за деякими продуктами перевищував рівень ЄС.

Розмір дотацій на дану галузь обмежується, але підтримку можна здійснювати за рахунок так званої “зеленої скриньки”, що не пов’язується з підтримкою конкретних виробників, а включає витрати на наукові дослідження, підготовку і перепідготовку кадрів, фінансування ветеринарних і фітосанітарних заходів, контроль за безпекою продуктів харчування, вдосконалення інфраструктури, покращення землекористування

та інше [2, 5, 9].

Зі сторони СОТ найбільш обмежується і одним із найважчих питань є фінансування з так званої “жовтої скриньки”, що безпосередньо пов’язані з підтримкою сільгоспвиробників: компенсація облікової ставки за користування кредитами, списання державних боргів, доплати за здачу продукції належної якості тощо.

Про перші серйозні кроки Польщі назустріч Європейському Економічному Співтовариству (ЄЕС) можна вести мову, починаючи ще з 1989 року, адже саме в липні 1989 року Польща встановила дипломатичні відносини з ЄЕС. 19 вересня 1989 року між Польщею та ЄЕС було підписано договір про торговельно-економічну співпрацю. Цей договір став ключовим у проведенні подальших переговорів щодо інтеграції Польщі в Європейський Союз, тобто перші кроки ґрунтувалися на домовленостях торговельно-економічного характеру.

У 1997 році Європейська Рада встановила термін початку переговорів із Польщею щодо вступу в ЄС. 16 липня 1997 року Європейська комісія прийняла позитивне рішення щодо переговорів із Польщею та зарахувала її до групи з шести країн, з якими ЄС повинен вести переговори про приєднання. 31 березня 1998 року в Брюсселі розпочалися офіційні переговори відносно членства в ЄС Польщі та ще п’яти кандидатів (Чехії, Естонії, Словенії, Угорщини та Кіпру). Переговори стосовно членства Польщі в ЄС тривали від березня 1998 року до грудня 2002 року.

Початок переговорів був для державних структур Польщі та її економіки серйозним викликом у зв’язку з необхідністю приведення польського законодавства у відповідність із правовими актами європейського співтовариства. Переговори можна умовно поділити на два етапи:

- 1) етап адаптації польського права до права європейського;
- 2) етап переговорів щодо конкретних умов вступу Польщі до ЄС.

На засіданні Європейської Ради в червні 2001 року, яке відбулося в місті Гетеборг, було визначено, що країни-кандидати, які позитивно закінчать євроінтеграційні переговори до кінця 2002 року, зможуть приєднатися до співтовариства у 2004 році. Польща потрапила до числа таких країн завдяки тому, що встигла закінчити переговори з ЄС до зазначеного терміну, це сталося 13 грудня 2002 року на засіданні Європейської Ради в Копенгагені.

Варто відзначити деякі компромісні домовленості між сторонами: Польща відстояла право пільгового оподаткування сектора житлового будівництва, доплати польським аграріям у перший рік членства в ЄС становили 55%, у другий — 60%, у третій — 65% від середнього рівня дотацій, які надавалися сільгоспвиробникам об’єднаної Європи, у 2004–2006 роках держбюджет Польщі отримав від ЄС 1,5 млрд євро [1].

9 квітня 2003 року Європарламент переважною більшістю голосів (за - 509 депутатів, проти — 25, утрималися — 31) затвердив пропозицію щодо входу Польщі до Європейського Союзу 1 травня 2004 року.

Україна визначила стратегічною метою приєднання до європейських економічних і політичних структур у відповідності з “Основними напрямками зовнішньої політики”, затвердженими Верховною Радою ще в 1993 році.

На початку 1994 року був підготовлений проєкт Угоди про партнерство і співробітництво ЄС з Україною, яка з 1 березня 1998 року набрала чинності. Поступова інтеграція до ЄС є важливою складовою процесу реформування української економіки, входження України до системи світових господарських зв'язків та європейського простору.

Польщі, на відміну від інших країн регіону, не довелося пережити економічний спад, її валюта не стала предметом спекулятивних атак. Успіх економічної трансформації цієї держави пояснюється добре узгодженою комбінацією розумної фінансової політики і наполегливих структурних реформ.

Керуючись досвідом Республіки Польща, для повного вступу в ЄС Україні необхідно задовольняти вимоги Маастрихтської Угоди щодо фінансових показників країн. Насамперед, це стосується зниження дефіциту державного бюджету, зменшення державного боргу, зниження інфляції, встановлення відсоткових ставок на світовому рівні.

Одним з найважливіших питань для більшості країн є митна політика. Загалом митну політику Польщі можна охарактеризувати як „поміrkований протекціонізм”. На початку 90-х років ХХ ст. Польщею було встановлено високі ставки мита на продукцію промислового виробництва та сільського господарства для забезпечення підтримки власного товаровиробника. Із 1995р. Польща є членом СОТ і митна політика країни формується відповідно до вимог цієї організації. Так, до 2000 р. ставки на промислову продукцію були знижені в середньому на 40%, а на сільськогосподарську — на 36%.

Деякі країни, в тому числі й Польща, лібералізували свої ринки ще до вступу, і в більшості із них рівень захисту внутрішніх ринків виявився низьким. Значних успіхів у ході переговорів досягла Болгарія і Румунія, що спромоглися “зв'язати” ставки ввізного мита на досить високому рівні. Дані таблиці 2 свідчать про високий рівень відкритості ринків країн із перехідною економікою та їх лібералізацію. Проте не завжди “зв'язування” митних ставок сприяє доступу на ринок.

2. Ставки ввізного мита на промислову продукцію в деяких країнах з перехідною економікою, 2000 р.

Країна	Середньоарифметичні зв'язані ставки ввізного мита, %	Середньоарифметичні фактичні ставки ввізного мита, %
Болгарія	23,8	11
Чехія	4,3	4,5
Естонія	7Д	0,0
Угорщина	7,4	7,3
Латвія	9,4	2,7
Польща	10,4	10,5
Румунія	30,8	17,5

Примітка. *За даними секретаріату СОТ: <http://www.wto.org>.

Сьогодні Польща є членом Європейського Союзу і не може самостійно визначати митну політику та встановлювати митні тарифи. Крім того, значна частка зібраних митних зборів перераховуються до бюджету ЄС. Це було досить сильним ударом по польській легкій та харчовій промисловостях, адже митні ставки ЄС на момент їх встановлення в Польщі були в середньому нижчими на 6%, що і стало фактором значного росту імпорту взуття та текстильної продукції з Китаю, а також продукції харчової промисловості з країн колишнього СРСР. Таким чином, значна лібералізація імпорту призвела до від'ємного сальдо торговельного балансу — 3 млрд. дол. США у торгівлі товарами і 4 млрд. дол. США разом із послугами у 2005 році [4].

Необхідно зазначити, що пристосування польського права до вимог ЄС було ліберальним стосовно майже всіх промислових товарів, проте агропродовольча сфера не входить до даного переліку. Це, в першу чергу, пов'язано із специфічним характером сільського господарства: роздробленість власності, відсталість у технологіях та інше. Хоча завдяки переговорам із СОТ, Польща здобула право на захист сільськогосподарського ринку шляхом встановлення відносно високих митних ставок у сільськогосподарському секторі. На основі даних табл. 3 можна здійснити порівняльний аналіз рівня підтримки та захисту виробників сільськогосподарської продукції в розрізі деяких країн та угруповань. Проте деякі переваги діяли лише до часу приєднання до всесвітньої організації у 2004 році, коли Польща була змушена знизити зовнішні митні збори. Натомість вона отримала сільськогосподарські дотації, що одержують усі члени ЄС.

3. Рівень підтримки та захисту виробників продукції сільського господарства*

Назва країни (угруповання)	1986–1988 рр.	2002–2004 рр.
Відносний рівень підтримки виробників, %		
ЄС	22	17
ОЕСР	37	30
Польща	11	14
США	22	17
Номінальний коефіцієнт захисту виробників		
ЄС	1,80	1,32
ОЕСР	1,57	1,29
Польща	1,08	1,15
США	1,14	1,09

Примітка. *Джерело даних: *Agricultural Policies in OECD Countries: At a Glance*. — Paris: OECD, 2004. — 140 р.

Велику роль в адаптації польської митної політики відіграла цілеспрямована підтримка експорту, що включає в себе так звані “солідні” спрощені митні процедури для експортерів, часткову компенсацію витрат, пов’язаних з участю середніх і малих підприємств у виставках та ярмарках за кордоном, кредити, банківські гарантії за експортними кредитами, урядові гарантії на розвиток експортного виробництва, страхування кредитів і експортного ризику, доплати до процентних ставок експортних кредитів, субсидії експортерам сільськогосподарської продукції та інше.

Країни, що приєдналися до СОТ у 2004 році для захисту внутрішнього ринку активно використовували усі можливі засоби в системі вимог цієї організації, адже лише процес зв’язування тарифів не завжди забезпечує доступ до ринку. Тому “в чинному митному тарифі Польщі чітко визначено преференції, які захищають автомобілебудування та нафтопереробку: ставки імпорتنих мит на автомобілі, низку нафтопродуктів із країн, яким Польща надала режим найбільшого сприяння, залишаються на високому рівні” [6].

З іншого боку, захист національних ринків від недобросовісної конкуренції досягається завдяки антидемпінговим інструментам. Прикладом цього є 13 проведених в Польщі розслідувань протягом 1998–2001 років, які стосувались надмірного імпорту та 8 стосовно імпорту за демпінговими цінами (підприємства були заяви вугільної, металургійної ті інших галузей промисловості). В результаті були встановлені мита та додаткові митні виплати. Також у 2002 році були введені два нових Закони: “Про захист від ввезення на польську митну територію товарів за демпінговими цінами” та “Про захист від надмірного ввезення товарів на польську митну територію” [7].

З 1 грудня 2008р. Міністерство фінансів Польщі внесло зміни щодо порядку сплати митних зборів. Водії вантажівок отримали дозвіл перевозити через східний кордон Польщі до 600 літрів пального в баках своїх вантажівок (раніше дозволялось перевозити лише 200 літрів пального).

Окрім цього, Міністерство фінансів Польщі збільшило вартість звільнених від сплати мита, так званих “посилок малої вартості”, з існуючих 22 євро до 150 євро. Ці зміни регулюються Розпорядженням Ради Європейського Союзу № 274/2008 від 17 березня 2008 р.

Зміни щодо порядку сплати митних зборів знайшли своє відображення також у двох законах Польщі “Про податок на додану вартість” (увійшов в дію 1 грудня 2008 р.) та “Про митне право” (стаття 1 пункт 14 Закону увійшов в дію з 1 грудня 2008 р., натомість весь закон почав діяти з 1 січня 2009 р.).

З 1 січня 2009 р. вводиться нова норма щодо сплати ПДВ, а саме при імпорті товару ПДВ можна буде сплатити безпосередньо за допомогою декларації ПДВ без потреби сплачувати податок у митній службі. Від сплати ПДВ звільниться продовольство, яке перетинає кордон з благодійною метою. Рада міністрів Польщі з 1 січня 2009 року запровадила резерв суспільної солідарності у розмірі 1,14 млрд польських злотих (0,40 млрд дол США). Уряд Польщі планує отримати ці кошти у результаті підвищення акцизних ставок на

алкогольні вироби і автомобілі, а також за рахунок зменшення ставки податку від фізичних осіб і внесення змін щодо податку на додану вартість.

Станом на 15 січня 2009 р. митна служба Польщі інформувала про відкриття спеціального пункту фіто-санітарного контролю для товарів, які ввозяться на територію Польщі з третіх країн на прикордонному переході в польській місцевості Гребенне (Рава — Руська) [3].

Висновки. Процес адаптації до нових правил та вимог ЄС пов'язаний з певними видатками для польських підприємств, проте він зумовив також певні позитивні результати. Новий торговельний режим загалом позитивно вплинув на обсяги торгівлі та прямих іноземних інвестицій. За оцінками експертів для Польщі переваги від застосування спільної торговельної політики перевищують відповідні витрати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочаров С. Інтеграція Польщі до Європейського Союзу (1989–2004 рр.) / С. Бочаров // Журнал „Схід”. — 2008. — №4. — С. 88.
2. Власов В.І. Сільське господарство Польщі після вступу до Європейського Союзу / В.І. Власов, М. Онішук, О.В. Овсянніков // Економіка АПК. — 2005. — №12. — С. 117–123.
3. Інформація щодо змін у податковій, митно-тарифній політиці Республіки Польща [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrexport.gov.ua/ukr/pravovi_pitannj_a/pol/3_3_0.html.
4. Історико-науковий аналіз митно-тарифного регулювання у контексті еволюції наукової думки [Електронний ресурс] / О.П. Комарніцька – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2009-I/09>.
5. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / Т.О. Осташко — К. : Інститут сільського розвитку, 2005. — С. 29.
6. Українсько-польський інтернет-журнал [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.upcfc.org>.
7. Хофмокл Я. Україна на шляху до Європейського союзу / Я. Хофмокл, К. Смик, А. Амброзьяк, О. Маркович — Варшава, “VADEMEKUM”, 2006. — С. 70.
8. Doliwa-Klepacki Z. M. Integracja europejska (laczenie z uczestnictwem Polski w UE i Konstytucjadla Europy). — Bialystok: Temida 2, 2005.
9. Kalizuk E. Trade policy and regulation: lessons from Poland's accession to the European Union // International Journal of Public policy. — 2009. — Vol. 4, №1–2. — P. 135–158.
10. Lastawski K. Historia integracji europejskiej. — Torun: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006. II. Polska polityka integracyjna po przystapieniu do Unii Europejskiej // podredakcja J. Fiszer. — Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2006.

Одержано 21.05.09

Таможенная политика рассматривается как важнейший инструмент протекционистских мероприятий государства. Как член Всемирной организации торговли, Европейского Союза, Организации экономического сотрудничества и развития, договора относительно информационных технологий, Польша формирует таможенную политику, придерживаясь требований этих организаций.

Ключевые слова: таможенная политика, иностранные инвестиции, интеграция, Польша, Украина.

Customs politics is regarded as the main instrument of protecting state measures. Poland has a membership in World Trade Organization, European Union, Economic Co-operation and Development Organization, so its customs politics sticks to the requirements of these organizations.

Key words: customs politics, foreign investments, integration, Poland, Ukraine.

УДК 338.43.331.3

ЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ТА ВІКОВОГО КРИТЕРІЇВ СЕГМЕНТАЦІЇ АГРАРНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ КРИЗИ

М.А.ВУЙЧЕНКО, кандидат економічних наук

Розглянуто особливості сегментації аграрного ринку праці за гендерним і віковим критеріями в сучасних умовах кризи. Зроблено пропозиції щодо усунення негативних наслідків сегментації за даними критеріями.

На початку 2009 року ринок праці України характеризується, так званою, другою хвилею скорочень працюючих. Сьогоднішня криза в економічній літературі характеризується “ефектом кіл по воді”, адже спочатку страждають лише деякі галузі економіки, а потім масові звільнення розповсюджуються і на суміжні сфери.

Кінець 2008 року, який на ринку праці України відзначився першою хвилею скорочень, залишив без роботи переважно працівників інвестиційно-фінансового сектора, співробітників банківських і страхових компаній, а також, робітників, зайнятих у підприємствах важкої промисловості. Особливістю ж другої хвилі звільнень є те, що вона торкнулася секторів економіки, що є наближеними до споживчих сегментів: виробництво ліків, продуктів харчування тощо. Саме під другу хвилю скорочень потрапили працівники сільськогосподарських підприємств, для яких неповний робочий день, тиждень, затримання виплати заробітної плати та скорочення усіх надбавок стало звичним явищем. Враховуючи те, що середній розмір

заробітної плати в аграрній сфері і до кризи був значно нижчим, у порівнянні із середнім розміром заробітної плати в інших галузях економіки, таке явище є досить загрозливим.

Питання формування ринку праці та окремих його сегментів досліджувалося багатьма українськими та зарубіжними вченими-економістами, зокрема — Н.Т.Вишневською, І.С.Золіним, О.І.Здоровцовим, М.В.Семікіною, О.В.Павловською, В.П.Петюхом, В.В.Радєєвою, І.Л.Петровою, В.В. Томиловим та іншими вченими-економістами.

Соціально-трудові відносини в аграрній сфері економіки досліджували О.Ю.Амосов, Д.П.Богиня, Г.Т.Куликов, І.І.Лотоцький, Л.В.Молдаван, І.В.Прокопа, В.М.Трегобчук, В.В.Юрчишин, К.І.Якуба та інші дослідники.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження послужили наукові праці з питань сегментації ринку праці за гендерним і віковим критеріями. Також при написанні статті були використані наукові праці щодо формування аграрного ринку праці в сучасних умовах.

Було використано такі наукові методи, як узагальнення та порівняння, функціональний аналіз і класифікаційно-аналітичний метод, монографічний та соціологічний методи дослідження.

Результати дослідження. У структурі критеріїв сегментації ринку праці гендерний посідає друге місце після освітнього та кваліфікаційного [2, 68]. Ще у 80-х роках серед зайнятих повний робочий день погодинна заробітна плата жінок складала у країнах Заходу в середньому лише три чверті від заробітної плати чоловіків, а у США — лише 60% [5, с. 202]. Окреме місце в структурі критеріїв сегментації посідає і віковий. У першу чергу це стосується молоді, якій пропонуються нижчі професійно-посадові ступені. Саме молодь найчастіше опиняється серед безробітних, навіть якщо за рівнем кваліфікації не поступається старшим. Сегментація ринку праці за віковим критерієм охоплює також інтереси працівників пенсійного віку, які, як правило, є кваліфікованими спеціалістами, що ще здатні та хочуть працювати.

Якщо віковий критерій сегментації ринку праці у правовому аспекті розглядається, переважно, лише з точки зору забезпечення прав молодих спеціалістів на підприємствах, то гендерному критерію у зарубіжному та українському законодавстві приділяється досить багато уваги.

Спеціальні закони з рівності прав і можливостей реалізації трудового потенціалу чоловіків і жінок прийняті в багатьох країнах світу: Норвегії, Ісландії, Швеції, Данії, Литві, Словенії. Це, наприклад, Акт про рівні можливості Швеції від 1 січня 1992 року. У відповідності з ним всі працедавці, які мають не менше десяти найманих працівників, повинні розробляти щорічний план із рівних можливостей, зокрема, щорічне дослідження різниці в оплаті праці.

В Україні практичне втілення рівності статей у трудовій діяльності покликаний забезпечити Закон про рівність, який набрав чинності 1 січня

2006 року. У відповідності з ним, “рівні права жінок і чоловіків” — це відсутність обмежень чи привілей за ознакою статі та рівні можливості для реалізації здібностей.

Вивчаючи вплив гендерного і вікового критеріїв сегментації на особливості формування аграрного ринку праці України в умовах кризи, потрібно також враховувати ментальний чинник [6, 41–43]. Радянське минуле залишило у свідомості людей поняття про рівність чоловіків і жінок у всіх сферах трудової діяльності, про підтримку молоді, про шану до літніх працівників, у яких потрібно переймати досвід і трудову майстерність [3, 164].

Ринкові ж умови окреслюють свій вибір характеристик “ідеального працівника підприємства”. Це повинен бути чоловік (з жінками більше клопоту); працівник повинен бути досвідченим, але порівняно молодим; працюючий повинен бути наполегливим і відданим своїй роботі, але не вимагати підвищення розміру заробітної плати (преміювання, кар’єрного росту тощо); працівник повинен бути висококваліфікованим, але не підвищувати свою кваліфікацію за рахунок підприємства, на якому він працює [4, 88].

Потрібно сказати, що вищеперелічені характеристики більш характерні для сучасних промислових підприємств, тоді як у аграрних ще найчастіше переважають старі традиції [1, 384].

Метою дослідження, що проводилося нами у лютому 2009 року, було визначення впливу гендерного та вікового критеріїв сегментації на формування аграрного ринку праці в умовах кризи.

Одним з підприємств, у яких проводилося дослідження, було ТОВ „Катеринопільський елеватор” Катеринопільського району Черкаської області. Дослідження проводилося у формі анкетного опитування. Загальна вибірка становила 120 респондентів і включала в себе представників різних сегментів ринку праці.

У таблиці показано розподіл працюючих, що брали участь в опитуванні за гендерним і віковим критеріями, а також у відповідності із сегментацією щодо положення працівника на підприємстві.

Розподіл працівників ТОВ “Катеринопільський елеватор” за сегментаційними ознаками, %

Вік респондентів, років	Сегментаційна та гендерна належність					
	Первинний сегмент		Середній сегмент		Вторинний сегмент	
	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.
17–35	1	1	8	6	19	8
35–60	3	2	6	5	10	12
Старше 60	—	—	3	4	6	6

З таблиці 1 видно, що серед всіх трьох сегментів ринку праці ТОВ “Катеринопільський елеватор” співвідношення чоловіків і жінок знаходиться приблизно в однакових пропорціях, тобто гендерний критерій сегментації не впливає на структуру працівників підприємства. Вплив вікового критерію виражається у відсутності серед представників первинного сегменту працівників старше 60 років. Молодь (працівники віком 17–35 років) переважає у середньому та вторинному сегментах ринку праці.

Як показали результати дослідження, на сьогоднішній день наслідки фінансової кризи відчули на собі 9% працівників. Це, переважно, жінки у віці 17–35 років (4%) і жінки старше 60 років (2%). Щодо чоловіків, які працюють на підприємстві, то на зменшення заробітної плати скаржаться лише 3%.

Незважаючи на вищезазначені результати, 82% респондентів зауважили, що стать і вік працівника не впливатимуть на можливість скорочення його заробітної плати, або звільнення з підприємства. Головне — особисті здібності та здатність працювати.

Ніхто з працюючих ТОВ “Катеринопільський елеватор” поки що не брав вимушену відпустку, хоча 46% респондентів не виключають таку можливість у майбутньому. Натомість 63% респондентів із настанням фінансової кризи відчули зменшення обсягів соціально-культурних послуг, що ще у минулому році підприємство надавало своїм працівникам. У той же час респонденти зауважують, що ставляться до цього з розумінням, оскільки на інших підприємствах становище працівників стало набагато складнішим.

74% респондентів, серед яких 3% чоловіків і 35% жінок, не залишили б дане місце роботи навіть, якщо б розмір заробітної плати зменшився та умови праці погіршилися, бо вважають, що за умов кризи кращої роботи вони всеодно не знайдуть.

Отже, як показали результати дослідження, проведеного на ТОВ “Катеринопільський елеватор”, якщо до настання кризи у структурі працівників підприємства вплив гендерного критерію сегментації був зовсім невідчутним, а вплив вікового критерію виражався лише у первинному сегменті ринку праці, то за умов кризи обидва вищезазначені критерії будуть впливати на обрання серед працівників “кандидатів” на звільнення, або зменшення розміру заробітної плати.

Оскільки, досліджуване підприємство відноситься до кращих щодо умов праці та ставлення керівництва підприємства до працівників, можна очікувати, що в інших сільськогосподарських підприємствах вплив гендерного та вікового критеріїв сегментації відчутний набагато сильніше.

Висновки

1. Питання сегментації ринку праці за гендерним та віковим критеріями нині привертає увагу багатьох вчених-економістів. У багатьох зарубіжних країнах законодавчими актами регулюються однакові трудові права жінок і чоловіків, молоді, працівників похилого віку. Не винятком є і Україна.

2. Як показали результати дослідження, у аграрних підприємствах України сегментація працівників за гендерним і віковим критеріями поки що чітко не простежується, але сучасні умови кризи будуть посилювати негативні наслідки сегментації за даними критеріями.
3. До факторів, що, на нашу думку, зменшували б негативні наслідки сегментації працівників аграрної сфери за гендерним і віковим критеріями в умовах кризи, слід віднести удосконалення законодавства щодо прав молодих спеціалістів і жінок на підприємстві.
4. Також доречним було б проведення на підприємствах щорічної атестації працюючих щодо їх трудових здібностей. Це чітко окреслило б критерії, за якими працівників зараховують до категорії “кваліфікований спеціаліст” і дало б багатьом працівникам пенсійного віку гарантію їх зайнятості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демьяненко Н.Я. Финансовые проблемы при реформировании аграрного сектора экономики / Я.Н.Демьяненко. — М. : Энциклопедия российских деревень. — 2002. — 440 с.
2. Петрова І.Л. Ринок праці: процес сегментації / І.Л.Петрова. — К. : Український держ. пед. ун-т ім. Драгоманова, 2002. — 248 с.
3. Прокопа І.В. Виробнича сфера села і сільське життєве середовище / І.В.Прокопа, Д.О.Мотруніч, Л.О.Шепотько. — К. : Ін-т економіки НАНУ, 2001. — 288 с.
4. Ситник В.П. Трансформація АПК України в ринкові умови / В.П.Ситник. — К. : УАЕ, 2002. — 196 с.
5. Трохим І.Б. Гендерна та вікова дискримінація на ринку праці Львівщини в цифрах / І.Б.Трохим, О.В.Воробець — Львів, 2005. — 324 с.
6. 324 с.
7. Якуба К.І. Жінки в трудовому потенціалі села / К.І.Якуба. — К., 1998. — 238 с.

Одержано 21.05.09

В процессе исследования влияния гендерного и возрастного критериев сегментации на формирования рынка труда в условиях кризиса было замечено, что в аграрных предприятиях процесс сегментации за данными критериями происходит более медленно, чем в промышленных. Как показали исследования, причиной этого является ментальный фактор, а также специфические особенности аграрного труда.

Ключевые слова: *гендерный и возрастной критерии, сегментация, рынок труда, кризис.*

In the process of investigating the influence of the gender and age criteria of segmentation on the development of labor market in the conditions of crisis it was noticed that according to these criteria the process of segmentation at agrarian enterprises occurs more slowly than in the industrial ones. As it was found this situation was caused by the mental factor as well as by some specific features of agrarian labor.

Key words: gender and age criteria, segmentation, labor market, crisis.

УДК 641.16

ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ У ВИРОБНИЦТВІ

Д.В. ВЛАСОВ*

ННЦ „Інститут аграрної економіки” УААН

У статті здійснено оцінку складових „водного сліду”: зовнішнього, внутрішнього, зеленого та блакитного. Питання використання водних ресурсів висвітлено з точки зору екологічного підприємництва.

Економічний розвиток країн світу є неможливим без використання водних ресурсів. Проте нині людство стикається із проблемами, які пов’язані з їх дефіцитом, починаючи від забезпечення населення питною водою до використання її у промисловості та сільському господарстві.

Наявність водних ресурсів та ефективність їх використання з економічної точки зору досліджують такі вчені-економісти, як М. Хвесик, Д.Р. Базаров, А. Яцик, С.Н. Погосян, О.А. Опалов та інші.

Так, А. Яцик вважає, що у ХХІ столітті водні ресурси стануть вирішальним чинником економічного розвитку та екологічної безпеки більшості країн світу [6, 9].

На думку М. Хвесика, водогосподарський комплекс України поєднує в собі дві характеристики води — це частина живої природи і природний ресурс, що необхідний для функціонування народного господарства [5, 30].

А. Папцов, Ж. Соколова, І. Пацурия стверджують, що найбільш характерною проблемою використання водних ресурсів у сільському господарстві є низька ефективність даного процесу, що, перш за все, пов’язано зі зношеністю матеріально-технічних ресурсів і застарілими виробничими технологіями [4, 60].

Проте в науковій літературі ще не достатньо висвітлено проблеми використання води в залежності від джерел її надходження.

*Керівник: П.І. Гайдучкий, д.е.н., професор, академік УААН

Основною метою написання даної статті є дослідження джерел та обсягів використання води в розрізі „водного сліду” у країнах із різним рівнем прибутків.

Методика досліджень. При написанні статті було використано такі методи: графічний, аналітичний та порівняльний аналіз.

Результати досліджень. Водні ресурси є важливою компонентою навколишнього середовища й теоретично вважаються невичерпним джерелом. Проте лише за умови їх раціонального використання можна досягнути оптимального балансу між їх відновленням і споживанням [2, 84].

З метою раціонального використання водних ресурсів в аграрному виробництві необхідно дотримуватися таких принципів [1]:

- використання води із максимальною рентабельністю;
- економія водних ресурсів за рахунок використання нових технологій;
- охорона водного середовища від забруднення й виснаження.

В Україні водні ресурси формуються в основному за рахунок транзитних річних вод (лише 25% беруть витoki з України, а решта надходять із Росії, Білорусі та Румунії), місцевих стоків і підземних вод. Крім того вони ще й нераціонально розподілені по території країни — найбільше їх розміщено (58%) в районах, де потреба води не перевищує 5% їх запасів — Карпати, прикордонні райони України біля басейну Дунаю, а найменше — в Донбасі та на півдні країни, де зосереджується найбільше навантаження [6, 36].

У світовій практиці прийняте поняття „водний слід”, в якому враховується загальний обсяг використання води для господарсько-побутових, промислових і сільськогосподарських потреб. При цьому „водний слід” виробництва складається з „блакитного”, „зеленого” і „сірого” водних слідів. Перше поняття — це загальний обсяг води, що безповоротно забирається з водних ресурсів країни для зрошення. Друге поняття — це об’єм дощової води, що зберігається у ґрунті і випаровується на площах, які використовуються в аграрному виробництві. Третє — це об’єм води, яка забруднюється в процесі виробництва. При цьому цей показник розраховується як об’єм води, потрібної для розріджування забруднюючих речовин до такого стану, коли їх концентрація відповідатиме прийнятим екологічним нормативам.

У цілому складові „водного сліду” наведені на рис. 1.

Для оцінки загальних обсягів водного сліду виробництва нами були використані дані, наведені за країнами світу у доповіді World Wild Fond „Живая планета — 2008”. При цьому зроблено групування країн за рівнем прибутків: високих (24 країни), середніх (62 країни) і низьких (41 країна). Узагальнені матеріали наведено в таблиці 1.

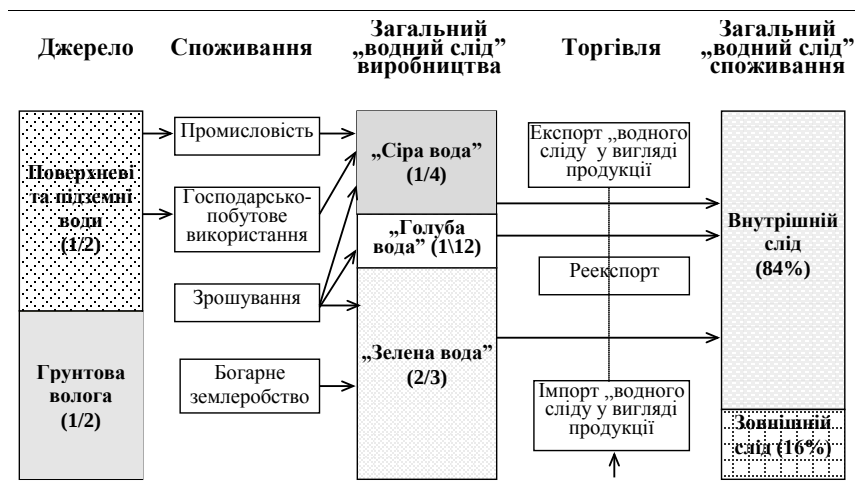

Рис. 1. Складові „водного сліду” [3]

1. Водний слід виробництва у країнах з різним рівнем прибутків *

Групи країн	Всього,	„Зелений слід”		„Блакитний слід”		Зворотні потоки	
	км ³ /рік	км ³ /рік	%	км ³ /рік	%	км ³ /рік	%
Світ	8621,70	4934,86	57,24	1083,05	12,56	2571,77	29,83
З високим рівнем прибутку	1717,16	823,90	47,98	207,93	12,11	686,42	39,97
% до світу	19,62	16,70	—	19,20	—	26,69	—
З середнім рівнем прибутку	3958,28	2374,17	59,97	3867,34	9,76	1192,57	30,12
% до світу	45,91	48,11	—	35,67	—	46,37	—
З низьким рівнем прибутку	2946,26	1736,79	58,94	488,78	16,59	692,78	23,51
% до світу	34,17	35,19	—	45,13	—	26,94	—

Примітка. * Розрахунки за групами країн зроблено автором.

У цілому у світі для господарсько-побутових, промислових і сільськогосподарських потреб було використано 8621,7 км³ води, більша частина якої — 4934,86 км³, або 57,24%, випаровувалася з площ сільськогосподарських культур. „Блакитна” вода, основна частина якої безповоротно забирається для зрошення знову ж таки у сільськогосподарському виробництві, становить понад 1000 км³. Таким чином, можна констатувати, що майже 60% водного сліду виробництва припадає на аграрну сферу економіки.

У зв'язку з тим, що у багатьох країнах відсутні дані щодо обсягів води, яка використовується для розрідження забрудненої води у виробництві, у розрахунках „сірий водний слід” замінений на „зворотні потоки”, які складаються з об'єму стічних вод сільськогосподарства, промисловості і побутових потреб, що повертаються у поверхневі водні об'єкти після використання.

Внаслідок того, що в країнах із середнім рівнем прибутку набагато більші площі сільськогосподарських земель, у них і найбільші „зелений” і „блакитний” сліди. При цьому загальний обсяг цих слідів становить 2760,5 км³, або близько 46% обсягів таких слідів у світі, а в межах загальних обсягів водного сліду виробництва вони становлять понад 69%, але питома вага обох слідів найвища в країнах із низьким рівнем прибутку — понад 75%.

Слід зазначити, що хоча загальний обсяг зворотних потоків у країнах з низьким і середнім рівнем прибутків більший, ніж у країнах з високим рівнем прибутку, питома вага останніх відносно загальних обсягів спожитої води у виробництві набагато вища — 39,97% проти відповідно 30,12 і 23,51%. Тобто промислово розвинуті країни значно більше у відносних величинах повертають водних ресурсів у поверхневі води для їх повторного використання.

Крім того, „водний слід” для кожної країни складається з *внутрішнього і зовнішнього слідів*. Перший — це обсяг води, потрібної для виробництва тих товарів і послуг, що виробляються і споживаються у межах країни. Другий — це споживання імпортованих товарів, тобто обсяг води, використаної для виробництва цих товарів в інших країнах. При цьому експерти Всесвітнього фонду дикої природи не враховують у водному сліді країни обсяги води, використаної для виробництва експортних товарів.

У світовому вимірі величина зовнішнього сліду дорівнює 16% водного сліду, що припадає на душу населення, а зовнішній водний слід 27 країн перевищує половину їх загального водного сліду. На основі матеріалів, наведених у доповіді Всесвітнього фонду дикої природи, нами виконані розрахунки внутрішнього і зовнішнього слідів з групуванням країн за рівнем прибутків (табл. 2).

Аналіз даних таблиці свідчить про те, що при середньосвітовому щорічному споживанні води в обсязі 1215,5 м³ на людину найвищий рівень цього показника у країнах із високим рівнем прибутку, тобто промислово розвинутих країнах — 1841,6 м³, або у 1,5 раза більше середньосвітового. Найменший рівень у країнах із низьким рівнем прибутку — 1084,6 м³, або 89,2% середньосвітового показника. Але внаслідок майже у 3 рази більшої чисельності населення питома вага споживання води цих країн складає 42,3% загальносвітового обсягу проти 23,6% у промислово розвинутих країнах. При цьому питома вага спожитої води у них більша за питому вагу населення, тоді як в інших двох групах країн — навпаки менша.

2. Водний слід країн з різним рівнем прибутків [3]

Групи країн	Населення, млн	Всього		Внутрішній слід		Зовнішній слід	
		м³ на людину в рік	млн м³ на населення в рік	м³ на людину в рік	млн м³ на населення в рік	м³ на людину в рік	млн м³ на населення в рік
Світ усього	6228,8	1215,5	7571192,9	1029,6	6413057,7	188,8	1175721,4
З високим рівнем прибутку	969,9	1841,6	1786163,0	1165,4	1130348,0	693,9	673060,0
% до світу	15,6	151,5	23,6	113,2	17,6	367,6	57,2
З середнім рівнем прибутку	2302,8	1119,9	2578903,4	1080,1	2487338,7	40,2	92479,6
% до світу	37,0	92,1	34,1	104,9	38,8	21,3	7,9
З низьким рівнем прибутку	2956,1	1084,6	3206126,5	945,6	2795371,0	138,8	1175724,4
% до світу	47,5	89,2	42,3	91,8	43,6	73,5	34,9

Подібна тенденція спостерігається й при оцінці величини внутрішнього сліду споживання.

Слід зазначити, що, оскільки обсяги імпорту товарів промислово розвинутих країн набагато вищі, ніж у менш розвинутих країнах, то вони фактично використовують водні ресурси бідних країн, зберігаючи власні. При цьому, якщо середньосвітовий показник зовнішнього сліду становить 188,8 м³ на людину на рік, то в промислово розвинутих країнах він у 3,67 рази більший, тоді як у країнах із середнім рівнем прибутків цей слід становить лише 40,2 м³, або 21,3% середньосвітового.

Отже, якщо баланс водного сліду споживання промислово розвинутих країн складається з 63,3% внутрішнього і 37,7% зовнішнього слідів, то відповідно в країнах з низьким рівнем прибутку — 87,2 і 12,8%, а в країнах із середнім рівнем прибутку — навіть 96,4 і 3,6%.

Таким чином, величини водного сліду та його складових значно розрізняються між країнами з різним рівнем розвитку при більшому використанні водних ресурсів у сільському господарстві, незалежно від рівня економічного розвитку країн. У подальших дослідженнях необхідно розглянути проблеми поліпшення ефективності використання водних ресурсів, урахувавши вплив чинників глобальної економічної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агарный ресурсный потенциал Украинской ССР / [Веденичев П.Ф., Пасхавер Б.И., Трегобчук В.М. и др.]. — К. : Наук. думка, 1988. — 312 с.
2. Василюк О.А. Водноресурсний потенціал агропродовольчої сфери України: оцінка використання / О.А. Василюк // Збірник наукових праць Інституту економіки НАН України. — 2000. — С. 83–91.

3. Живая планета — 2008: Пер. с англ. www.wwf.ru
4. Папцов А. Структура и эффективность использования водных ресурсов в мировом сельском хозяйстве / А. Папцов, Ж. Соколова, И. Пацуря // АПК: экономика, управление. — 2007. — № 7. — С. 60–63.
5. Хвесик М. Водный ресурс как структурообразующий стратегический фактор развития экономики Украины / М. Хвесик // Международная экономика. — 2007. — № 12. — С. 30–44.
6. Яцик А. Горизонти водного господарства України / А. Яцик // Урядовий кур'єр. — 2003. — 16 жовтня. — С. 9.

Одержано 21.05.09

Неотъемлемой частью любого производства является использование водных ресурсов. В статье обоснованно понятие “водный след”, а также исследовано объемы использования воды в странах с разным уровнем доходов.

Ключевые слова: водные ресурсы, водный след, экологическое производство.

The integral part of any production is the use of water resources. The concept “water track” is grounded and also the volumes of it use in countries with the different level of incomes were researched in this article.

Key words: water resources, “water track”, ecological production.

УДК 303.732.4:631.145

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

**О. Л. БУРЛЯЙ, кандидат економічних наук
Д.В. ДЕРЕВЯНКО, аспірант**

Розглянуті підходи до системного вивчення та аналізу категорії економічної стійкості підприємств, досліджені та систематизовані види економічної стійкості аграрних підприємств.

Становлення ринкових відносин в Україні потребує глибокого вивчення нових теоретичних положень та розробки практичних підходів до управління стійкістю підприємств. Для ефективного управління підприємством необхідно використовувати новітні методи аналізу та моделювання: абстрактно-логічний, балансовий, кореляційний, комп'ютерне

моделювання та інші. Під час розробки організації управління підприємством широко використовують функціональний та системний підходи, які дають змогу обґрунтувати функції та структуру підрозділів підприємства.

У сучасних умовах правильне визначення реального стану підприємства має велике значення не тільки для самих суб'єктів господарювання, але і для численних акціонерів, особливо потенційних інвесторів. Для забезпечення життєздатності підприємства вкрай необхідно реально оцінювати стан як свого підприємства, так і потенційних конкурентів.

Вирішення окремих задач підвищення економічної стійкості підприємств, стабілізації рівня платоспроможності та функціонування виробничо-збутового механізму, висувають необхідність пріоритетного використання математичних методів керування та економічних методів керування економічною стійкістю сільськогосподарських підприємств. Об'єктивна оцінка становища підприємства та облік можливих ризиків виступають сьогодні ключовими факторами ефективного керування виробничими та фінансовими ресурсами підприємства.

Недостатній рівень дослідження і висвітлення цієї проблеми в економічній літературі, теоретичне та практичне значення для утвердження ринкових відносин зумовили вибір теми даної статті, визначили її цільову спрямованість і логіко-структурну будову.

Дослідженню основних теоретичних категорій економічної стійкості підприємств присвячені праці зарубіжних економістів: Р. Брейли, К. Брігхем, Дж.К. Ван Хорна, Е. Стоянової, Е. Хелфєрта тощо. Дослідженням сталого розвитку сільськогосподарської діяльності займалися відомі вітчизняні учені, серед яких П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, М.Х. Корецький, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук та інші.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою досліджень є діалектичний метод пізнання сутності явищ, праці з досліджуваної проблеми вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

Результати досліджень. Категорія “стійкості” використовується науковцями в різних областях науки (біології, економіці, математиці, механіці, психології, соціології, техніці, фізиці, хімії), пов'язаних з вивченням і функціонуванням складних систем. Наприклад, теорія стійкості руху та рівноваги механічних систем займається встановленням ознак, які дозволяють судити, чи буде рух, що розглядається, або рівновага стійкою (нестійкою).

Опираючись на багатогранність цього поняття, науковці виділяють різні типи стійкості: статична, динамічна, структурна і результуюча стійкість траєкторії; стійкість за початковим положенням; стійкість інваріантної множини; стійкість аттрактора або асимптотична стійкість тощо. Тому наука містить велику кількість формалізацій визначення стійкості, які залежать від специфіки конкретної системи та вводяться при аналізі поведінки системи. У

зв'язку з цим в різних областях науки теорія стійкості оформилася в самостійний розділ науки зі своїми способами й методами (інструментарієм) дослідження.

Економічна стійкість підприємства — це динамічне, комплексне, складне і багатогранне поняття. Залежно від специфіки конкретної системи, воно має багато підходів до визначення та охоплює широке коло об'єктів. Проведене узагальнення в роботі існуючих підходів до визначення поняття “економічна стійкість підприємства”, які представлені у тематичних літературних джерелах, дало можливість здійснити порівняння існуючих дефініцій, розглянути й дослідити складові елементи.

Найчастіше автори використовували такі визначення: “стійкість, або економічна стійкість — це стан підприємства” та “економічна стійкість підприємства забезпечується за рахунок використання ресурсів підприємства”. Дещо рідше автори використовували дефеніцію: “під стійкістю (економічною стійкістю підприємства) науковці вважають рівновагу, або здатність повернутися до рівноваги, після впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників”, детальніше третє визначення можна зобразити в наступних малюнках (рис. 1 і 2).

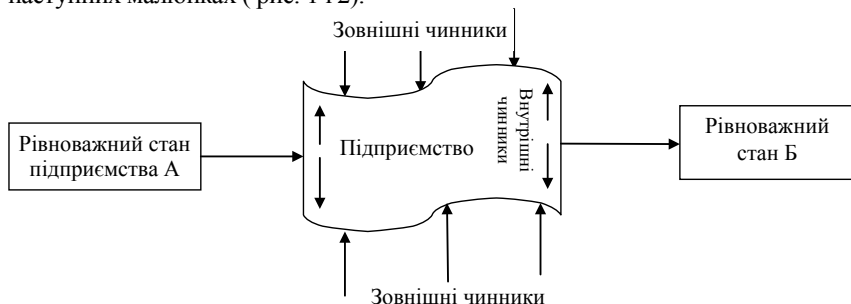

Рис. 1. Економічно стійке підприємство

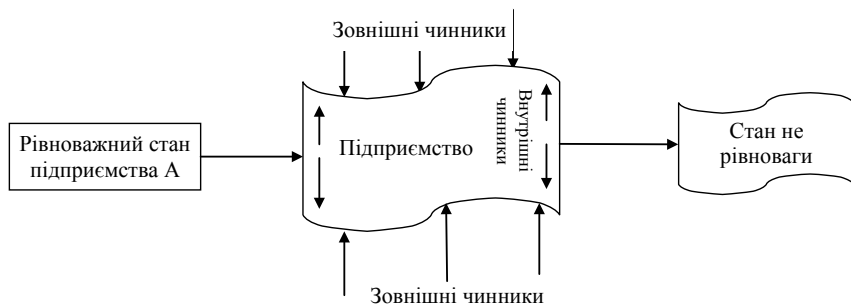

Рис. 2. Економічно не стійке підприємство

На практиці для вивчення процесів щодо управління економічною стійкістю підприємства будують область стійкості функціонування господарюючої системи в просторі варійованих параметрів. Ця область визначається сукупністю параметрів системи, при яких вона є стійкою. Весь простір, який знаходиться поза областю стійкості, називається областю нестійкості системи. Границя, що розділяє ці дві області, називається границею стійкості. Вона визначається критичним рівнем основного критерію стійкості системи

Науковці-математики виділяють лише дві області — стійкості й нестійкості, але для дослідження питань стійкості соціально економічних процесів правильним буде виділення чотирьох областей: нестійкості, переходу, стійкості та накопичення стійкості, де останні три віднесемо до стійкого стану функціонування. Пропонований нами підхід дає можливість одночасно врахувати показники діяльності, які більше нормативного значення, дорівнюють нормативному значенню, нижче нормативного значення, дорівнюють критичному значенню й нижче критичного значення. Область переходу характеризується рівнем основного критерію стійкості, який нижче нормативного, але вище критичного. До області стійкості відносяться показники, які дорівнюють своєму нормативному значенню. Область накопичення містить показники, що мають рівень вище свого нормативного значення.

Системи, захищені від різних впливів, що збурюють, тобто несанкціонованих дій, називаються системами з функціональною стійкістю, але в реальній дійсності, зокрема в економіці, таких систем просто не існує. Дослідники економічних систем розглядають звичайно два види стійкості на рівні підприємства: рівновага і гомеостазис. Рівновага допускає рівність попиту та пропозиції в системі всіх ресурсів підприємства. Гомеостазис — це стійкий стан системи в її взаємодії із зовнішнім середовищем. Саме у взаємодії з зовнішнім середовищем виявляється результативність роботи підприємства.

Аналіз робіт з математики, кібернетики, теорії систем, економіки дають можливість визначити ідею, яку покладено в категорію “стійкість” — під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів система вважається стійкою, якщо її параметри не перевищують встановлених меж, тобто критичного значення і забезпечують можливість реагування на впливи, які компенсуються у визначених межах. Цю ідею можна зустріти в трактуванні поняття “стійкість” стосовно підприємства — це здатність підприємства підтримувати траєкторію свого розвитку поблизу деякої оптимальної (планової) траєкторії в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх обурюючих впливів[3].

В даний час не існує чіткої класифікації видів стійкості. Проте, з позицій системного підходу для підприємства, можна розглядати наступні види стійкості: стійкість техніки, технологічну, організаційну, стійкість

зовнішніх зв'язків, соціально-психологічну, фінансову, екологічну, організаційно-економічну, роботи персоналу, комунікаційну, інноваційну, структурну і т.п.

Якщо оцінити тільки наведені види стійкості, то можна з упевненістю сказати, що усі вони впливають на можливості організації і її результативність. Фінансова стійкість відіграє роль ніби результуючої категорії.

Рівні фінансової стійкості впливають на можливості підприємства в галузі відновлення техніки, створення резерву виробничих потужностей, запасів матеріальних ресурсів, необхідних для стійкого розвитку підприємства, системи матеріального стимулювання. Однак фінансова діяльність відбиває тільки одну сторону багатоаспектного функціонування і розвитку підприємства і не дозволяє говорити про загальну стійкість розглянутої організації. Вона не відбиває, крім наведених, стійкість роботи структурних підрозділів, без чіткої роботи яких не можна домогтися загальної стійкості організації.

Економічна стійкість у суспільних системах, на відміну від таких понять, як “стабільність”, “стагнація”, “спокій”, має передбачати гнучке реагування на всі зовнішні й внутрішні впливи для того, щоб не запобігати новим обставинам, властивостям і відносинам, а уміло використовувати їх для постійного відновлення та самовдосконалення. “Економічна стійкість” суб’єктів господарювання є містким і багатогранним соціально-економічним поняттям. На відміну від стійкості механічних систем, яким притаманно зберігати свої властивості при тих чи інших подразненнях середовища, економічна стійкість підприємств, що являють собою складну відкриту соціально-економічну систему, повинна мати здатність до змін, мати властивість адаптуватися до швидкозмінних умов реального соціально-економічного середовища, будучи разом з тим основою економічного зростання.

Взаємодія всіх факторних складових економічної стійкості (зовнішніх і внутрішніх) підтримується сукупністю фінансових ресурсів, достатній обсяг яких дає змогу своєчасно забезпечити розширене відтворення на новій науково-технічній основі, тим самим сприяючи підвищенню фінансової й економічної стійкості аграрних підприємств. Між усіма чинниками має існувати повна рівновага, але в кожній комбінації чинників завжди є слабкий елемент, що затримує розвиток усіх інших. Сьогодні для підприємств таким слабким елементом є фінанси, тобто, як основні чинники економічної стійкості аграрних підприємств необхідно розглядати фінансові ресурси.

У науковій літературі найпоширенішими складовими елементами економічної стійкості є окремо взяті стратегії підприємства (товарна, цінова, кадрова тощо). Під економічною стратегією аграрного підприємства слід розуміти сукупність правил і прийомів економічно ефективного досягнення поставлених перед підприємством стратегічних цілей з урахуванням його

ресурсного потенціалу, а також особливостей сільськогосподарського виробництва, де воно здійснює свою господарську діяльність[2].

Система організації фінансово-економічного стану аграрних підприємств складається з цілеспрямованої комплексної політики управління, системи організаційного забезпечення та контролінгу фінансово-економічного стану. При формуванні політики управління фінансово-економічним станом перспективним напрямом є підвищення ефективності господарської діяльності на основі створення інтегрованих агропромислових структур. Система організаційного забезпечення має бути сформована на основі центрів відповідальності, які створюються в рамках єдиної організаційної структури підприємства. Заключним етапом організації стійкого фінансово-економічного стану повинна бути система контролінгу, яка полягає в ефективному оперативному управлінні шляхом порівняння основних планових (нормативних) і фактичних показників, виявлення відхилень між ними, визначення їх причин і здійснення певних управлінських дій з метою впливу на вузлові внутрішні чинники нормалізації діяльності.

Прикладом складних економічних систем є будь-яке сільськогосподарське підприємство, починаючи від невеликих приватних селянсько-фермерських господарств і закінчуючи великими агропромисловими корпораціями. Це система, що відрізняється наявністю численних різноманітних зв'язків, передусім інформаційних. Як і в будь-якій системі, тут існує ефект синергії: випуск продукції або надання послуг можливе тільки на рівні всього підприємства. До складу підприємства входить низка підсистем (служб, підрозділів), кількість і розмір яких залежить від його специфіки. Водночас підприємство є частиною більшої системи — галузі, економіки регіону, країни загалом.

Підприємство як система складається з окремих елементів, які, в свою чергу, складають підсистеми, до складу яких входять взаємопов'язані елементи. Можливість представлення підприємства у вигляді відкритої системи дозволяє чітко встановити її структурні складові, взаємозв'язки та взаємодії між елементами, організаційну структуру, відокремити дію на неї різноманітних чинників, і виділити серед них найголовніші. У якості підприємства у нашому випадку будемо розглядати “середнє” підприємство, а саме фірму, яка спеціалізується на наданні сукупності ІТ-послуг. Зауважимо, що кількість послуг, які надаються фірмами не є стабільними, вони можуть збільшуватися або зменшуватися на підставі вимог сучасного ринку України та фінансовим станом підприємства загалом. У залежності від задач, які стоять перед підприємством, елементи системи (наприклад, окремі відділи або служби) можуть угруповуватися у підсистеми, які будуть існувати на протязі вирішення довгострокових або короткострокових задач. Однак, не завжди можливість вирішувати такі задачі має під собою ґрунтовний базис — фінансовий стан підприємства, особливо у випадках, коли потрібно оцінювати платоспроможність або кредитоспроможність підприємства.

Приклад задачі — розвиток підсистеми основного виробництва за рахунок поліпшення ІТ-інфраструктури відділу (термін вирішення — обмежений) для чого потрібна додаткова закупівля технічного обладнання та спеціального програмного забезпечення. При виконанні короткострокових задач, успіх реалізації яких пов'язаний з вкладенням коштів у придбання обладнання або програмного забезпечення, на яке потрібно брати кредит і з цією метою проводити обстеження кредитоспроможності підприємства, потрібно починати з чіткого формулювання цілей і завдань, що повинні вирішити задачі повної або часткової інформатизації підприємства, визначення вузьких місць і ранжирувати їх за ступенем важливості. Потрібно визначати елементи підсистеми, що будуть задіяні у виконанні завдань оцінки проекту в цілому, оцінки їхнього потенціалу, розрахунку обмежень по матеріальних витратах, тимчасовим, трудовим і іншим ресурсам та враховувати ймовірність виникнення “надзвичайної події”. Необхідно застосовувати методи системного аналізу для всебічного обстеження як системи у цілому, так і окремих її елементів і ретельно підходити для вибору методик аналізу кредитоспроможності (у разі необхідності звертатися до спеціалістів поза межами підприємства)[5].

Однак при всій важливості проведених досліджень ряд положень щодо формування економічної стійкості аграрних підприємств залишаються не визначеними, що потребує їх подальшого дослідження. Зокрема, уточнення й подальшої розробки потребує економічна стратегія як чинник підвищення економічної стійкості в сільському господарстві. Сьогодні не сформовано систему аналізу організації фінансово-економічного стану аграрних підприємств. Відсутня методика оцінки стійкості аграрних підприємств[1].

Застосування економічної стратегії для кожного аграрного підприємства має індивідуальний характер. Виходячи з цього, доцільно розробляти економічні стратегії для різних типів аграрних підприємств. Основними чинниками, що впливають на стратегії, є: виробничо-фінансовий стан, привабливість видів підприємницької діяльності, розміри підприємства й особливості сільського господарства[4].

Висновки. Першим етапом формування економічної стратегії аграрного підприємства є вибір генеральної мети з урахуванням стану зовнішнього і внутрішнього середовища. Проаналізувавши зовнішні та внутрішні чинники, на другому етапі підприємство вибирає стратегію, що складається з таких етапів: створюються стратегії, що дають змогу досягти поставлених цілей, тобто розробляється якомога більша кількість альтернативних стратегій, формується загальна стратегія з альтернативних стратегій; аналізуються альтернативи в рамках обраної загальної стратегії й оцінюються за рівнем придатності для досягнення її головних цілей. На третьому етапі, після вибору стратегії, розробляють стратегічні плани відповідно до прийнятої підприємством загальної економічної стратегії та здійснюють контроль за результатами виконання планів.

При формуванні, оцінці та виборі загальної економічної стратегії аграрним підприємствам варто керуватися як загальними правилами системного й ситуаційного підходів, так і принципами, що забезпечують найбільш раціональне і швидке досягнення поставлених стратегічних цілей. Внаслідок цього можна рекомендувати системний підхід до формування економічної стратегії, де на першому місці — процес виробництва, а не стратегічний план. Стратегічні ідеї зароджуються в різних структурах організації, при цьому стратегія є частиною роботи будь-якого керівника, а також будь-якого співробітника. Після формулювання стратегічних ідей їх починають планомірно добирати, використовуючи різні форми структурування та систематизації.

У більшості аграрних підприємств впровадження економічної стратегії здійснюється в рамках сформованих організаційних структур управління. Керівники підприємств приділяють головну увагу поточним цілям, потребам оперативного управління, тому необхідно наявні організаційні структури перебудувати відповідно до прийнятої економічної стратегії. Суть цієї зміни полягає у виділенні в складі організації стратегічних господарських підрозділів, наданні їм статусу центрів прибутку. Кожен з них повинен мати власну генеральну мету, незалежну від цілей інших підрозділів. Відповідальність за кожен напрям як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі покладається на одного керуючого. Він має відстоювати у межах своїх повноважень інтереси свого підрозділу у сфері технологій, виробництва, капітальних вкладень, що визначають успіх підприємства. Разом з тим, при розподілі ресурсів між різними стратегічними господарськими підрозділами, план кожного з них повинен уточнюватися з метою збалансування інтересів організації в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матейко С. В. Підвищення економічної стійкості різних форм господарювання у сільському господарстві // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених “Економіка підприємства: проблеми теорії та практики”. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. — С. 97–99.
2. Фолом'єв А.Н., Ветчінов Г. Н. Економічна стійкість — комплексний аналіз // Економіка АПК. — 2006. — № 6. — С. 56–64.
3. Мінорський Н.Г. “Загальна система стійкості систем, математичний аналіз” // Підручник з вищої математики. Харків. — 1992. — 523 с.
4. Згуровський М.З., Панкратова Н.Д. Системний аналіз: проблеми, методологія, приложення // Наукова думка. — 2006. — 744 с.
5. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій // Монографія. — К.: Кондор. — 2007. — 480 с.

Одержано 22.05.09

Определение границ экономической устойчивости частного предпринимательства в сельском хозяйстве относится к числу наиболее важных проблем в условиях рынка, так как пассивная реакция на изменение внешних и внутренних факторов уменьшает запас его стойкости экономического развития, не защищает сельское хозяйство от негативных дестабилизирующих процессов и риску при реализации производственной и финансовой деятельности.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, аграрные предприятия, системный подход, экономическая система.

Defining the limits of economic sustainability of the private entity managing the village one of the most important issues in the market that is growing, because the passive response to changing internal and external factors reduces the availability of the reserve strength of its economic development, farming does not protect from adverse destabilizing processes and risk in carrying out industrial and financial activities.

Key words: economical stability, agrarian companies, systematic approach, economical system.

УДК: 657.42

ОБЛІК ПЕРЕОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

В.В. БОБКО, кандидат економічних наук

Висвітлено особливості обліку переоцінки необоротних активів підприємств та розроблені шляхи його покращення, які базуються на запропонованих змін до П(С)БО 7 та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів.

Світова економічна криза та інфляційні процеси поступово призводять до зміни цін на окремі групи товарів і майна підприємства. Таким чином, вартість об'єктів, визнаних у бухгалтерському обліку, може з часом втрачати свою достовірність і в певні періоди значно відхилятися від справедливої вартості, що вимагає періодичного корегування у вигляді переоцінок. Необхідність яких спричинена тим, що:

- вартість активів стає суттєво заниженою, а це впливає на структуру балансу і обумовлює зниження його валюти та змінює рівень витрат звичайної діяльності, зокрема амортизації, а також викривляє фінансовий результат;
- зіставність показників фінансової звітності і поточного бухгалтерського обліку за різні звітні періоди стає неможливою.

Наслідком зазначеного є недостовірність фінансової звітності, необ'єктивність визначення фінансового результату, а, як наслідок, неможливість реальної оцінки фінансового стану та економічного потенціалу підприємства.

Недостатнє розкриття досліджуваних питань в економічній літературі, а також їх практична значущість обумовили вибір теми дослідження.

Питання обліку операцій з основними засобами, зокрема їх переоцінка, є предметом дослідження ряду вчених-економістів: Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва, Н.Г. Виговської, В.Г. Горелкіна, Н.М. Гуляєвої, Ю.Д. Чацькіса, В.Г. Швеця.

Метою дослідження є розробка науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення методики обліку щодо переоцінки основних засобів.

Результати досліджень. Методологічні засади бухгалтерського обліку основних засобів регламентуються на сьогоднішній день такими нормативно — правовими актами:

- положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” [1];
- методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів [2];
- Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [3].

Водночас, враховуючи інтеграційні прагнення України до світової економічної спільноти, що, цілком зрозуміло, передбачає і адаптацію бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів, ефективність і функціональність яких доведена світовою практикою обліку.

Аналіз міжнародного законодавства дозволить виявити оптимальні підходи до вирішення проблемних питань із переоцінки основних засобів, зокрема. На даний момент ця проблема регулюється відповідними міжнародними стандартами — МСБО 16 „Основні засоби”, 38 „Нематеріальні активи” та МСБО 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка” [4, 955–957].

За українським законодавством переоцінка основних засобів — це доведення залишкової вартості основних засобів до справедливої. А в більшості випадків, як свідчить практика, справедлива вартість основних засобів — це ринкова вартість.

В свою чергу, як зазначено в П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств” справедлива вартість — це сума, за якою можуть бути здійснені обмін активу або оплата зобов’язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [5].

Відповідно до вимог П(С)БО 7 “Основні засоби” [1, п. 16], Підприємство може переоцінювати об’єкт основних засобів, якщо залишкова вартість цього об’єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. У разі переоцінки об’єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об’єктів групи основних засобів, до якої належить цей об’єкт.

Як зазначають міжнародні стандарти, після визнання активом, об'єкт основних засобів, справедливую вартість якого можна достовірно оцінити, слід обліковувати за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю на дату переоцінки мінус будь-яка подальша накопичена амортизація та подальші накопичені збитки від зменшення корисності. Переоцінки слід проводити з достатньою регулярністю, так щоб балансова вартість суттєво не відрізнялась від тієї, що була б визначена із застосуванням справедливої вартості на дату балансу [4, п. 31].

Актуальність питання про переоцінку активів, на нашу думку, не викликає сумнівів. Та, водночас, є дискусійним і потребує уточнення багатьох його аспектів, зокрема — періодичності, її доцільності для всіх об'єктів тієї ж самої групи. Окрім того, слід звернути увагу і на безпосередніх виконавців цієї процедури.

Цілком очевидно, що застосування переоцінки активів підприємства є обґрунтованим, через те, що вчасне її застосування здатне забезпечити як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів інформацією про дійсну вартість активів. Водночас, дана процедура певною мірою дозволяє підприємству маніпулювати оподаткуванням прибутком. У такому випадку значна роль відводиться стандартам бухгалтерського обліку, які повинні чітко обумовити умови початку переоцінки.

З метою максимального наближення даних бухгалтерського обліку до реальної вартості активів, механізм переоцінки повинен бути таким, щоб стимулювати підприємства оцінювати об'єкти за ринковою вартістю, тобто важливо створити умови, щоб підприємствам було вигідно та зручно приводити вартість своїх активів до ринкової.

Одним з таких механізмів є, як ми вважаємо, необхідність на законодавчому рівні надати право таким суб'єктам самостійно вирішувати, яким чином проводити оцінку або власними силами, чи за допомогою професійних оцінників. Так як послуги останніх коштують чималі суми, що для підприємств малого та середнього бізнесу це буде обтяжливим. Цілком зрозуміло, що це потребуватиме розробки методичних рекомендації вищезгаданих питань, але зробить цей процес більш доступним.

У такому разі вкрай необхідним буде дотримання загальних вимог до її проведення, які, як вже зазначалось, можуть бути викладені в методичних рекомендаціях. Основними положеннями яких мають бути підготовка технічної документації, опис основних засобів, їх стан та обраний метод оцінки майна, визначення мети переоцінки об'єкта та моніторинг ринку аналогічних основних засобів, із метою виявлення межі максимальної та мінімальної вартості об'єкта. Про результати оцінки та переоцінки необхідно скласти довідку.

Важливим є те, що як і в національних, так і в міжнародних стандартах передбачена лише можливість підприємства зробити переоцінку об'єктів основних засобів, тобто її виконання не є обов'язковим, але може настати в

разі суттєвої різниці балансової вартості активу від ринкової. Запропонований підхід, на нашу думку, є більш доцільним, оскільки він дозволяє більш гнучко підходити до необхідності переоцінки завдяки тому, що чітко не вказані межі коливань вартості об'єкту.

Зазвичай, до переоцінки підприємство спонукає або зміна вартості об'єкта, або необхідність скласти звітність, квартальну або річну.

Так, стаття 13 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” зазначає зокрема наступне: “проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати”. Тобто баланс повинен складатися 4 рази на рік. Таким чином й здійснення переоцінки основних засобів не є обов'язковим частіше чотирьох разів на рік.

У свою чергу, в статті 32 МСБО 16 “Основні засоби” зазначено, що частота переоцінок залежить від коливань справедливої вартості переоцінюваних об'єктів основних засобів. У випадку, якщо справедлива вартість переоціненого активу суттєво відрізняється від його балансової вартості, слід проводити подальшу переоцінку. Деякі об'єкти основних засобів можуть зазнавати значних і непостійних коливань справедливої вартості, потребуючи щорічної переоцінки. Такі часті переоцінки не потрібні для об'єктів основних засобів з незначними коливаннями справедливої ринкової вартості. У такому разі достатньо оцінювати їх кожні три або п'ять років”. Слід відзначити, що наведені положення статті 32 МСБО 16 “Основні засоби” носять інформативний, а не нормативний характер, та можуть бути прийняті до уваги лише в якості певного орієнтиру [4].

Відповідно до вимог переоцінка об'єктів необоротних основних засобів праці здійснюється в тому випадку, якщо залишкова вартість такого об'єкта значно відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу.

Але стандартом не запропоновано ніякої методики визначення цієї суттєвості, та взагалі у стандарті наведений складний механізм проведення переоцінок і не дано рекомендацій щодо здійснення його на практиці.

У зв'язку із цим необхідно чітко визначитися з тим, що означає „значно”. Питання значимості тих або інших відхилень або даних важливі не тільки для здійснення переоцінки необоротних основних засобів праці. В листі Міністерства фінансів № 04230–108 зазначено, що порогом значимості з метою відображення переоцінки або зменшення корисності об'єктів обліку може прийматися величина, що дорівнює одному відсотку чистого прибутку (збитку) підприємства, або величина, що дорівнює 10-відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів обліку від їхньої справедливої вартості.

Також потрібно зазначити, що Закону про бухоблік не забороняє підприємству складати баланс щомісяця, що на практиці й відбувається. А отже, переоцінка може здійснюватися щомісяця, якщо станом на кінець останнього дня місяця (дату балансу) залишкова вартість будь-якого об'єкта

необоротних основних засобів праці відрізняється від його справедливої вартості на 10 і більше відсотків.

До недоліків стандартів бухгалтерського обліку ми відносимо й вимогу переоцінювати усі об'єкти групи, адже не завжди переоцінка одного об'єкта може значно вплинути на оцінку основних засобів у цілому. Наприклад, виявлена на дату балансу наявність значної різниці між залишковою вартістю будь-якого об'єкта та його справедливою вартістю. Наказом керівника має бути призначена комісія з проведення переоцінки всієї групи необоротних основних засобів праці, до якої цей об'єкт відноситься. У зв'язку із цим виникає питання, яка група основних засобів, чому необхідно переоцінювати всю групу необоротних основних засобів праці, яка може бути дуже різноманітна за своїм складом, якщо залишкова вартість усього лише одного конкретного об'єкта необоротних основних засобів праці значно відрізняється від його ж справедливої вартості?

Навіщо переоцінювати, наприклад, весь автопарк (вантажні та легкові автомобілі, автобуси, мототехніку і т.д.), якщо через кон'єктуру ринку значно зменшилася (збільшилася) справедлива вартість конкретної марки легкового автомобіля, що призвело до значної різниці з його ж залишковою вартістю, а по всіх інших об'єктах групи такої різниці не виникло. Далі комісія зобов'язана пооб'єктно визначити склад групи, що підлягає переоцінці, та індекс переоцінки по кожному об'єкті (однорідній підгрупі) необоротних основних засобів праці. Відповідно до [1] індекс переоцінки визначається: "...діленням справедливої вартості об'єкта на його залишкову вартість".

В П(С)БО 7 мова йде про індекс переоцінки об'єкта необоротних основних засобів праці. Під однорідною підгрупою об'єктів необоротних основних засобів праці даний стандарт передбачає абсолютно аналогічні за своїми технічними, конструкційними й іншими параметрами об'єкти, придбані одночасно та за однаковою ціною. Оскільки кілька придбаних одночасно аналогічних об'єктів необоротних основних засобів праці, як правило, мають однакову залишкову вартість, то визначати окремо по кожному з них індекс переоцінки не має сенсу. На цьому етапі членами комісії оформляється відомість переоцінки. Оскільки типової форми такої відомості не розроблено, то кожне підприємство оформляє її, виходячи з вимог, які висуваються до такої відомості (надання даних про залишкову вартість і справедливу вартість, індекси інфляції, первісну вартість і суми зносу до і після переоцінки).

Отже, для проведення переоцінки балансову вартість об'єкта порівнюють із його справедливою вартістю. У випадку суттєвого відхилення до перерахунку належать або балансова вартість (для будівель), або первісна (переоцінена) вартість і сума накопиченого зносу.

Порядок переоцінки передбачає здійснення переоцінки не тільки первісної вартості, але і суми нарахованого на момент переоцінки зносу переоцінюваних об'єктів основних засобів. Розрахунок суми переоцінки

здійснюється шляхом множення первісної вартості та суми зносу на індекс переоцінки, що визначається діленням справедливої вартості об'єкта, що переоцінюється, на його залишкову вартість. Звертаємо вашу увагу на те, що індекс переоцінки визначається окремо для кожного конкретного об'єкта основних засобів. Отже, навіть при однаковій вартості та сумі зносу двох різних за своїм призначенням об'єктів основних засобів, які входять до однієї переоцінюваної групи, сума націнки або уцінки може вийти різною.

Перерахунок проводиться за допомогою індексу, який визначається до справедливої або відновлюваної вартості. Суму дооцінки відображають у складі власного капіталу, а суму уцінки відносять на фінансовий результат.

На нашу думку, операції переоцінки активів повинні спрямовуватися на збільшення (у разі дооцінки) або зменшення (у разі уцінки) додаткового капіталу, та не повинні впливати на доходи та витрати звітного періоду. Так, дооцінка (або уцінка) активів дозволяє відображати в обліку їх реальну вартість, при цьому вона не змінює результати діяльності підприємств, окрім витрат на її проведення. Такий підхід надасть можливість відображати реальні процеси обліку, а також зменшить трудомісткість облікової праці.

Переоцінка необоротних активів має значення не тільки із позиції достовірності фінансової звітності, але й зі сторони фінансового менеджменту. Так, при дооцінці основних засобів збільшуються суми амортизаційних відрахувань. Рациональне сполучення методів переоцінки і методів прискореної амортизації здатне забезпечити підприємство надходженням грошових коштів у кількості, достатній для здійснення нових капітальних інвестицій.

Але означена ситуація актуальна лише для підприємств із високим рівнем рентабельності. В компаніях, де він не є високим, дооцінка основних засобів призведе до збільшення частки амортизації і, відповідно, зменшення суми прибутку, що не є економічно доцільним.

Водночас, у багатьох сільськогосподарських підприємствах спостерігається те, що ряд підприємств здійснюють дооцінку основних засобів, які є повністю амортизованими на даний час, але продовжують використовуватись у виробництві. Означену господарську операцію не можна розглядати як зміну корисності активу, оскільки така дооцінка проводиться без капітального ремонту, модернізації або іншого поліпшення.

Як правило, дооцінка повністю амортизованих об'єктів відображається в бухгалтерському обліку на підставі проведення експертної оцінки професійним оцінником. На сьогодні збільшення вартості таких активів обумовлене нормативною базою бухгалтерського обліку і не дозволене податковим законодавством.

У п. 17 П(С)БО 7 визначено такий порядок розрахунку дооціненої вартості: якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми зносу об'єкта.

Отже, П(С)БО 7 наголошує на незмінності суми нарахованого зносу таких об'єктів і нічого не визначає щодо подальшої амортизації. Разом з тим підприємства проводять дооцінку амортизованих об'єктів саме з метою їх подальшої амортизації, що є економічно не доцільним, суперечить МСБО, П(С)БО і створює прецедент для порушення податкового законодавства.

Для уникнення можливих зловживань щодо подальшого нарахування зносу дооцінених, але повністю амортизованих об'єктів, доцільно уточнити відповідні положення П(С)БО 7 і 8. Так, перше речення другого абзацу п. 17 пропонується викласти у такій редакції: „Якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми зносу об'єкта та без подальшого його нарахування на дооцінену вартість”.

Другий абзац п. 21 П(С)БО 8 викласти у такій редакції: „Якщо залишкова вартість об'єкта нематеріальних активів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми накопиченої амортизації об'єкта та без подальшого його нарахування на дооцінену вартість”.

Висновки. Врахування запропонованих змін у П(С)БО 7 та у Методичних рекомендаціях з бухгалтерського обліку основних засобів при їх доопрацюванні, а також при розробці Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів і нематеріальних активів сприятиме підвищенню якості показників фінансової звітності після переоцінки об'єктів бухгалтерського обліку.

В результаті проведених досліджень обґрунтовано необхідність проведення самостійної переоцінки активів підприємств і розроблені напрямки удосконалення механізму оцінки основних засобів за ринковою вартістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”: Наказ МФУ від 27.04.2000р. № 92 зі змінами і доповненнями // Бухгалтерія. — 2001. — № 52/2. — С. 43 — 47;
2. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 30.09.2003 р. № 561.
3. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України, прийнятий ВРУ 16.07.1999р. № 996–XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 40.
4. Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004: Переклад з англійської / За ред. С.Ф. Голова. — К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2005. — Ч. 1. — С. 938.

5. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. // Все про бухгалтерський облік — 2007. — №18.

Одержано 22.05.09

В результате проведённых исследования обоснованна необходимость проведения самостоятельной переоценки активов предприятий и разработанны направления усовершенствования механизма оценки основных средств по рыночной стоимости.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, методические рекомендации, запасы и неимущественные активы.

As a result of conducted researches the need of reappraisal of enterprises assets has to be done in order to find new methods of improvement of assessment of the main means at the market price.

Key words: accounting, methodical guidelines, resources and immaterial assets.

УДК 336.22:352

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

В.Г. БЄЛЯЄВ, аспірант

Розглянуто проблеми забезпечення органів місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами та аналізується роль місцевих податків і зборів на формування місцевих бюджетів.

У процесі розбудови держави на ринкових засадах відбуваються глибокі якісні зміни у всіх сферах життєдіяльності населення. Сучасний кризовий стан міст, селищ і сіл є одним із проявів загальної економічної та соціальної кризи держави, вихід із якої має бути знайдений шляхом розв'язання проблем їхнього економічного розвитку. Особливе значення у зв'язку з цим має проблема їх постійного і стабільного фінансового забезпечення.

Проблема забезпечення органів місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами набуває неабиякого практичного і теоретичного значення. Разом із здобуттям незалежності перед Україною постало завдання створити власну бюджетну та податкову системи, а в даний час — її

подальший розвиток та удосконалення. Розв'язання даного завдання вимагає переосмислення природи податків взагалі і місцевих податків і зборів зокрема, визначення їх місця і ролі в економічній системі держави, сутності місцевого оподаткування і його ролі у формуванні бюджетів місцевого самоврядування.

На сучасному етапі розвиток місцевого самоврядування визначений одним із найважливіших напрямків державної політики. Розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, яке відбулося протягом останніх років, не супроводжується адекватним збільшенням обсягів фінансових ресурсів, що надходять у їх розпорядження. Незначними залишаються власні доходи і, зокрема, місцеві податки і збори. Перешкодою на шляху розвитку місцевого оподаткування стала нестабільність законодавства, неузгодженість і суперечливість окремих його положень.

Ефективність структурних перетворень та загальний стан розвитку на місцях багато залежить від того, які бюджетні ресурси отримують у своє розпорядження місцеві органи влади. У зв'язку з цим, пошук форм і методів зміцнення фінансів місцевих органів влади в Україні є актуальним завданням. Потребує розв'язання проблема створення соціально-економічних умов і правових основ для того, щоб місцеві органи влади мали достатні кошти для виконання своїх функцій і повноважень. На всіх рівнях законодавчої та виконавчої влади, в наукових колах практичних працівників фінансової системи дискутується питання про реформування місцевих податків і зборів.

Адже вся система фінансування виробничої і соціальної інфраструктури, підготовки та перепідготовки робочої сили, комунально-побутового обслуговування населення, здійснення заходів по благоустрою, забезпечення санітарного та екологічно чистого навколишнього середовища та ряду інших заходів, здійснюється через місцеві органи влади. Саме місцеві податки і збори повинні становити основну доходну статтю бюджетів територіальних громад міст, селищ, сіл та їх об'єднань і направлятися на підтримку та розвиток місцевої інфраструктури. Діюча система оподаткування не дозволяє розв'язати такі проблеми, що вимагає необхідності її реформування.

Проблематика місцевого оподаткування займає важливе місце в дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Але варто зазначити, що, незважаючи на актуальність, тема місцевого оподаткування не знайшла достатнього висвітлення в економічній та правовій літературі. Питання правового регулювання місцевого оподаткування, як правило, розглядаються лише при аналізі податкової системи України в цілому, або в аспекті загальної характеристики податків і зборів щодо їх основних елементів.

Методика досліджень. В основу дослідження покладено положення економічної теорії; метод наукової абстракції; статистико-економічний метод (для аналізу факторів, що впливають на структуру та динаміку надходжень місцевих податків і зборів) метод порівняння.

Результати досліджень. Практика фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні, методика та прийоми, які застосовують для аналізу податкових надходжень до місцевих бюджетів, свідчать про те, що немає належної оцінки ефективності справляння місцевих податків і зборів. Зокрема, представники наукових кіл, економісти-практики, громадські діячі висувають низку причин, які негативно впливають на якість податкового адміністрування, породжують численні форми та методи ухилення від оподаткування. Серед них слід виділити наступні:

- низька питома вага місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів (в середньому 1–2%) об’єктивно не дає змоги забезпечити органи місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами для виконання функцій і завдань у межах їх компетенції;
- різноманіття місцевих податків і зборів із неоднорідною базою оподаткування призводить як до необхідності організації складного механізму їх справляння, так і невмотивованого зростання адміністративних витрат податкового апарату держави;
- наявність місцевих податків і зборів, витрати на адміністрування яких значно перевищують їх надходження до місцевих бюджетів (тобто окремі їх різновиди є збитковими, неефективними, недоцільними, а відтак потребують скасування);
- невисокий рівень добровільності сплати місцевих податків і зборів, спричинений обмеженою правовою свідомістю в переважній більшості платників податків, а також нерозумінням їх ролі та значення у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування;
- відсутність законодавчо встановленого механізму впровадження на локальному рівні низки ексклюзивних платежів (наприклад, податку на нерухоме майно (нерухомість) фізичних осіб і плати за землю);
- нерозвиненість самооподаткування сільського населення як форми залучення на добровільній основі за рішенням місцевого референдуму або загальних зборів громадян коштів для фінансування разових цільових соціально-побутових заходів.

Однак дедалі очевиднішим стає той факт, що ця критика базована на емоційних, поверхневих, необґрунтованих переконаннях. Вона позбавлена глибокого аналізу фіскальних зв’язків у системі державних і місцевих фінансів, усвідомлення реальних потреб органів місцевого самоврядування у фінансових ресурсах, необхідних для підтримання на належному рівні суспільного добробуту, регулювання темпів економічного та соціального розвитку регіонів. Ми вважаємо, що на ефективність сплати місцевих податків і зборів рівноцінно впливають як величина граничних розмірів їх ставок, так і кількісні параметри бази оподаткування. Крім того, значний

вплив мають інституційна сфера, політичний клімат, інфляційні процеси, стабільність економічної ситуації в країні та її регіонах. Сукупність означених чинників формує економічне середовище, де місцеві податки та збори є залежною складовою.

Важливим питанням аналізу будь-якого об'єкта — використання системи аналітичних показників, що характеризують кількісні та якісні параметри досліджуваних явищ, у т. ч. їх ефективність. Для оцінки ефективності справляння місцевих податків і зборів у вітчизняних літературних джерелах найчастіше використовують показник їх фактичних надходжень до місцевих бюджетів (рис.).

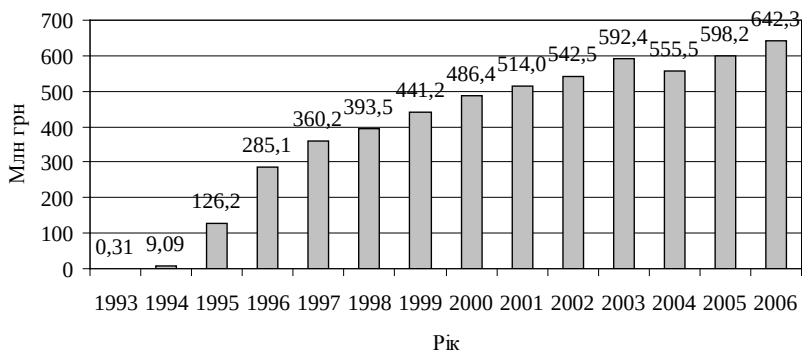

Рис. Надходження місцевих податків і зборів в Україні за 1993–2006 рр.*

*Примітка. *Побудовано на основі даних ДПА України.*

Практика формування дохідної частини місцевих бюджетів протягом 1993–2006 рр. свідчить про зростання обсягу надходжень місцевих податків і зборів. Зокрема, від прийняття Декрету № 56–93 їх надходження коливалися від 310,1 тис. крб. у 1993 р. до 642,3 млн. грн. у 2006 р. (тим часом високі показники були характерні для 2003 р. і 2005 р., становивши 592,4 млн. грн. і 598,2 млн. грн. відповідно). Поштовхом до цих зрушень, незважаючи на скасування в 2000 р. збору за право використання суб'єктами підприємницької діяльності приміщень, пов'язаних з їх діяльністю, що знаходяться в центральній частині населеного пункту та в будинках, що є пам'ятками історії та культури, екскурсійно-туристичного збору (2001 р.), збору за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує закордон (2003 р.), готельного збору (2003 р.), стало поширення практики впровадження місцевих податків і зборів на основі рішень міських, селищних і сільських рад, підвищення граничних розмірів їх ставок, зменшення заборгованості зі сплати, посилення контрольних дій за справлянням.

Відтак у 2006 р. загальний обсяг надходжень місцевих податків і зборів, порівняно з аналогічним періодом 2005 р., зріс на 44,1 млн. грн., або 7,4% за рахунок збільшення надходження ринкового збору (на 28,1 млн. грн., або 8,1%), податку з реклами (на 11,0 млн. грн., або 37,4%), комунального податку (на 3,6 млн. грн., або 2,3%), збору за право використання місцевої символіки (на 3,1 млн. грн., або 21,9%) й інших платежів. На нашу думку, така динаміка обумовлена не тільки поліпшенням економічної кон'юнктури в адміністративно-територіальних одиницях або якісними змінами у підсистемі місцевого оподаткування. Слід також наголосити на зниженні рівня ухилення від оподаткування, зростанні ефективності податкового адміністрування та підвищенні якості роботи податкового апарату держави, зокрема відділів (секторів) адміністрування платежів за землекористування та місцевих податків і зборів у низових податкових інспекціях. Саме завдяки цьому в 2006 р. надходження місцевих податків і зборів зросли

Важливим критерієм фінансової незалежності місцевого самоврядування є показник питомої ваги місцевих податків і зборів у доходах та податкових надходженнях до місцевих бюджетів (табл.).

Питома вага місцевих податків і зборів у доходах та податкових надходженнях до місцевих бюджетів за 1998–2006 рр.

Рік	Доходи місцевих бюджетів, млн. грн.	Податкові надходження до місцевих бюджетів, млн. грн.	Місцеві податки та збори, млн. грн.	Питома вага місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів, %	Питома вага місцевих податків і зборів у податкових надходженнях до місцевих бюджетів, %
1998	15 413,6	11 537,0	393,5	2,6	3,4
1999	16 094,8	10 962,1	441,2	2,7	4,0
2000	18 689,8	11 757,0	486,4	2,6	4,1
2001	24 972,7	14 758,6	514,0	2,1	3,5
2002	28 247,4	16 457,7	542,5	1,9	3,3
2003	34 306,5	18 595,2	592,4	1,7	3,2
2004	39 604,2	18 308,2	555,5	1,4	3,0
2005	53 677,3	23 588,7	598,2	1,1	2,5
2006	75 895,2	30 931,6	642,3	0,8	2,1

Наведені статистичні дані свідчать, що місцеві податки та збори не відіграють важливої фінансової ролі в наповненні місцевих бюджетів як, наприклад, локальні податкові платежі за кордоном. Протягом 1998–2006 рр. їх питома вага коливалася від 2,6% у 1998 р. до 0,8% у 2006 р. (при цьому питома вага місцевих податків і зборів у податкових надходженнях до місцевих бюджетів становила відповідно 3,4% і 2,1%). Натомість основними

джерелами наповнення місцевих бюджетів упродовж досліджуваного періоду були податок з доходів фізичних осіб, питома вага якого в 2006 р. становила 73,9%, плата за землю (10,1%), а також низка інших загальнодержавних податкових платежів. Зазначені цифри підтверджують критичний стан фінансового забезпечення місцевого самоврядування, що негативно позначається на рівні виконання конституційно закріплених за ними обов'язків та якості наданих суспільних послуг.

Такий стан певною мірою суперечить одному з основних принципів місцевого самоврядування, зафіксованих в Європейській хартії про місцеве самоврядування, Конституції і законах України, а саме принципу правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування.

Видається більш логічним, коли основу фінансової бази місцевого самоврядування складатимуть доходи з власних джерел, що повністю відповідатиме згаданому вище принципу. Лише за цієї умови місцеве самоврядування реально відповідатиме суті терміну, і будь-який вплив на нього, втручання в його справи стане можливим виключно у випадках і межах, визначених законом.

Безумовно, для нашої країни, де місцеве самоврядування знаходиться на етапі становлення, пошуку найбільш прийнятних (у тому числі й з точки зору історичного досвіду, національних традицій) форм, наявне на сьогодні співвідношення джерел формування місцевих бюджетів викликане об'єктивною необхідністю ефективного впливу держави на розвиток місцевого самоврядування як одного з елементів демократичних перетворень в Україні. Разом з тим не слід забувати: весь світовий досвід здійснення місцевого самоврядування свідчить про те, що цей етап є перехідним і роль власних джерел наповнення місцевих бюджетів неодмінно повинна зростати. Зумовлено це, в першу чергу, тим, що передбачені чинним законодавством України місцеві податки і збори не відіграють суттєвої фінансової ролі, а ті загальнодержавні податки, які традиційно зараховуються до доходної частини місцевих бюджетів, не віднесені до місцевих.

Беручи до уваги незначні обсяги надходжень від інших окремих місцевих податків і зборів, справляння більшості з них, особливо у сільській місцевості, є економічно невиправданим і недоцільним.

Висновки. Сучасна система оподаткування місцевими податками і зборами в Україні, насамперед, не відповідає загальноновизнаним у світовій практиці критеріям самодостатності та економічної доцільності.

Місцеві податки і збори, їх ставки не враховують реальних можливостей платників, не носять стимулюючого характеру. Наявність зазначених недоліків не може негативно не впливати на додержання принципів єдності, повноти, достовірності, гласності, наочності всього бюджетного устрою України.

Наведене переконує, що реорганізація системи оподаткування

місцевими податками і зборами назріла і вона має бути спрямована, насамперед, на забезпечення зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, що є однією з найважливіших умов ефективної діяльності територіальних громад як первинного суб'єкта місцевого самоврядування та утворених ними органів місцевого самоврядування. Пріоритети мають віддаватися наповненню сільських, селищних, міських бюджетів саме через зростання ролі місцевих податків і зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.96 №254к/96-ВР.
2. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001р. №2542-III.
3. Закон України від 25 червня 1991р. №1251-XII “Про систему оподаткування” (зі змінами і доповненнями).
4. Закон України від 21 травня 1997р. №280/97-ВР “Про місцеве самоврядування в Україні” (зі змінами і доповненнями).
5. Іванов Ю.Б. Податкова система: Підручник / Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І., Десятник О.М. — К. : Атіка, 2006. — 920 с.
6. Матеріали Аналітичної довідки відділу місцевих податків і зборів Головного управління місцевих, ресурсних, рентних і неподаткових платежів Державної податкової адміністрації України.

Одержано 22.05.09

Реорганизация системы налогообложения местными налогами и собраниями должна быть направлена на обеспечение укрепления финансовой базы местного самоуправления, которое является одним из важнейших условий эффективной деятельности территориальных обществ как первичного субъекта местного самоуправления и образованных ими органов местного самоуправления. Приоритеты должны отдаваться наполнению сельских, поселковых, городских бюджетов именно через рост роли местных налогов и сборов.

Ключевые слова: *местное самоуправление, местные бюджеты, местные налоги и сборы, реформирование, местное налогообложение.*

Reorganization of the taxation system has to consolidate financial system of the local authorities. That is the main condition of the effective work of local territorial companies as primary subjects of local authorities. Local taxes and dues are primary in filling country, rural and town budgets.

Key words: *local authorities, local budgets, local taxes and dues, reform of local taxation.*

НАРОДНОГОСПОДАРСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЛЬОНАРСТВА В УКРАЇНІ

С.А. БАЙДЮК, аспірант
Д.К. СЕМЕНДА, кандидат економічних наук

Проаналізовано народногосподарське значення та історичний шлях становлення льонарства в Україні, відображено сучасний стан.

У народному господарстві нашої країни льон займає важливе місце серед технічних культур. Льон дає два дуже цінних продукти — волокно та насіння. Із лляного волокна виготовляють найрізноманітніші тканини: одяжні, білизняні, мішкові, пакувальні, брезентові, вітрильні та інші. Ці тканини широко застосовуються в сільському господарстві, а також в гумовій, автомобільній та інших галузях промисловості.

Міцність лляної пряжі на розрив в кілька разів перевищує міцність бавовняної та вовняної, і лише дещо поступається перед шовковою. Лляна тканина гігієнічна, міцна, стійка до гниття [1].

Поняття “льон олійний” об’єднує рослини двох різновидів: кудряшів і межеумків. Більше олії міститься в насінні кудряшів — 48%, проти 42% — у межеумків. Водночас солома межеумків вища, містить більше волокна може бути використана для виробництва текстильного волокна, а з останнього — прядива. Волокно із соломи кудряшів може бути використане лише для виготовлення вати, паперу і як пакувальний матеріал.

До складу олії входять, залежно від селекційного сорту й умов вирощування, п’ять жирних кислот у такому процентному співвідношенні: олейнової — 17,6%, ліноленової — 56,6, лінолевої — 14,5, пальметинової — 5,7 і стеаринової — 3%. Йодне число олії становить 165–192. Лляна олія — це висихаюча олія. Найкращу оліфу виробляють з неї. Широко використовують її й у лакофарбовій, шкіряній, миловарній промисловості, у виготовленні лінолеуму та клейковини.

Олійний льон — цінний харчовий та лікувальний продукт. Олія з нього містить ненасичені жирні кислоти, а тому попереджає виникнення судинних захворювань. Насіння льону, за практикою народної та даними наукової медицини, має лікувальну властивість. Окрім жиру, воно містить білок, вуглеводи, органічні кислоти, вітамін А, ферменти. Якщо насіння залити гарячою водою, кілька хвилин кип’ятити й настояти, а потім процідити, то отримаємо слизисту рідину, вживання якої лікує виразки шлунку й гастрит. З насіння льону одержують препарат лінетол, що використовується для лікування опіків шкіри. Олію можна вживати в їжу. Саме вона була чи не єдиною з-поміж олій, що рятувала мешканців Полісся у

довоснні та перші післявоєнні десятиліття. Льон-межеумок вирощували на насіння, яке використовували для виробництва харчової олії, а зі стебел отримували волокно для власноручного виготовлення різних тканин домашнього вжитку.

Макуха, що є продуктом переробки насіння, містить від 6 до 12% жиру, 38% протеїну. Поживність 1 кг її становить 1,15 кормових одиниць і 260 г перетравного протеїну. Цінною для годівлі тварин, особливо свиней, є й полова, що утворюється при обмолоті льону й очищенні насіння. За поживність 1 кг її становить 0,27 кормових одиниць і 20 г перетравного протеїну.

Нині у всьому світі попит на насіння льону зростає, а сфера його застосуванні поширюється. Його використовують для виробництва продуктів дієтичного лікування, виготовлення косметичних препаратів, лікувальних засобів [2].

Багатогранне використання льону робить його унікальною культурою. У зв'язку з цим останнім часом на світовому ринку збільшився попит на льонопродукцію та зацікавленість у її розширеному виробництві.

Методика дослідження. Застосовуються такі методики дослідження, як аналіз і синтез. Аналізуються динаміка формування площ посіву льону та його історичний розвиток.

Результати дослідження. Льон знайомий людству з прадавніх часів, і з появою ознак цивілізації на нашій планеті. Найстаріше лляне полотно знайдене в похованнях першої династії єгипетських фараонів, зокрема в могилі Менеса.

На території нашої країни льонарством займалися скіфи-орачі — землеробські племена, які були корінним населенням цього краю ще до утворення Київської Русі. До X століття льонарство на Русі настільки розвинулося, що лляні тканини, пряжу і олію стали виготовляти не лише для своїх потреб, але й на продаж. У XII–XIV ст. льон був одним з основних товарів торгівлі Новгороду з зарубіжними країнами [3].

В Україні в другій половині XVIII століття посіви льону олійного перевищували 275 тис. га. З часом площі його почали зменшуватись і в революційні роки вони становили близько 100 тис. га [2].

У 1909–1913 роках посівна площа льону, досягала в Україні 57 тис. га, у тому числі на Поліссі — 37 тис. га (рис.).

Посіви льону розміщувались головним чином у північних і північно-західних районах сучасних Чернігівської, Житомирської, Волинської, Сумської, Рівненської, Тернопільської, Київської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької й Хмельницької областей.

Перша світова і громадянська війни призвели до значного занепаду льонарства. Порівняно з 1913 роком посівні площі льону в 1920 році становили 36%. Після закінчення громадянської війни льонарство почало швидко відновлюватися.

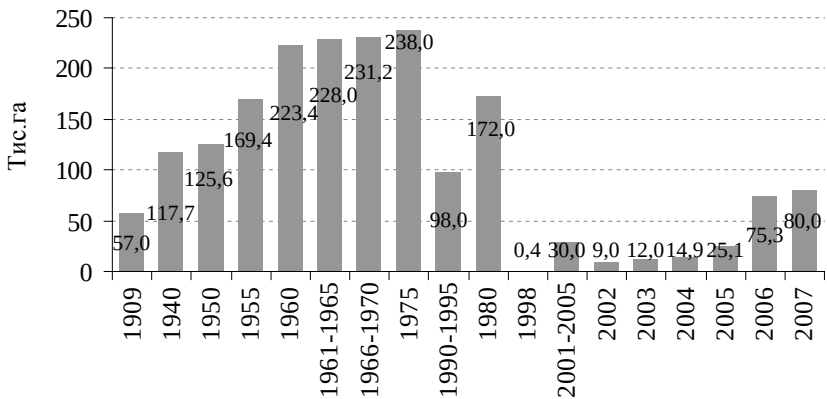

Рис. 1. Динаміка площ посіву льону за 1909–2007 рр.

У 1940 році було засіяно сортовим насінням 117,7 тис. га. Урожайність насіння становила 3,2 ц/га.

Крім того, швидкому розвитку льонарства сприяла висока матеріальна зацікавленість колгоспників у збільшенні виробництва льону. За проданий державі льон урожаю 1938 року було виплачено разом з преміями 32,3 млн. крб, а за льон урожаю 1939 р. — 43,7 млн крб. [4].

Німецько-фашистська окупація в роки Другої світової війни завдала величезних втрат сільському господарству. Було зруйновано і без того надзвичайно слабкий потенціал села, практично знищено матеріально-технічну базу, був порушений трудовий баланс, послаблений кадровий склад.

Льонарство опинилося в дуже великій скруті.

Після воєнної розрухи, незважаючи на недостатню кількість посівного матеріалу і техніки, площа посіву льону збільшувалась і в 1950 році складала 125,6 тис. га.

Низька врожайність навіть за оптимальних природних умов була спричинена занедбаністю сортової справи, низьким рівнем механізації вирощування і первинної переробки. Крім того, рівень оплати праці в колгоспах у перші повоєнні роки був дуже низьким.

Найбільші площі льону олійного були в Миколаївській, Кіровоградській, Донецькій, Луганській, Запорізькій та Дніпропетровській областях. Для підвищення ефективності ведення льонарства в Україні, на Кіровоградській дослідній станції проводилися роботи з селекції нових сортів та відпрацьовувалися елементи технології вирощування льону олійного. В 1966 році був районований в Україні перший сорт льону вітчизняної селекції ЛД-147.

В 1955 році площа посіву льону становила 169,4 тис. га, а валовий збір волокна виріс до 480 тис. ц, насіння — до 394 тис. ц. Для збільшення валових

зборів льонопродукції в подальші роки збільшувалися посівні площі. Так, у 1960 році було засіяно 223,4 тис. га, одержано 740 тис. ц волокна і 633 тис. ц насіння [5].

У Міністерстві сільського господарства України діяло Головне управління з технічних культур, у якому працював відділ льону і конопель. Він організовував роботу понад 20 льононасінницьких станцій, для яких замовляв у наукових установах насіння маточної еліти кращих районованих сортів з метою сортооновлення і сортозаміни в льоносіючих господарствах.

За 1961–1965 рр. посіви льону в середньому складали 228 тис. га, а у 1966–1970 рр. — 231,2 тис. га, що в 14 разів більше, ніж у 1913 році.

У збільшенні виробництва льону велику допомогу господарствам надавали 18 льонозаводів. Крім того, держава надавала допомогу колгоспам в оснащенні новою технікою пунктів первинної обробки льону [4].

Використання нової високопродуктивної техніки, добрив, засобів захисту рослин льону від хвороб і бур'янів, районованих високопродуктивних сортів, а також матеріальне стимулювання виробників льонопродукції сприяло підвищенню ефективності льонарства, урожайність якого з року в рік підвищувалася. Посіви льону досягли в 1975 році 238 тис. га — це найбільша площа посіву за післявоєнний період [6, 7].

Тенденція до зменшення посівів льону і зниження врожайності намітилася з 1980 року.

Посівна площа льону з 1990 по 1995 рр. скоротилися майже в два рази і становили 98 тис. га, проти 1980 р. (172 тис. га) [8, 9].

Глибокі соціально-економічні зміни, які відбулися в Україні в кінці другого тисячоліття, призвели до неухильного щорічного скорочення площ під льоном, а також до зниження врожайності.

Виробничу базу — льононасінницькі станції та господарства, в яких працювали спеціалісти, зруйновано. Більшість цих станцій, як і льонозаводів з переробки сировини, вже не займаються притаманною їм справою, деяка частина ще працює, але під керівництвом різних господарських формувань, кожне з яких діє самостійно. Здорової конкуренції поміж ними не існує, а кожен шукає можливості хоча б якось існувати. Таким чином льонарство в Україні дезінтегроване і не має можливості на ґрунтовній основі увійти в міжнародний ринок льонопродукції [10].

За 2001–2005 рр. намітилися реальні результати стабілізації галузі. Цього досягнуто завдяки збільшенню посівної площі до 30 тис. га на рік, підвищенню врожайності в 1,8 рази та інвестуванню виробників льону [5].

Підвищенню урожайності сприяли впроваджені у виробництво ресурсозберігаючі технології, вирощування нових високопродуктивних сортів з потенційною врожайністю соломи 5–7, насіння 0,8–1,2 і волокна 1,4–1,6 т/га, а також завдяки зрушенням у насінництві. Площі посіву вітчизняних сортів у 2002 році зросли до 8–9 тис. га, або близько 30% всіх площ посіву льону в Україні, тоді як у 1998 році вони становили близько 0,4 тис. га (2–3%) [3, 10].

З 2003 року і по сьогоднішній день спостерігається помітне збільшення посівних площ льону. Так, наприклад, в 2003 році посівна площа льону становила 12 тис. га, в 2004 — 14,9 тис. га. Посівна площа льону в 2006 р. складала 75,3 тис. га, що в 3 рази більше ніж в 2005 році. В 2007 році було посіяно 80 тис. га льону.

Олієжирова промисловість більше зацікавлена в льоні-кучерявці, бо він олійніший. Хоча в невеликій кількості переробляють і насіння льону-довгунцю. Переробка кучерявцю в загальному обсязі виробництва олії становить не менше 80%. Хоч і незначними темпами, але внутрішній попит на лляну олію все ж зростає. Особливою стабільністю вирізняється попитом цінова динаміка на лляну макуху [11, 12].

У Західній Європі активно відпрацьовують питання розвитку льонарства при мінімальному субсидуванні сільськогосподарського виробництва та максимально можливого використанні льону в промисловості як ресурсу, що поновлюється. Розширення виробництва льону передбачає попит на нього не тільки в текстильному виробництві, але і при створенні сорбентів, композиційних матеріалів, геотекстилю тощо. При цьому враховується нова соціальна філософія — ринок потребує не тільки високої якості продукції, але й створення подібної системи самого виробництва. Це гарантує сталість випуску, відповідність вимогам енергозбереження, екологічної безпеки та соціального забезпечення працюючих.

У світі ціни на зернові та олійні дедалі зростають. На сьогодні попит світової промисловості на льон задовольняється всього лише на 12%. Маючи величезний потенціал в цьому напрямі, Україна здатна зі значною вигодою для себе скористатися цим фактором. Однак у силу різних причин цього поки що не відбувається. На фоні значного поглиблення інтересу до виробництва льону в світі сучасний стан розвитку сфери виробництва і переробки льонопродукції в Україні є досить складним [11–13].

Набутий поколіннями досвід вирощування й переробки льону в Україні ще не повністю втрачено. У деяких науково-дослідних установах ще працюють з цією культурою невеликі групи спеціалістів. У деяких господарствах поліських областей збереглася льонарська техніка, яку взявся відновлювати Ірпінський завод сільськогосподарських машин. Є й формування нового типу, які серйозно беруться за вирощування льону. Не вистачає авторитетного енергійного лідера — менеджера, який би здійснював за організацію ефективних ринків збуту льонопродукції та налагодження продуктивної співпраці усіх працюючих з льоном, його продукцією підприємств і організацій [10].

Наукові та виробничі дослідження засвідчили, що льон олійний має перспективу розширення площ посіву тому, що він є посухостійкою, скоростиглою (достигає наприкінці липня), добрим попередником для озимих культур, має просту технологію вирощування та високу економічну ефективність.

Висновки. Аналіз історичного розвитку льонарства показав, що воно може вийти з кризового стану і стати на вищий рівень розвитку. Для цього потрібно підвищити ефективність виробництва, удосконалити форми державної підтримки галузі, інвестування, а також створити економічно-вигідні форми господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довідник з льонарства / За ред. Євменова В.М. — К. : Урожай, 1980. — 120 с.
2. Масляний О. А льон цвіте синьо, синьо і на Півдні України // Пропозиція. — 2003. — № 2. — С. 40–41.
3. Виробництво льноволокна та його використання / Карпець І.П., Скорчено А.Ф., Чурсіна О.П., Литвин З.Л., Семченко В.І., Защепкіна Н.М. — К. : Нора-прінт, 2002. — 128 с.
4. Льон-довгунець. Навчальний посібник / За ред. Городнього М.Г. — К. : Урожай, 1971. — 264 с.
5. Сільське господарство України 2005: Стат. зб. / Ред. Остапчук Ю.М. ; Держ. ком. стат. України. — К. : Держаналіформ, 2006. — 366 с.
6. Сільське господарство Української РСР за десять років (1965–1975): Стат. зб. — К. : Політвидав України, 1975. — 153 с.
7. Дюев И.Ф. Современное состояние льноводства // Экономика, механизация льноводства, первичная обработка льна: Труды Всесоюз. ордена Тр. Красного Знамени НИИ льна. — Торжок, 1974. — Вып. 12. — С. 28–33.
8. Народне господарство Української РСР у 1983 році: Стат. щорічник / ЦСУ УРСР. — К. : Техніка, 1984. — 384 с.
9. Голобородько П.А. Наукове забезпечення розвитку галузі льонарства, основні здобутки та перспективи / Голобородько П.А., Ситник В.П. // Проблеми і перспективи розвитку льонарства та коноплярства в Україні: матеріали наук. — техн. конф. молодих вчених / Зб. наук. пр., Ін-т луб'яних культур УААН. — Глухів 2003. — 92 с.
10. Карпець І.П. Льонарство в Україні та Франції // Вісник аграрної науки. — 2004. — С. 83–84.
11. Локоть О.Ю. Льон-довгунець — культура вигідна // Насінництво. — 2006. — № 7. — С. 13–17.
12. Лазнюк І. Світовий олійний ринок: Україна може стати сировинним придатком // Пропозиція. — 2008. — № 5. — С. 34–35.
13. Полякова І. Ресурси льону олійного в Україні // Пропозиція. — 2008. — № 5. — С. 52–53.

Одержано 22.05.09

Анализ исторического развития льноводства показал, что оно может выйти из кризисного состояния и стать на высший уровень развития. Для этого нужно повысить эффективность производства, усовершенствовать форму государственной поддержки отрасли, инвестирования, а также создать экономически выгодные форма ведения хозяйства.

Ключевые слова: льноводство, эффективность производства, инвестирование.

The analysis of historical development of flax-growing showed that it can fight it way out of the crisis and have the highest level of the progress. The production efficienc, the state supporting of the branch, investment have to be raised,

Key words: flax-growing, production efficiency, investment.

УДК 631.1:658.153

ОСОБЛИВОСТІ КРУГООБОРОТУ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК

**І.А. БЕРЖАНІР, аспірант
ННЦ „Інститут аграрної економіки” УААН**

Розглянуто особливості кругообороту оборотних засобів підприємств спиртопродуктового підкомплексу АПК, які визначають його специфічність. Внесено пропозиції щодо регулювання рівномірності кругообороту оборотних засобів підприємств спиртової галузі.

Оборотні засоби підприємств спиртопродуктового підкомплексу АПК знаходяться в постійному русі, переходячи із сфери виробництва в сферу обігу, здійснюючи кругооборот. Кругооборот оборотних засобів являє собою процес безперервного їх руху при здійсненні господарської діяльності, що супроводжується послідовною трансформацією їх видів і зміною вартості. Він є найважливішою умовою функціонування оборотних засобів у господарській системі підприємства, яка забезпечує постійне генерування прибутку. Здатність постійного руху оборотних засобів у процесі їх кругообороту є їх відмінною рисою, порівняно з іншими видами ресурсів, які використовує підприємство у своїй діяльності — матеріальними, трудовими, інформаційними тощо.

Дослідженню кругообороту підприємств агропромислового комплексу як важливої ланки управління оборотними засобами присвячені праці вчених-економістів І.Ю. Гришової, Л.А. Демчук, Л.П. Деркач, Н.В. Колчиної [1–4] та інших.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою досліджень є положення економічної та фінансової теорії, роботи вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем формування та ефективності використання оборотних засобів. У процесі дослідження були використані такі методи: загально-наукові (аналіз, синтез, зіставлення) та спеціальні (абстрактно-логічний, монографічний).

Результати досліджень. Кругооборот оборотних засобів охоплює період часу, протягом якого засоби, авансовані для виробництва та обігу, проходять всі етапи кругообороту і повертаються до початкового етапу, набуваючи грошової форми. Він характеризується циклами, що повторюються. Цикл — це процес повного завершення кругообороту окремих видів оборотних засобів, в результаті чого вони повертаються до початкової форми. При цьому кожен цикл кругообороту складається з певних стадій, які характеризують період перебування засобів в одному з конкретних видів до початку трансформації в іншу функціональну форму.

В економічній літературі кругооборот оборотних засобів підприємства називають його операційним циклом. Як зазначено в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, операційний цикл — це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг [5].

У ході операційного циклу виділяють дві його складових — виробничий і фінансовий цикл. Виробничий цикл підприємства характеризує період повного обороту матеріальних елементів оборотних засобів, які використовуються для обслуговування виробничого процесу, починаючи з моменту надходження сировини, матеріалів і напівфабрикатів на підприємство і закінчуючи моментом відвантаження готової продукції покупцям.

Фінансовий цикл (цикл грошового обороту) підприємства являє собою проміжок часу між початком оплати постачальникам, отриманих від них сировини і матеріалів (погашення кредиторської заборгованості) і початком надходження грошових засобів від покупців за відвантажену їм продукцію (погашення дебіторської заборгованості) [6].

Кругооборот підприємств незалежно від спеціалізації та обсягу господарської діяльності, в тому числі й підприємств спиртопродуктового підкомплексу, складається з трьох стадій: грошової, виробничої і товарної.

Кругооборот оборотних засобів розпочинається з моменту авансування вартості, тобто придбання та нагромадження необхідних для здійснення процесу виробництва сировини (зерна, м'яси), матеріалів, напівфабрикатів тощо. Це перша стадія кругообороту. Таким чином, оборотні засоби з грошової форми в сфері обігу перетворюються в форму запасів і вступають в сферу виробництва.

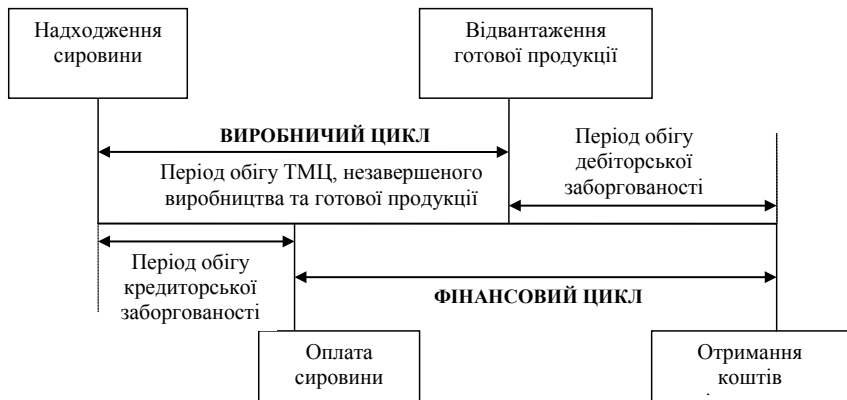

Рис. 1. Операційний цикл підприємств спиртопродуктового підкомплексу АПК [6, с. 265]

На стадії авансування особливого значення набуває правильне визначення величини матеріальних, трудових та інших ресурсів і необхідність їх збалансування для забезпечення безперервного і планомірного руху засобів. Величина засобів, які підприємство може авансувати в запаси і затрати визначається ним самостійно і формується за рахунок власних і прирівняних до них засобів, кредитів банку, емісії цінних паперів та інших форм залучення засобів.

Друга стадія кругообороту здійснюється безпосередньо в процесі виробництва. Вона полягає в передачі у виробництво куплених матеріальних цінностей, виробничих запасів, у сполученні засобів і предметів праці з робочою силою та в створенні нового продукту, який буде містити перенесену та знову створену вартість.

На цій стадії виробничі запаси за участю засобів праці і робочої сили перетворюються в незавершене виробництво і в міру закінчення виробничого процесу — в готову продукцію. Таким чином, відбувається виробниче споживання засобів виробництва.

На третій стадії відбувається реалізація готової продукції, внаслідок чого виникає дебіторська заборгованість, термін якої залежить від форм та умов розрахунків з покупцями, що використовуються підприємством. Кругооборот вважається закінченим, коли грошові кошти за реалізовану продукцію надійдуть на розрахунковий рахунок підприємства. Сума коштів, отриманих від реалізації виробленої продукції, складає грошові накопичення підприємства або фінансовий результат господарської діяльності підприємства.

Завершивши один кругооборот, оборотні засоби вступають у наступний, тобто він відбувається безперервно. Разом з тим, на кожний

момент кругообороту оборотні засоби функціонують одночасно і на всіх стадіях, забезпечуючи безперервність процесу виробництва.

Слід зазначити, що всі стадії кругообороту взаємозалежні та взаємопов'язані. Для здійснення безперервності кругообороту кожна з функціональних форм авансованої вартості повинна проходити з однієї стадії в іншу без затримки. Затримка спричиняє порушення цілісності всього операційного циклу підприємства. Таким чином, оборотні засоби вкладаються в запаси, що не використовуються, сумнівну дебіторську заборгованість або джерела, призначені для формування оборотних засобів, але які використовуються на інші цілі.

Окрім цих особливостей, характерних для всіх підприємств, кругооборот оборотних засобів підприємств спиртопродуктового підкомплексу має свої особливості, зумовлені технологічними та організаційними умовами виробництва.

АПК — складна економічна система, яка включає різні галузі народного господарства, органічно поєднані між собою. Найбільш важливою частиною АПК є сільське господарство, яке забезпечує функціонування комплексу в цілому. Підприємства спиртопродуктового підкомплексу тісно пов'язані з сільським господарством, тому вони мають ряд специфічних особливостей, які потрібно враховувати при розгляді їх операційного циклу.

Сільське господарство, будучи галуззю, яка забезпечує підприємства спиртопродуктового підкомплексу сировиною (кукурудза, жито, пшениця, ячмінь, цукрові буряки), здійснює значний вплив на характер їх кругообороту та організацію оборотних засобів. Сезонний характер виробництва вимагає утворення в окремі періоди значних запасів оборотних засобів у вигляді сировини. Слід зазначити, що велика кількість запасів, забезпечуючи сезонні потреби підприємства в період максимального збільшення виробництва, в майбутньому призводить до їх “замороження” та неефективного використання. Вони не генерують прибуток (за винятком короткострокових фінансових вкладень), а запаси матеріальних оборотних засобів потребують додаткових витрат, пов'язаних із їх зберіганням. Але разом з тим, незабезпеченість підприємств відповідними видами виробничих запасів гальмує темпи виробництва, призводить до неповного завантаження виробничих потужностей. Тому великого значення має створення оптимальних запасів сировини.

Через сезонність виробництва на підприємствах спиртопродуктового підкомплексу має місце нерівномірність авансування та вивільнення оборотних засобів із виробничого процесу (табл. 1).

Дані табл. свідчать про те, що найбільші витрати, пов'язані з придбанням сировини, підприємства спиртопродуктового підкомплексу здійснюють в III та IV кварталах. Так, у 2007 році Бершадський спиртзавод за цей період здійснює відповідно 29,4% та 42,6% витрат. На цьому спиртзаводі вихід продукції в I і II кварталах є незначним, основна маса продукції надходить у III і IV кварталах.

Структура витрат та виходу продукції Бершадського спиртзаводу, %

Рік	Витрати, тис. грн.					Вихід продукції, тис. дал				
	Ікв.	ІІкв.	ІІІкв.	ІVкв.	Разом	Ікв.	ІІкв.	ІІІкв.	І кв.	Разом
2001	16,3	22,4	23,4	37,9	100,0	16,4	24,0	24,0	35,6	100,0
2002	24,8	23,9	24,9	26,4	100,0	23,5	24,2	25,3	27,0	100,0
2003	19,8	20,4	27,6	32,2	100,0	20,1	23,4	28,4	28,1	100,0
2004	21,4	17,6	20,0	41,0	100,0	22,5	19,5	23,5	34,5	100,0
2005	18,9	14,9	24,7	41,5	100,0	21,6	16,3	26,9	35,2	100,0
2006	16,5	11,3	27,5	44,7	100,0	17,3	18,4	28,9	35,4	100,0
2007	15,8	12,2	29,4	42,6	100,0	17,5	13,5	29,2	39,8	100,0

Отже, при формуванні оборотних засобів підприємств спиртопродуктового підкомплексу необхідно враховувати нерівномірність потреби в них протягом року в зв'язку з сезонним характером сільськогосподарського виробництва. У період збільшення витрат у порівнянні з виходом готової продукції, підприємства відчувають нестачу коштів для забезпечення безперервності процесу кругообороту, а в період скорочення виробництва, яке характеризується зменшенням витрат і збільшенням виходу готової продукції, підприємства потребують налагоджених ринків збуту. Ця особливість виробництва призводить до випереджаючого зростання виробничих витрат порівняно з надходженням коштів від реалізації продукції в ці періоди. Як наслідок, виникає додаткова потреба в оборотних засобах в окремі періоди. Тому підприємства змушені залучати в процес кругообороту додаткові кошти в основному у вигляді короткострокових кредитів банків для покриття понаднормативної потреби в оборотних засобах.

Ця особливість призводить до неоднакової тривалості закріплення різних частин авансованих засобів у кругообороті. Так, найбільш тривалим буде перебування в операційному циклі тієї частини оборотних засобів, яка вкладається на початку виробничого циклу, а найменшим — тієї, яка була вкладена в кінці. Враховуючи це, дуже важливо правильно авансувати засоби, не допускаючи при цьому надлишкових вкладень на початку операційного циклу.

Особливістю операційного циклу оборотних засобів на підприємствах спиртопродуктового підкомплексу є те, що не всі вони здійснюють повний кругооборот, оскільки певна частина готової продукції не реалізується, а в натуральній формі (у вигляді спирту) надходить у внутрішньогосподарський оборот, спрямовується на поповнення виробничих запасів із метою їх наступного використання. Адже підприємства спиртопродуктового підкомплексу виробляють спирт не лише для потреб харчової, хімічної, машинобудівної та інших галузей промисловості, а й використовують його у виробництві горілки та лікєро-горілочаних виробів. Так, у 2005 р.

підприємствами ВОДО „Поділляспирт” 55,3% спирту було використано для виробництва горілки та лікєро-горілочаних виробів, в 2006 р. — 44,8%, в 2007 р. — 53,3%.

Отже, кругооборот оборотних засобів підприємств спиртопродуктового підкомплексу складається з двох частин — повного і неповного (внутрішнього). Неповний кругооборот, або внутрішній, — це кругооборот тієї частини засобів, яка не реалізовується, а спрямовується на поповнення оборотних засобів в їх натурально-речовій формі. Повний кругооборот характеризує проходження оборотних засобів через всі стадії операційного циклу. З кругообігу вилучається частина оборотних засобів, які перебувають у вигляді виробничих запасів і згодом використовуються в наступному процесі виробництва.

Висновки. В процесі дослідження кругообороту оборотних засобів підприємств спиртопродуктового підкомплексу АПК було виявлено такі його особливості: нерівномірність наростання витрат у процесі виробництва та вивільнення авансованої вартості з кругообороту; сезонність постачання сировини; наявність внутрішнього кругообороту; висока питома вага фінансового циклу.

Врахування особливостей кругообігу оборотних засобів дозволить зменшити сезонність виробництва підприємств спиртової галузі шляхом збільшення асортименту продукції, виробництво якої забезпечуватиме рівномірніше авансування та вивільнення коштів із операційного циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гришова І.М. Оборотні засоби молокопереробних підприємств / За ред. академіка УААН М.Я. Дем'яненка. — К. : ННЦ ІАЕ, 2005. — 188 с.
2. Демчук Л.А. Особливості кругообороту оборотних засобів в сільськогосподарських підприємствах // Науковий вісник НАУ / Ред. кол. : Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. — К. : НАУ, вип. 35. — 2001. — 343 с. — С. 183 — 189.
3. Деркач Л.П. Экономико-статистическое изучение оборотных средств колхозов (на примере Украинской СССР). Монография. — К. : Наук. Думка, 1987. — 121 с.
4. Финансы организаций (предприятий) / Н.В. Колчина. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 383 с.
5. Національні стандарти в бухгалтерському обліку. Питання використання: Навч. посібник. — 2-ге вид., доп. / М.Г. Михайлов, О.А. Мельник, В.М. Теслок та ін.; за ред. М.Г. Михайлова. — К. : Вища освіта, 2002. — 400 с.
6. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятий. — К. : Эльга, 2003. — 446 с.

Одержано 22.05.09

Кругооборот оборотных средств предприятий спиртопродуктового подкомплекса АПК имеет специфические особенности. Их учет будет содействовать оптимизации производства и более эффективному использованию финансовых ресурсов предприятий.

Ключевые слова: *Оборотные средства, кругооборот оборотных средств, стадии кругооборота, операционный цикл, производственный цикл, финансовый цикл.*

The turnover of circulating assets at the enterprises of an alcohol-producing sub-complex of AIC has some specific features. To take them into consideration will facilitate the production optimization and more efficient use of financial resources of the enterprises.

Key words: *circulating assets, turnover of circulating assets, stages of the turnover, operation cycle, production cycle, financial cycle.*

УДК 339.5:63

ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Л.М. МАЛЮГА

Розглядається сучасний стан господарювання аграрної сфери Вінницької області. Наводяться основні показники ефективності підприємств у 2007 р.

Господарювання є економічною категорією ринкових відносин, що має важливе макро- і мікроекономічне значення. Перше полягає в тому, що ефективне господарювання сільськогосподарських підприємств, спрямоване на максимізацію прибутку, збільшує як валовий внутрішній продукт, так і доходну частину бюджету держави шляхом зростання податкових надходжень (податок з прибутку підприємств, нарахування на фонд заробітної плати, податок на додану вартість, акцизний збір тощо). Друге ж зумовлене тим, що в умовах ринку тільки прибуток гарантує сільськогосподарським підприємствам виживання у конкурентній боротьбі, забезпечує джерела фінансування для розширеного відтворення аграрного виробництва, виплату дивідендів (або частки з одержаного доходу) і соціальної допомоги працівникам.

Прибутковість аграрного виробництва в цілому залежить від цін на матеріально-технічні ресурси та продукцію сільського господарства, обсягів податкових вилучень, кредитної політики та бюджетної підтримки.

Методика досліджень. Дослідження проведено із застосуванням діалектичного та системного підходу до вивчення економічних процесів,

використанням статистичних даних із питань розвитку АПК, праць вітчизняних і зарубіжних вчених із проблем забезпечення ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств. Вивчення матеріально-технічної бази агропромислового комплексу проведені у працях М.І. Геруна, П.М. Гарасима, Г.М. Підлісецького. Теоретичні та методологічні основи фінансування і кредитування сільськогосподарських підприємств розкриті у праці А.В. Благодатного [1]. Налагодження міжнародного співробітництва та діяльність у цьому напрямі досліджуються у статтях З. Краснодемської [2].

Результати досліджень. Вінниччина серед регіонів України має один із найпотужніших агропромислових комплексів та одне з найбільших сільськогосподарських виробництв, які формують для регіону значну частину валової доданої вартості та податкових надходжень і від їх роботи в значній мірі залежить ситуація в соціально-економічній сфері нашої області. За попередніми розрахунками, у 2007 р. обсяг сільськогосподарського виробництва (у порівняльних цінах 2005 р.) становив 5049,2 млрд грн. Продуктивна праця селян дала змогу навантажити роботою підприємства переробної та харчової промисловості, забезпечити обсяги товарообігу у торгівельній мережі та на ринку. Так, за виробництвом валової продукції сільського господарства Вінницька область у 2007 р. зайняла 5 місце в Україні, в тому числі за продукцією рослинництва — 3, тваринництва — 7 місце. Питома вага області у загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства України складає 5,6% (у попередньому році 5,7%), в тому числі рослинництва — 6,2% (6,4%), тваринництва — 4,9% (4,8%). Всі категорії господарств у 2007 р. проти минулого року, знизили обсяг валової продукції на 7,3%, внаслідок зменшення продукції рослинництва — на 11,6%, хоча дещо зросла продукція тваринництва — на 0,5%. За вказаний період сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області вироблено валової продукції на суму 2004,2 млн грн (що становить 95,7% до попереднього року), в тому числі рослинницької продукції — 1504,9 млн грн (94,7%), тваринницької продукції — 499,3 млн грн (99,0%).

Хліборобами Вінниччини виробляється вагома частка загальнодержавного обсягу основних сільськогосподарських культур. Так, виробництво зернових і зернобобових культур за звітний рік склало 5,8% від загального обсягу України (Вінниччина зайняла 5 місце серед регіонів), цукрових буряків — 16,4% (1), соняшнику — 2,4% (12), картоплі — 6,0% (6), овочів — 3,4% (13 місце).

За підсумками 2007 р. господарствами усіх категорій області одержано 1686,1 тис т зернових культур (включаючи кукурудзу) при середній урожайності 23,7 ц/га. Порівняно з 2006 р. виробництво зерна зменшилось на 18,8%, що зумовлено зниженням урожайності на 5,1 ц/га.

Важливу роль у збільшенні врожайності сільськогосподарських культур і, як наслідок, обсягів їх валового збору - відіграють мінеральні та органічні добрива. У 2007 р. в господарствах області було внесено 799,2 тис ц

діючої речовини мінеральних добрив, удобрено площу 667,6 тис.га. Якщо порівняти з попереднім роком, то кількість внесених мінеральних добрив зросла майже в 1,5 раза та зросла удобрена ними площа — на 15,7%. Проти 2000р. кількість внесених мінеральних добрив під посіви сільськогосподарських культур у господарствах області збільшилась у 3,2 раза, зросла в 1,7 раза також площа, на яку вони вносились.

Проте, негативною залишається тенденція скорочення оснащеності сільського господарства. Так, на початок 2008 р. у господарствах області налічувалось 12,3 тис. тракторів (менше на 8,8% проти 01.01.2007 р.), 2,8 тис зернозбиральних комбайнів (на 11,6%), 330 кукурудзозбиральних комбайнів (на 18,1%), 21 картоплюзбиральних комбайнів (на 22,2%), 931 бурякозбиральних машин (на 16,9%), 6,1 тис сівалок (на 11,3%), 1,7 тис жаток валкових (на 13,4%).

У сільськогосподарських підприємствах списується значна частина старої техніки. Зокрема, в 2007 р. тракторів всіх марок списано 260 шт., або 2,0% від наявних на початок року, тракторних причепів — 188 шт. (2,3%), сівалок — 109 шт. (1,7%), сінокосарок тракторних — 32 шт. (2,8%), зернозбиральних комбайнів — 70 шт. (2,3%), кукурудзозбиральних комбайнів — 9 шт. (2,3%), кормозбиральних комбайнів — 25 шт. (2,2%), бурякозбиральних машин — 33 шт. (3,1%), жаток валкових — 44 шт. (2,3%).

Тваринництво — одна з надзвичайно важливих галузей сільського господарства, яка являється основною сировинною базою для переробної, харчової та легкої промисловості. Вклад товаровиробників Вінниччини у загальний обсяг виробництва тваринницької продукції України є досить значним. Так, господарствами області за 2007 р. було реалізовано на забій худоби та птиці в живій вазі 4,0% від загальнодержавного обсягу та зайнято 8 місце серед областей, вироблено молока — 6,8% (1), яєць — 4,6% (6 місце).

Суттєво впливає на галузь тваринництва державна підтримка. Так, для підтримки розвитку тваринництва товаровиробникам за продану переробним підприємствам тваринницьку продукцію за рахунок коштів податку на додану вартість за 2007 р. було виплачено дотацій: за худобу та птицю — 24,5 млн грн (що на 48,5% більше, ніж за попередній рік), в тому числі за велику рогату худобу — 15,6 млн грн (на 31,1%) та свиней — 8,0 млн грн (в 1,8 раза); за молоко та молочні продукти — 32,8 млн грн (на 25,7% більше) та надбавок за молодняк великої рогатої худоби підвищених вагових кондицій, кондиційних свиней та курей-бройлерів — 19,2 млн грн (в 2,0 раза більше проти 2006 р.).

Продукція сільського господарства і харчової промисловості формує значну частину експорту Вінницької області. Її частка у вартісній структурі за 2007 р. складала 60,5%. У загальній структурі експорту сільськогосподарської продукції і продовольства продукція рослинного походження становила 8,3%, при цьому 31,4% всього експорту даної продукції припадає на зернову групу, 26,1% — на їстівні плоди та горіхи та 22,4% — на насіння і плоди олійних

культур. Експорт зерна в 2007 р. склав 41,3 тис т, що менше показника попереднього року у 3,4 раза.

Обсяги імпорту сільськогосподарської продукції і продовольства у 2007 р. збільшились на 7,5%, їх питома вага у вартісній структурі 2007 р. склала 9,8%. Імпорт даної продукції виріс з 28,0 млн дол. у 2006 р. до 30,1 млн дол. у 2007 р. На продукцію рослинництва приходить 72,5% всього імпорту сільськогосподарської продукції. При цьому, більша частка (45,9%) всього імпорту продукції рослинного походження припадає на їстівні плоди (банани, цитрусові, виноград, а останнім часом і яблука) та горіхи.

Загальний обсяг експорту м'яса та харчових субпродуктів у 2007 р., в порівнянні з 2006 р., зріс у 2,5 раза і склав 6,8 млн дол. Порівняно з 2006 р. на 28,6% зріс імпорт живої худоби та птиці і склав 1,8 млн дол. Зокрема, на 31,5% більше було завезено птиці (157,1 т).

У 2007 р. було експортовано молока і молочної продукції на 1,6 млн дол., що на 40,7% менше, порівняно з 2006 р. При цьому, 75,0% вартості експортованої молочної продукції – це молоко і вершки згущені (1,2 млн дол. або 410,7 т).

Імпорт яєць птиці всіх видів склав 0,8 млн дол., що на 21,9% більше, порівняно з 2006 р. Проте, в кількісному виразі яєць закуплено на 15,4% менше, ніж в попередньому році.

Взагалі в АПК України виробляються всі необхідні для внутрішнього ринку продукти харчування, тому їх імпорт не є бажаним. Але, оскільки сільське господарство має надлишок природно-ресурсного потенціалу, то оптимальним варіантом розвитку може бути лише експортно-орієнтована модель. Саме тому вступ до СОТ має стати фактором стабілізації і розвитку галузі. Глобальні ж загрози можна подолати ринковими методами, якщо будувати механізми нормальної оптової торгівлі та розподілу експортної ренти за факторами виробництва.

Підтвердженням цього є останній звіт ЄБРР/ФАО, що визначає Україну, Росію і Казахстан як приклади тих нечисленних країн, для яких існує можливість ширшого використання орної землі та значної інтенсифікації виробництва без серйозних екологічних наслідків [4]. Ці три країни, як чисті експортери зерна та насіння олійних культур, можуть мати величезний вплив на світову продовольчу ситуацію, і, водночас, отримати значну вигоду від експортних надходжень, економічного зростання та розвитку сільської місцевості.

Однією з головних проблем для підприємств аграрного сектора Вінниччини в сучасних умовах господарювання є залучення інвестиційних і інноваційних ресурсів. Загальна сума інвестицій на розвиток сільського господарства становила 554,6 млн грн, з них в рослинництво направлено майже 481 млн грн. У порівнянні з 2006 р. їх обсяг збільшився майже в півтора раза (табл.). За рахунок коштів Державного бюджету освоєно понад 6 млн грн, або лише 1,1% загального обсягу інвестицій у сільське господарство.

**Динаміка інвестицій в основний капітал
(відсотків до попереднього року)**

Назва галузі	Рік					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	70,2	102,0	191,9	152,1	136,0	146,3
з них: рослинництво	70,2	113,4	194,1	151,9	139,9	143,8
тваринництво	72,8	49,2	182,3	162,7	99,2	155,6

Для потреб сільського господарства в області введено в експлуатацію млини та крупорушки потужністю 25 т переробки зерна на добу, водопроводи сільськогосподарського призначення — 12,3 км та інші.

Слід зазначити, що порівняно з попереднім роком суттєвих змін у технологічній структурі інвестицій у сільське господарство майже не відбулося. Основну частину всіх коштів (86,5%) використано на придбання машин, обладнання, інструментів та інвентаря, тобто на оновлення активної частини основних засобів (у 2006 р. — 86,4%). Разом з тим, збільшилися витрати на виконання будівельних і монтажних робіт на один відсотковий пункт. Розвиток сільського господарства потребує значних інвестицій, які сьогодні в край обмежені, тому у забезпеченні поповнення інвестиційного дефіциту велика роль належить іноземним інвестиціям. Станом на 1.01.2008 р. у сільське господарство Вінниччини іноземними суб'єктами було вкладено прямих іноземних інвестицій на суму майже 16 млн дол. США (11% від загальних іноземних вкладень по області).

Висновки. В цілому, слід відмітити, що в умовах сьогодення сільськогосподарський товаровиробник повинен орієнтуватися на зовнішнє середовище та намагатися максимально реалізовувати власні ринкові можливості, так як вихід галузі на зовнішні ринки буде супроводжуватися додатковим вкладенням коштів і жорстокою конкурентною боротьбою.

Вступ України до Світової організації торгівлі та його наслідки щодо галузі сільського господарства слід розглядати у більш комплексному підході, ніж просто отримання доступу для нашої сільськогосподарської продукції до світових ринків та відкриття вітчизняного ринку для відповідного її імпорту. Основною проблемою для українських сільськогосподарських товаровиробників зі вступом до СОТ стане підвищення рівня конкуренції з боку іноземних агровиробників через відкриття власного внутрішнього ринку. Це питання неможливо вирішити у коротко- та середньостроковій перспективі шляхом зростання ефективності сільськогосподарського виробництва. Однак, у довгостроковій перспективі можливе його розв'язання через проведення структурної перебудови аграрного сектора України у напрямі підвищення ефективності останнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благодатний А.В. Розвиток і вдосконалення фінансово-кредитного механізму АПК. — К. : ННЦ ІАЕ, 2005. — 164 с.
2. Гладій М.В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики). Монографія. — 1998. — 294 с.
3. Зоя Краснодемська. Інтеграція зі знаком плюс// Уряд. кур'єр. — 2006. — 1 листоп. — №210. — С. 8.
4. Світове сільське господарство: до 2015/2030 рр. — ФАО, 2002р. — 176 с.

Одержано 22.05.09

Сельскохозяйственные предприятия Винницкой области в 2007 г. имели достаточно высокие показатели эффективности хозяйствования. Основными проблемами аграрного производства остаются старение технической базы и низкое инвестиционное обеспечение.

Ключевые слова: сельское хозяйство, инвестиции, животноводство, производство, экспорт.

Agricultural enterprises of Vinitia region had high rates of management effectiveness in 2007. The main problems of the agricultural production are aging of technical bases and investments.

Key words: agriculture, investments, livestock farming, production, export.

УДК 332.1

ВИКОРИСТАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ БАЗ ДАНИХ У РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

О.М. ГОЛУБКИНА

Сучасні дослідження з регіональної економіки вимагають забезпечення необхідною інформацією. Розроблена географічна база даних Черкаської області.

Наукові дослідження з регіоналістики у сучасних умовах майже не забезпечені необхідною інформацією. Причин цьому дуже багато — від недосконалої статистики до бажання зберегти комерційну таємницю і корпоративні інтереси. Власне, це вади постіндустріальної економіки, до якої так стрімко зараз прагне Україна. Проте, наш час має і певні переваги

порівняно з радянськими часами. Передусім, це високі інформаційні технології, починаючи з різних баз даних до Інтернет. Сортуванням інформації Інтернет займаються потужні сервери, але принципи такого сортування і підходи до інформації дуже загальні. Отже, виникає серйозний парадокс — на тлі наявності великих масивів інформації цілеспрямованість її відбору і сортування майже відсутня. виправити таке положення покликані бази даних. Саме вони впорядковують і роблять більш специфічними і придатними для використання великі масиви інформації. Особливе місце займають географічні бази даних, які використовуються у регіональних дослідженнях. Саме їх створення і подальше застосування може стати дуже актуальним у сучасних умовах.

Виходячи з цього, головною метою автора було — збирання і систематизація необхідної інформації з загальнодоступних джерел, зокрема Інтернет, і подальше створення регіональної географічної бази даних. Головним об'єктом дослідження обрано Черкаську область. Але причини такого вибору пов'язані не лише з місцем проживання автора, але й з унікальними рисами індивідуальності цієї території. Власне, головним завданням автора було вибудувати “портрет” цієї території у вигляді географічної бази даних і розробити методiku подальшого її використання і поповнення.

Методика досліджень. Досвід української регіоналістики свідчить про поки що незначне застосування географічних баз даних у постановці і вирішенні комплексних проблем великих регіонів. Недостатня увага, яка приділяється геоінформаційним методам дослідження в сучасній регіоналістиці, а також висока ефективність і результативність застосування означених методів і стали головними чинниками написання цієї статті.

Потужний розвиток інформаційних технологій в останній чверті ХХ століття примусив наукову спільноту подивитись зовсім з інших позицій на регіональну проблематику. Цей новий погляд став більш зацікавленим і прагматичним передусім завдяки розвитку геоінформатики — творчого симбіозу географії, інформатики, геодезії та сучасних дистанційних методів із використанням супутникової інформації. Найголовніша перевага геоінформатики перед іншими напрямками інформаційних технологій — структуризація географічного простору з можливостями його майже безмежного масштабування, а, отже, можливість “занурювання” в територію конкретного регіону, міста, кварталу, будинку і навіть окремої оселі. Отже, великий масштаб охоплення просторових об'єктів, “накладання” тематичних шарів один на інший дає змогу практичного використання не лише географічних даних, а і застосування прикладних методів їхньої обробки.

Автор давно займається цією проблематикою [1,2,3], але розробка географічної бази даних окремого регіону здійснена вперше. Особливості методики створення таких баз даних викладені в [2,3,6,8,9]. Проте у даних публікаціях використання сучасних геоінформаційних технологій у

спрощеному варіанті саме на прикладі конкретної області здійснене не було. Саме цим обумовлене бажання автора адаптувати методично складний апарат геоінформаційного моделювання до специфіки регіональних досліджень. У ранішніх публікаціях уже розроблені методичні підходи до визначення понять “елементрана ГІС” та “відкрита регіональна географічна база даних” [2, 3, 9].

Крім суто прикладних, методичних аспектів важливою є розробка методологічних підходів до визначення сутності регіону. Регіональні аспекти економічних відносин протягом тривалого часу ігнорувалися, хоча вони мають вирішальне значення при проведенні соціально-економічних перетворень. Вихідним положенням при визначенні просторової сутності регіону згідно з [4] є наступне: Регіон — певна територія з притаманними їй специфічними природно-кліматичними, економіко-географічними, демографічними, історичними, етнічними, соціально-побутовими і іншими особливостями. При цьому далеко не завжди об’єктивно кордони регіону співпадають із кордонами офіційних територіальних утворень, а інколи взагалі є розмитими, “примарними”. У Черкаській області, яку автор розглядає як “регіон у адміністративних межах”, є своя досить яскрава специфіка. Зокрема, це переважно аграрна область. Проте, останнім часом зростає значні інвестиції і у промисловість.

На регіональному рівні досить чітко конкретизується власне просторова, територіальна, площинна “зацікавленість” окремих суб’єктів господарської діяльності, яка відбивається на обранні місцевих мінерально-сировинних, водних, лісових, земельних і інших природних, а також трудових, фінансових, інформаційних ресурсів.

Пропонована нами методика полягає у послідовному застосуванні певних операцій щодо збору, систематизації і остаточного подання необхідної інформації. Збір інформації здійснено переважно з інтернет-джерел регіонального спрямування, а також з маркетингового ресурсу www.rada.com.ua. Зважаючи на те, що власний сайт сьогодні має майже кожний населений пункт збирання такої інформації лише питання часу.

Результати досліджень. “Стартовою” сторінкою є активна (з гіперпосиланнями) карта Черкаської області, виконана у форматі html (рис. 1). Проте, даний формат є обов’язковим лише для зручності доступу до інформації з Інтернет. Власне, сама процедура створення таких карт, описана автором у попередніх публікаціях [2,3] і здійснюється у звичайному текстовому редакторі “MS Word”.

Гіперпосилання організовані таким чином, що як надписи на карті (починаючи з назви “Черкська обл.” і назв окремих населених пунктів), так і піктограм (на нижньому полі карти) надалі “розкриваються” і несуть у собі необхідну інформацію. Зокрема, при натискання мишою на назву “Черкська обл.” з’являється html-файл з наступною інформацією:

Рис. 1. Стартовий файл географічної бази даних Черкаської області

- **Основні дані:** Дата утворення; Населення; Площа; Густота населення; Обласний центр; Кількість районів (в тому числі обласного та районного значення); кількість СМТ, сел, селищ; адреса та контакти обласної влади, зокрема, Інтернет-домени: cherkassy.ua; ck.ua, Веб-сторінка: <http://www.oda.ck.ua>.
- **Символіка:** Герб, Прапор.
- **Адміністративно-територіальний устрій:** Відомості про адміністративно-територіальні одиниці.
- **Населення.**
- **Історія.**
- **Обласні свята та пам'ятні дати.**
- **Природні ресурси.**
- **Навколишнє середовище.**

Подальша робота з топографічною основою надає можливість викликати інформацію по кожному населеному пункту, об'єкту гідрографії чи родовищу корисних копалин, наприклад:

Ватутіне. Район/міськрада:...; Засноване/перша згадка:...; Статус міста з...; Населення:...; Площа:...; Поштові індекси:...; Телефонний код:...; Географічні координати:...; Найближча залізнична станція:...; Відстань до обл.центру:...; Міська влада:...; Головні підприємства міста:...

Піктограмки під стартовою картою також містять необхідну інформацію. Зокрема, ними викликаються наступні блоки інформації: “Лідери регіону”, “Зовнішньоекономічні зв’язки”, “Соціальна сфера”, “Програми розвитку області”, “Природно-рекреаційний потенціал”, “Фауна”, “Флора”, “ЗМІ”, “Темпи розвитку”, “Економічний потенціал”, “Провідні підприємства”.

Висновки. Створення і використання географічних баз даних у регіональних дослідженнях має певні переваги і позитивні особливості:

1. як уся база даних, так і окремі її файли мають відкритий характер (формати html. або doc.), що дає можливість постійно її насичувати новими даними;

2. розроблена нами база даних несе у собі риси традиційних геоінформаційних систем, але свідомо нами спрощена для можливості використання її широким загалом;

3. наявна можливість роздрукування окремих фрагментів бази даних може стати дієвим інструментом регіональних досліджень;

4. використання розробленої бази даних дозволить активніше залучати студентів до її оновлення, що дасть можливість поглибити їхні знання з регіональної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубкіна О.М. Використання інформації Інтернет для оцінки екологічної шкоди підприємств./Збірник тез міжвузівської наукової конференції “Екологія — шляхи гармонізації відносин природи та суспільства”. Умань, 2009. — С. 45–46.
2. Голубкіна О.М. Застосування методики елементарних геоінформаційних систем у регіональних дослідженнях./ Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ, 2004, № 1, С.
3. Голубкіна О.М., Сонько С.П. Від елементарної геоінформаційної системи до створення відкритої регіонально географічної бази даних./Матеріали XXII з’їзду географічного товариства України. Чернівці, 2004. — С. 47–52.
4. Жук М.В. Регіональна економіка: Підручник. — К.: ВЦ “Академія”, 2008. — 416 с.
5. Манів З.О., Луцький І.М., Манів С.З. Регіональна економіка: навчальний посібник. — Львів: “Магнолія 2006”, 2008. — 640 с.
6. Національний атлас України. Електронна версія. Гол.авт.кол.Л.Г.Руденко. — К.:ІГНАНУ&ІСГЕО,2007 р. — CD.
7. Нудельман В.І. Просторові аспекти суспільного розвитку. /Труди міжнародної конференції українського географічного товариства “Географія в інформаційному суспільстві”. — Том I. — Київ: Видавництво географічної літератури “Обрії”. — 2008. — С. — 168–181.

8. Світличний О.О., Плотницький С.В. Основи геоінформатики. — Суми: Університетська книга, 2008. — 298 с.
9. Сонько С.П., Кулішов В.В., Мустафін В.І. Ринок і регіоналістика. — К.: Ельга, 2002. — 380 с.
10. Сонько С.П. Сучасний погляд на предмет регіоналістики / Вісник Криворізького економічного інституту. — Кривий Ріг, КЕІ КНЕУ, 2004. — №3. — С. 46–54.
11. www.rada.com.ua.
12. <http://www.oda.ck.ua>.

Одержано 22.05.09

Современные исследования по региональной экономике требуют обеспечения необходимой информацией. Разработана географическая база данных Черкасской области.

Ключевые слова: географическая база данных, региональная экономика.

The Modern studies on regional economy require provision by necessary information. Designed geographical database of Cherkasska region.

Key words: geographical database, regional economy.

УДК 338.48:658231 (477.46)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА УМАНЩИНІ

М.Н. БЕСАРАБ, Ю.О. ЛЕВИЦЬКА, Ю.М. МЕЛЬНИК

Агротехнічний коледж Уманського державного аграрного університету

Розглянуто питання перспективи розвитку сільського туризму на Уманщині, здійснено SWOT-аналіз даного виду діяльності, окреслене коло проблем та переваг розвитку сільського зеленого туризму в регіоні, визначені потенційні можливості та заходи щодо упередження можливих проблем.

Різноманітний за своїми різновидами, туризм став невід'ємним явищем сучасного життя. В усьому світі він є визнаним і вагомим чинником економічного розвитку. Феномен туризму постійно розвивається, адже він є соціальним за своєю природою. Внаслідок підвищення життєвих стандартів і збільшення часу для відпочинку працюючого населення, туристська активність має тенденцію до зростання. Ця тенденція поширюється і охоплює дедалі більші верстви суспільства.

Серед європейських держав Україна визначається найбільшим розмаїттям ландшафтних комплексів, значним історико-культурним, етнічним та генетичним надбанням і саме тому раціональне використання турисько-рекреаційного потенціалу України слід розглядати як один із діючих засобів розв'язання проблем її економічного розвитку, стабілізації екологічної ситуації та забезпечення належного рівня якості життя населення [6].

Дослідженню проблеми розвитку туристичного потенціалу сільської місцевості України присвячені праці Б.Куліковського, Т.Машика, О.Стефанюка, Н.Васильєва, М.Рутинського, Ю.Зінько, Т.Коберніченко [1–6].

Методика досліджень. В основу методики дослідження покладено діалектичний метод пізнання соціально-економічних процесів, згідно з яким всі сторони життя суспільства як єдиного організму повинні розглядатись у взаємозв'язку, в процесі розвитку. Основні проблеми розвитку сільського зеленого туризму вивчалися за допомогою методів порівняння, системного аналізу, синтезу на основі дослідження наукової літератури з даної тематики. Як спеціальний метод було застосовано метод SWOT-аналіза, який активно використовують у менеджменті і у маркетингових дослідженнях.

Результати досліджень. Уманщина є одним із тих регіонів нашої держави, що поправу може називатися туристичним краєм і здатен задовольнити потреби найвибагливішого туриста. Адже, тут усе, починаючи від значного природного потенціалу, збережених стародавніх традицій та звичаїв до унікальних об'єктів історико-культурної спадщини здатне зацікавити подорожуючих.

Так, в Уманському районі є 6 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею близько 20 гектарів. Рослинний і тваринний світ зберігається у 2 ботанічних заказниках (Собківський, Степківський — на правому березі річки Ятрань), ботанічній пам'ятці природи (дуб у Собківському лісництві віком понад 500 років) та парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва (дендропарк “Дружба” у Синицькому лісництві, де зібрано багато деревних і чагарникових порід, у тому числі й екзотичних)[5].

Великою є культурна спадщина регіону. Близько 20% всіх пам'яток архітектури Черкаської області зосереджено в нашому місті. Лише дендропарк “Софіївка” зібрав під своєю назвою 101 пам'ятку історії і культури, що занесені до державного реєстру національного культурного надбання. Сучасна “Софіївка” — це не тільки пам'ятка садово-паркової архітектури XVIII — першої половини XIX ст, а й науково-культурний центр. На околицях регіону археологи знайшли залишки поселень пізнього палеоліту, трипільської культури, епохи пізньої бронзи, черняхівської культури і періоду Київської Русі, кургани скіфської епохи.

Додатковими перевагами Уманщини в конкурентній боротьбі за залучення туристів є її вигідне географічне положення (територіальна

близькість до м. Києва як потужного “постачальника” туристів, в першу чергу, на короткотривалий відпочинок (1–3 дні), транспортні коридори “Київ–Одеса”, “Львів–Дніпропетровськ”, транспортні напрями “Умань–Черкаси”, “Умань–Кіровоград”, залізнична колія).

Села Уманщини мають надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, даровані природою мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Найстарішою історичною спорудою району є Троїцька церква в с.Пугачівка — пам’ятка архітектури загальнодержавного значення. Пам’ятками архітектури місцевого значення є церкви: Святої Параскеви — у с.Родниківка, Покровська церква — у с.Кочержинцях та водяний млин — у с.Піківець. Хвилястий ерозійний рельєф, річки з системою ставків і їх мальовничі береги, вихід гранітів по руслах рік, розмаїття флори та фауни створюють мальовничі краєвиди. Села Уманщини багаті індивідуальним житловим фондом і добрими, працьовитими людьми. Водночас гострою їх проблемою є зростаючий надлишок робочої сили.

На Уманщині існують усі передумови розвитку відпочинку на селі, який можна розглядати як специфічну форму підсобної господарської діяльності у сільському середовищі з використанням природного та культурного потенціалу регіону, або як форму малого підприємництва, що дає можливість певною мірою вирішити проблему зайнятості сільського населення, покращити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потенціал сільської місцевості.

Сільське населення здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких видів діяльності, як:

- послуги приймання туристів;
- кулінарні послуги;
- підготовка культурних програм;
- народні промисли;
- виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів харчування;
- облаштування туристичних маршрутів;
- робота гідом чи екскурсоводом;
- транспортне обслуговування туристів;
- єгерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство);
- прокат туристичного спорядження;
- облаштування й експлуатація стоянок для туристів;
- реалізація туристам ягід та грибів.

Крім того, туризм має дати поштовх для відродження й розвитку традиційної культури: промислів, мистецтва, народної архітектури, — усього, що складає місцевий колорит, і що, поряд із природно-рекреаційними чинниками є не менш привабливим для відпочиваючих.

Етнокультура кожного окремого села репрезентує Україну світові й приваблює також іноземних туристів. Тому як передумову успішного розвитку відпочинку в сільських етнографічних районах треба розглядати формування ідеології відродження й розвитку всього спектра традиційної культури, починаючи від форм господарських занять до надбань духовної сфери, що діятимуть як сприятливі чинники для індивідуального відпочинку в етнографічних районах України.

Справа розвитку сільського відпочинку має реальну державну перспективу і сприятиме поліпшенню соціально-економічної ситуації сільської місцевості. Сільський туризм виступає важливим чинником стабільного динамічного збільшення надходжень до бюджету, активізації розвитку багатьох галузей економіки (транспорт, торгівлі, зв'язку, будівництва, сільського господарства тощо). Сільський відпочинок в Україні за рахунок збереження етнографічної самобутності повинен набути національного значення.

Треба довести до свідомості всіх селян регіону, що організація прийому гостей сприятиме зміцненню їхніх індивідуальних (фермерських) господарств. При цьому зацікавлені селяни більше перейматимуться проблемами збереження сільських ландшафтів і чистоти довкілля. Сільський туризм також може допомагати лісівництву, урізноманітнюючи джерела його доходів.

Хоча сільський відпочинок в Україні, зокрема в Уманському регіоні, має давню історію, його майбутнє ще остаточно не визначене. На сьогоднішній час невідомо, чи стане цей вид відпочинку повноправним учасником національного туристичного ринку. Існують як песимістичний, так і оптимістичний сценарії його подальшого розвитку в Україні. Цілком можливо, що за відсутності дієвої державної політики в цій галузі сільський відпочинок так і залишиться у напівлегальному статусі, без чіткої організаційної структури, без поставленої на належному рівні інформаційно-маркетингової діяльності, просто як своєрідний додаток до інших напрямків туризму. Певний скептицизм до сільського відпочинку з боку городян першого покоління зумовлений тим, що вони ще тісно пов'язані із сільською місцевістю — часті поїздки у село, відвідини родичів, догляд за житлом батьків, участь у сільськогосподарських роботах, — і не сприймають це як відпочинок. І люди вважають, що це частина їхньої індивідуальної самодіяльної відпочинково-господарської діяльності на селі, якій не треба надавати спеціального статусу.

Натомість, за оптимістичними прогнозами, сільський туризм сприйматиметься пересічним міським мешканцем із величезним захопленням його екологічністю та економічністю. Поряд із цим, в українських містах є категорії людей, які активно сприйняли ідеї народження (а, скоріше, відродження) сільського відпочинку.

Для того, щоб систематизувати окреслене коло проблем і переваг

розвитку сільського зеленого туризму на Уманщині на основі узагальнення значного масиву фактичної інформації здійснено SWOT-аналіз стану цього виду діяльності. Головна ідея цього методу представлена у табл.

Компоненти SWOT-аналізу

Середовище	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє середовище	Strengths	Weaknesses
Зовнішнє середовище	Opportunities	Threats

Проведений аналіз дав змогу об'єктивно оцінити можливості розвитку сільського туризму та розробити ефективні заходи щодо упередження можливих проблем. Розгляд же сильних сторін дає підстави науково визначити потенційні можливості регіону та розробити ефективну стратегію щодо їхнього подальшого зміцнення.

Здійснений SWOT-аналіз сільського туризму дає підстави для таких узагальнень:

(S) Сильні сторони Уманщини як території, сприятливої для розвитку сільського туризму:

- переважно чисте та безпечне довкілля;
- гарні красвиди, багаті флора та фауна;
- наявність річок, ставків, лісів;
- багатство історико-культурних пам'яток;
- невелика ціна на проживання та харчування;
- збережені сільські традиції;
- гостинність населення;
- близькість до транспортних магістралей.
- (W) Слабкі сторони Уманщини, що можуть заважати розвитку сільського туризму:
- низька якість облаштування житлової бази;
- проблеми з водопостачанням;
- відсутність достатньої практичної туристичної інформації про регіон;
- слабе знання господарями іноземних мов;
- не надто привабливий імідж України в очах іноземців;
- відсутність системи менеджменту та маркетингу відпочинку;
- слабе знакування туристичних атракцій та маршрутів;
- недостатньо розвинена інфраструктура.

(O) Загрози, які перешкоджатимуть розвиткові сільського туризму і ті, що треба упередити:

- погіршення якості послуг;
- значний рівень безробіття створює основу для збільшення злочинності, що буде відлякувати потенційних туристів;

- суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються організацією сільського туризму заважає впровадженню єдиних стратегічних цілей розвитку цієї галузі в регіоні;
- поганий політичний імідж не сприяє діяльності іноземних інвесторів;
- відсутність політичної стабільності та закону “Про сільський туризм” заважає організації відпочинку на селі.

(Т) Потенційні можливості та вигоди від розвитку сільського зеленого туризму в регіоні:

- розвиток сільського туризму значно збільшить доходи селян, що поліпшить економічний розвиток сіл;
- збільшиться зайнятість сільського населення, особливо жінок;
- приїзд туристів сприятиме кращому збереженню самобутності та культурно-історичних пам’яток регіону;
- будуть створюватися нові робочі місця в сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі, які зможуть надати роботу зокрема і випускникам вищих навчальних закладів.

З огляду на результати проведеного SWOT-аналізу, доцільно вжити заходів:

- провести паспортизацію відпочинкових осель;
- забезпечити різноманіття послуг для збільшення тривалості перебування відпочиваючих у сільських оселях;
- налагодити обмін досвідом з агрооселями інших регіонів, де накопичено чималий практично-господарський досвід розвитку сільського зеленого туризму;
- розробити проекти, які дадуть змогу наочно продемонструвати користь від сільського зеленого туризму для різних сільських громад та накопичити досвід;
- регулярно проводити тренінги для господарів садиб та сільських працівників, задіяних в агротуристичному сервісі;
- створити веб-сторінку Уманщини як осередку сільського зеленого туризму;
- створити інформаційні центри у районних центрах Черкащини які б займалися збором і оперативним поновленням інформації про власників агроосель, місця можливого дозвілля, стан заповненості наявних агроосель, кон’юнктуру цін та іншої інформації, необхідної для туристів;
- публікація рекламних проспектів, виступи у засобах масової інформації, проведення різноманітних рекламних акцій тощо.
- побудувати систему менеджменту й маркетингу сільського зеленого туризму в регіоні із урахуванням переваг, окреслених SWOT-аналізом.

У цьому аспекті важливим є також налагодження тіснішої взаємовигідної співпраці з турфірмами, які можуть сприяти активізації руху іноземних туристів у села з метою короткотривалого відпочинку, ознайомлення з традиціями, участі у фестивалях і сільськогосподарських роботах. Але, якщо власники агроосель, сільських громад не зроблять зустрічних кроків щодо облаштування житла, забезпечення його санітарно-гігієнічного стандарту, благоустрою села, впорядкування привабливих місць, то відпочинок на сільських територіях регіону не зрушиться з місця [2].

Особливо важливим є питання просування в Україні самої ідеї сільського туризму в цілому. Метою розробки цієї широкомасштабної програми повинно стати підвищення поінформованості населення і створення позитивного ставлення до цього виду відпочинку. Насамперед повинні бути задіяні такі види маркетингових комунікацій, як PR-статті, інтерв'ю, прес-конференції, семінари, брифінги, телепередачі, що викликають довіру та позитивну реакцію.

Варто також активізувати значення місцевої влади у підтримці цілей сільського зеленого туризму. Адже кожний місцевий чиновник має зрозуміти, що сільський зелений туризм — це додаткові гроші й поліпшення інфраструктури району, створення нових робочих місць. Саме місцеві влади можуть клопотати про забезпечення податкових пільг при одержанні державних дотацій (з місцевих бюджетів) особам, які беруть участь у наданні агротуристичних послуг.

Висновки. Отже, з одного боку — сільський туризм сьогодні — це надання послуг для відпочинку туристів у сільській місцевості, пов'язаного з їх перебуванням у будинку сільського господаря й використанням ресурсів місцевості, з іншого — дієвий інструмент стабільного соціально-економічного розвитку села.

Уманщина надзвичайно перспективна і має всі передумови для розвитку туризму та рекреації. Мальовнича сільська місцевість дозволить гостям регіону вибрати відпочинок за вподобанням: рибальство, збирання грибів, малини, ожини, чорниць, лікарських рослин чи просто відпочинок у духовному єднанні з природою, долучитись до національної екзотики, етнографічних особливостей, оздоровлення цілющими джерельними водами та чистим повітрям.

Лише сільський зелений туризм у сучасних економіко-демографічних умовах здатний реально допомогти малим поселенням України вижити, адже саме малі села своєю специфічністю притягують відвідувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва Н.В. Зелений туризм — панацея чи черговий міф? // Доступний з www.greentour.com.ua.
2. Горішевський П.А., Васильєв В.П., Зінько Ю.В. “Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності”, Івано-Франківськ, 2003 р.

3. Коберніченко Т.О., Васильєв В.П., Горішевський П.А., Зінько Ю.В. “Сільський зелений туризм”, методичні рекомендації, “Аграрна освіта”, 2005 р.
4. Куліковський Б., Левицька Ю. Задля розвитку села.// Освіта аграрна. — 2008. — №2. — С. 2.
5. Матеріали безперервного лісовпорядкування земель лісового фонду ДП “Уманський лісгосп” Черкаської області // Державний комітет лісового господарства України, українське державне проектне лісовпорядне виробниче об’єднання Київська лісовпорядна експедиція. Ірпінь. — 2007 р. — 191 с.
6. Прокопа І.В. Матеріали наради-семінару “Аналіз розвитку та рекомендації щодо вирішення проблемних питань сільського зеленого туризму України”, Яремче, 2007 р.

Одержано 22.05.09

Развитие сельского туризма даст возможность решить социально-экономические проблемы села, уменьшить уровень безработицы, развивать социальную инфраструктуру, возродить историко-культурное наследие, повысить культурно-образовательный уровень сельского населения.

Ключевые слова: *сельский зелёный туризм, социальная инфраструктура, историко-культурное наследие.*

The development of agricultural tourist gives the possibility to solve social economic problems of a village, to decrease the level of unemployment, to develop social infrastructure, to revival historical and cultural inheritance, to increase the cultural and educational level of agriculture.

Key words: *agricultural tourist, social infrastructure, historical and cultural inheritance.*

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Я.Б. ОЛІЙНИК, доктор економічних наук,
О.Ю. КОНОНЕНКО, кандидат економічних наук,
А.Л. МЕЛЬНИЧУК, кандидат географічних наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Наведено аналіз надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження. Визначено природні й техногенні загрози та заходи щодо їх попередження і мінімізації негативних наслідків. Здійснена інтегральна оцінка рівня екологічної безпеки України.

Проблема запобігання природно-техногенним надзвичайним ситуаціям, зменшення їх впливу на населення, природу й економіку має пріоритетне загальнодержавне значення. Актуальним є всебічне вивчення природної та техногенної безпеки життєдіяльності населення України всіма галузями науки, що має на меті розробку оптимальної стратегії, запобігання техногенним і природним катастрофам, зменшення негативного впливу на населення й економіку. Існує необхідність створення державної концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій (НС).

Проблема екологічної безпеки життєдіяльності населення України має велике практичне значення. Існує потужна загроза природно-техногенних надзвичайних ситуацій в нашій державі. З 1997 по 2007 рік внаслідок 4173 таких ситуацій (1658 природних та 2515 техногенних) постраждало більше 50 тисяч осіб, матеріальні збитки спричинені ними становили 6,55 млрд. грн. зберігається високий ризик виникнення потужних і надпотужних катастроф.

Методика досліджень. Проведений аналіз публікацій за темою дослідження (В.А.Барановський, П.П.Борщевський, С.М.Волошин, Б.В.Данилишин, М.І.Долішній, С.І.Дорогунцов, В.В.Ковтун, С.М.Козьменко, В.С.Луцько, Н.А.Махутов, О.Н.Ральчук, А.В.Степаненко, Є.М.Шмандій та ін.) показав, що недостатньо розроблені та висвітлені питання оцінки та пріоритетних напрямів удосконалення управління екологічною безпекою.

За допомогою індексного методу порівнювались основні показники природно-техногенної безпеки в регіонах країни, проводилось їх ранжування та групування [1]. Методика оцінки ризику аварій базована на елементарній статистиці та дискретному розподілі Пуассона часто використовується і ґрунтовно описана [2,3,4]. Узгодження оцінок стану екологічної безпеки регіонів здійснено через графічне відображення їх положення у відповідній системі координат — їх визначає закріплення інтегральних індексів рівня

небезпеки території великого міста щодо прояву НС та стану готовності до їх попередження та мінімізації негативних наслідків (відповідно осі x та y). На зазначених осях координат визначенні для досліджуваних крупних міст відповідні значення (при цьому центру відліку відповідає середнє значення індексів для усіх міст за певний період часу).

Дослідження має на меті визначення сучасного стану екологічної безпеки в Україні та обґрунтування шляхів підвищення її. Було поставлено та вирішено наступні завдання:

- виявити регіональні відміни рівня екологічної безпеки в Україні;
- визначити ризик виникнення надзвичайних ситуацій за регіонами країни;
- здійснити узгодження оцінок рівня природно-техногенної небезпеки життєдіяльності населення регіонів України та рівня готовності до запобігання надзвичайних ситуацій та мінімізації їх негативних наслідків.

Результати досліджень. За 1997–2007 р. найбільше в нашій країні серед природних трапилося метеорологічних НС — 37,9% загальної чисельності таких ситуацій природного походження. 18% склали отруєння людей, 17,8% — пожежі в екосистемах, 10,8% — гідрологічні, інфекційні захворювання людей — 9,5%, геологічні — 8,7%, інфекційні захворювання с/г тварин та ураження с/г рослин шкідниками та хворобами — 3,2%.

На основі проаналізованих показників нами було проведено ранжування регіонів країни за рівнем природної безпеки.

Найбільш небезпечним щодо ризику НС природного походження є Карпатський регіон в складі Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей.

За останні 5 років в ньому трапились 26 НС пов'язаних із повеннями та паводками (43% загальної кількості таких ситуацій в країні), 86 (відповідно 20%) — метеорологічних вказаних ситуацій, сейсмонезбезпечні території охоплюють у регіоні площу в 38,5 тис. км² (31% загальної такої площі в Україні), 15 (25%) — пов'язаних із зсувами (площа поширення їх у регіоні становить — 1875 км², 82% такої площі по країні в цілому), ураженість території підтопленням переважає у Львівській та Закарпатській областях середній показник по країні на 8,3% та 1% відповідно. В межах регіону поширено 2331 тис. га пожежонебезпечних у відповідний період лісових масивів (28% загальної такої площі в Україні). На території Львівської області проживає найбільша з-поміж інших адміністративних одиниць України кількість жителів (1101 тис.) в зоні можливого поширення туляремії, в Чернівецькій (565,3 тис. жителів) — сибірської виразки. Загальна сума матеріальних збитків, яких завдали регіону НС природного походження за 1997–2001 рр. перевищила 632 млн. грн (25% таких збитків завданих країні в цілому).

Попередження кожного з окремих видів таких ситуацій має свою специфіку. Так, забезпечення інженерного захисту, який сприяв би подоланню погіршення стану існуючого інженерного фонду, захисних споруд, що є в незадовільному стані в межах Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Харківській, Чернівецькій, Хмельницькій та Чернігівській областях насамперед, необхідний для зниження ризику прояву та гостроти наслідків НС пов'язаних із зсувами, обвалами, паводками, повеннями, селями, підтопленням територій. Удосконалення системи передбачення прояву природних загроз за рахунок впровадження нового обладнання та технологій; вивчення цих загроз особливо ефективне для попередження метеорологічних НС, землетрусів.

Покращення якості питної води, широка пропагандистська діяльність, освітні програми ефективні для кардинального поліпшення санітарно-епідемічної обстановки в країні. Втім, на нашу думку, вирішення пріоритетного (в системі національної безпеки) завдання попередження прояву загроз природного походження повинне мати комплексний характер, розв'язуватись насамперед на державному та регіональному рівнях.

Така діяльність передбачає посилення законодавчої бази щодо цієї проблематики, досягнення високого науково-практичного рівня державного моніторингу та передбачення можливості прояву досліджуваних ситуацій (зокрема, створення регіональних геоінформаційних баз розвитку небезпечних природних процесів та явищ). Необхідним є створення людських, фінансових та матеріально-речовинних ресурсів для ліквідації наслідків їх проявів, закладання в програми соціально-економічного розвитку держави та її регіонів відповідних стандартів безпеки життєдіяльності населення, налагодження взаємодії усіх складових системи попередження та мінімізації наслідків НС природного походження, зниження та стабілізація рівнів захворюваності в країні та регіонах, підготовка населення до раціональних дій в умовах вказаних ситуацій, вилучення територій із сфери людської діяльності визначених технологічно-інженерною експертизою. В коло питань із забезпечення безпеки має бути включеною управлінців розвитком території. Виділення в межах України регіонів з найвищим ризиком прояву природних НС надає можливість розробляти державні та регіональні програми підвищення рівня безпеки в них за допомогою вказаних вище заходів. На основі проаналізованих показників, які в найбільш повній мірі відображають рівень техногенної безпеки України, нами було проведено ранжування регіонів країни за рівнем техногенної безпеки.

Найбільш небезпечні щодо можливості виникнення гострих техногенних НС є Львівська, Донецька, Луганська, Дніпропетровська та Одеська області. Високий рівень виникнення таких ситуацій також у Київській, Полтавській області, АР Крим та усіх областей, які мають вихід до морів.

Для зниження гострих техногенних небезпек необхідно, насамперед, максимально точно оцінити техногенні загрози в країні на регіональному рівні, досягти високого рівня наукового передбачення проявів природно-техногенних НС, готовності спеціалістів та населення до дій в умовах НС. Для досягнення цих завдань потрібно чіткіше визначитись з найбільш універсальними показниками та стандартами безпеки населення та територій, прискорити напрацювання законодавчої бази в цій сфері, оптимізувати та уніфікувати відповідну систему моніторингу, створити універсальну інформаційну базу в розрізі регіонів та окремих територій, доступну для відповідних органів та громадськості, скоординувати та уніфікувати систему управління ризиками, оптимізувати розміщення ОПН в країні, накопичити матеріальні ресурси в регіонах України, необхідні для попередження та мінімізації негативних наслідків можливих техногенних НС, підготувати висококваліфікованих спеціалістів у сфері безпеки, в тому числі і у розрізі безпеки розвитку регіонів та територій, напрацювати та використати новітні технології для зниження ризику природно-техногенних НС. Серед інженерних заходів, які необхідно провести, найнагальнішими є — врахування в генеральних планах забудови населених пунктів та ведення містобудування схильності регіонів та окремих територій до проявів НС природно-техногенного походження, будівництво будинків, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданим високим рівнем безпеки та надійності. Найважливішими заходами є також розробка та впровадження регіональних та місцевих планів із запобігання та мінімізації наслідків НС, тощо.

Доцільно проаналізувати рівень безпеки об'єктів та джерел підвищеної небезпеки природно-техногенного походження в межах України та її регіонів, та гостроту можливих НС, які вони здатні продукувати.

Таких об'єктів та джерел в Україні нараховують 14562. Лідером за такою кількістю є Харківська — 1264 таких об'єкти, що складає 8,7% від загальнодержавної кількості — та Донецькій областях (1232, 8,7%). Дуже багато таких об'єктів та джерел також у Дніпропетровській (904, 6,2%), Запорізькій (884, 6,2%) та Львівській (823, 5,7%) областях.

Отже в 5 областях сконцентровано 35,7% таких об'єктів та джерел України.

Виділяються три регіони з надвисокою концентрацією ОПН з найвищим рівнем ризику прояву природно-техногенних НС в майбутньому. Перший — Східний, у складі Луганської та Донецької (40 найбільш небезпечних об'єктів та джерел природного і техногенного походження) областей, в якому зосереджено 20,5% досліджуваних об'єктів та джерел — переважно хімічно-, вибухо-, пожежебезпечні, небезпечні об'єкти гідродинамічного комплексу. Другий Придніпровський, у складі Кіровоградської, Черкаської, Полтавської (43 найбільш небезпечних об'єктів та джерел природного і техногенного походження), Дніпропетровської (40),

де сконцентровано 19,6% небезпечних об'єктів та джерел — переважно хімічно-, пожеженобезпечні, небезпечні об'єкти магістральних трубопроводів, транспортних комунікацій, комунального господарства. Таке положення на цій території обумовлене надмірною індустріалізацією прилеглих до Дніпра територій, непродуманою зарегульованістю його стоку. Прояв тут НС, більшість з яких можуть мати ланцюговий характер, ведуть до загибелі Дніпра, величезних промислових потужностей, найцінніших сільськогосподарських угідь. Останній, Прикарпатський, у складі Львівської та Івано-Франківської областей, де сконцентровано 17% зазначених об'єктів та джерел — переважно хімічно-, пожеженобезпечні, небезпечні об'єкти магістральних трубопроводів, транспортних комунікацій, комунального господарства. Таке положення речей обумовлене концентрацією тут видобувної, хімічної галузей промисловості, наявністю джерел виникнення небезпечних геологічних та гідрологічних явищ, які можуть викликати природно-техногенні НС без налагодження усього комплексу їх попередження та мінімізації збитків від них.

Отже в трьох регіонах, восьми областях України сконцентровано 601 об'єкт і джерело підвищеної небезпеки природного та техногенного походження, з найбільшим ризиком виникнення НС на них (57,6% загальної їх чисельності в Україні). Рівень територіальної концентрації таких об'єктів та джерел в їх межах слід вважати неприпустимим. Серед них: 36,8% зазначених радіоактивних об'єктів, 57,9% хімічнонебезпечних, 80,8% пожежо- і вибухонебезпечних, 59,7% таких об'єктів гідродинамічного комплексу, 62,2% таких об'єктів енергетики, 70,2% таких об'єктів на магістральних трубопроводах та транспортних комунікаціях, 37,9% таких об'єктів в комунальному господарстві, 52,6% небезпечних об'єктів в природі внаслідок метеорологічних явищ 47,1% таких об'єктів внаслідок гідрологічних явищ.

Таким чином в Україні виявляється значна міра концентрації найбільш небезпечних об'єктів та джерел щодо ризику виникнення природно-техногенних НС у визначених нами районах, що посилює загальну негативну ситуацію з природно-техногенною безпекою в країні, яка потребує негайних суттєвих заходів щодо свого поліпшення.

Наша країна лише стала на шлях аналізу та управління ризиком, як основи регулювання безпеки населення і території.

Нагальним завданням є перенесення акценту в діяльності, спрямованій на підвищення цього рівня на превентивні заходи, комплексний підхід до усіх етапів цієї діяльності: прогноз та попередження, дії під час прояву НС природно-техногенного походження, оцінки та мінімізації наслідків проявів таких ситуацій; розробка чіткої схеми взаємодії центральних та місцевих органів влади, їх матеріальних, фінансових та людських ресурсів в умовах прояву досліджуваних ситуацій; відсутність інформаційно-аналітичних систем управління ризиками НС природно-

техногенного походження; для сучасної України важливе подолання загрози проявів НС в паводконебезпечних регіонах шляхом проведення комплексу заходів спрямованих на укріплення берегів, будівель, комунікацій в цих районах; відсутність страхового фонду, документацій на об'єктах системи життєзабезпечення, поширеної та розгалуженої системи страхування на випадок НС, потужних національних та регіональних страхових фондів природно-техногенної безпеки, недосконалість діяльності щодо захисту населення, соціо-природно-техногенних комплексів, об'єктів підвищеної небезпеки; низький рівень професійної підготовки та технічної оснащеності, ефективності управління аварійно рятувальних служб, відсутність державної програми науково технічного забезпечення питань захисту населення і територій від НС природно-техногенного походження.

На основі проаналізованих показників, які в найбільш повній мірі відображають рівень природно-техногенної безпеки України, нами було проведено групування регіонів країни за рівнем екологічної безпеки (рис. 1).

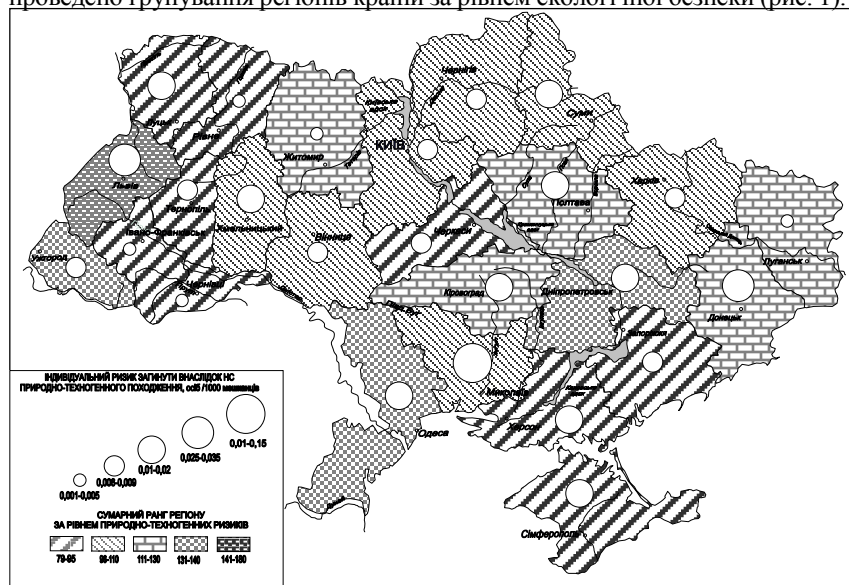

Рис. 1. Рівень небезпеки екологічної загрози за регіонами України

З метою узгодження оцінок стану екологічної безпеки життєдіяльності населення у регіональному розрізі оцінки рівня природно-техногенної небезпеки скористаємось алгоритмом складання графічного відображення положення регіонів у відповідній системі координат. Виходячи із можливостей аналізу, особливостей збору інформації відповідними службами та доступом до неї, рівень природно-техногенної небезпеки регіону можна відобразити в узагальненому вигляді через

обрахований індивідуальний ризик загинути внаслідок НС природно-техногенного походження у регіоні, а інтегральну оцінку може бути вираженою через суму обсягу субвенцій, використаних на фінансування та стимулювання організаційних заходів, спрямованих на попередження виникнення НС у 01.010.2008 р. та обсягу накопичених резервів матеріально-технічного забезпечення попередження та мінімізації наслідків НС природно-техногенного характеру розрахованих на 1 мешканця регіону співвіднесених із ризиком виникнення НС природно-техногенного характеру у розрахунку на одиницю території в 1км^2 регіону. Найбільш небезпечним є Карпатський регіон країни, зокрема, Львівська область. Найбільш гострі НС природного характеру в країні вражали територію Закарпатської області.

Найвища міра техногенних небезпек концентрується в Донецькій, Луганській та Дніпропетровській областях. Поєднання серйозних природних та техногенних загроз становлять загрози розвитку Одеської, Київської, Полтавської, Кіровоградської областей.

Зробивши відповідні розрахунки в масштабах країни загалом та її регіонів за рівнем природно-техногенних небезпек ми визначили ризик виникнення НС на ділянках в 1км^2 . Ці результати свідчать про високий ризик виникнення природно-техногенних НС в найближчому майбутньому. Найвищий ризик виникнення таких ситуацій у містах Києві та Севастополі ($\bar{Q} = 0,07$ та $0,04$ відповідно). Дуже високим порівняно з іншими адміністративними областями — вищий за середній по країні в двічі та більше — такий ризик у Львівській ($\bar{Q} = 0,0097$) та Донецькій областях ($\bar{Q} = 0,0092$). Значний розрив у рівні природно-техногенної безпеки між цими регіонами та іншими вимагає розробки та впровадження комплексних регіональних програм, спрямованих на кардинальне вирішення проблеми зниження ризику виникнення НС.

Результати обрахунків рівня узгодженості стану екологічної безпеки у регіональному розрізі, представлені на рис. 2, свідчать про досить серйозні відміни у рівні природно-техногенних загроз та готовності до попередження та протидії НС.

Аналіз рисунка дає підстави для твердження, що лише у Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській, Миколаївській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській областях при порівняно невисокому рівні природно-техногенних загроз досить потужною є система протидії їх прояву та мінімізації негативних наслідків НС. З поміж інших регіонів України вони належать до відносно сприятливих щодо імовірності природно-техногенних загроз. На особливу увагу структуру управління регіонального рівня заслуговує те, що більшість із цих регіонів (Івано-Франківська, Миколаївська, Рівненська, Харківська, Хмельницька і Чернівецька області) має показник стану готовності та запобігання прояву та мінімізації їх негативних наслідків дуже близький до середнього по країні. Відповідно, за умови недостатнього рівня наروшення ресурсів, необхідних для попередження НС та мінімізації їх наслідків й зростання ризику їх прояву можуть втратити переваги у розбудові системи протидії природно-

техногенним загрозам.

індивідуальний ризик загинути внаслідок надзвичайних ситуацій природно-техногенного походження

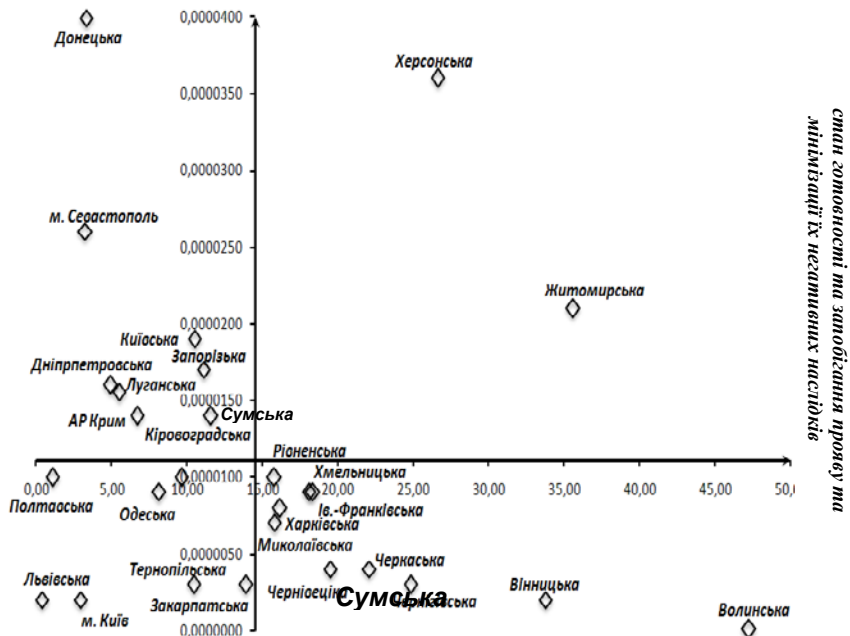

Рис. 2. Узгодження оцінок рівня природно-техногенної небезпеки життєдіяльності населення регіонів України та рівня готовності до запобігання надзвичайним ситуаціям та мінімізації їх негативних наслідків

М. Київ, Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська та Тернопільська області потрапили до групи низького рівня розвитку системи попередження НС та мінімізації їх наслідків при низькому порівняно із іншими регіонами країнами показнику індивідуального ризику загинути внаслідок НС природно-техногенного походження. Вкрай незадовільний стан розбудови системи протидії НС та мінімізації їх наслідків є тривожним сигналом щодо перспективності подальшого суспільного розвитку регіонів, особливо зважаючи на підвищення рівня вірогідності прояву масштабних НС природного походження у Закарпатській, Львівській, та Одеській областях та техногенних загроз у м. Києві та Львівській та Одеській областях.

Житомирська та Херсонська області потрапили до групи регіонів України індивідуального ризику загинути внаслідок НС природно-

техногенного походження та відносно високим рівнем розвитку системи забезпечення запобігання прояву та мінімізації їх негативних наслідків НС природно-техногенного характеру. Але при цьому основна складова, яка визначила їх приналежність до групи регіонів з найбільш сприятливим для життя людини станом природно-техногенної безпеки в країні став не стан готовності запобігати та протидіяти НС, а порівняно низький рівень загроз.

Вкрай загрозливий стан природно-техногенної безпеки в Україні характеризує той факт, що третина регіонів країни, для яких визначався рівень природно-техногенної небезпеки життєдіяльності населення та рівень готовності до запобігання НС та мінімізації їх негативних наслідків потрапили до групи міст, небезпечних для життєдіяльності населення — АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Сумська області та м. Севастополь. До цієї групи загрозливо близькі за своїми показниками також Кіровоградська, Полтавська, Рівненська та Одеська області. Достатньо високий рівень розвитку системи запобігання прояву НС та мінімізації їх наслідків визначив їх місце на межі між цією групою та групою регіонів з високою загрозою виникнення масштабних НС та готовності протидії їм. Отже, якщо врахувати і ці регіони, то половина 44,4% регіонів України потребують термінового запровадження ефективної стратегії подолання гострої загрози виникнення масштабних природно-техногенних катастроф. Існує гостра потреба у розробці та впровадженні цільової комплексної програми заходів спрямованих на зниження ризику НС у цих регіонах. Така програма мала б передбачати наукове обґрунтування та комплексну експертизу об'єктів та джерел природних і техногенних небезпек, проведення їх паспортизації, налагодження системи моніторингу небезпечних об'єктів. Програма має передбачити проведення комплексу превентивних заходів для попередження прояву та розвитку небезпечних природних явищ. Важливою складовою програми має стати також забезпечення найбільш раціональних дій населення та відповідних служб в умовах НС, забезпечення регіонів матеріальними, фінансовими та людськими резервами, які залучалися б до попередження НС та мінімізації впливу їх негативних наслідків. Важливим є формування відповідного потребам забезпечення безпеки мислення керівників ОПН, представників регіональних управлінь шляхом впровадження спеціальних курсів підготовки нових управлінських кадрів та фахівців у галузі безпеки життєдіяльності.

Висновки.

1. Найбільше збитків НС природного характеру завдають АР Крим, Волинський, Дніпропетровський, Закарпатський, Івано-франківський, Кіровоградський та Одеський областям України. Найбільш небезпечними щодо виникнення НС техногенного характеру є Запорізька, Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Львівська та Одеська адміністративні області.

2. В найближчі роки варто очікувати збільшення кількості НС природно-техногенного характеру в Україні (0,0036 таких ситуацій на км² країни найближчі 3 роки). Найбільша загроза виникнення НС природно-

техногенного характеру існує у Львівській (0,0097) та Донецькій областях України (0,0092).

3. Третина регіонів країни — АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Сумська області та м. Севастополь — належить до небезпечних для життєдіяльності населення. До цієї групи загрозово близькі за своїми показниками також Кіровоградська, Полтавська, Рівненська та Одеська області. Майже половина регіонів України потребують термінової розробки та впроваджені цільової комплексної програми заходів, спрямованих на зниження ризику НС у цих регіонах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мезенцева Н.І. Регіональна соціальна безпека в Україні / Н.І. Мезенцева, К.В. Мезенцев // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. — К., 2001. — Вип. 51. — С. 121–128.
2. Болотин В.В. Применение методов теории вероятностей и теории надёжности в расчётах сооружений / Болотин В.В. — М. : Стройиздат, 1971. — 251 с.
3. Котляревский В.А. Безопасность резервуаров и трубопроводов / Котляревский В.А., Шаталов А.А., Ханухов Х.М. — М. : «Экономика и информатика», 2000. — 552 с.
4. Методика оценки риска аварий методами теории надёжности. — М. : Из-во АСВ, 1996. Кн.2. Аварии и катастрофы. Предупреждения и ликвидация последствий. — С. 180–194.

Одержано 22.05.09

В статье осуществлена интегральная оценка экологической безопасности Украины. Исследованы природные и техногенные угрозы, их острота, мероприятия их предотвращения и устранения. Разработаны рекомендации по совершенствованию управления экологической безопасностью жизнедеятельности населения.

Ключевые слова: экологическая безопасность, чрезвычайная ситуация, риск чрезвычайных ситуаций, общественно-географическая оценка риска;

Realized the integral assessment ecological safety exceeding risk situations in Ukraine. Were investigated natural and technological threats, their acuteness, prevention and removal measures. Designed recommendations on population natural and technological risk management improvement.

Key words: ecological safety, exceeding situation, exceeding risk situation, public-geographical risk assessment.

Для нотаток

Для нотаток

ПРАВИЛА ПРИЙОМУ ТА ВИМОГИ
до написання статті у
„Збірник наукових праць Уманського ДАУ”

ВИМОГИ ДО ФАХОВИХ ВИДАНЬ

Стаття повинна бути побудована в логічній послідовності, насичена фактичним матеріалом, мати такі складові:

Анотація — стисла характеристика змісту статті; те, про що розповідається в статті; обсяг **4–5** стрічок; українською мовою.

Вступ — постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання).

Методика досліджень — обґрунтування вибору напряму досліджень, перелік використаних методів, розкривають загальну методику проведених досліджень (коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом). У *теоретичних* роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в *експериментальних* — принципи дії та характеристики розробленої апаратури, оцінки похибок вимірювання; обсяг **5–10** рядків.

Результати досліджень — виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; **обов'язково** — табличний або графічний матеріал з результатами статистичної обробки.

Висновки — у закінченні наводяться висновки з даного дослідження і стисло подаються перспективи подальших розвідок у цьому напрямку; необхідно наголосити на якісних і кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів, викласти рекомендації щодо їх використання; обсяг **5–10** рядків.

Список використаних джерел — оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” [Бюлетень ВАК, №6 за 2007 р.]; **обов'язково** не менше **4** джерел, *переважно* за останні роки.

Резюме — стислий виклад суті статті; викладають на основі *висновків* — стисло і точно, використовуючи синтаксичні конструкції, притаманні мові ділових документів, стандартизовану термінологію, уникаючи складних граматичних зворотів, маловідомих термінів і

символів. Розпочинають з прізвищ й ініціалів авторів та назви статті. Обсяг самого резюме — 4–5 стрічок, російською та англійською мовами.

Ключові слова — слова або стійкі словосполучення із тексту анотації; сукупність ключових слів повинна відображувати поза контекстом основний зміст статті; загальна кількість — не менше 3 і не більше 10, російською та англійською мовами.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ

1. Стаття готується українською мовою обсягом 4–10 повних сторінок.
2. Матеріали статті повинні бути оформлені в рамках використання програм, які входять до складу пакета „Microsoft Office”.
3. Файл статті повинен бути набраний і повністю сформатований у редакторі Microsoft Word’97 або вище, назва файлу повинна містити прізвище автора або авторів (наприклад Іванов.doc).
4. Матеріали подаються на паперовому (2 примірники) і електронному носіях. Автор несе відповідальність за якість електронного варіанту (пошкодження вірусом).
5. Всі матеріали однієї статті здаються в окремій папці, конверті або пластиковому файлі, на яких вказано назву статті, прізвища авторів, їх службові адреси та телефони.
6. До статті додаються дві рецензії провідних фахівців (для авторів інших установ — обов’язково).
7. **УВАГА! Змінилась вартість друку однієї сторінки – з 1.01.2010 р. – 15 грн.**
8. Редколегія залишає за собою право відхилити на доопрацювання статтю, оформлену не згідно даних вимог. *Відхилену після внутрішнього редагування працю, автор обов’язково повинен повернути разом з виправленим варіантом статті.*

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ

1. Всі текстові матеріали (*в т.ч. таблиці та рисунки*) набираються однією гарнітурою „Times New Roman”, розмір шрифту 14 пунктів, відстань між рядками — одинарний інтервал.
2. Параметри сторінки: розмір — стандартний А4 (210 x 297 мм.), розташування книжне, верхній і нижній береги — 20 мм, лівий — 30, правий — 10 мм. Файл зі статтею подається без нумерації сторінок.
3. Загальний вигляд статті:

УДК

(напівжирний, виключка по лівому краю)

НАЗВА СТАТТІ

(великі напівжирні літери, виключка по центру)

ІНІЦІАЛИ, ПРІЗВИЩА АВТОРІВ, науковий ступінь

(великі напівжирні літери) (малі напівжирні літери, виключка по центру)

Назва установи

(напівжирні літери, виключка по центру)

Анотація

(слово „Анотація” не пишеться, шрифт світлий, курсив, виключка по ширині)

Текст статті

(абзац — 1 см, шрифт світлий, виключка по ширині)

Вступ.

(слово „Вступ” не пишеться)

Методика досліджень.

(заголовок виділяється напівжирним шрифтом, виключка по ширині)

Результати досліджень.

(заголовок виділяється напівжирним шрифтом, виключка по ширині)

Висновки.

(заголовок виділяється напівжирним шрифтом, виключка по ширині)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

(заголовок виділяється великими напівжирними літерами, виключка по центру)

Резюме

(слова „Резюме” і „Summary” не пишуться; прізвища й ініціали авторів, назва статті та текст резюме — шрифт світлий, курсив, виключка по ширині).

Ключевые слова: (російською) і Key words: (англійською мовами).

(слова „Ключевые слова:” і „Key words:” пишуться — шрифт напівжирний, курсив; не менше 3 і не більше 10 — шрифт світлий, курсив, виключка по ширині).

Таблиці — повинні бути набрані в програмі Microsoft Word, обрамлення має вся таблиця; виключка по центру. Всі таблиці та рисунки повинні мати назви та порядковий номер, наприклад:

1. Загальна характеристика або Рис. 2. Схема приладу.

(слово „Таблиця” не пишеться, а „Рис.” — пишеться, шрифт напівжирний, виключка по центру)

Статті подаються за адресою:

20305, м. Умань, Черкаської обл., вул. Інститутська, 1

Уманський державний аграрний університет.

Науковий відділ: Полторецькому С. П.

Контактні телефон: (04744) 3–20–76, 3–22–35

(063)7889414

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Збірник наукових праць
УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Засновано в 1926 році
Випуск 71**

Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету
/ Редкол. : А.Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. — Умань, 2009. — Вип. 71. —
Ч. 2: Економіка. — 268 с.

ISSN 0134 – 6393

Адреса редакції:
20305, вул. Інститутська, 1, м. Умань, Черкаської обл.
Уманський державний аграрний університет, тел. : 3-22-35

Свідоцтво про реєстрацію КВ № 13695 від 03.12.07 р.

Підписано до друку 16.09.2009 р. Формат 60х84 1/16. Друк офсет.
Умов.- друк. арк. 16,01. Наклад 300 екз. Зам. №14.

Надруковано: Редакційно-видавничий відділ
Свідоцтво ДК № 2499 від 18.05.2006 р.
Уманського державного аграрного університету
вул. Інтернаціональна, 2, м. Умань, Черкаська обл., 20305